

Nr 220.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till hospitalsbyggnader; given Stockholms slott den 15 mars 1929.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Sven Lübeck.

---

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför
Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i stats-
rådet å Stockholms slott den 15 mars 1929.*

Närvarande:

Statsministern LINDMAN, ministern för utrikes ärendena TRYGGER, statsråden LÜBECK, WOHLIN, BESKOW, LUNDVIK, BORELL, VON STEYERN, MALMBERG, LINDSKOG, BISSMARK, JOHANSSON.

Departementschefen, statsrådet Lübeck anför efter gemensam beredning med chefen för försvarsdepartementet:

I årets statsverksproposition, femte huvudtiteln, punkt 47, har Kungl. Maj:t på min hemställan föreslagit riksdagen att, i avvaktan på den proposition i ämnet, som kunde bliva riksdagen förelagd, till hospitalsbyggnader för budgetåret 1929/1930 beräkna ett extra reservationsanslag av 4,100,000 kronor.

Jag anhåller att nu få återkomma till denna fråga.

Bihang till riksdagens protokoll 1929. 1 saml. 184 häft. (Nr 220.) 421 29 1

Inledning.

1928 års
plan för an-
skaffande av
nya hospitals-
platser.

I propositionen nr 165 till 1928 års riksdag framlades en *plan för anskaffande av nya platser för den statliga sinnessjukvården*, enligt vilken plan den rådande bristen på vårdplatser å de statliga sinnessjukanstalterna skulle fyllas medelst genomförande av ett i planen ingående byggnadsprogram. Jag torde här icke behöva upprepa de skäl av medicinsk, humanitär och allmänt social innebörd, som då — och enligt min mening med full rätt — ansågos göra det till en angelägenhet av största vikt, att planmässiga åtgärder omedelbart vidtoges för avhjälpande av platssvårigheterna för sinnessjukvården. Beträffande dessa skäl torde jag kunna få hänvisa till berörda proposition. Här må endast erinras, att då en prövning av detta spörsmål i hela dess vidd ansågs icke längre böra undanskjutas, detta berodde även därpå, att ett osedvanligt stort antal förslag angående omfattande nybyggnader eller om- och tillbyggnader av sinnessjuk- och sinnesslöanstalter vore beroende på Kungl. Maj:ts prövning, samt att de frågor, som avsåge omändring av ledigblivna kasernetablissemang, av andra skäl, framför allt hänsyn till vederbörande städer, omedelbart borde företagas till avgörande. Det syntes då nödvändigt, att man vid bedömande av ifrågavarande förslag och vid deras vägande mot varandra kunde se dem icke isolerade utan såsom led i en gemensam plan. När det gällde att taga ståndpunkt till de omfattande anslagskrav, som borde framläggas för 1928 års riksdag, syntes det också vara önskvärt, att möjlighet funnes för bedömande, huruvida de åtgärder, varom statsmakterna kunde vilja fatta beslut, verkligen vore ägnade att föra fram till målet — tillräckligt antal sinnessjukplatser — eller om de inom kort måste följas av nya ansträngningar i sådant syfte.

Departementschefen underströk emellertid i detta sammanhang, att han icke ville hava uttalat, att statsmakterna då skulle fatta avgörande ståndpunkt till någon detaljerad plan för åstadkommande av nya sinnessjukplatser, utan att avsikten endast vore, att statsmakterna skulle för sig klargöra det resultat, som de ansåge inom viss tid böra vinnas, och att alltså den då och i framtiden förestående prövningen av föreliggande byggnadsfrågor skulle ske under vederbörligt hänsynstagande därtill.

Den framlagda planen för fyllande av platsbristen å hospitalen grundade sig på en beräkning, att antalet av sinnessjuka i behov av hospitalsvård i genomsnitt kunde beräknas motsvara tre på varje tusental av befolkningen och att alltså platsantalet borde, då planen genomförts, motsvara 3 pro mille av rikets folkmängd. Med denna utgångspunkt och med beaktande jämväl av att de tre största städerna enligt särskilda avtal åtagit sig att själva sörja för sin sinnessjukvård hade medicinalstyrelsen beräknat, att antalet sinnessjukplatser vid utgången av den närmaste tioårsperioden, d. v. s. vid 1937 års slut, borde uppgå till 5,282 mera än det vid tiden för planens uppgörande hösten 1927 tillgängliga antalet. Detta antal upptogs då till 11,593,

därvid emellertid hänsyn tagits dels till redan fattade beslut om platsökning å vissa befintliga hospital, dels å andra sidan till avgången på grund av föreslagna nedläggning av två äldre sinnessjukanstalter och dels slutligen därtill att det beräknades, att de platser å hospitalen, som nu disponerades för sinnesslöa, skulle bliva tillgängliga för sinnessjukvården. Av sistnämnda anledning utgjorde det alltså ett nödvändigt led i planens genomförande, att särskilda vårdplatser anskaffades för de sinnesslöa, som dittills vårdats på hospitalen.

Vid nyssnämnda beräkning av platsbehovet hade medicinalstyrelsen tagit med i beräkningen den uppskattade folkökningen under den tidsperiod, inom vilken planen skulle genomföras. Föredragande departementschefen ansåg sig emellertid kunna räkna med att stegringen i platsbehovet till följd av folkökningen skulle uppvägas av vissa närmare angivna faktorer och att man alltså kunde kalkylera platsbehovet efter nuvarande befolknings-siffra. Med denna utgångspunkt och med beräkning av någon marginal uppskattade departementschefen det platsbehov för sinnessjuka, som borde fyllas, till omkring 4,800. Departementschefen betonade emellertid, att den närmare bestämningen av platsbehovet icke hade någon omedelbar praktisk betydelse. Det antal vårdplatser, för vilkas anskaffande åtgärder nu borde vidtagas, fölle otvivelaktigt inom ramen för platsbehovet, sådant detta redan för närvarande kunde konstateras. Ytterligare underströk departementschefen, att beräkningen byggde på att särskilda vårdplatser anskaffades åt sinnesslöa, så att dessa ej vidare komme att upptaga hospitalsplatser; i den föreliggande planen ingående förslag fyllde emellertid icke helt detta önskemål.

Det sålunda beräknade platsbehovet skulle enligt den framlagda planen fyllas genom dels omändring av ett antal på grund av 1925 års försvarsorganisation ledigblivna kasernetablissemang till anstalter för sinnessjuka och sinnesslöa, dels uppförande av vissa nya sinnessjukanstalter, dels och utvidgning av en del befintliga hospital. Medicinalstyrelsen hade framlagt olika alternativ till fyllande av det sålunda påvisade platsbehovet. Det alternativ, varpå den sedermera godkända planen byggde — och vari räknades med ett ökat platsbehov å 66 platser på grund av utrymning av vissa till Vadstena hospital hörande lägenheter i klosterbyggnaden därstädes — var av följande utseende.

Anstalt	Nya platser för sinnessjuka.
1) Växjö hospitals utvidgning	460
2) Visby hospital	200
3) Umeå hospital	880
4) Vänersborgs kaserner	566
+ 283 för sinnesslöa	
5) Jönköpings kaserner	1,200
6) Nya paviljonger vid Hälsingborgs hospital	200
7) Nya platser vid äldre hospital	150
8) Länsplatser vid hospitalen	303
9) Nytt hospital i Gävleborgs län	1,089

10) Universitetskliniker:

Lund	100	
Stockholm	100	
Uppsala	100	300
	Summa	5,348

Efter vissa av departementschefen — delvis som följd av den lägre beräkningen av platsbehovet — gjorda jämkningar skulle planen jämte tillhörande approximativa kostnadsberäkningar te sig på följande sätt:

Anstalt	Platsantal		Kostnad kronor
	Sinnes- sjuka	Sinnes- slöa	
Utvidgning av Växjö hospital	460	—	2,760,000
Nytt hospital i Visby	200	—	2,200,000
Hospital vid Umeå	800	—	7,000,000
Upptagningspaviljong vid Umeåhospitalet	100	—	560,000
Omändring av Vänersborgs kaserner	572	286	2,525,000
Omändring av Jönköpings »	1,200	—	6,000,000
Nya paviljonger vid Hälsingborgs hospital	200	—	1,000,000
Nya platser vid äldre hospital	150	—	525,000
Övertagande av s. k. länsplatser vid äldre hospital	325	—	1,137,500
Psykiatrisk klinik i Lund	102	—	724,000
Kliniker i Stockholm och Uppsala	200	—	2,000,000
Omändring av Sala kaserner	—	380	1,264,000
Omändring av Örebro kaserner	—	360	1,354,000
Tillbyggnad av Piteå hospital	148	—	2,200,000
Hospital i Gävleborgs län	600	—	4,800,000
Större omändringsarbeten	—	—	3,500,000
	Summa 5,057	1,026	39,549,500

Från antalet platser för sinnessjuka 5,057
avginge till indragning avsedda platser å

Malmö asyl	124	
Visby hospital	63	
Vadstena hospital	66	253

Härefter återstode nyanskaffning av platser för sinnessjuka 4,804

Sammanlagda antalet hospitalsplatser för sinnessjuka skulle efter förslaget genomförande uppgå till omkring 16,500.

Såsom framgår av den återgivna uppställningen, ingår i planen ett belopp på 3.5 miljoner kronor för »större omändringsarbeten». Därmed avsågs att täcka sådana kostnader för större ombyggnader av eller tillbyggnader till äldre hospital, som enligt erfarenheten regelmässigt förekomma och vilka ej kunna bestridas av det ordinarie anslaget till hospital och asylor. Detta belopp hade uppskattats till i genomsnitt 350,000 kronor om året.

Vad angår *den tid, inom vilken denna plan skulle genomföras*, förklarade departementschefen sig anse det vara i och för sig önskvärt, att platsanskaffningen med hänsyn till den trängande beskaffenheten av det aktuella platsbehovet ävensom på grund av vissa med övergångsbestämmelserna till fattigvårdslagen sammanhängande omständigheter skedde så hastigt som möjligt. För ett snabbt tempo talade också vissa preliminärt avslutade avtal med de städer, varest kaserner skulle omändras till vårdanstalter. I sista hand avgörande för tiden för planens genomförande borde emellertid vara det uppskattade kostnadsbeloppet, vilket som nyss nämnts skulle uppgå till nära 40 miljoner kronor. Med hänsyn till samtliga å frågan inverkande omständigheter ansåg departementschefen, att man tills vidare borde eftersträva platsbehovets fyllande inom en tid av 10 år. Då det emellertid icke vore meningen, att statsmakterna skulle definitivt binda sig för en plan i ena eller andra hänseendet, saknade jämväl denna fråga omedelbar betydelse, i det att senare jämkningar givetvis borde kunna ske, därest förhållandena det påfordrade. — I och för sig vore det visserligen önskvärt, att utgifterna under den kommande byggnadsperioden kunde förbliva ungefär lika stora år från år. Emellertid skulle det av praktiska orsaker och på grund av att en stor del av arbetena komme att koncentreras till början av perioden icke låta sig göra att hålla anslagen vid jämna belopp. Visserligen skulle det anslag, som komme att begäras för budgetåret 1928/1929, ungefär motsvara en tiondel av summan av de beräknade kostnaderna, men för de därefter närmast följande budgetperioderna syntes det icke kunna undvikas, att anslagen komme att stiga över medeltalet, medan de under slutet av perioden skulle bli lägre än detsamma. Detta förhållande framgår även av det medicinalstyrelsens alternativ, som låg till grund för den i propositionen framlagda planen. Enligt medicinalstyrelsen — vars förslag slutade å över 44 miljoner kronor — utgjorde nämligen de beräknade kostnadssummorna för budgetåret 1928/1929 4,086,500 kronor och för budgetåret 1929/1930 icke mindre än 6,650,000 kronor, medan anslagsbehovet under de senaste åren i perioden skulle utgöra omkring 3 miljoner kronor. Även i dessa summor är inräknat ett årligt belopp av 350,000 kronor för nyss angivna särskilda ändamål.

I *riksdagens* skrivelse i fråga (nr 287 år 1928) uttalades, att det nu icke längre borde anstå med vidtagande av mera planmässiga åtgärder för fyllande av den starka bristen på platser å de statliga sinnessjukanstalterna, liksom ej heller med ordnande av frågan rörande vården av vuxna, vanartade sinnesslöa. Arbetet med ökande av antalet platser för nu ifrågavarande vårdbehövande borde sålunda energiskt fortsättas och därvid bedrivas efter en enhetlig plan. I fråga om tiden för planens genomförande yttrade riksdagen, att med hänsyn till det trängande behovet av ökat antal hospitalsplatser anskaffningen av dessa borde ske inom så kort tidsperiod, som omständigheterna det medgäve, samt att därför, oaktat de stora kostnader som åsamkades statsverket för planens genomförande, tidsperioden syntes, så vitt då kunde bedömas, i enlighet med vad departementschefen förordat böra bestämmas till 10 år. Vad sedan angår grunddragen i det framlagda för-

slaget rörande sättet för platsanskaffningen anförde riksdagen, att riksdagen, såvitt då kunde bedömas, icke funnit anledning till erinran däremot. Riksdagen funne sig emellertid sakna anledning att närmare ingå på vad departementschefen yttrat i förevarande hänseende.

Det anslag, som för planens genomförande beviljades för innevarande budgetår, uppgick till 3,500,000 kronor. Detta belopp var enligt propositionen avsett att användas på följande sätt, nämligen *dels* med 1,000,000 kronor till fortsättning av den av 1927 års riksdag beslutade utvidgningen av Piteå hospital och asyl m. m., *dels* med 600,000 kronor för påbörjande av omändring av det av Västmanlands trängkår tidigare disponerade kasern-etablissemnet i Sala till en anstalt för manliga asociala imbecilla, *dels* med 400,000 kronor till omändring av det av Svea trängkår tidigare disponerade kasern-etablissemnet i Örebro till en anstalt för kvinnliga asociala imbecilla, *dels* med 1,100,000 kronor för omändring av Västgöta regementes kasern-etablissemnet i Vänersborg till en för sinnessjuka och sinnesslöa avsedd anstalt, *dels ock* slutligen med 400,000 kronor till påbörjande av ett hospital i Västerbottens län.

Riksdagen biföll med obetydliga jämkningar förslagen rörande anstalter i Sala, Örebro och Vänersborg. Däremot avlog riksdagen förslaget angående hospital i Västerbotten och begärde ny utredning i vissa hänseenden av frågan därom. Som skäl för att riksdagen det oaktat, såsom nyss erinrats, beviljade hela det begärda anslaget åberopade riksdagen önskvärdenheten av att den av riksdagen godtagna tioåriga byggnadsplanen måtte kunna förverkligas genom utförandet under den närmaste tiden av andra i planen ingående arbeten.

Genom beslut den 22 juni 1928 fördelade Kungl. Maj:t det anvisade anslagsbeloppet å 3.5 miljoner kronor på de skilda ändamålen. Denna fördelning skedde på följande sätt, nämligen

	Kronor.
till fortsättande av utvidgning av Piteå hospital	1,200,000
» omändring av Västmanlands trängkårs kasern-etablissemnet i Sala	600,000
» omändring av Svea trängkårs kasern-etablissemnet i Örebro	400,000
» omändring av Västgöta regementes kasern-etablissemnet i Vänersborg	1,275,000

Av anslagsbeloppets återstod, 25,000 kronor, anvisades 10,000 kronor för underhåll av byggnader vid kasern-etablissemnet i Sala, Örebro och Vänersborg; det därefter resterande beloppet reserverades till Kungl. Maj:ts disposition.

Avgräns-
ningen mellan
statens och
kommunernas
vårdnads-
skyldighet.

Innan jag härefter övergår till att behandla frågan om behovet av medel för hospitalsbyggnader för nästa budgetår, anhåller jag att få något uppehålla mig vid ett speciellt spörsmål rörande innebörden av 1928 års beslut i frågan, vilket spörsmål under den därefter gångna tiden varit föremål för viss tvekan. Den fråga jag avser är den, som rör kommunernas andel

i den slutna världen av sinnessjuka och sinnesslöa. I fjolårets proposition rörande anslag till hospitalsbyggnader erinrade min företrädare i ämbetet vid behandlingen av denna fråga inledningsvis om ett av 1925 års riksdag gjort uttalande av innebörd, att vård å statens anstalter borde beredas alla de sinnessjuka, som över huvud behövde anstaltsvård. Tillika anförde departementschefen, att frågan berörts vid behandlingen av ett år 1927 framlagt förslag till sådan -- av riksdagen sedermera godkänd -- ändring av fattigvårdslagen (proposition 111 sid. 22), att kommun skulle av landstinget få gottgörelse för s. k. godkänd enskild vård åt exspektanter vid statshospitalen samt åt personer, vilka ehuru ej tillfrisknade utskrivits därifrån för att bereda plats åt mera vårdbehövande. I denna proposition hade föredragande departementschefen uttalat, att en utväg att avhjälpa rådande platsbrist å hospitalen visserligen skulle vara att lämna statsbidrag till kommuner och kommunalförbund till anordnande av kommunala sinnessjukanstalter, men att med hänsyn till nyssnämnda uttalande av 1925 års riksdag det för det dåvarande icke vore möjligt att gå fram på denna väg. Vid ärendets behandling i kamrarna hade departementschefen ytterligare framhållit, att avsikten med nyssnämnda lagförslag icke varit att göra ett avsteg från det återopade uttalandet av 1925 års riksdag, vilket innebure en princip, som alltjämt borde uppehållas. Mot vad sålunda anförts hade 1927 års riksdag icke gjort någon erinran.

I fjolårets proposition angående anslag till hospitalsbyggnader uttalade föredragande departementschefen därefter i samma fråga följande.

Den princip, som sålunda godkänts av 1925 års riksdag och som av 1927 års riksdag lämnats utan erinran, syntes emellertid icke behöva innebära, att statsmakterna icke skulle hava anledning att med tillfredsställelse hälsa de åtgärder, som från kommunalt håll kunde vidtagas för tillfredsställande av det så att säga mera sekundära vårdbehovet, vilket alltså icke avsåge vård å med fullständig medicinsk utrustning försedda anstalter. Det skulle vara förenat med alltför stora kostnader att bereda anstaltsvård för alla sinnessjuka, på samma gång som detta skulle vara att onödigt inskränka på deras berättigade krav att få vistas i hemorten, så länge deras sjukdom det medgäve. Det kommunala initiativet hade alltså enligt departementschefen på detta område en betydelsefull uppgift att fylla.

Enär det i olika sammanhang framhållits, att det för landstings och eventuellt blivande kommunalförbunds arbete på ifrågavarande område vore av stor betydelse att erhålla säker kännedom om i vilken utsträckning staten hade för avsikt att ombesörja sinnessjukvård, respektive i vilken omfattning utrymme funnes för kommunala åtgärder, ingick departementschefen härefter på behandling jämväl av denna fråga. Han anförde därom, att med hänsyn till nyssnämnda vid 1925 års riksdag uttalade princip det uppenbarligen icke kunde bliva fråga om någon verklig gränsbestämning mellan olika slag av vårdbehov eller vårdnadsskyldighet. Vid sådant förhållande syntes det vara tillfyllest, därest det från statsmakternas sida komme till uttryck, att deras ståndpunkt vore, att de hade att sörja för all erforderlig anstaltsvård, att de uppskattade platsbehovet till visst antal i förhållande till folkmängden i riket i dess helhet, att de följaktligen avsåge att inom viss tid ombesörja anskaffande av vårdplatser till detta antal men att det icke kunde förväntas, att ytterligare åtgärder i sådant hänseende från statens sida komme att vidtagas under uthyggnadstiden. Denna uppfattning skulle innebära, att

gränsen sattes så, att statsmakternas tillkännagivna avsikt vore att anskaffa vårdplatser till sådant antal, att det, därest så skulle erfordras, motsvarade tre anstaltsplatser på varje 1,000-tal av befolkningen.

I denna fråga erinrade *riksdagen* i sin förenämnda skrivelse i ämnet först om vad statsutskottet anfört i sitt utlåtande nr 114 vid 1925 års riksdag. I anledning av en motion, i vilken framhållits, att det vore nödvändigt att söka även andra utvägar till sinnessjukfrågans lösning än byggandet av statsanstalter samt att denna lösning vore att finna i upprättandet av mindre kommunala anstalter — alltså ej landstingsanstalter — för vilka skulle åtnjutas statsbidrag till inrättandet, hade statsutskottet i detta utlåtande framhållit, att utskottet anslöte sig till av medicinalstyrelsen i avgivet yttrande uttalad uppfattning, att man borde fullfölja den strävan, som hos oss dithills gjort sig gällande, nämligen att vård å statsanstalt borde beredas alla de sinnessjuka, som över huvud taget behövde anstaltsvård, och att följaktligen platsbristen borde avhjälpas genom nyanskaffning av statsplatser. Riksdagen anförde nu i sin skrivelse, att något skäl för ett frångående av denna ståndpunkt icke ansetts föreligga. Riksdagen hyste följaktligen alltjämt den uppfattningen, att staten borde sörja för all erforderlig anstaltsvård på sinnessjukvårdens område.

Departements-
chefen

Vad sålunda förekom vid fjolårets behandling av förevarande fråga synes till en början giva vid handen, att enighet rådde därom, att det bör ankomma på staten att ombesörja all *anstaltsvård* för sinnessjuka — givetvis i den mån de avslutade avtalen med Stockholm, Göteborg och Malmö om att dessa städer skola övertaga hela sin sinnessjukvård ej föranleda till annat. Denna grundsats bör uppenbarligen fasthållas. Med anstaltsvård synes man därvid böra avse vad föredragande departementschefen vid föregående års riksdag betecknade såsom *vård å med fullständig medicinsk utrustning försedda anstalter*, med andra ord vård å anstalter av den kvalificerade och dyrbara typ, som våra statshospital utgöra, och med deras specialutbildade läkarkår och vårdpersonal. Att denna tolkning av departementschefens mening är riktig, framgår av fortsättningen av hans i det föregående återgivna uttalande, däri — bland annat av kostnadsskäl — avvisas tanken, att alla sinnessjuka, som *överhuvud* äro vårdbehövande, skola kunna inrymmas på statsanstalter. Någon annan mening torde icke heller behöva inläggas i riksdagens nyss anförda uttalande. Antalet av de sinnessjuka, som icke äro i behov av dylik anstaltsvård och för vilka följaktligen, såvitt för närvarande kan bedömas, vård å statens sinnessjukhus icke kan antagas bli tillgänglig ens efter det att det uppgjorda byggnadsprogrammet fullföljts, har uppskattats till omkring 1 på 1.000 av folkmängden, stundom något högre eller något lägre. För vård av dylika sjuka kunna tänkas olika möjligheter, nämligen vård i eget hem eller s. k. familjevård, d. v. s. utackordering i en främmande familj, vidare vård å enskilt vårdhem och slutligen vård å kommunalt vårdhem. Med *vårdhem* avser jag då i detta sammanhang inrättningar, som icke äro avsedda för och icke heller äga möjlighet att bereda verklig medicinsk vård (hospitalsvård) åt

akuta sinnessjukdomsfall, liksom de ej heller kunna lämna tillräcklig passning vid kroniska sjukdomsfall av mera våldsamt eller opålitlig natur. Dylika vårdhem lämpa sig däremot utmärkt för sådana kroniskt sjuka, vilka äro stillsamma men icke kunna hjälpa sig själva eller eljest behöva tillsyn. I många fall torde visserligen, ur medicinsk synpunkt, betänklighet icke möta mot att sådana sjuka vårdas i eget hem eller i en familj, där de utackorderats; ofta är denna vårdform t. o. m. den lämpligaste. Sådana enskilda hem torde dock icke alltid finnas tillgängliga, särskilt därför att det här gäller sjuka, vilka icke kunna göra nytta för sig utan i stället kräva mycken hjälp.

Det förekommer givetvis i stor utsträckning, att bland dem, som lida av sinnessjukdom i sist avsedd form eller äro sinnesslöa utan möjlighet att komma in på verklig anstalt, finnas personer, som enligt fattigvårdslagens bestämmelser äro i behov av fattigvård. För dylika försörjningsfall bland de sinnessjuka och sinnesslöa, i den mån de av ena eller andra anledningen icke kunna omhändertagas i sitt hem eller i familjevård, är det uppenbarligen önskvärt, att plats kan beredas å särskilda vårdhem. Det måste nämligen alltid möta svarigheter att på ålderdomshem bereda dem tillräcklig och sakkunnig tillsyn, på samma gång som särskilt de sinnessjukas därvaro ofta kan verka störande på övriga där vårdade personer. En lämplig form för omhändertagande av nu avsedda fattigvårdsfall synes då vara, att kommunerna länsvis eller i större kommunalförbund sammansluta sig för drivande av särskilda vårdhem för vård av dylika sjuka. Så har också redan skett inom flera län — jag vill här endast uppräknat Östergötlands län, varest planerats två sjukvårdsförbund, vartdera om tio å tolv kommuner, för drivande av vad som kallats kommunala sinnessjukanstalter med sammanlagt nära 60 platser, av vilka anstalter en redan tagits i bruk, Kalmar län, där sex kommuner sammanslutit sig om en gemensam anstalt om 26 platser och ett förbund av tolv å femton kommuner för motsvarande ändamål är under bildande, Blekinge län, där sådan sammanslutning skett av trettio tre kommuner om en anstalt å över 100 platser samt Kristianstads län, där 1928 års landsting beslutat förhyrande av tre stora ålderdomshem med omkring 125 vårdplatser för vård av sinnessjuka under den tioåriga utbyggnadstiden.

I den mån sålunda avsedda vårdhem — vilka tydligen kunna och böra vara av ganska enkel beskaffenhet — utgöra utbrytningar från kommunernas ålderdomshem, synes man endast hava anledning att med glädje hälsa tillkomsten av dylika inrättningar, som innebära en lättnad såväl för de sjuka som för övriga fattigvårdsklienter. Däremot torde med hänsyn till den karaktär, anstalterna alltså i formellt hänseende intaga, anledning icke finnas för deras understödjande med statsbidrag.

Det är uppenbarligen önskvärt att, när kommunala vårdhem av nu avsedd beskaffenhet planeras, samråd, innan beslut fattas, äger rum med medicinalstyrelsen och vederbörande hospitalsöverläkare. Dylika hem kunna nämligen tydligen bliva till mycket större gagn, därest de förläggas och planeras så, att de kunna ingå som led i en enhetlig plan för sinnessjukvårdens ordnande. Å andra sidan bör man vid behandling av hithörande frågor även taga i

betraktande, att vid många ålderdomshem finnas sinnessjukavdelningar av fullt tillfredsställande beskaffenhet, vilka givetvis, redan av besparingsskäl, ofta böra kunna även i fortsättningen användas. För vissa sjuka lärer det också vara till gagn att få kvarstanna å hemorten.

Utöver den gräns, som bestämmes av fattigvårdsbehovet, hava kommunerna uppenbarligen icke någon skyldighet att bereda vård åt sinnessjuka och sinnesslöa, och det kan ifrågasättas, huruvida det i allmänhet ens är lämpligt att de, ensamma eller sammanslutna i kommunalförbund, för närvarande taga sig an dylik vård, d. v. s. vård av sinnessjuka eller sinnesslöa, som icke äro i behov av anstaltsvård men icke heller äro hänförliga till fattigvårdsfall. Detta utesluter naturligtvis icke, att, såsom på sina håll för närvarande sker, ett vårdhem, som inrättats för fattigvårdens försörjningsfall, under nuvarande övergångstid tages i anspråk för vård åt exspektanter till statshospitalen — fattigvårdsbehövande eller icke — under deras väntan på plats därstädes eller att, i mån av utrymme, liksom å vanliga ålderdomshem betalande patienter mottagas å ett vårdhem, som egentligen är avsett för försörjningsfall.

Det bör emellertid beaktas, att den siffra, på grundval varav den gällande planen för anordnandet av statliga sinnessjukplatser är byggd, nämligen 3 platser på 1,000 invånare och vilken visserligen tillkommit efter omsorgsfull prövning samt vunnit bekräftelse på flera sätt, möjligen i praktiken kan komma att befinnas för låg. Dessutom utgör den ett medeltal, beräknat för större områden och närmast avsett att tillämpas vid bestämmande av hospitalens upptagningsområden. Därest inom en viss stad eller bygd skulle finnas sinnessjuka till större antal än som motsvarar angivna förhållandetal, finnes det alltså möjlighet, att detta överskott skall motvägas av ett underskjutande antal på annat håll inom upptagningsområdet, och att alltså även de övertaliga i först avsedda trakt skola kunna erhålla plats å hospital. Om emellertid erfarenheten under tioårsperioden skulle visa, att det beräknade antalet sinnessjukplatser mera allmänt skulle bliva otillräckligt i fråga om sådana sjuka, som äro i verkligt behov av hospitalsvård, torde det vid periodens slut bliva anledning att överväga, vad som till följd därav bör åtgöras. I avvakten på ett sådant övervägande böra emellertid kommunerna enligt min mening dröja med att vidtaga mera permanenta anordningar, avsedda för varaktig vård av verkliga hospitalspatienter.

Vad jag sålunda anfört vill jag sammanfatta på det sätt, att statsmakternas år 1928 tillkännagivna uppfattning enligt min mening innebär, att staten — i den mån ej särskilda avtal med vissa städer föranleda annat — i princip går in för anskaffande av vårdplatser för alla de sinnessjuka, som äro i behov av vård på med fullständig medicinsk utrustning försedda anstalter (statliga sinnessjukanstalter) och att staten fördenskull ämnar inom en tioårsperiod uppbringa antalet vårdplatser å statshospitalen till tre per tusen av befolkningen, att beträffande sådana sinnessjuka eller sinnesslöa, som icke äro i behov av dylik vård, kommunerna hava att draga försorg om dem, som enligt fattigvårdslagen äro berättigade till hjälp (försörjningsfall), att

denna skyldighet ofta synes lämpligen kunna fullgöras genom länsvis eller av kommunalförbund anordnade särskilda vårdhem av enkel beskaffenhet, *att* därutöver kommunerna icke hava någon skyldighet och knappast heller anledning att vidtaga särskilda åtgärder för vård av sinnessjuka eller sinnesslöa samt *att* i varje fall bidrag av statsmedel till nu avsedda vårdhem eller andra kommunala åtgärder icke bör ifrågakomma.

Efter denna inledning anholder jag att få övergå till behandling av de särskilda byggnadsföretag, för vilka medel synas böra avses för nästa budgetår för fullföljande av den omförmälda hospitalsbyggnadsplanen. Jag vill då närmast redogöra för frågor, som sammanhännga med redan befintliga eller beslutade anstalter, för att sedan övergå till behandling av frågor om nya sinnessjukanstalter i Västerbotten och i Jönköping.

Utvidgning av Piteå hospital och asyl m. m.

Jag ber då först att få behandla frågan om anvisande av ytterligare medel till den av 1927 års riksdag beslutade utvidgningen av Piteå hospital och asyl m. m.

Härvid får jag till en början erinra, att Kungl. Maj:t i en till sagda riksdag avlåten proposition, nr 49, föreslog riksdagen *dels* medgiva, att utvidgning av Piteå hospital och asyl m. m. finge i huvudsaklig överensstämmelse med av departementschefen i statsrådsprotokollet över socialärenden den 21 januari 1927 förordat förslag utföras för en beräknad kostnad av sammanlagt högst 2,418,000 kronor, *dels ock* till nämnda ändamål för budgetåret 1927/1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 100,000 kronor.

Ifrågavarande arbeten beträffande Piteå hospital och asyl omfattade påbyggnad av en ny våning över anstaltens huvudbyggnad jämte vissa huvudsakligen därmed sammanhängande ändringar inom huvudbyggnadens nuvarande sjukvårds- och administrationslokaler. Därutöver ingick i förslaget verkställande av om- och påbyggnad av den i huvudkomplexet ingående ekonomibyggnaden ävensom uppförande av ett nytt, fristående ångpannehus, till vilket maskin- och tvättavdelningarna skulle flyttas, varigenom bland annat köksavdelningen skulle erhålla ökat utrymme. Förslaget innefattade vidare utförande av ny värmeanläggning, ombyggnad av vattenledningsverket samt anläggande av ny huvudavloppsledning m. m. ävensom omläggning och utvidgning av nuvarande kraft- och belysningsanläggningar. Slutligen upptog förslaget uppförande av tre nya bostadshus, avsedda ett för läkare, ett för kvinnliga och ett för ogifta manliga befattningshavare.

Vid behandlingen av förevarande ärende i statsrådet nyssnämnda den 21 januari 1927 framhöll dåvarande departementschefen, bland annat, att det förefallit honom, som om på en del punkter det skulle vara möjligt att genom förenklingar i byggnadssättet beträffande arbetena överhuvud samt någon inskränkning av utrymmena i bostadslägenheterna ernå viss kostnadsminskning. Departementschefen förutsatte emellertid, att vid arbetsritningarnas och arbetsbeskrivningarnas uppgörande komme att noga beaktas angelägenheten av att all möjlig sparsamhet iakttoges i varje hänseende. Därvid

syntes det även böra övervägas, huruvida det icke skulle låta sig göra att genom inskränkning av andra än egentliga vårdlokaler erhålla möjlighet till ytterligare någon ökning av beläggningen. Särskilt syntes därvid böra ifrågakomma att tills vidare, i varje fall till dess ett hospital i Västerbotten kunde komma till stånd, bibehålla vissa då befintliga särskilda anordningar, varigenom ökat antal platser erhöles.

I skrivelse den 20 maj 1927, nr 204, anmälde riksdagen sitt beslut i frågan. Därvid yttrade riksdagen, bland annat, att riksdagen icke hade något att erinra mot själva sättet för påbyggnadens och övriga arbetens utförande. Vad däremot kostnaderna för de i förslaget ingående olika arbetena beträffade, hade riksdagen icke kunnat undgå att finna dessa kostnader väl högt beräknade. Riksdagen hade för sin del ansett kostnaderna böra kunna begränsas till i runt tal 2,300,000 kronor. Härav syntes, på sätt Kungl. Maj:t föreslagit, för budgetåret 1927/1928 böra anvisas ett belopp av 100,000 kronor. Riksdagen anmälde alltså, att riksdagen på grund av vad sålunda i ämnet anförts *dels* medgivit, att utvidgning av Piteå hospital och asyl m. m. finge i huvudsaklig överensstämmelse med av chefen för socialdepartementet i statsrådsprotokollet över socialärenden den 21 januari 1927 förordade förslag utföras för en beräknad kostnad av sammanlagt högst 2,300,000 kronor, *dels ock* till nämnda ändamål för budgetåret 1927/1928 anvisat ett extra reservationsanslag av 100,000 kronor.

Genom brev den 27 maj 1927 uppdrog Kungl. Maj:t åt medicinalstyrelsen att för en kostnad av sammanlagt högst 2,300,000 kronor låta utföra utvidgning av Piteå hospital och asyl m. m. i huvudsaklig överensstämmelse med av departementschefen förordade förslag, därvid styrelsen hade att iakttaga vad departementschefen till statsrådsprotokollet anfört i fråga om vidtagande av åtgärder för ernående av kostnadsminskning samt av ytterligare ökning av beläggningen; och skulle det åligga styrelsen att i samband med äskande av ytterligare medel för ifrågavarande ändamål till Kungl. Maj:t avgiva redogörelse för vad styrelsen i angivna hänseenden åtgjort. Genom samma brev ställde Kungl. Maj:t förberörda för budgetåret 1927/1928 anvisade anslag å 100,000 kronor till styrelsens förfogande att för avsett ändamål användas.

I skrivelse den 30 augusti 1927 gjorde medicinalstyrelsen framställning om anvisande för budgetåret 1928/1929 av ytterligare medel för fortsättande av utvidgningsarbetena. I samband härmed anförde styrelsen, att styrelsen, sedan erforderlig utredning verkstälts, beslutat vissa ändringar beträffande personalhusen och pannhusen, varigenom, enligt vad arkitekten Westman framhållit, möjlighet till besparingar beretts. Genom iakttagande av all sparsamhet vid uppgörande av huvudritningar och arbetsbeskrivning till omändring av *huvudbyggnaden* och till *läkarbostaden* syntes ytterligare besparingar kunna göras. Styrelsen framhöll däremot, att någon möjlighet att genom *inskränkning av andra än egentliga vårdlokaler* öka beläggningen icke förefunnes, då de lokaler, som därvid skulle kunna komma i fråga, nämligen arbetslokaler och samlingsal, vore synnerligen behövliga för anstalten, enär några sådana för det dåvarande icke funnes, vartill komme, att berörda

arbetslokaler och samlingssal vore helt i avsaknad av de bilokaler, som erfordrades för att sjuka skulle kunna vårdas därstädes, och sådana bilokaler ej heller kunde där anordnas. Styrelsen hade emellertid givit överläkaren vid hospitalet i uppdrag att taga under övervägande, huruvida hospitalet skulle kunna något hårdare beläggas, till dess det blivande hospitalet i Västerbottens län kunde komma att tagas i bruk.

Beträffande den närmare innebörden av de utav medicinalstyrelsen sålunda beslutade ändringarna i det ursprungliga förslaget ber jag få hänvisa till den redogörelse, som lämnats däröver i Kungl. Maj:ts till 1928 års riksdag avlätna proposition nr 165, sid. 226, i samband med behandling av frågan om fortsatt anslag till ifrågavarande ändamål.

Av det anslag å 3,500,000 kronor, som av riksdagen för budgetåret 1928/1929 anvisades till hospitalsbyggnader ställde Kungl. Maj:t genom brev den 22 juni 1928 ett belopp av 1,200,000 kronor till medicinalstyrelsens förfogande till fortsättande av ifrågavarande åt styrelsen uppdragna arbeten med utvidgning av Piteå hospital och asyl m. m. Genom samma brev anbefalldes Kungl. Maj:t medicinalstyrelsen, att i samband med förslag beträffande storleken av det anslagsbelopp, som för budgetåret 1929/1930 borde avses för arbetenas fortsättande, avgiva redogörelse för vad av styrelsen åtgjorts för ernående av kostnadsminskning samt av ytterligare ökning av beläggningen, allt i förhållande till vad som innefattats i det förslag, vilket legat till grund för riksdagens beslut beträffande utvidgningen av anstalten.

I skrivelse den 7 september 1928 har medicinalstyrelsen lämnat sålunda infordrad redogörelse. Styrelsen har därvid anfört huvudsakligen följande.

Förutom de ändringar i det ursprungliga förslaget, som omförmäls i styrelsens skrivelse den 30 augusti 1927, hade nu ytterligare följande åtgärder vidtagits för att nedbringa byggnadskostnaderna.

Ångpannehuset och den med detta förbundna tvättbyggnaden hade minskats i volym med omkring 630 kubikmeter. I huvudbyggnaden hade slopats en del fönster. Vidare hade för påbyggnaden använts pimpstenstegel, som, utom att det vore något billigare, även vore betydligt lättare än vanligt tegel, varigenom påfrestningen på grunden avsevärt minskades.

I övrigt hade vid val av material iakttagits största möjliga sparsamhet. Så hade t. ex. för vanliga trägolv även granvirke godtagits, enär dessa golv vore avsedda att beläggas med linoleummattor.

Rörande möjligheten att ytterligare öka beläggningen av hospitalet hade styrelsen infordrat utredning från t. f. överläkaren J. Nilsson, vilken därom anfört följande.

Det nuvarande platsantalet utgjorde 370. Efter om- och tillbyggnaden skulle antalet vårdplatser ökas med 148 eller till 518. Nilsson hade tagit under övervägande, huruvida hospitalet skulle kunna något hårdare beläggas, till dess det nya hospitalet i Västerbottens län kunde komma att tagas i bruk. Den erforderliga golvytan per patient i de gemensamma ligglokaler vore emellertid så knappt beräknad, att ytterligare inskränkning ej kunde ske utan påfallande olägenheter för hygien och sjukvård (golvytan per patient i ligglokaler varierade från något under 5 till något under 8 kvadratmeter, allt efter behovet i de olika lokalerna). Överbeläggning kunde emellertid ske i samma utsträckning, som för närvarande ägde rum, genom att som hittills placera sängar i korridorer och genom tillfällig inknappning av golvutrymmet per

Medicinal-
styrelsen den
7 september
1928.

patient. Någon viss siffra för dylik överbeläggning kunde icke angivas. Den överbeläggning, som sista tiden ägt rum, hade medfört sådana olägenheter för sjukvården och så stor otrevnad för avdelningarna, att det ej vore tillrådligt, att dylik överbeläggning finge annat än tillfällig karaktär.

Med hänsyn till vad Nilsson anfört beträffande de olägenheter, som vore förenade med den nu rådande överbeläggningen vid hospitalet, ansåge sig styrelsen icke kunna tillstyrka någon ökning av det fastställda platsantalet, även om man under den närmaste tiden på grund av platsbristen måste räkna med någon överbeläggning.

I förevarande skrivelse har medicinalstyrelsen därefter meddelat, att, då de större entreprenaderna komme att slutföras till december 1929, återstoden av det utav riksdagen beviljade anslaget — 1,000,000 kronor — komme att i sin helhet bliva behövt under budgetåret 1929/1930. Att minska denna summa har styrelsen, trots vad som gjorts för att nedbringa byggnadskostnaderna, ansett icke vara möjligt. Det hade nämligen vid utbudande på entreprenad av de olika arbetena visat sig, att kostnaderna för desamma varit så lågt beräknade, att någon besparing å anslaget icke vore att påräkna. I enlighet härmed har styrelsen hemställt, att för fortsättande och slutförande av den beslutade utvidgningen av Piteå hospital och asyl måtte för nästa budgetår äskas ett extra reservationsanslag å 1,000,000 kronor.

Departements-
chefen.

Med avseende å de åtgärder, som medicinalstyrelsen enligt den här återgivna redogörelsen vidtagit i syfte att nedbringa kostnaderna för byggnadsarbetena, har jag intet att erinra.

I fråga om möjligheten av ytterligare ökning av beläggningen hade, såsom nyss berörts, medicinalstyrelsen i skrivelsen den 30 augusti 1927 framhållit, att dylik ökning icke stode att vinna genom inskränkning av andra än egentliga vårdlokaler. Vid ärendets behandling i statsrådet förra året anförde dåvarande departementschefen, att de skäl, styrelsen härvid anfört, syntes tala för riktigheten av styrelsens uppfattning. Jag delar denna åsikt. Av den utredning, som medicinalstyrelsen nu förebragt, synes mig tillika framgå, att ej heller på annan väg möjlighet finnes att utan påfallande olägenheter för hygien och sjukvård ytterligare mera permanent öka beläggningen av hospitalet. Dock vill jag framhålla, att t. f. överläkaren vid anstalten i sitt av medicinalstyrelsen åberopade yttrande framhållit, att det — ehuru icke utan bestämda olägenheter — efter ombyggnaden skulle bliva möjligt att åtminstone för någon tid på närmare angivet sätt anordna sammanlagt 10 nya platser på övervakningsavdelning. Med hänsyn till det trängande platsbehovet i Norrland, till dess det avsedda Västerbottenshospital kan tagas i bruk, torde detta uppslag böra upptagas till noggrant övervägande.

Såsom förut anförts har medicinalstyrelsen för ifrågavarande arbetens fortsättande och slutförande ansett återstoden av det av riksdagen beviljade anslaget, eller alltså 1,000,000 kronor, behövt under budgetåret 1929/1930. Med beaktande av vad medicinalstyrelsen anfört angående kostnaderna för ifrågavarande arbeten finner jag mig icke kunna tillråda, att anslaget beräknas till lägre belopp, än som nu från medicinalstyrelsens sida ifrågasatts;

jag vill erinra, att det sammanlagda anslagsbeloppet av riksdagen nedsatts under vad av styrelsen ursprungligen beräknats. Givetvis bör emellertid medicinalstyrelsen jämväl under arbetenas fortsatta bedrivande vidtaga alla de ytterligare åtgärder för kostnadernas nedbringande, som, utan att minska ändamålsenligheten, kunna finnas möjliga.

Omändring av Västmanlands trängkårs kasernetablissem- ment i Sala till anstalt för manliga asociala imbecilla.

I förenämnda proposition nr 165 till 1928 års riksdag framlades förslag rörande omändring av kasernetablissemmentet i Sala till anstalt för manliga asociala imbecilla. Framställningen var grundad på förslag dels av professorn A. Petrén i egenskap av sakkunnig inom socialdepartementet för utredning av frågan om ordnandet av vården av vuxna vanartade sinnesslöa, dels ock av kasernkommittén.

Beträffande förslagets närmare innehåll får jag hänvisa till nyssnämnda proposition.

Den framställning, som förelades riksdagen, gick ut på, att riksdagen måtte besluta, att det av Västmanlands trängkår tidigare disponerade kasernetablissemmentet i Sala skulle för en beräknad kostnad av högst 1,264,000 kronor omändras till anstalt för manliga asociala imbecilla, avsedd för 380 vårdplatser i huvudsaklig överensstämmelse med av ingenjören Hjalmar Cederström den 7 april 1927 upprättade och i vissa delar den 20 december samma år omarbetade ritningar, i sistnämnda delar betecknade med alternativ II, dock med iakttagande av vissa av föredragande departementschefen till statsrådsprotokollet över socialärenden för den 20 mars 1928 angivna jämkningar, samt att förty det för nämnda anstalt avsedda området jämte därå befintliga, Kungl. Maj:ts och kronan tillhöriga byggnader — med undantag dels av en förrådsbyggnad, som enligt upprättat förslag till avtal med staden Sala i anledning av trängkårens upphörande skulle tillfalla staden, dels ock av två andra av departementschefen angivna förrådsbyggnader — skulle från och med den 1 juli 1928 överföras från försvarsväsendet.

Riksdagen biföll, enligt skrivelsen nr 287, framställningen allenast med den ändringen, att platsantalet vid anstalten fastställdes till minst 370 i stället för enligt Kungl. Maj:ts förslag 380, vilken nedsättning motiverades bland annat med behov av större antal reservplatser, än som förutsatts i Kungl. Maj:ts förslag.

Det belopp å 1,264,000 kronor, som alltså enligt riksdagens beslut fastställdes såsom högsta kostnadssiffra för anstalten, innefattade emellertid icke samtliga de byggnads- och därmed jämförliga anläggningskostnader, som anstaltens upprättande beräknades medföra. I propositionen förutsattes nämligen, på sätt jag i det följande skall närmare utveckla, att vidare utredning skulle äga rum i fråga om lämpliga anordningar för utförande av tvätt vid anstalten ävensom att därpå grundat förslag skulle föreläggas 1929 års

riksdag. Vidare framhölls, att i de till grund för Kungl. Maj:ts förslag liggande kostnadsberäkningarna förutsatts, att vid etablissemnet befintlig maskinell utrustning för kök skulle bibehållas och i viss utsträckning komma till användning för anstaltens behov. Huruvida och i vilken omfattning detta kunde komma att bli fallet, kunde då icke avgöras. Om dylik utrustning icke alls eller blott delvis finge övertagas av anstalten, skulle därav föränledas viss kostnadsökning.

Av det anslagsbelopp å 3,500,000 kronor, som i berörda proposition äskades till hospitalsbyggnader för budgetåret 1928/1929 och som beviljades av riksdagen, beräknades i propositionen preliminärt ett belopp av 600,000 kronor för påbörjande av byggnadsarbetena vid Salaanstalten.

Genom beslut den 22 juni 1928 uppdrog *Kungl. Maj:t*, bland annat, åt byggnadsstyrelsen att låta, med beaktande av vad utav chefen för socialdepartementet till statsrådsprotokollet över socialärenden för den 20 mars 1928 samt av riksdagen i dess skrivelse nr 287 anförts i ämnet, omändra ifrågavarande kasernetablissemnet i Sala för en beräknad kostnad av högst 1,264,000 kronor till en för minst 370 vårdplatser avsedd anstalt för manliga asociala imbecilla i huvudsaklig överensstämmelse med förut omförmälda ritningar, dock med iakttagande av vissa av chefen för socialdepartementet samt av riksdagen angivna jämkningar. Tillika förklarades, att byggnadsstyrelsen, förutom nyssnämnda jämkningar, skulle efter samråd med medicinalstyrelsen äga vidtaga de smärre omläggningar och ändringar i ritningarna, som kunde föränledas av riksdagens beslut beträffande platsantalet vid anstalten eller som eljest kunde visa sig behöfliga eller lämpliga och vilka av medicinalstyrelsen godkändes samt icke medförde ökning av kostnaden för anstalten. Samtidigt föreskrevs, bland annat, att omändringsarbetena beträffande förevarande anstalt skulle så bedrivas, att anstalten kunde efter färdigställande tagas i bruk före den 1 oktober 1930.

Genom samma beslut förordnade Kungl. Maj:t om överförande från försvarsväsendet av för anstalten avsedda områden och byggnader, vilka därvid ställdes under byggnadsstyrelsens förvaltning med vissa närmare angivna inskränkningar.

För omändring av kasernetablissemnet ställde Kungl. Maj:t samtidigt till byggnadsstyrelsens förfogande ett belopp av 600,000 kronor från det av riksdagen för innevarande budgetår anvisade extra reservationsanslaget till hospitalsbyggnader.

Med avseende å dispositionen av inventarier inom etablissemnets byggnader medgav Kungl. Maj:t genom samma beslut, att sådana inom etablissemnet befintliga, till fast egendom ej hänförliga inventarier, vilka prövades icke vara erforderliga för försvarsväsendets behov och kunde komma till användning vid anstalten, skulle utan ersättning få övertagas av densamma. Kungl. Maj:t uppdrog åt byggnadsstyrelsen och medicinalstyrelsen att med arméförvaltningens vederbörande departement träffa överenskommelse angående övertagande av ifrågavarande inventarier.

I skrivelse den 6 september 1928 har *byggnadsstyrelsen* gjort framställning om beredande av medel för budgetåret 1929/1930 för omändringsarbetenas fortsättande.

Styrelsen har därvid anført, att ännu icke anvisade medel för byggnadsföretaget i fråga, 664.000 kronor, med hänsyn till den fastställda tidpunkten för anstaltens ibruktagande kunde fördelas på budgetåren 1929/1930 och 1930/1931. Som emellertid anstalten skulle tagas i bruk, innan en fjärdedel av sistnämnda budgetår förflutit, kunde uppenbarligen endast ett mindre belopp beräknas utgå för samma budgetår. Efter den 1 juli 1930 syntes vid byggnadsföretaget endast komma att återstå målnings- och mindre reparationsarbeten samt slutförandet av ledningsarbetena.

Med hänsyn härtill har styrelsen beräknat, att nyssnämnda ännu icke anvisade belopp, 664,000 kronor, borde fördelas med 550,000 kronor på budgetåret 1929/1930 och 114,000 kronor på budgetåret 1930/1931.

I en sedermera ingiven, den 6 december 1928 dagtecknad skrivelse rörande anvisande av vissa ytterligare medel för omändringsarbetena vid anstalterna i Sala, Örebro och Vänersborg har byggnadsstyrelsen beträffande anstalten i Sala — efter erinran om förberörda förutsättningar för kostnadsberäkningarna i avseende å maskinell utrustning för köksbyggnaden — anført, att vid kasernetablissemmentets övertagande två kokapparater, vilka beräknats kunna utnyttjas för anstaltens behov, redan bortförts genom de militära myndigheternas försorg och alltså måste ersättas. Kostnaden för anskaffande av nya apparater i de bortfördas ställe beräknades av byggnadsstyrelsen, efter avdrag av tidigare beräknade kostnader för reparation av de gamla apparaterna, till 7,000 kronor. Medel för bestridande av dessa kostnader borde vara tillgängliga under budgetåret 1930/1931.

Innan jag ingår på frågan om medelsberäkning för sistnämnda ändamål, ber jag få behandla frågan om anordningar för utförande av tvätt vid anstalten.

Anordnande
av tvätt-
inrättning.

Enligt *kasernkommitténs* förslag till omändring av kasernetablissemmentet i Sala till sinnesslöanstalt skulle tvättinrättning — som ej funnits vid regementet — erhållas genom förändring av en vid etablissemmentet befintlig badhusbyggnad. För att plats för mangelrum och förråd skulle kunna beredas i omedelbar anslutning till tvätten skulle enligt kommitténs förslag badhuset utökas med en 15.8 meter lång tillbyggnad. I den blivande tvättbyggnadens vindsvåning skulle anordnas bostad för en gift maskinist samt bostad för tvättförestånderska. Kostnaderna för badhusets aptering till tvätthus beräknades till 95,800 kronor. Vidare skulle enligt kommittéförslaget för anstaltens personal inredas dels en badavdelning i den stora sjukhuspaviljongens källarvåning dels ock ett badrum i den till köksbyggnaden hörande källaren.

Den 7 november 1927 avgav 1927 års *besparingsnämnd* utlåtande över kasernkommitténs förslag rörande Salakasernens användning. Därvid gjorde nämnden frågan om anordningarna för utförande av tvätt vid den föreslagna

anstalten till föremål för en ingående behandling. Nämnden framhöll därom huvudsakligen följande.

För ett bedömande av en tvättanläggnings betydelse ur driftsekonomisk synpunkt borde enligt nämndens uppfattning rätteligen beräknas ej blott drift- och underhållskostnad utan även ränta och amortering å det i byggnaden nedlagda kapitalet. Vad beträffade den tilltänkta tvättinrättningen i Sala, kunde man vid driftskalkylen tills vidare bortse från räntekostnaden. Under alla förhållanden hade man att räkna med, att byggnaden inom en viss tid måste ersättas med en ny. Sattes denna tid till 30 år och medtoges endast samma kostnad, som nu skulle nedläggas å byggnaden, komme man till ett årligt amorteringsbelopp av cirka 3,000 kronor. För vanligt underhåll borde man räkna med en årsutgift motsvarande minst 4 % å värdet. Om även i detta avseende hänsyn toges endast till de beräknade ombyggnadskostnaderna, komme man till ett årligt underhållsbelopp av omkring 3,800 kronor. Vad själva driften vid anläggningen anginge, skulle — med en tvättgodsmängd, beräknad efter ungefärliga genomsnittet för hospitalen, och en tvättkostnad (personallöner och tvättmedel) beräknad efter samma grund, eller per kilogram tvätt till 15 öre — årsbeloppet blive omkring 8,800 kronor. Den sammanlagda årsutgiften för tvättinrättningens amortering, underhåll och drift skulle sålunda stiga till 15,600 kronor.

Det hade under sådana förhållanden synts nämnden vara nödvändigt taga under överblickande, huruvida ej tvättfrågan för anstalten skulle kunna lösas på ett mera ekonomiskt sätt än genom anordnande av särskild tvättanläggning. Härvid hade nämnden kommit till det resultatet, att tvätten för Salaanstalten med fördel skulle kunna utföras vid hospitalet i Uppsala. Vid detta hospital, där en modern större tvättanläggning förefunnes, hade tvättkostnaden år 1926 uppgått till blott 9.42 öre per kilogram tvätt. Utfördes tvätten för Salaanstalten i Uppsala, skulle den där behandlade tvättgodsmängden ökas med omkring en fjärdedel, vilken ökning syntes kunna utan vidare upptagas av Uppsalaanstalten. Även om för denna ökade tvättgodsmängd beräknades en så hög tvättkostnad som 8 öre per kilogram, bleve årskostnaden blott något över 4,700 kronor. Härtill finge nu läggas järnvägsfrakt ävensom transportkostnad i Sala och Uppsala. Ett verkställt överslag rörande frakt- och transportkostnaderna stannade vid sammanlagt omkring 3,200 kronor för år.

I jämförelse med årskostnaderna för tvätten, förlagd till särskild tvättinrättning i Sala, skulle alltså kostnaderna för tvättens utförande vid Uppsala hospital innebära en direkt vinst på över 7,700 kronor för år. Det vore uppenbart, att denna vinst mer än väl uppvägs den ringa olägenhet, som möjligen kunde vara förenad med att tvätten ej kunde utföras vid sinnesslöanstalten.

Besparingsnämnden föreslog därför, att ombyggnad av badhuset i Sala till tvättinrättning icke skulle utföras. Härav skulle enligt nämnden följa den indirekta fördelen, att det i gott skick befintliga badhuset kunde bibehållas och vissa föreslagna badrumsanordningar ej blott i stora sjukhuset utan även i andra byggnader slopas.

Med anledning av besparingsnämndens förslag rörande utförande av tvätten för sinnesslöanstalten vid Sala infordrades utlåtande från *direktionen över Uppsala hospital och asyl*. Direktionen åberopade såsom eget yttrande ett av *sysslomannen* vid hospitalet avgivet tjänstememorial i frågan.

I detta memorial framhölls, bland annat, att vissa utrymmen i *tvättinrättningen* vid Uppsala hospital och asyl vore trånga redan för denna anstalts

behov. Befintliga maskiner vore ej mer än tillräckliga för anstaltens nuvarande behov, och ångmangelns kapacitet vore fullt utnyttjad. Utrymme för ökat antal maskiner saknades. Tvätt för den planerade anstalten i Sala kunde således ej äga rum vid hospitalet, med mindre utrymmet i tvättinrättningens bottenvåning utökades genom tillbyggnad och den maskinella utrustningen kompletterades.

Medicinalstyrelsen, som den 19 november 1927 avgav infordrat utlåtande i ärendet, meddelade däri, att styrelsen tidigare haft under övervägande fråga om att vid Strängnäs hospital verkställa tvätt för Nyköpings hospitals räkning. Den då i ärendet verkställda utredningen hade emellertid givit vid handen, att kostnaden för förräntning och amortering av de med moderniseringen av tvättinrättningen vid Nyköpings hospital förenade kostnaderna vore så ringa, att de uppvägs av de fördelar, som vore tillfinnandes i att hava en egen tvättinrättning, särskilt med avseende å täckande av extra ordinära tvättningsbehov, nödvändigheten av större persedelstock, om tvättningen skedde annorstädes, och möjligheten att bättre tillgodose lokala önskingar. Förslaget hade på grund härav fått förfalla.

Beträffande den föreliggande frågan anförde medicinalstyrelsen därefter, att av hospitalsdirektionens i Uppsala yttrande framginge, att tvätt icke kunde utföras vid Uppsala hospital och asyl för Salaanstaltens räkning utan tillbyggnader och kompletteringar av befintliga maskiner samt anskaffande av bostäder för den ökade personal, som skulle bli va nödvändig. På grund härav och då lokaler, lämpliga att aptera till ifrågavarande ändamål, finnes inom Salaetablissemmentets nuvarande byggnader samt det givetvis vore fördelaktigt för anstalten att hava tillgång till egen tvättavdelning, ville styrelsen, under åberopande jämväl av nyssnämnda utredning rörande förslag att vid Strängnäs hospital utföra tvätt för Nyköpings hospitals räkning, avstyrka besparingsnämndens ifrågavarande förslag.

I *propositionen nr 165* till 1928 års riksdag förklarade föredragande departementschefen, att han med hänsyn till vad i förevarande ämne förekommit icke vore beredd att då taga ståndpunkt till spörsmålet om lämpligaste sättet för lösande av tvättfrågan för anstalten. På denna punkt syntes honom därför närmare utredning böra äga rum, varvid syntes böra beaktas å ena sidan angelägenheten av att frågan löstes på ett ur ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt och å andra sidan önskvärdheten av att anstaltens drift ej onödigtvis försvärades. Departementschefen anförde, att han hade för avsikt att vidtaga åtgärder för att utredningen av denna fråga skulle kunna slutföras i sådan tid, att förslag i ämnet kunde framläggas för 1929 års riksdag i samband med äskande av anslag till hospitalsbyggnadsarbeten för budgetåret 1929/1930. I avvaktan på utredningen syntes tills vidare böra anstå med utförandet av vissa badrumsanläggningar, vilka av kasernkommittén föreslagits i sjukvårdspaviljongens samt köksbyggnadens källarvåningar men som enligt besparingsnämndens förslag skulle kunna undvaras, enär det nuvarande badhuset enligt nämndens förslag skulle kunna fortfarande användas för sitt hittillsvarande ändamål. Därest så erfordrades, kunde emellertid dessa anläggningar senare utföras, enär utrymmet icke skulle avses för andra behov.

I anledning av vad sålunda föreslagits uteslöts i propositionen ur kostnadsberäkningarna för Salaanstalten det för tvättbyggnaden beräknade beloppet av 95,800 kronor. Departementschefen framhöll därvid särskilt, att uteslutandet av detta belopp icke innebure en verklig besparing, därest det framdeles skulle visa sig, att tvättfrågan framdeles borde lösas enligt kasernkommitténs förslag eller på annat sätt, som medförde lika hög anläggningskostnad. Vidare nedsattes i propositionen av olika anledningar den beräknade kostnaden för sjukvårdspaviljongen och köksbyggnaden med vissa belopp. Av dessa nedsättningar motsvarade ett belopp av 13,000 kronor kostnaderna för omförmälda badrumsanläggningar, vilka tills vidare icke skulle komma till utförande.

Sedan 1928 års riksdag bifallit Kungl. Maj:ts förslag i avseende å Salaanstalten, anbefallde Kungl. Maj:t genom brev den 22 juni 1928 medicinalstyrelsen att, med beaktande av vad chefen för socialdepartementet i berörda proposition anförde i frågan, i samråd med byggnadsstyrelsen och 1927 års besparingsnämnd verkställa utredning rörande de anordningar, som lämpligen borde vidtagas för utförande av tvätt för anstalten i Sala, ävensom att till Kungl. Maj:t inkomma med av kostnadsberäkningar samt, där så erfordrades, av ritningar åtföljt förslag i ämnet.

Till följd härav har *medicinalstyrelsen* med skrivelse den 1 februari 1929 inkommit med utredning och förslag i ämnet.

Rörande de olika förslag, som under utredningens gång framlagts, samt sättet för deras behandling inom styrelsen har styrelsen till en början lämnat följande redogörelse.

Den 15 september 1928 hade ingenjören C. L. Rydh, som av styrelsen erhållit uppdrag att verkställa förberedande utredning i dessa frågor, framlagt tre alternativa förslag i ämnet. Enligt det första alternativet skulle tvätten — liksom enligt kasernkommitténs förslag — utföras vid Salaanstalten och i förenämnda badhusbyggnad. Detta alternativ skilde sig från kommitténs förslag därutinnan, att någon tillbyggnad icke skulle ifrågakomma men att däremot jämväl vindsvåningen skulle tagas i anspråk för tvättändamål, varför några bostäder icke skulle kunna inrättas i nämnda våning.

Enligt det andra alternativet skulle tvätten utföras vid Sätters hospital. Enligt det tredje alternativet slutligen skulle tvätten äga rum vid Uppsala hospital.

Kostnaderna för byggnadsarbeten och anskaffning av maskinell utrustning hade av Rydh beräknats

för alternativ 1 (Sala)	till 64,000 kronor	
» » 2 (Säter)	76,000	» och
» » 3 (Uppsala)	77,000	»

Rydh har som sin uppfattning uttalat, att tvätten bäst syntes ombesörjas inom den nya anstalten, enär här svårigen kunde påvisas någon större fördel med centraliserad drift.

Vid sammanträde i medicinalstyrelsen den 6 november 1928, varvid representanter för byggnadsstyrelsen och besparingsnämnden närvarit och varvid de av Rydh framlagda alternativen varit föremål för granskning, hade det befunnits, att det utrymme, som tvättinrättningen skulle erhålla enligt det av Rydh framlagda Salaalternativet, vore alltför knappt. Byggnadsstyrelsens representant, byggnadschefen E. Lindh, hade därför efter åtagande erhållit uppdrag att verkställa av kostnadsberäkning åtföljd utredning angående möjligheten att genom en tillbyggnad till den för tvättinrättningen ifrågasatta badhusbyggnaden därstädes bereda bättre utrymmen för tvätten.

Vid sedermera den 21 december 1928 hållet sammanträde i medicinalstyrelsen, varvid jämväl representanter för byggnadsstyrelsen och besparingsnämnden närvarit, hade framlagts två i samråd med Lindh utarbetade förslag nämligen dels ett förslag av Rydh till anordnande av tvätt i badhusbyggnadens bottenvåning, utökad med en 5 meter lång tillbyggnad, vilket förslag skulle medföra en kostnad av cirka 76,000 kronor, och dels ett förslag av ingenjören Cederström till tvättinrättning i samma byggnads bottenvåning, utökad med en 13 meter lång tillbyggnad, vilket förslag skulle medföra en kostnad av 83,300 kronor. Detta senare förslag hade förordats av Lindh. Enligt båda förslagen skulle bostäder inredas i badhusbyggnadens vindsvåning för en kostnad av omkring 6,000 kronor.

Med stöd av de verkställda utredningarna har medicinalstyrelsen rörande *de årliga driftkostnaderna* enligt de olika förslagen uttalat sig på följande sätt.

Därest tvättinrättningen förlades till Sala, finge erforderligt vatten för densamma tagas från stadens vattenledningsverk. Årskostnaden för *vattenförbrukningen* för en tvättinrättning i Sala kunde med hänsyn härtill beräknas till omkring 1,000 kronor. Motsvarande kostnader vid Sätters och Uppsala hospital, vilka anstalter hade egna vattenledningsverk, syntes icke behöva uppskattas till högre belopp än 250 kronor. Å andra sidan tillkomme för *tvättgodsets transport* mellan Sala och Säter, respektive Sala och Uppsala en utgift, som i båda fallen syntes kunna beräknas till omkring 4,500 kronor årligen. Vidare hade, för den händelse tvätten skulle utföras vid Sätters eller Uppsala hospital, tvättpersonalen därstädes ansetts behöva ökas med fyra befattningshavare, för vilka den årliga avlöningskostnaden beräknats till vid Sätters hospital omkring 7,500 kronor och vid Uppsala hospital omkring 7,800 kronor. Om åter tvätten utfördes vid Salaanstalten, vars patientmaterial icke skulle utgöras av sinnessjuka utan av asociala imbecilla, som till stor del vore arbetsföra, borde ej behöva anställas annan tvättpersonal därstädes än som erfordrades för utövande av handledning vid och tillsyn över patienternas arbete. Den anställda tvättpersonalen vid anstalten borde därför kunna inskränkas till två befattningshavare och den årliga avlöningskostnaden till omkring 5,100 kronor. Övriga driftkostnader såsom tvättmedel, värme, elektrisk kraft m. m. syntes bliva tämligen lika, var tvätten än utfördes.

Medicinalstyrelsen har vidare uppgjort en jämförande tablå över dels anläggningskostnaderna, dels ock de årliga driftkostnaderna enligt de olika nu föreliggande förslagen. Därvid har styrelsen för samtliga de förslag, vilka innefatta anordnande av en särskild tvättinrättning i Sala, i anläggningskostnaden inräknat ett belopp av 13,000 kronor, motsvarande kostnaden för anordnande av ifrågavarande badlokal i sjukvårdspaviljongens och köksbyggnadens källarvåningar. Tablån är av följande utseende:

	S a l a			Säter	Uppsala
	utan tillbyggnad	med 5 meters tillbyggnad	med 13 meters tillbyggnad		
Anläggningskostnad	77,000	89,000	96,300	76,000	77,000
Årskostnad:					
10 % amortering på anläggningskostnaden	7,700	8,900	9,630	7,600	7,700
Vattenförbrukning	1,000	1,000	1,000	250	250
Transportkostnad	—	—	—	4,500	4,500
Personalkostnad	5,100	5,100	5,100	7,500	7,800
Summa kronor	13,800	15,000	15,730	19,850	20,250

I anslutning till tablån har styrelsen därefter anført följande.

Anläggningskostnaden för anordnande av tvättinrättning i badhusbyggnaden vid Salaanstalten överstege något motsvarande kostnader för Salatvättens utförande vid hospitalet i Säter samt, för den händelse man räknade med en utvidgning av badhusbyggnaden, jämväl motsvarande kostnader för tvättens utförande vid Uppsala hospital. Denna merkostnad uppvägdes emellertid av de lägre driftkostnader, som följde med en särskild tvättinrättning vid Salaanstalten. Med hänsyn härtill och till de olägenheter i övrigt, som frånvaron av tvättinrättning vid anstalten samt tvättgodsets transport från Sala till Säter respektive Uppsala skulle medföra, ansåge styrelsen övervägande skäl tala för tvättens utförande i särskild vid Salaanstalten anordnad tvättinrättning. Av de olika förslagen om förläggning av tvättinrättningen till Sala funne styrelsen såväl förslaget att använda badhuset utan någon tillbyggnad som förslaget med en 5 meter lång tillbyggnad ur utrymmessynpunkt mindre tillfredsställande. Om något av dessa förslag godtoges, kunde man riskera, att tvättinrättningen efter någon tid ånyo behövde utvidgas, vilket skulle medföra betydande kostnader. Styrelsen ansåge sig därför böra förorda det av ingenjören Cederström framlagda förslaget, enligt vilket badhusbyggnaden skulle erhålla en 13 meter lång tillbyggnad. Därest detta förslag komme till utförande, skulle vinnas full trygghet för att tvättinrättningen erhöles tillräckligt stora dimensioner.

Kostnaderna för nämnda förslag fördela sig enligt av Cederström uppgjord kostnadsberäkning på följande sätt:

för byggnadsarbeten	37,000	kronor
» maskinell utrustning	35,000	»
» värmeledning	8,000	»
» elektriska installationer	1,800	»
» utvändiga ledningar	1,500	»
» anordnande av personalbad	13,000	»
Summa		96,300 kronor

Om detta förslag har medicinalstyrelsen ytterligare anfört följande.

Kostnaden för genomförande av förslaget utgjorde — om man frånräknade kostnaden för anordnande av ifrågavarande badlokaler — 83,300 kronor. I förhållande till kasernkommitténs förslag innebure nu förevarande förslag en besparing av 12,500 kronor. Kostnaden skulle ytterligare kunna nedbringas med omkring 6,000 kronor, om man avstode från att inreda bostadsrum i byggnadens vindsvåning. Med hänsyn till anstaltens läge i stadens omedelbara närhet föreläge ej något större behov att inom anstalten anordna bostäder för andra befattningshavare än dem, som på grund av tjänstgöringens art borde vara bosatta därstädes. De ifrågasatta bostäderna i badhusets vindsvåning syntes därför ur anstaltens synpunkt icke vara oundgängligen erforderliga. Då det emellertid föreläge möjlighet att för en förhållandevis så ringa kostnad som 6,000 kronor i de befintliga utrymmena i vindsvåningen inreda fem bostadsrum, vilka borde kunna uthyras till ogifta befattningshavare för en årlig hyra av sammanlagt omkring 1,000 kronor, syntes det ur ekonomisk synpunkt vara fördelaktigt att inreda nämnda bostadsrum. Att därstädes anordna familjebostäder syntes styrelsen, med hänsyn till läget ovanför tvättlokalen, icke böra ifrågakomma.

Under återopande av vad sålunda anförts har medicinalstyrelsen hemställt dels att tvättinrättning för den beslutade anstalten för sinnesslöa i Sala måtte få anordnas i kasernetablissemmentets badhus i enlighet med av Cederström den 31 december 1928 upprättade ritningar för en beräknad kostnad av 83,300 kronor samt att badlokaler måtte få anordnas i kasernens och köksbyggnadens källarvåningar i enlighet med kasernkommitténs förslag för en beräknad kostnad av 13,000 kronor, dels ock att för nämnda ändamål för budgetåret 1929/1930 måtte beviljas ett anslag å 96,300 kronor.

Byggnadsstyrelsen och *besparingsnämnden* hava i skrivelser till medicinalstyrelsen den 15 januari 1929 förklarat sig biträda sistnämnda styrelses förslag i förevarande ämne.

Den i ärendet förebragta utredningen synes mig — även om de beräknade personalkostnaderna för Salaförslaget förefalla väl låga, särskilt i betraktande av vad medicinalstyrelsen, såsom längre fram skall omnämnas, anfört i motsvarande fråga beträffande Vänersborgsanstalten — giva vid handen, att det ur olika synpunkter är lämpligast, att tvätten för Salaanstalten kommer till utförande vid nämnda anstalt. I likhet med de hörda myndigheterna anser jag därför, att omförmälda badhusbyggnad vid Sala-

Departements-
chefen.

etablissementet bör omändras till tvättinrättning. Beträffande badhusbyggnadens ombyggnad för ifrågavarande ändamål föreligga, såsom framgår av det föregående, tre olika förslag. Av dessa förslag förordar jag det av ingenjören Cederström uppgjorda och av myndigheterna tillstyrkta, oaktat detta förslag i anläggningskostnad ställer sig något dyrare än de övriga. Det synes nämligen vara av synnerlig vikt, att tvättinrättningen från början göras så stor, att någon utvidgning av densamma icke, såvitt nu kan bedömas, sedermera behöver ifrågakomma, och i detta avseende torde Cederströms förslag vara det enda betryggande. Med avseende å vad medicinalstyrelsen i ämnet anfört synes icke heller något vara att erinra mot att i tvättinrättningens vindsvåning bostäder inredas för ogifta befattningshavare vid anstalten.

Vid bifall till det här förordade förslaget uppkommer givetvis behov av andra lokaler för personalbad. På grund härav blir det nödvändigt att utföra de badrumsanläggningar för anstaltspersonalen, vilka föreslagits av kaserukommittén men vilka i avvaktan på tvättfrågans ordnande tills vidare fått anstå. Jag förutsätter därför, att ifrågavarande badrumsanläggningar nu komma till utförande i överensstämmelse med kommitténs förslag.

Kostnaderna för anordnande av den förordade tvättbyggnaden kunna, på sätt framgår av det föregående, beräknas uppgå till 83,300 kronor, vilket belopp emellertid torde kunna avrundas till 83,000 kronor. Därtill skulle komma kostnaden för badrumsanläggningarna, beräknad till 13,000 kronor.

Vad härefter angår byggnadsstyrelsens framställning om anvisande av ett belopp av 7,000 kronor för anskaffande av vissa kokapparater för anstaltens kök, finner jag ej anledning till erinran mot denna framställning. Beträffande sättet för täckande av de kostnadsökningar, som kunde uppkomma, därest antagna förutsättningar för kostnadsberäkningarna med avseende å maskinell utrustning för kök och tvätt vid anstalterna i Sala, Örebro och Vänersborg ej bleve för handen, anförde visserligen min företrädare i ämbetet (propositionen nr 165/1928, sid. 232), att dylika ökade engångskostnader syntes böra bestridas i samma ordning som av departementschefen förutsatts beträffande inventariestkostnader i allmänhet, nämligen från anslaget till hospital och asyler. Med hänsyn till att här ifrågavarande kostnader på grund av sin natur i allmänhet pläga upptagas bland byggnadskostnader har jag emellertid ansett lämpligare, att medel för ändamålet beräknas under anslaget till hospitalsbyggnader.

Vid bifall till vad jag här föreslagit skulle den av riksdagen fastställda högsta kostnadssiffran för Salaanstaltens inrättande, 1,264,000 kronor, böra höjas med $(83,000 + 13,000 + 7,000)$ 103,000 kronor till 1,367,000 kronor. Jag ämnar i det följande göra hemställan om riksdagens medgivande till sådan förhöjning.

På frågan huru stort belopp, som för nästkommande budgetår bör avses för ombyggnadsarbetena vid Salaetablissementet, kommer jag att ingå i annat sammanhang.

Omändring av Svea trängkårs kasernetablisement i Örebro till anstalt för kvinnliga asociala imbecilla.

I propositionen nr 165 till 1928 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t riksdagen besluta, att det av Svea trängkår tidigare disponerade kasernetablisementet i Örebro skulle för en beräknad kostnad av högst 1,354,000 kronor omändras till anstalt för kvinnliga asociala imbecilla, avsedd för 360 vårdplatser, i huvudsaklig överensstämmelse med av ingenjören Hjalmar Cederström den 27 maj 1927 upprättade och i vissa delar den 20 december samma år omarbetade ritningar, i sistnämnda delar betecknade med alternativ II, dock med iakttagande av vissa av föredragande departementschefen till statsrådsprotokollet angivna jämkningar, samt att förty det för anstalten avsedda området jämte därå befintliga, Kungl. Maj:t och kronan tillhöriga byggnader — dock med undantag av en exercisbyggnad, som omförmäls i § 12 av en mellan Kungl. Maj:t och kronan genom kasernkommittén, under förbehall av Kungl. Maj:ts och riksdagens godkännande, å ena sidan, samt Örebro stad, å andra sidan, den 17 och den 25 maj 1927 ingången överenskommelse — skulle från och med den 1 juli 1928 överföras från försvarsväsendet.

Kungl. Maj:ts förslag var jämväl i fråga om denna anstalt grundat på utredning dels av professorn A. Petré i egenskap av sakkunnig inom socialdepartementet, dels av kasernkommittén.

I fråga om förslaget närmare innehåll får jag hänvisa till propositionen.

Riksdagen vidtog i förslaget ej annan ändring än att, av motsvarande skäl som angivits beträffande Salaanstalten, platsantalet för anstalten i Örebro nedsattes till minst 350 i stället för enligt Kungl. Maj:ts förslag 360 platser.

Med avseende å beräkningen av kostnaderna för anstaltens anordnande förelågo samma förutsättningar, som angivits i fråga om Salaanstalten, nämligen att befintlig maskinell utrustning i kök och tvätt antagits komma att bli kvar samt i viss utsträckning komma till användning för anstaltens behov. Det framhölls i propositionen, att om så icke skulle bli fallet, någon kostnadsökning komme att uppstå.

Av den i propositionen begärda och av riksdagen för budgetåret 1928/1929 beviljade anslagssumman till hospitalsbyggnader beräknades preliminärt ett belopp av 400,000 kronor för påbörjande av omändringen utav Örebroetablisementet.

Genom förenämnda beslut den 22 juni 1928 uppdrog Kungl. Maj:t åt byggnadsstyrelsen att låta, med beaktande av vad utav chefen för socialdepartementet till statsrådsprotokollet över socialärenden för den 20 mars 1928 samt av riksdagen i förberörda skrivelse nr 287 anförts i ämnet, omändra ifrågavarande kasernetablisement i Örebro för en beräknad kostnad av högst 1,354,000 kronor till en för minst 350 vårdplatser avsedd anstalt för kvinnliga asociala imbecilla, i huvudsaklig överensstämmelse med omförmälda ritningar, dock med iakttagande av vissa av chefen för socialdepartementet samt av riksdagen angivna jämkningar. I fråga om smärre

ändringar i ritningarna lämnades åt styrelsen motsvarande bemyndigande som beträffande Salaanstalten.

Samtidigt föreskrev Kungl. Maj:t, att omändringsarbetena beträffande ifrågavarande kasernetablisement skulle så bedrivas, att anstalten kunde efter färdigställande tagas i bruk före den 1 juli 1931; dock borde arbetena så planläggas, att anstalten måtte kunna, såvitt möjligt, tagas i bruk tidigare än nyss sagts och helst före utgången av år 1930.

Tillika förordnade Kungl. Maj:t om överförande från försvarsväsendet av det för anstalten avsedda området jämte byggnader, vilka med vissa inskränkningar ställdes under byggnadsstyrelsens förvaltning.

För omändringsarbetena vid Örebroetablisementet ställde Kungl. Maj:t för budgetåret 1928/1929 till byggnadsstyrelsens förfogande ett belopp av 400,000 kronor.

Beträffande dispositionen av inventarier inom etablisementet lämnade Kungl. Maj:t medgivande av samma innehåll som det förut beträffande Salaetablisementet omförmälda.

I förberörda skrivelse den 6 september 1928 har *byggnadsstyrelsen* gjort framställning om äskande av medel för omändringsarbetenas fortsättande under nästkommande budgetår.

Med hänsyn till Kungl. Maj:ts beslut beträffande tidpunkten för anstaltens tagande i bruk skulle, yttrar styrelsen, de ännu icke anvisade medlen för byggnadsföretaget, 954,000 kronor, kunna fördelas på budgetåren 1929/1930 och 1930/1931. Vid medlens fördelning på dessa båda budgetår utginge byggnadsstyrelsen från att anstalten borde fullbordas före utgången av år 1930. Under budgetåret 1930/1931 skulle verkställas de slutliga kompletterings- och reparationsarbetena, vissa inredningsarbeten, målningsarbeten samt slutförande av ledningsarbetena.

Under dessa förutsättningar syntes ännu icke anvisade medel, 954,000 kronor, böra fördelas med 700,000 kronor på budgetåret 1929/1930 och 254,000 kronor på budgetåret 1930/1931.

I förenämnda skrivelse den 6 december 1928 med framställning om anvisande av vissa ytterligare medel för omändringsarbetena vid anstalterna i Sala, Örebro och Vänersborg har sedermera byggnadsstyrelsen beträffande anstalten i Örebro anfört, bland annat, att vid kasernetablisementets övertagande följande apparater för kök och tvätt, vilka beräknats kunna utnyttjas för anstalten, redan bortförts genom de militära myndigheternas försorg, nämligen 5 kokapparater, 1 kaffekokare, 2 centrifuger samt 4 blöt- och transportvagnar. Vidare hade bortförts 6 väggfasta tvättställ, vilka även beräknats kunna utnyttjas av den nya anstalten.

Kostnaden för erforderlig anskaffning av nya apparater m. m. i det bortfördas ställe har av byggnadsstyrelsen, efter avdrag av tidigare uppskattade kostnader för reparation av de gamla apparaterna, beräknats till ett belopp av sammanlagt 21,000 kronor. Medel för bestridande av dessa kostnader har styrelsen ansett böra vara tillgängliga under budgetåret 1930/1931.

Mot byggnadsstyrelsens förslag om beredande av medel till ett belopp av 21,000 kronor för komplettering av maskinell utrustning i kök och tvätt m. m. lärer intet vara att erinra. Vid bifall till detta förslag bör den av riksdagen bestämda högsta kostnadssiffran för Örebroanstaltens inrättande, 1,354,000 kronor, ökas till 1,375,000 kronor. Jag kommer att längre fram göra hemställan om riksdagens medgivande härutinnan.

Frågan om storleken av det medelsbelopp, som för nästkommande budgetår bör beräknas för omändringsarbetenas fortsättande vid denna anstalt, ber jag att i annat sammanhang få behandla.

Omändring av Västgöta regementes kasernetablisement i Vänersborg till sinnessjukanstalt.

I propositionen nr 165 till 1928 års riksdag framlades jämväl förslag om inrättande av en sinnessjukanstalt i det utav Västgöta regemente tidigare disponerade kasernetablisementet i Vänersborg. Kungl. Maj:ts framställning i ämnet var grundad på utredning och förslag av kasernkommittén samt gick ut på, att riksdagen måtte besluta, att det av Västgöta regemente tidigare disponerade kasernetablisementet i Vänersborg skulle för en beräknad kostnad av högst 2,525,000 kronor omändras till sinnessjukanstalt, avsedd för 858 vårdplatser, i huvudsaklig överensstämmelse med av ingenjören Hjalmar Cederström den 12 september 1927 upprättade och i vissa delar den 20 januari 1928 omarbetade ritningar, i sistnämnda delar märkta »Kungl. Medicinalstyrelsen», dock med iakttagande av vissa av föredragande departementschefen till statsrådsprotokollet angivna jämkningar, samt att förty det för anstalten avsedda området jämte därå befintliga, Kungl. Maj:t och kronan tillhöriga byggnader skulle från och med den 1 juli 1928 överföras från försvarsväsendet.

I Kungl. Maj:ts förslag, beträffande vars närmare innehåll jag tillåter mig att hänvisa till propositionen, gjordes från *riksdagens* sida allenast den ändringen, att platsantalet för anstalten nedsattes från av Kungl. Maj:t föreslagna 858 platser till minst 850 platser. Beslutet härutinnan grundades på liknande skäl, som föranlett nedsättning av platsantalet vid anstalterna i Sala och Örebro.

Det belopp å 2,525,000 kronor, som av Kungl. Maj:t föreslogs och av riksdagen fastställdes såsom högsta kostnadssiffra för kasernetablisementets omändring, innefattade icke samtliga de byggnads- och därmed jämförliga anläggningskostnader, vilka beräknades bli erforderliga för anstaltens inrättande. I propositionen förutsattes nämligen, att ytterligare kostnader kunde komma att föranledas av förslag om lämpligaste sättet för anordnande av bak och tvätt samt elektrisk kraftproduktion för anstalten ävensom om anordnande av en öppen-dörr-avdelning (jordbrukskoloni) å ett för anstalten avsett, för jordbruk lämpat område. I samtliga nu berörda frågor ansågs vidare utredning böra föregå ett beslut från statsmakternas sida. Vidare hade beträffande denna anstalt, liksom i fråga om Sala- och Örebroanstalterna, i kostnadsberäkningen förutsatts, att vid etablisementet befintlig maskinell utrustning för kök och tvätt skulle bibehållas samt i viss

utsträckning komma till användning för anstaltens behov, i samband varmed uttalats, att viss kostnadsökning komme att bli erforderlig, därest berörda förutsättning ej skulle bli för handen.

Av det till hospitalsbyggnader för budgetåret 1928/1929 begärda och av riksdagen beviljade anslaget beräknades i propositionen preliminärt ett belopp av 1,100,000 kronor för påbörjande av omändringsarbetena vid Vänersborgsetablissemnet.

Genom förut omförmälda beslut den 22 juni 1928 uppdrog *Kungl. Maj:t* åt byggnadsstyrelsen att låta, med beaktande av vad utav chefen för socialdepartementet till statsrådsprotokollet över socialärenden för den 20 mars 1928 samt av riksdagen i dess omförmälda skrivelse nr 287 anförts i ämnet, omändra ifrågavarande kasernetablissemnet för en beräknad kostnad av högst 2,525,000 kronor till en för minst 850 vårdplatser avsedd sinnessjukanstalt, i huvudsaklig överensstämmelse med omförmälda ritningar, dock med iakttagande av vissa av chefen för socialdepartementet samt av riksdagen angivna jämkningar. Med avseende å smärre jämkningar i ritningarna erhöll styrelsen härvid bemyndigande av samma innebörd som beträffande Sala- och Örebroanstalterna.

Samtidigt lämnade *Kungl. Maj:t* föreskrift, att omändringsarbetena beträffande ifrågavarande kasernetablissemnet skulle så bedrivas, att anstalten skulle kunna efter färdigställande tagas i bruk före den 1 juli 1930.

Tillika förordnade *Kungl. Maj:t* om överförande från försvarsväsendet av de för anstalten avsedda områdena jämte byggnader, vilka med vissa i beslutet angivna inskränkningar ställdes under byggnadsstyrelsens förvaltning.

För omändringsarbetena vid Vänersborgsanstalten ställde *Kungl. Maj:t* genom samma beslut för budgetåret 1928/1929 till byggnadsstyrelsens förfogande ett belopp av 1,275,000 kronor.

Med avseende å dispositionen av inventarier inom kasernetablissemnet innehöll *Kungl. Maj:ts* ifrågavarande beslut den 22 juni 1928 samma medgivande, som lämnats beträffande Sala- och Örebroetablissemnena.

I den tidigare upprepade gånger omnämnda skrivelsen den 6 september 1928 har *byggnadsstyrelsen* framlagt förslag rörande äskande av anslag för nästkommande budgetår till fortsättande av omändringsarbetena vid ifrågavarande anstalt. Med hänsyn till den av *Kungl. Maj:t* föreskrivna tidpunkten för anstaltens färdigställande har styrelsen därvid hemställt, att återstoden av det för anstaltens anordnande medgivna beloppet eller 1,250,000 kronor måtte utgå under nämnda budgetår.

Sedermera har byggnadsstyrelsen i den likaledes tidigare omförmälda skrivelsen den 6 december 1928 med hemställan om ytterligare anslag till anstalterna i Sala, Örebro och Vänersborg anfört bland annat, att vid styrelsens övertagande av kasernetablissemnet i Vänersborg följande apparater, vilka beräknats kunna utnyttjas för anstalten därstädes, redan bortförts genom de militära myndigheternas försorg, nämligen 6 kokgrytor, 1 potatis-skåp och 2 varmskåp.

Kostnaderna för anskaffning av nya apparater i de bortförda ställe hava av styrelsen beräknats till sammanlagt 20,000 kronor, efter avdrag av tidigare beräknade kostnader för reparation av de gamla apparaterna.

I samband härmed har styrelsen omnämmt, att arméförvaltningens fortifikations- och intendentsdepartement i en till byggnadsstyrelsen ställd skrivelse den 31 oktober 1928 hemställt, bland annat, att en inom etablissemnet i Vänersborg befintlig ångmangel måtte ställas till chefens för västra arméfördelningens förfogande för att användas vid Bohusläns regementes tvättinrättning i Uddevalla.

Byggnadsstyrelsen har förklarat sig för sin del icke hava något att i sak erinra mot att nämnda ångmangel förflyttades från etablissemnet, under förutsättning likväl, att erforderliga medel ställdes till styrelsens förfogande för anskaffning av ny ångmangel, vilken lämpligen borde göras något större än den nuvarande.

Kostnaderna för anskaffning av ny ångmangel för etablissemnet i Vänersborg hava av styrelsen beräknats till 13,000 kronor. De sammanlagda kostnaderna för anskaffning dels av nya apparater i stället för de redan ifrån etablissemnet bortförda och dels av ångmangel skulle alltså uppgå till 33,000 kronor.

Medel till bestridande av nämnda kostnader borde enligt styrelsen vara tillgängliga under budgetåret 1929/1930.

Med anledning av vad sålunda anförts har byggnadsstyrelsen hemställt om föreskrift, huru med nämnda ångmangel skulle förfaras. Under förutsättning att Kungl. Maj:t funne lämpligt, att ångmangeln förflyttades från etablissemnet för att utnyttjas för försvarsväsendets räkning, har styrelsen hemställt tillika, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att för budgetåret 1929/1930, utöver det i nyssnämnda skrivelse den 6 september 1928 angivna beloppet, för kasernetablissemnet i Vänersborg anvisa ett belopp av 33,000 kronor.

Innan jag ingår på prövning av byggnadsstyrelsens ifrågavarande förslag, ber jag att få behandla de frågor, beträffande vilka fortsatt utredning år 1928 förutsattes såsom grundval för ett ståndpunktstagande från statsmakternas sida.

Vad först angår frågan om ordnandet av anstaltens tvättfråga, föreslog kasernkommittén i sitt förslag till omändring av kasernetablissemnet i Vänersborg till sinnessjukanstalt, att det till etablissemnet hörande sammanbyggda tvätt- och ångpannehuset fortfarande skulle användas för samma ändamål. Kommitténs förslag gick ut på att maskinbadet i den nedre våningen av den flygel, där tvättinrättningen vore inrymd, skulle borttagas, varigenom samtliga lokaler i denna flygel skulle bli disponibla för tvätten. Dessa utrymmen beräknades vara i det närmaste tillräckliga för ändamålet, varför enligt förslaget endast en helt liten tillbyggnad på ena gaveln skulle bli nödvändig. Då de befintliga maskinerna i allmänhet vore förslitna, borde de ersättas med nya. Ångmangeln, som vore relativt ny, hade dock ansetts fullt användbar. Sammanlagda kostnaden för ändringar å tvätt- och ångpannehuset hade beräknats till 447,500 kronor.

Anordnande
av tvättinrätt-
ning.

Över kasernkommitténs förslag avgav 1927 års besparingsnämnd den 23 december 1927 utlåtande. Däri anfördes beträffande tvätt- och ångpannehuset huvudsakligen följande.

Vad själva *tvättinrättningen* anginge, hade denna redan en kapacitet av 700 kilogram tvätt om dagen eller ungefär vad som syntes motsvara den blivande tvättkvantiteten. Under sådana förhållanden borde omändringen begränsas till det strängt nödvändiga. Då för närvarande tvättinrättningen upptog allenast övervåningen, medan undervåningen helt vore använd såsom badinrättning, syntes för tvättinrättningen kunna avses betydligt mindre utrymme än förslaget angäve.

Vid en sådan lösning borde tvättstugan bibehållas i våningen en trappa upp. För transport av tvätt mellan våningarna syntes patienter kunna användas, varför den av kasernkommittén föreslagna hissen borde utgå.

Tvättmaskinerna kunde, på sätt i en av nämnden upprättad promemoria närmare angäves, bibehållas i huvudsaklig omfattning.

Besparingen å tvättuset enligt nämndens förslag kunde beräknas till omkring 43,000 kronor.

Medicinalstyrelsen, till vilken myndighet besparingsnämndens utlåtande överlämnades, avgav utlåtande i ämnet den 27 januari 1928. Medicinalstyrelsen, som låtit i vissa delar omarbeta kasernkommitténs förslag, lämnade i utlåtandet en redogörelse för de viktigare ändringar av kommittéförslaget, som styrelsen ansett sig böra tillstyrka. Den huvudsakliga innebörden av styrelsens yttrande angående tvätt- och ångpannehusets tvättflygel var följande.

Inledningsvis omnämnde medicinalstyrelsen, att under de senare åren vid en del hospital tvättavdelningarna omändrats och moderniserats, därvid tillämpats den principen, att tvättlokalerna sammanförts till en våning, varigenom besparing av arbetskraft kunnat vinnas. Styrelsen anförde, att det hade varit önskligt, att så kunnat ske även här, men på grund av de lokala förhållandena hade detta icke varit möjligt.

Enligt det av styrelsen omarbetade förslaget hade emellertid ångmangeln nedflyttats till bottenvåningen, till följd varav den av kasernkommittén föreslagna tillbyggnaden måst något utökas.

Den av kasernkommittén föreslagna hissen hade i styrelsens förslag bibehållits, då den ansetts oungångligen nödvändig. Någon möjlighet att, såsom besparingsnämnden ifrågasatt, med patienter transportera tvätten mellan de olika våningarna ansåge styrelsen icke förefinnas.

Ett utförande av tvättanläggningen i enlighet med vad medicinalstyrelsen sålunda föreslagit ansågs medföra samma kostnad, som förutsatts enligt kasernkommitténs förslag. Några förenklingar hade visserligen av styrelsen föreslagits, men å andra sidan skulle den större tillbyggnaden av bottenvåningen draga ökad kostnad, varigenom en utjämning av ökning och minskning i kostnaderna antagits komma att äga rum.

Besparingsnämndens förslag att i huvudsak bibehålla tvättavdelningen i oförändrat skick avstyrkte medicinalstyrelsen på det bestämdaste. Detta förslag lämnade, yttrade styrelsen, icke någon möjlighet att utföra tvätt i sådan utsträckning, som vore behövlig vid en anstalt med ett så stort antal sjuksjuka och personal, som denna skulle komma att inrymma.

Däremot ansåge styrelsen det böra tagas under övervägande, huruvida icke tvätten till större delen kunde verkställas vid det redan befintliga, närbelägna hospitalet å Restad. Utredning härom borde verkställas. Därest en sådan anordning skulle låta sig göra, borde förslag i ämnet kunna framläggas vid 1929 års riksdag.

I *propositionen nr 165* till 1928 års riksdag angående anslag till hospitalsbyggnader m. m. anförde *föredragande departementschefen* vid behandling av förevarande förslag, att frågan om lämpligaste sättet för anordnande av tvätt för Vänersborgsanstaltens räkning syntes, på sätt medicinalstyrelsen föreslagit, böra göras till föremål för närmare utredning, innan man toge slutlig ståndpunkt i frågan. Utredningen syntes, anförde departementschefen, böra verkställas i sådan tid, att de förslag, som därav kunde föranledas, kunde framläggas för 1929 års riksdag. I avvaktan på dylik utredning borde givetvis beträffande tvätt- och ångpannehuset icke vidtagas några åtgärder, som kunde föregripa en prövning av olika alternativ för lösning av nämnda fråga.

Med anledning av den ståndpunkt, departementschefen sålunda intagit i fråga om tvättinrättningen, ansågs från den av medicinalstyrelsen beräknade kostnadssumman för kasernetablissemangets omändring till sinnessjukanstalt böra tills vidare avdragas ett belopp av 45,000 kronor, motsvarande den del av kostnaderna för tvätt- och ångpannehuset, som beräknades belöpa å tvättinrättningen.

Genom brev den 22 juni 1928 anbefallde *Kungl. Maj:t* därefter medicinalstyrelsen att i samråd med byggnadsstyrelsen och 1927 års besparingsnämnd verkställa utredning rörande de anordningar, som lämpligen borde vidtagas för utförande av tvätt för anstalten i Vänersborg, ävensom att till *Kungl. Maj:t* inkomma med av kostnadsberäkningar samt, där så erfordrades, av ritningar åtföljda förslag i berörda ämne.

I skrivelse den 1 februari 1929 har *medicinalstyrelsen* inkommit med utredning och förslag i ämnet.

Medicinalstyrelsen meddelar däri, att ingenjören C. L. Rydh på uppdrag av styrelsen framlagt fyra olika förslag för utförande av tvätten för Vänersborgsanstaltens räkning. Förslagen hava i det följande betecknats med 1), 2), 3 a) och 3 b). Deras huvudsakligaste innebörd är följande.

Enligt förslaget 1) skulle tvätten utföras i kasernetablissemangets hittillsvarande tvättinrättning i övervåningen av tvätt- och ångpannehuset. Inrättningens maskinella utrustning skulle dock kompletteras och vissa andra förändringar vidtagas. Kostnaderna för förslagets genomförande hava av Rydh beräknats till 68,000 kronor.

Förslaget 2) går ut på att för tvätten skulle tagas i anspråk i första hand undervåningen i oförmälda byggnad, utökad med en tillbyggnad vid husets ena gavel, samt därutöver, eventuellt, en del av de nuvarande tvättlokalerna i övervåningen. Kostnaderna för byggnadsarbeten och anskaffning av maskinell utrustning enligt detta förslag, vilket i huvudsak överensstämmer med medicinalstyrelsens år 1928 avgivna förslag, hava av Rydh uppskattats till sammanlagt 116,000 kronor.

Jämlikt förslagen 3 a) och 3 b) skulle tvätten för Vänersborgsanstalten utföras i tvättinrättningen vid Restads hospital. Denna tvättinrättning skulle enligt förslaget 3 a) utvidgas med de nuvarande motor- och toalettlokalerna i tvätthuset vid sistnämnda hospital och förses med ökad maskinell utrust-

ning, allt för en beräknad sammanlagd kostnad av 79,000 kronor. Enligt förslaget 3 b) skulle tvättinrättningen utökas med nuvarande desinfektions- och toalettlokaler i tvätthuset vid Restad samt förses med ytterligare maskinell utrustning; detta förslag beräknades draga en kostnad av sammanlagt 97,000 kronor. Med det sistnämnda förslaget skulle vinnas fördelen av skilda utlämningslokaler för tvätten från de båda anstalterna.

Arkitekten C. Westman har emellertid verkställt beräkningar, enligt vilka kostnaderna för förslagen 3 a) och 3 b) icke skulle behöva uppskattas till högre belopp än 76,000, respektive 94,000 kronor.

Av Rydhs utredning, vilken i avskrift bilagts medicinalstyrelsens ifrågavarande framställning, framgår därjämte, att Rydh sammanfattat sin mening om de olika framlagda förslagen sålunda, att om ej särskilda synpunkter av sjukhusteknisk natur föreläge, en centraliserad drift av tvätten för de båda anstalterna ej skulle behöva föranleda några direkta olägenheter, särskilt icke om förslaget 3 b) komme till utförande. Ett förläggande till Restad av tvätten för den nya anstalten skulle utan svårighet låta sig göra enligt detta förslag. En del nyanskaffningar och moderniseringar av den nuvarande anläggningen vid Restad måste sannolikt under alla förhållanden vidtagas inom en ganska nära framtid. Rätt avsevärt utrymme funnes disponibelt, som med fördel kunde användas på annat sätt. Det vore emellertid svårt att avgöra, om det befintliga vattenverket kunde tillgodose det ökade vattenbehovet utan anskaffande av nya pumpar och filter. Vad angår personalbehovet, har detta av Rydh uppskattats till en förestånderska och minst åtta biträden vid självständig tvättinrättning inom kasernetablissemnet samt till ett förestånderskebiträde och minst fem biträden vid utvidgning av tvättinrättningen vid Restad.

De av Rydh utarbetade förslagen blevo, enligt vad medicinalstyrelsen upplyst, föremål för granskning vid ett inom styrelsen den 6 november 1928 hållet sammanträde, vid vilket närvaro även representanter för byggnadsstyrelsen och besparingsnämnden. Vid sammanträdet uppdrogs åt byggnadsstyrelsens representant, byggnadschefen E. Lindh, att verkställa viss ytterligare utredning i ämnet. Sedan sådan utredning verkställts, hölls inom medicinalstyrelsen nytt sammanträde den 21 december 1928. Jämväl härvid voro representanter för byggnadsstyrelsen och besparingsnämnden närvarande. Vid detta sammanträde framlade byggnadschefen Lindh ett av ingenjören Cederström efter samråd med Lindh uppgjort förslag i ämnet, utgörande en överarbetning av medicinalstyrelsens år 1928 framlagda förslag.

Beträffande berörda, överarbetade förslag hänvisar medicinalstyrelsen *dels* till tre av Cederström upprättade, den 31 december 1928 dagtecknade ritningar, *dels ock* till en av Lindh rörande förslaget upprättad promemoria. Förslaget skiljer sig från det av medicinalstyrelsen år 1928 avgivna huvudsakligen därigenom att enligt det överarbetade förslaget en trappa samt en del mellanväggar i tvättflygelns bottenvåning skulle borttagas, varigenom skulle erhållas något ökat utrymme. Enligt uppgjord kostnadsberäkning skulle utförandet av sistnämnda förslag draga en byggnadskostnad av omkring 45,000 kronor och en anskaffningskostnad för maskiner av 25,000 kronor,

detta under förutsättning att den i tvättinrättningen förut befintliga maskinella utrustningen finge övertagas. Därest åter all behövlig maskinell utrustning för tvättinrättningen behövde nyanskaffas, komme kostnaden härför att uppgå till 20,000 kronor mera eller till 45,000 kronor, varefter sammanlagda kostnaden alltså skulle uppgå till omkring 90,000 kronor.

I anslutning till berörda kostnadsberäkning har medicinalstyrelsen fram hållit, att den i Vänersborgskasernens tvättinrättning befintliga maskinella utrustningen kunde komma till användning, vilket av de föreliggande förslagen man än valde, samt att man därför, om i anläggningskostnaderna enligt det överarbetade förslaget icke inräknades kostnaderna för anskaffande av i tvättinrättningen befintliga maskiner, borde vid en jämförelse mellan kostnaderna enligt de olika förslagen reducera anläggningskostnaderna enligt vart och ett av de övriga förslagen med omkring 20,000 kronor. Vidare har medicinalstyrelsen anført, att man — även för den händelse man, på sätt besparingsnämnden föreslagit, bibehölle den nuvarande tvättinrättningen — bleve nödsakad att komplettera dess maskinella utrustning för en kostnad av 25,000 kronor eller samma belopp, som i nämnda avseende erfordrades i fråga om medicinalstyrelsens överarbetade förslag.

Rörande de årliga driftkostnaderna enligt de olika förslagen har medicinalstyrelsen härefter anført följande.

Vid en jämförelse mellan de olika förslagen borde hänsyn tagas till att, därest särskild tvättinrättning anordnades för Vänersborgsanstalten, kostnaden för vattenförbrukning därstädes kunde beräknas uppgå till omkring 1,600 kronor för år, medan vid tvättinrättningens förläggande till Restads hospital kostnaden för därav föranledd ökad vattenåtgång vid hospitalet syntes kunna inskränka sig till omkring 400 kronor för år. I sistnämnda fall skulle emellertid tillkomma kostnader för tvättgodsets transport från Vänersborg till Restad och åter, vilka kostnader kunde uppskattas till omkring 500 kronor årligen.

Vad anginge personalkostnaderna, syntes dessa under alla förhållanden bliva något lägre, om tvätten utfördes i en för båda anstalterna gemensam tvättinrättning å Restad än om man anordnade två särskilda tvättinrättningar. Huru stor besparingen i nämnda avseende skulle bliva, vore i brist på erfarenhet synnerligen svårt att beräkna. Detta gällde särskilt frågan, huruvida personalens antal kunde reduceras genom tvättens utförande i en central tvättinrättning. Vid sådant förhållande hade styrelsen icke ansett sig kunna med visshet räkna med ett mindre antal befattningshavare i den ifrågasatta centrala tvättanstalten än i de två särskilda tvättinrättningarna. Däremot syntes med största sannolikhet besparing i fråga om personalkostnaderna vid en central tvättinrättning kunna vinnas genom att högre avlönad personal kunde i viss utsträckning ersättas med billigare arbetskraft. I enlighet därmed hade styrelsen ansett sig kunna beräkna de årliga avlöningskostnaderna för ytterligare personal vid en central tvättinrättning vid Restads hospital till omkring 15,800 kronor, medan de årliga personalkostnaderna för en särskild tvättinrättning vid Vänersborgsanstalten uppskattats till omkring 17,300 kronor enligt Rydhs förslag 1) och 2) och till omkring 20,300 kronor enligt besparingsnämndens förslag. Kostnaderna enligt sistnämnda förslag måste enligt styrelsens uppfattning beräknas högre än enligt övriga förslag med hänsyn till det arbete, som enligt förslaget krävides för tvättgodsets transport mellan över- och underväningarna.

Kostnaderna enligt de olika föreliggande förslagen, sådana desamma av medicinalstyrelsen beräknats, framgå av följande inom styrelsen upprättade tablå.

	Särskild tvättinrättning vid Vänersborgsanstalten			Central tvättinrättning vid Restads hospital	
	Besparings- nämndens förslag	Rydhs förslag 1	Medicinal- styrelsens överbearbetade förslag (och Rydhs förslag 2)	Rydhs förslag 3 a	Rydhs förslag 3 b
Anläggningskostnad	25,000	48,000	70,000	56,000	74,000
<i>Årskostnad:</i>					
10 % amortering på anläggnings- kostnaden	2,500	4,800	7,000	5,600	7,400
Vattenförbrukning	1,600	1,600	1,600	400	400
Transportkostnad	—	—	—	500	500
Personalkostnad	20,300	17,300	17,300	15,800	15,800
Summa kronor	24,400	23,700	25,900	22,300	24,100

Under hänvisning till nämnda tablå har medicinalstyrelsen ingått på en närmare jämförelse mellan de föreliggande förslagen och därvid anfört i huvudsak följande.

De beräknade årskostnaderna enligt de olika förslagen vore tämligen lika. Lägst vore kostnaderna enligt Rydhs förslag 3 a). Detta förslag vore emellertid otillfredsställande, då det vore föga troligt, att de utrymmen, som med förslaget erhöles, skulle bli tillräckliga för sitt ändamål.

Den lägsta anläggningskostnaden skulle vinnas med besparingsnämndens förslag att använda kasernens tvättinrättning i nu befintligt skick. Denna tvättinrättning hade emellertid för trånga utrymmen och fyllde ej heller i övrigt de fordringar, som numera ställdes på en rationellt driven sådan inrättning. Med hänsyn, bland annat, till dess förläggning i våningen en trappa upp erfordrades betydligt större personal än vad som behövdes i en tidsenligt anordnad tvättinrättning. Styrelsen hade därför beträffande nämnda förslag räknat med elva befattningshavare, medan beträffande övriga förslag räknats med allenast nio. Det kunde emellertid ifrågasättas, huruvida ej skillnaden i avseende å personalens antal måste bli ännu större än vad sålunda beräknats. Besparingsnämnden hade förutsatt, att det större personalbehovet i tvättinrättningen skulle tillgodoses medels arbetsföra patienter. Den blivande Vänersborgsanstalten vore avsedd för dels svårskötta sinnesslöa och dels kroniskt sinnessjuka. Bland de svårskötta sinnesslöa syntes man icke kunna räkna med att erhålla arbetskraft av beskaffenhet att kunna användas i tvättinrättningen. Däremot syntes bland de kroniskt sinnessjuka komma att finnas ett jämförelsevis stort antal arbetsföra patienter. Emellertid kunde antalet arbetsföra patienter på ett hospital växla betydligt från en dag till en annan, beroende på patienternas sjukdomstillstånd och större eller mindre arbetslust. Något tvång till arbete finge givetvis icke utövas gentemot de sinnessjuka, när dessa icke av egen lust eller genom lämpor kunde förmås till arbete. Med hänsyn till nämnda omständigheter vore det vanskligt att bygga på de sinnessjukas arbete såsom en säker tillgång vid driften av en tvättinrättning, där varje

avbrott eller inskränkning i driften skulle medföra högst betydande olägenheter. Styrelsen hade därför ansett försiktigheten bjuda, att man i fråga om personalbehovet räknade med åtminstone så stort antal anställda befattningshavare, som vore behöfligt för en jämn drift av tvättinrättningens maskinella utrustning. Med hänsyn till de större årliga personalkostnader, som besparingsnämndens förslag med all sannolikhet komme att medföra, och de mindre tillfredsställande anordningar för tvättens utförande i övrigt, som förslaget innebure, funne styrelsen, i samråd med byggnadsstyrelsens representant, detta förslag icke kunna tillstyrkas.

Av de övriga förslagen syntes valet böra stå mellan å ena sidan medicinalstyrelsens omförmälda överarbetade förslag (Rydhs förslag nr 2), enligt vilket förslag för tvättens utförande skulle tagas i anspråk samtliga lokaler i tvättflygeln av tvätt- och ångpannehuset i Vänersborg, och å den andra sidan Rydhs förslag 3 b), enligt vilket tvättinrättningen vid Restads hospital skulle bli gemensam för anstalterna i Vänersborg och vid Restad. Styrelsen hade allvarligt övervägt fördelarna och nackdelarna av tvättens centralisering till Restads hospital. Vad anginge tvättinrättningen vid sistnämnda hospital ville styrelsen framhålla, att densamma, som nyligen moderniserats, väl fyllde sitt nuvarande ändamål. Det föreläge för visso betänkligheter att nu för en betydande kostnad omändra dessa tvättlokaler till en för båda anstalterna gemensam tvättinrättning. Det kunde nämligen befaras, att denna tvättinrättning, oaktat omändringarna, bleve alltför trång för att kunna fylla de i hög grad ökade anspråk, som komme att ställas på densamma. Särskilt måste därvid beaktas, att för rationell drift av en dylik central tvättinrättning erfordrades rymliga lokaler för sortering av den främmande anstalts tvätt. Styrelsen funne därför större säkerhet för tvättfrågans tillfredsställande lösning vinnas, om en särskild tvättinrättning anordnades vid Vänersborgsanstalten i enlighet med styrelsens överarbetade förslag. Styrelsen tillstyrkte därför sistnämnda förslag.

Beträffande kostnaderna för genomförande av det av medicinalstyrelsen tillstyrkta förslaget har styrelsen därefter anfört följande.

Berörda kostnader hade beräknats till 70,000 kronor, dock under förut sättning att den i tvättinrättningen i Vänersborg befintliga maskinella utrustningen inge övertagas av den nya Vänersborgsanstalten. Emellertid hade arméförvaltningens fortifikations- och intendentsdepartement i skrivelse till byggnadsstyrelsen den 31 oktober 1928 hemställt, att den i tvättinrättningen befintliga ångmangeln måtte ställas till chefens för västra arméfördelningen förfogande för att användas vid Bohusläns regementes tvättinrättning. Med skrivelse den 6 december 1928 hade byggnadsstyrelsen överlämnat ifrågavarande framställning till Kungl. Maj:ts prövning. Därest ångmangeln i enlighet med nämnda framställning komme att bortföras från tvättinrättningen, ökades kostnaden för densamma med 13,000 kronor, till vilket belopp kostnaden för anskaffande av en ny ångmangel av lämplig storlek beräknades uppgå. Kostnaden för genomförande av ifrågavarande förslag skulle i så fall stiga till 83,000 kronor.

Byggnadsstyrelsen och besparingsnämnden hava i skrivelser den 15 januari 1929 till medicinalstyrelsen förklarat sig biträda sistnämnda styrelses nu återgivna framställning.

Den i ärendet förebragta utredningen synes giva vid handen, att av de uppgjorda förslagen till anordnande av tvätten för den blivande Vänersborgs-

Departements-
chefen.

anstaltens räkning det av medicinalstyrelsen nu förordade förslaget är det, som, då alla inverkan omständigheter tagas i betraktande, måste anses mest ändamålsenligt och bäst ägnat att på ett fullt betryggande sätt tillgodose föreliggande behov av tvättanordningar. Med hänsyn härtill och då personalkostnaderna enligt detta förslag ställa sig gynnsamma, vill jag hemställa, att det av medicinalstyrelsen tillstyrkta förslaget måtte få komma till utförande. Säsom framgår av den i det föregående lämnade redogörelsen, hava kostnaderna enligt detta förslag beräknats till sammanlagt 70,000 kronor, dock att till detta belopp vid bifall till förut omförmälda, av arméförvaltningen gjorda framställning angående rätt att för försvarsväsendets räkning disponera den i tvättinrättningen i kasernetablisementet befintliga ångmangeln finge läggas ett belopp av 13,000 kronor för inköp av en ny ångmangel. Genom beslut tidigare denna dag har Kungl. Maj:t numera — sedan arméförvaltningens fortifikations- och intendentsdepartement efter samråd med ämbetsverkets sjukvårdsstyrelse avgivit infordrat utlåtande över byggnadsstyrelsens förberörda skrivelse den 6 december 1928 — medgivit, att ifrågasvarande ångmangel må bortföras från kasernetablisementet och tagas i anspråk för försvarsväsendets räkning. På grund härav måste de sammanlagda kostnaderna för anordnande av tvättinrättningen vid Vänersborgsanstalten beräknas till 83,000 kronor.

Ordnandet
av elektrisk
kraftproduk-
tion.

Frågan om elektrisk kraftproduktion vid Vänersborgsanstalten var, såsom förut nämnts, även föremål för behandling i förenämnda proposition till 1928 års riksdag, men då detta spörsmål ansågs tarva ytterligare utredning, blev något förslag i ämnet ej framlagt i propositionen.

I propositionen omnämndes i denna fråga, att elektrisk kraft till kasernetablisementet levererades av ett enskilt bolag, aktiebolaget Skandinaviska Elektricitetsverk i Vänersborg, vilket bolag hade koncession på dylik leverans till Vänersborgs stad. Beträffande ordnandet av kraftproduktionen för den nya anstalten hade utredning på *kasernkommitténs* uppdrag verkställt av ingenjören G. Magnusson i Stockholm, som därvid framlagt vissa alternativa förslag. Utredningen syntes visa, att det vore ekonomiskt fördelaktigt, att anstalten icke enligt då gällande priser toge den elektriska energin från nämnda elektricitetsverk utan att anstalten finge sin egen kraftstation. Härför erforderliga lokaler hade av kasernkommittén upptagits i förslaget till ångpanne- och maskinhus. Med hänsyn till att frågan om energileverans från elektricitetsverket enligt andra villkor än de nu gällande upptagits till utredning, hade kommittén emellertid ansett det vara lämpligast, att definitivt ståndpunkt till förslaget om anordnande av kraftstation vid anstalten icke fattades, förrän denna utredning blivit avslutad.

I denna fråga yttrade *medicinalstyrelsen*, att styrelsen med avseende å de elektriska anläggningarna infordrat yttrande från elektriska provningsanstalten i Stockholm, vars chef, överingenjören T. Holmgren, förordat närmare undersökning om möjligheten att genomföra en kombinerad drift med dels egen kraftproduktion, dels uttagande därutöver av kraft i viss utsträckning från

annan leverantör. Därefter hade den av kasernkommittén anlitade experten, ingenjören Magnusson, i en till medicinalstyrelsen ingiven kompletterande utredning framlagt ytterligare vissa alternativa förslag beträffande den elektriska kraftproduktionen, däribland en kombination av energiproduktion vid eget kraftverk samt användande av reservkraft från elektricitetsverket till av verket under utredningens gång erbjudna lägre priser än de tidigare gällande.

För egen del förklarade medicinalstyrelsen, att styrelsen icke på den korta tid, som stått styrelsen till buds, kunnat låta verkställa någon närmare utredning rörande de olika förslagen. Styrelsen hemställde därför, att frågan om den elektriska kraftanläggningen vid anstalten måtte uttagas ur förslaget.

Med anledning av vad i frågan sålunda förekommit tillstyrkte föredragande *departementschefen*, att frågan om den elektriska kraftproduktionen, på sätt medicinalstyrelsen föreslagit, skulle göras till föremål för närmare utredning, innan slutlig ståndpunkt till densamma toges. Utredningen syntes böra verkställas i sådan tid, att de förslag, som därav kunde föranledas, kunde framläggas för 1929 års riksdag. I avvaktan på dylik utredning borde givetvis beträffande de av denna fråga berörda byggnaderna icke vidtagas några åtgärder, som kunde föregripa en prövning av olika alternativ för lösning av frågan.

Med anledning av den ståndpunkt, som departementschefen sålunda intog i frågan, blev det belopp å 52,000 kronor, som av kasernkommittén upptagits för anläggande av kraftstation, vid uppskattningen i 1928 års proposition av totala anläggningskostnaderna för anstalten frånräknat.

Genom förberörda brev den 22 juni 1928 har *Kungl. Maj:t* anbefallt medicinalstyrelsen att i samråd med byggnadsstyrelsen och 1927 års besparingsnämnd verkställa utredning rörande de anordningar, som lämpligen borde vidtagas, bland annat, för elektrisk kraftproduktion till ifrågavarande anstalt, ävensom att till *Kungl. Maj:t* inkomma med av kostnadsberäkningar samt, där så erfordrades, av ritningar åtföljt förslag i ämnet.

I skrivelse den 9 november 1928 har nu medicinalstyrelsen omförmält, att styrelsen uppdragit åt överingenjören Holmgren att verkställa utredning angående det lämpligaste och mest ekonomiska sättet för ordnande av den elektriska kraftproduktionen ifråga samt att Holmgren den 7 september 1928 inkommit med yttrande i ärendet, varefter vidare utredning skett i samråd med byggnadsstyrelsen och 1927 års besparingsnämnd.

Av denna utredning framgår följande.

Jämförande beräkningar hava gjorts beträffande årskostnaderna för kraftproduktion medelst a) köpt kraft, b) egen kraftproduktion samt c) gynnsammaste kombination av egen produktion med köpt kraft, det sistnämnda enligt tre alternativa taxor, som erbjudits av aktiebolaget Skandinaviska Elektricitetsverk. Då detta bolag genom kontrakt med vattenfallsstyrelsen och Vänersborgs stad innehar ensamrätt till distribution av elektrisk energi

från Trollhätte kraftverk inom Vänersborg med närmaste omnejd, står elektrisk energi på platsen icke till buds från annat håll.

De verkställda undersökningarna, beträffande vilka jag tillåter mig hänvisa till handlingarna i ärendet, hava enligt medicinalstyrelsens mening givit vid handen, att den gynnsammaste lösningen av frågan skulle vinnas genom uppställande av en ångmaskin med generator för 75 kw, avsedd att under vinterhalvåret drivas om dagen, då avloppsången skulle komma till användning för värmeändamål. Trollhättetekraften skulle under den tid generatorn vore i gång stå till förfogande som reserv, varemot uteslutande Trollhättetekraft skulle användas om vintern nattetid och sommartid hela dygnet, därvid ångmaskinen i stället skulle tjäna som reserv.

Den årliga driftkostnaden för kraftproduktionen, ordnad på detta sätt, har av Holmgren enligt grunder, beträffande vilka jag hänvisar till handlingarna, beräknats till 4,295 kronor eller 4.3 öre per kilowattimme. Motsvarande kostnad vid inköp av hela kraftbehovet *utan* egen maskinreserv inom anstalten har Holmgren beräknat stiga till 9.4 öre per kilowattimme.

Mot detta förslag har *besparingsnämnden* icke haft någon erinran att göra.

Byggnadsstyrelsen har ej heller framställt erinran i vidare mån än att styrelsen ifrågasatt, att i stället för en ångmaskin för 75 kw generator-effekt skulle uppställas två maskiner, vardera för 40 kw generatoreffekt, varigenom reserv för de viktigaste behoven funnes även vid maskinskada å den ena maskinen och samtidig störning i leveransen av kraft från Trollhättan. Med avseende på de årliga driftkostnaderna torde, framhåller byggnadsstyrelsen, någon nämnvärd skillnad mellan de båda förslagen icke förefinnas. Möjligen kunde alternativet med två aggregat ställa sig något fördelaktigare, emedan vid lägre belastningar den ena turbinen kunde avställas och den i drift varande då arbetade med bättre verkningsgrad än ett större aggregat.

Beträffande anläggningskostnaderna skulle däremot de båda alternativen enligt byggnadsstyrelsens beräkning skilja sig på sätt framgår av följande sammanställning.

	2 st. 40 kw- aggregat.	1 st. 75 å 80 kw-aggregat.
Ångturbingenerator, fritt fabrik ..	15,000	10,600
Rörledningar, frakt, montage	6,500	4,000
Transformator om 75 å 80 kw med högspännings- instrumentering	5,000	5,000
Lågspänningsinstrumentering och ledningar för gene- ratorer och transformator	5,500	3,500
Program, kontroll och provning	2,000	1,500
Summa	34,000	24,600

Byggnadsstyrelsen anför till stöd för ett system med två aggregat, att en anläggning enligt detta system otvivelaktigt erbjöde större säkerhet mot

driftavbrott än en dylik med endast ett aggregat. Det vore ju ej uteslutet, att ett fel å turbogeneratoren kunde inträffa samtidigt med ett avbrott i energileveransen från elektricitetsverket, i vilket fall ingen möjlighet förefunnnes ens till nödtorftig belysning. Frågan vore då, huruvida man borde taga denna risk eller hellre vidkännas den merkostnad på omkring 9,400 kronor, som en anläggning med två aggregat krävde. Då det gällde ett byggnadsföretag av förevarande omfattning, syntes denna merkostnad ej böra tillmätas alltför stor betydelse, om därigenom en ökning i säkerheten mot driftavbrott kunde vinnas. Byggnadsstyrelsen har emellertid ansett frågan om driftsäkerhetens betydelse närmast ankomma på medicinalstyrelsens prövning och därför icke framställt något förslag i frågan.

Medicinalstyrelsen har för egen del förklarat sig anse, att den skillnad i driftsäkerhet, som det dyrare förslaget eventuellt skulle medföra, icke vore av sådan betydelse, att merkostnaden syntes motiverad. Styrelsen har därför föreslagit endast en maskin samt i överensstämmelse med byggnadsstyrelsens uppskattning beräknat kostnaderna för anläggningen till 24,600 kronor.

Medicinalstyrelsen har alltså hemställt, att den elektriska kraftproduktionen för den blivande, till Västgöta regementets kasernetablissemment förlagda sinnessjukanstalten måtte anordnas på av styrelsen angivet sätt.

För min del har jag av den verkställda utredningen funnit, att den lämpligaste lösningen av frågan om elektrisk kraftproduktion vid Vänersborgsanstalten består i den av de hörda myndigheterna förordade kombinationen av kraft från eget verk med inköpt kraft från det elektricitetsverk, som har koncession å kraftleverans inom Vänersborgs stad. De gjorda kostnadsberäkningarna synas mig visa, att de årliga driftkostnaderna enligt detta förslag komma att ställa sig gynnsamma för statsverket. Det må omnämnas, att det av regementet på sin tid erlagda priset för energileverans från ifrågavarande elektricitetsverk till kasernetablissemmentet utgjorde 20 öre per kilowattimme. Den av överingenjören Holmgren beräknade siffran av 4.3 öre per kilowattimme är, bland annat med hänsyn till det låga kolpris som lagts till grund för densamma, måhända väl låg; priset torde emellertid även vid en försiktig beräkning av denna och andra faktorer icke komma att överstiga 6 à 7 öre per kilowattimme.

Vad angår frågan, huruvida för kraftens alstrande inom det egna verket bör anskaffas en generator om 75 kw, såsom medicinalstyrelsen enligt Holmgrens förslag tillstyrkt, eller om, på sätt byggnadsstyrelsen ifrågasatt, två generatorer om vardera 40 kw böra inköpas, har jag funnit övervägande skäl tala för den ståndpunkt i ämnet, till vilken byggnadsstyrelsen närmast anslutit sig. Den merkostnad för anläggningen, som detta alternativ skulle medföra, synes mig icke vara större, än att densamma uppväges av den större säkerhet mot driftsstörningar, som skulle vinnas vid genomförande därav och som med hänsyn till anstaltens karaktär och storlek torde vara av en viss betydelse. Även driftsekonomiska skäl torde, såsom byggnads-

Departements-
chefen.

styrelsen framhållit, i någon mån tala för förslaget om två mindre aggregat. Det bör för övrigt påpekas, att även den summa å 34,000 kronor, som byggnadsstyrelsen beräknat för sist avsedda förslag, avsevärt understiger det belopp å 52,000 kronor, som ursprungligen av kasernkommittén beräknats för motsvarande ändamål.

På grund av vad jag nu anfört och då byggnadsstyrelsens kostnadsberäkning icke givit mig anledning till erinran, tillstyrker jag, att anläggningen i fråga utföres enligt alternativet med två aggregat om 40 kw samt att för ändamålet beräknas ett belopp av 34,000 kronor.

Anordnande
av en jord-
brukskoloni.

I detta sammanhang torde vidare böra erinras om det förslag beträffande anordnande vid Vänersborgsanstalten av en öppen-dörr-avdelning (jordbrukskoloni) för ett antal mera pålitliga patienter, vilket antydde i propositionen nr 165 till 1928 års riksdag och som därefter varit föremål för närmare utredning.

Enligt det förslag beträffande Vänersborgsanstalten, som framlades av min företrädare i ämbetet, skulle till anstaltens förfogande ställas, utöver de markområden som föreslagits av kasernkommittén, vissa ytterligare områden, däribland tidigare till Västgöta regemente upplåtna delar om tillhopa cirka 31 hektar av två i kronans ägo befintliga landerier, benämnda Källshagen och Fredrikslund. Under den förberedande utredningen rörande markfrågan hade ifrågasatts, att i mangårdsbyggnaden å Källshagen skulle kunna inrättas en öppen-dörr-paviljong. Efter att hava redogjort för förslaget beträffande anstaltens markområden samt beträffande kasernetablissemmentets omändring för det nya ändamålet anförde *departementschefen* rörande användningen av nämnda mangårdsbyggnad jämte övriga å egendomen befintliga byggnader följande (propositionen sid. 169):

»Såsom framgår av vad jag i det föregående yttrat rörande den blivande sinnessjukanstaltens markområde och därmed sammanhängande frågor, skulle för anstaltens räkning behållas i kronans hand bland annat de till regementet upplåtna delarna av de båda landerierna Källshagen och Fredrikslund. Å dessa egendomar finnas åtskilliga byggnader, bland annat den hittills till överstebostad upplåtna manbyggnaden vid Källshagen. Beträffande användningen av denna byggnad har övervägts, huruvida densamma borde disponeras såsom överläkarbostad. Av en sådan användning skulle följa ändrad disposition av förvaltningsbyggnaden inom kasernetablissemmentet, varvid möjlighet skulle finnas att inom denna byggnad bereda bostad för sysslomannen. Från medicinalstyrelsens sida har emellertid under hand framhållits att, även om manbyggnaden vid Källshagen i övrigt kunde anses fullt tillfredsställande såsom överläkarbostad, den dock vore belägen på alltför stort avstånd från sjukvårdspaviljongerna för att väl lämpa sig till detta ändamål. I stället har väckts förslag, att i byggnaden skulle anordnas en öppen-dörr-avdelning (jordbrukskoloni), för vilken då även borde disponeras såväl övriga vid Källshagen befintliga mindre bostadshus som till egendomen hörande ekonomibyggnader. Detta förslag synes mig vara i hög grad beaktansvärt. Såvitt för närvarande kan bedömas, torde i berörda avdelning kunna anordnas platser för åtminstone ett 20-tal patienter, varigenom sammanlagda platsantalet vid anstalten skulle stiga minst till 878. Frågan om inrättande av en sådan avdelning kan emellertid icke nu företagas till

slutlig prövning utan synes böra göras till föremål för närmare utredning. Jämväl denna utredning synes böra verkställas så, att förslag i ämnet — innefattande jämväl beräkningar rörande kostnaderna för de omändringsarbeten, vilka kunna bli erforderliga för avdelningens inrättande — kan framläggas för 1929 års riksdag. Det synes vara att förvänta, att ändringsarbetena icke skola behöva göras mera omfattande än att de platser, som här kunna vinnas, skola bli betydligt billigare än vårdplatser i allmänhet.»

Mot vad sålunda uttalats framställdes från riksdagens sida ingen erinran.

Genom brev den 22 juni 1928 anbefallde Kungl. Maj:t medicinalstyrelsen att verkställa utredning rörande möjligheterna att i mangårdsbyggnaden vid landeriet Källshagen anordna en till anstalten i Vänersborg ansluten öppendörr-avdelning (jordbrukskoloni) samt att i samråd med byggnadsstyrelsen uppgöra och till Kungl. Maj:t inkomma med förslag dels, därest en dylik avdelning prövades lämpligen böra komma till stånd, rörande de om- och tillbyggnadsarbeten å mangårdsbyggnaden, som för detta ändamål funnes erforderliga, dels ock i fråga om den framtida användningen av såväl övriga Kungl. Maj:t och kronan tillhöriga byggnader å nämnda landeri som i Kungl. Maj:ts och kronans ägo befintliga byggnader å landeriet Fredrikslund ävensom beträffande de ändrings- eller reparationsarbeten, vilka kunde finnas erforderliga för nu avsedda byggnaders utnyttjande för anstaltens ändamål; och skulle dessa förslag vara åtföljda av kostnadsberäkningar samt, i den utsträckning så kunde anses erforderligt, av ritningar.

I skrivelse den 12 oktober 1928 har nu medicinalstyrelsen framlagt utredning i ämnet.

Styrelsen omnämner i skrivelsen, att kasernetablissemnet i Vänersborg, för närmare utrönande av ifrågavarande byggnaders beskaffenhet, under juli månad 1928 besökts av medicinalstyrelsens chef, generaldirektören Hellström, samt medicinalrådet Stenbeck jämte styrelsens arkitekt C. Westman.

Beträffande resultatet av de undersökningar, som då verkställdes på platsen, anför styrelsen följande:

Huvudbyggnaden å landeriet Källshagen — det förutvarande överstebo-stället — befinner sig i ett tämligen dåligt skick. Byggnaden är, enligt uppgift, uppförd på 1870-talet. Den ursprungliga byggnaden är uppförd av timmer och en tillbyggnad till denna av plank. Den ligger direkt på berget, och nedre våningen uppgives vara så kall, att den icke kunnat bebos av förutvarande innehavare. Endast en liten källare finnes. En mindre värmeledning, kombinerad med kokspisen, är uppsatt i byggnaden och uppvärmer några intill köket liggande rum. Vatten tages från älven medelst hydrofor. Elektriskt ljus erhålles från kasernerna. Avlopp finnes. I övre våningen finnas badrum och en torvmullsklosett. Linoleummattor äro inlagda å nedre botten.

I fråga om användningen av mangårdsbyggnaden på landeriet Källshagen yttrar styrelsen följande:

Byggnaden är så pass dålig, att medicinalstyrelsen icke anser det tillräddigt att på densamma nedlägga så stora kostnader, som skulle erfordras för att sätta den i fullgott stånd, utan torde den lämpligen kunna tillsvidare användas såsom öppen-dörr-paviljong i sitt nuvarande skick för ett 20-tal

patienter. De reparationsarbeten, som härför kunna bli erforderliga, äro av så ringa omfattning, att de lätteligen kunna utföras genom den blivande anstaltsförvaltningens försorg och kostnaderna därför bestridas av anslaget till hospital och asyler. Då byggnaden framdeles icke längre kan brukas för nämnda ändamål, bör lokalförvaltningen verkställa utredning angående eventuell fortsatt vård enligt öppen-dörr-system.

Beträffande användningen av övriga bostadsbyggnader vid Källshagen ävensom av sådana byggnader å landeriet Fredrikslund anför styrelsen här efter:

Förutom mangårdsbyggnaden vid Källshagen finnas å nämnda landeri ytterligare två och å landeriet Fredrikslund likaledes två byggnader, i vilka äro inrymda bostadslägenheter om ett, två eller tre rum jämte kök. Dessa lägenheter syntes lämpligen kunna apteras till personalbostäder.

Den närmare utredningen härom liksom utredningen beträffande användningen av övriga å landerierna befintliga byggnader torde bäst ske, sedan anstalten tagits i bruk, och borde anföras åt den blivande anstaltsförvaltningen.

Eventuella kostnader för ifrågavarande byggnaders iordningställande till personalbostäder respektive de andra ändamål, som efter den blivande utredningen kunna finnas lämpliga, torde icke bli större än att de kunna bestridas av det årliga förslagsanslaget till hospital och asyler.

Styrelsen framhåller, att genom de nu föreslagna åtgärderna något dröjsmål med anstaltens beläggning icke komme att förorsakas. Vid anstaltens ibruktagande komme nämligen i första hand de slutna avdelningarna att beläggas, och först i den mån läkarna hunne lära känna patienterna, kunde patienter uttagas för vård i öppen avdelning.

Medicinalstyrelsen har på grund av det anförda hemställt, att förevarande fråga för närvarande icke måtte föranleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

Medicinalstyrelsen har slutligen omförmålt att, sedan styrelsen i skrivelse den 1 september 1928 anhållit om byggnadsstyrelsens yttrande över det här återgivna förslaget, byggnadsstyrelsen uti en medicinalstyrelsen den 11 oktober 1928 tillhandakommen skrivelse meddelat, att byggnadsstyrelsen biträdde vad medicinalstyrelsen i ämnet uttalat och föreslagit.

Departements-
chefen.

Mot medicinalstyrelsens i frågan intagna ståndpunkt finner jag icke anledning till erinran. Jag anser alltså, att nuvarande byggnader böra utan väsentliga ändringar tagas i bruk för en jordbrukskoloni om 20 patienter. Ifrågavarande anordning synes tillfredsställande såväl ur vårdsynpunkt som för hospitalsområdets lämpliga utnyttjande. Densamma torde alltså böra bli permanent, varav följer, att i en framtid bör prövas, vilka anordningar som för sådant ändamål behöva vidtagas. Då enligt denna uppfattning särskilda medel icke nu skulle behöva äskas för den planerade öppen-dörr-avdelningens inrättande, kräves för realiserande av ifrågavarande förslag för närvarande icke riksdagens medverkan i annan mån än att platsantalet vid Vänersborgs-anstalten, vilket av riksdagen fastställts till minst 850, i anledning av öppen-dörr-avdelningens tillkomst torde böra höjas med 20 och således bestämmas till minst 870. I detta avseende gör jag alltså hemställan i det följande.

Vad slutligen angår anordningar för utförande av *bakning vid Vänersborgs-anstalten*, ber jag få erinra, att enligt *kasernkommitténs* förslag regementets bagerilokaler, vilka voro förlagda i källarvåningen av dittillsvarande mässbyggnaden — å ritningarna till kasernetablissemmentets omändring benämnd kyrksals- och personalbyggnad — skulle bibehållas för anstaltens behov. Med avseende å detta förslag anförde byggnadsstyrelsen i sitt utlåtande över kasernkommitténs utredning, att berörda lokaler på grund av den dåliga belysningen därstädes icke kunde anses lämpliga för ändamålet.

Anordnande
av gemensamt
bageri för
Vänersborgs-
anstalten
samt hospi-
talet vid
Restad.

I det yttrande, som 1927 års *besparingsnämnd* avgav i ärendet, anförde nämnden, att nämnden i likhet med byggnadsstyrelsen ansåge, att det i kyrksals- och personalbyggnaden inlagda bageriet ej borde bibehållas för sådant ändamål. Att inreda nytt bageri i annan byggnad borde ej heller ifrågakomma. Enligt vad för besparingsnämnden uppgivits, hade fråga väckts om utvidgning av bageriet vid det närbelägna hospitalet å Restad. Önskligt vore, att en sådan utvidgning kunde tilltagas så, att bageriet jämväl kunde tillgodose åtminstone en väsentlig del av det nya hospitalets brödbehov, vilket i så fall i övrigt finge täckas genom inköp. Denna fråga krävde emellertid ytterligare utredning.

Med anledning av vad sålunda förekommit anförde *medicinalstyrelsen* i sitt utlåtande i ärendet, att styrelsen i likhet med byggnadsstyrelsen och besparingsnämnden ansett, att det i omförmälda byggnad befintliga bageriet icke borde bibehållas såsom sådant. Den för anstalten behöfliga bakningen syntes styrelsen med fördel kunna utföras vid det närbelägna hospitalet å Restad. En sådan anordning syntes dess lättare nu kunna genomföras, som detta hospitals bakugn vore utbränd och måste ersättas med en ny. Vid den då behöfliga förändringen av bageriet kunde hänsyn lätteligen tagas därtill, att detsamma borde kunna förse jämväl nu ifrågavarande anstalt med erforderligt bröd. Denna fråga tarvade emellertid ytterligare utredning, vilken syntes kunna verkställas så, att förslag i ämnet kunde framläggas för 1929 års riksdag.

Föredragande *departementschefen* yttrade för egen del, att frågan om lämpligaste sättet för anordnande av bak för anstaltens räkning syntes böra göras till föremål för närmare utredning, innan slutlig ståndpunkt togs i denna fråga, samt att utredningen syntes böra verkställas i sådan tid, att de förslag, som därav kunde föranledas, kunde framläggas för 1929 års riksdag. I avvaktan på dylik utredning borde enligt departementschefen beträffande de av dessa frågor berörda byggnaderna icke vidtagas några åtgärder, som kunde föregripa en prövning av olika alternativ för lösning av nämnda frågor.

I samband med behandling av frågan om kostnaderna för kasernetablissemmentets omändring för det nya ändamålet yttrade departementschefen — som beträffande anläggningarna för elektrisk kraftproduktion samt för tvätt föreslagit avdrag från den uppskattade totala kostnadssumman med de för berörda anläggningar beräknade utgiftsbeloppen — att för bagerianläggningen något dylikt avdrag ej syntes kunna ske, då denna anläggning enligt kasern-

kommitténs förslag skulle användas i huvudsak i befintligt skick, varför särskilt kostnadsbelopp för denna anläggning ej beräknats.

Genom brev den 22 juni 1928 anbefallde *Kungl. Maj:t* medicinalstyrelsen att i samråd med byggnadsstyrelsen och 1927 års besparingsnämnd verkställa utredning rörande de anordningar, som borde vidtagas för utförande av bakning för den blivande sinnessjukanstalten, ävensom att till *Kungl. Maj:t* inkomma med av kostnadsberäkningar samt, där så erfordrades, av ritningar åtföljt förslag i ämnet.

Med skrivelse den 15 december 1928 har nu *medicinalstyrelsen* framlagt utredning i ärendet.

Styrelsen har därvid omnämnt, att frågan om gemensamt bageri för hospitalet vid Restad och anstalten inom Västgöta regementets kasernetablissemang upptagits till behandling vid en av medicinalrådet Stenbeck på medicinalstyrelsens uppdrag den 17 och den 18 juli 1928 förrättad inspektion av hospitalet. Därvid hade framgått, att brödtillverkningen för den nya anstalten lämpligen skulle kunna utan alltför stora omändringar utföras vid hospitalet i Restad. Sedermera hade hospitalsdirektionen inkommit med en den 27 augusti 1928 dagtecknad skrivelse i ärendet.

Med anledning av vad sålunda förekommit vid nämnda inspektion hade medicinalstyrelsen uppdragit åt arkitekten C. Westman att i samråd med överingenjören T. Holmgren till styrelsen inkomma med förslag till sådan omändring av bagerilokalerna vid Vänersborgs hospital samt dessas förseende med elektriska bakugnar av sådan storlek, att både det nuvarande hospitalets, med 1,080 vårdplatser, och den nya anstaltens, med 858 vårdplatser, behov av bröd kunde tillgodoses i erforderlig utsträckning. Westman hade den 20 oktober 1928 inkommit med yttrande i ärendet, varefter vidare utredning skett i samråd med byggnadsstyrelsen och 1927 års besparingsnämnd.

Uti sitt berörda yttrande anför *arkitekten Westman* i fråga om omändringsarbetenas huvudsakliga omfattning följande.

I bageriet borttagas befintliga bakugnar och i deras ställe uppsätts två elektriska bakugnar, vilka, för att större utrymme skall erhållas i bagerilokalen, placeras intill gavelväggen. Grunden under ugnarna kompletteras; befintliga dörr- och fönsteröppningar i gaveln igensätts; ny evakueringsstrumma, i vilken även indragas avloppskanaler för »kvalm» från ugnarna, uppsätts och uppdrages ovan yttertaket; golv och överliggande bjälklag kompletteras samt puts å väggar och tak bätras och kompletteras.

Jäsningsrummet utökas genom borttagande av väggen mellan nuvarande jäsningsrum och förråd. Järnbalkar inläggas i stället för den borttagna väggen för uppbärande av överliggande bjälklag. Dörröppningen till passagen igensätts. Väggbeklädnad och puts kompletteras.

Ingång och förstuga anordnas genom avbalkning av nuvarande brödförråd. Befintligt fönster ändras till dörr, vid vilken läggs utvändiga trappsteg av granit. Dörrar upptagas från förstuga till trappa och passage.

I trappan upp till övre våningen ändras de två nedersta stegen, som placeras i förstugan. Dörröppningen mellan trappa och passage igensätts. För anordnande av W. C. under nämnda trappas övre del omändras trappan

ned till kulvertgången. Vägg uppsättes mellan sistnämnda trappa och W. C. I W. C. inlägges golv av asfalt på betongunderlag.

I brödförrådet avbalkas ett kontor med dörr och fönsteröppning till passagen.

Ett större utrymme anordnas till brödförråd och utlämning genom sammanslagning av återstående del av nuvarande brödförråd, bageriförestånderskans rum och del av nuvarande förstuga. Över de upptagna muröppningarna inläggas järnbalkar. Mot passagen uppsättes dörr- och fönsterparti.

Mjölförrådet i övre våningen utökas genom borttagande av befintlig vägg mellan nuvarande mjölförråd och vind.

Kostnaderna för byggnadsarbetena i enlighet med arkitekten Westmaus sålunda återgivna förslag hava beräknats av byggnadschefen A. Carling i Trollhättan. Enligt denna beräkning skulle kostnaderna kunna uppskattas till 13,500 kronor, vartill skulle komma ett belopp av 2,400 kronor för ritningar och kontroll.

Uti en vid arkitekten Westmans yttrande fogad skrivelse till medicinalstyrelsen har *överingenjören Holmgren* framlagt en utredning rörande bageriets förseende med elektriska bakugnar.

Överingenjören Holmgren har, efter en jämförelse mellan vissa olika alternativ, som ansetts kunna ifrågakomma — beträffande denna jämförelse liksom beträffande Holmgrens närmare utredning i övrigt torde få hänvisas till handlingarna i ärendet — framhållit, att av den verkställda utredningen framginge, att anledning icke föreläge att för Vänersborgs hospital och asyl räkna med annat slag av elektrisk bakugn än utdragsugn av i huvudsak samma typ som den ugn, vilken vore uppställd vid Kristinehamns hospital.

Det av Holmgren uppgjorda förslaget går ut på uppställandet av två ugnar, vardera i två våningar, med ett mellan de båda ugnarna anordnat torkrum för spisbröd och skorpor.

Ärilsytan skulle bli i varje ugnsrums cirka 6.2 kvadratmeter eller sammanlagt 24.8 kvadratmeter. Tre av ugnsrummen skulle bli helackumulerande, d. v. s. uppvärmas helt med nattkraft, under det att det fjärde ugnsrummet bleve direkt uppvärmt. Det sistnämnda är avsett att användas huvudsakligen de veckodagar, då produktionen måste stegras för söndagens behov.

Vid genomförande av förslaget beräknas bakugnarnas årliga energiförbrukning uppgå till 291,200 kilowattimmar. Den ökade energikostnaden beräknar Holmgren på närmare angivna grunder komma att ligga mellan 1,456 och 3,326 kronor per år, motsvarande en högsta kostnad av 1.14 öre per kilowattimme, under det att enbart kostnaden för bränsle, exklusive använt avfallsbränsle, vid den nuvarande mindre produktionen uppginge till omkring 10,000 kronor per år.

Anläggningskostnaderna för ugnarna med torkugn och erforderlig lågspänningsinstrumentering upptar Holmgren, enligt en av elektriska aktiebolaget Volta i avgivet anbud gjord beräkning till 28,000 kronor, vartill skulle komma kostnad för kabel från transformatorstationen jämte erforderliga manöver- och kontrollanordningar ävensom kostnad för avprovning m. m. samt oförutsedda utgifter med tillhopa 7,000 kronor. Sammanlagda anläggningskostnaden skulle alltså uppgå till 35,000 kronor.

En sammanställning över kostnaderna för samtliga nu ifrågavarande arbeten utvisar följande belopp:

Byggnadsarbeten, enligt byggnadschefen A. Carlings kost-	
nadsberäkning	kronor 13,500: —
Arvode för ritningar och kontroll	» 2,400: —
Elektriska bakugnar, enligt överingenjören Holmgrens för-	
slag	» 35,000: —
	Tillhopa kronor 50,900: —

Arkitekten Westman har i sitt yttrande anmärkt, att i kostnadsförslaget å byggnadsarbetena upptagits ett belopp av 644 kronor för glaserat tegel å bakugnarnas framsida mot bageriet. Detta arbete borde enligt Westman ej upptagas bland byggnadsarbetena, då det inginge i bakugnsleveransen. Enär i kostnadsförslaget för byggnadsarbetena emellertid inginge några poster, vilka syntes lågt upptagna, samt ett par mindre poster för personalrum i övre våningen icke vore upptagna, ansåge Westman slutsumman 13,500 kronor böra kvarstå oförändrad.

Medicinalstyrelsen, som för sin del icke haft något att erinra mot det av Westman och Holmgren uppgjorda förslaget eller mot de framlagda kostnadsberäkningarna, har alltså hemställt, att bakningen för den blivande, till Västgöta regementes kasernetablisement förlagda sinnessjukanstalten måtte anordnas på av styrelsen angivet sätt.

Mot det uppgjorda förslaget hava *byggnadsstyrelsen* och *besparingsnämnden* förklarat sig icke hava något att erinra.

Departements-
chefen.

Den verkställda utredningen synes mig visa, att goda skäl tala för anordnande av gemensamt bageri för Vänersborgs hospital vid Restad samt för den blivande sinnessjukanstalten i kasernetablisementet i Vänersborg. Det framställda förslaget, att detta bageri skulle inrättas genom omändring av de nuvarande bagerilokalerna vid Restadshospitalet, vars bakugnar nu äro förslitna och på grund härav under alla omständigheter måste utbytas, torde innebära den ur kostnadssynpunkt gynnsammaste lösningen av frågan. Då jag ej heller ur andra synpunkter har något att erinra mot förslaget och de framlagda kostnadsberäkningarna icke givit anledning till annan anmärkning än att det uppskattade kostnadsbeloppet torde kunna avrundas till 50,000 kronor, tillstyrker jag, att de av medicinalstyrelsen föreslagna anordningarna komma till utförande samt att för detta ändamål avses ett belopp av sammanlagt 50,000 kronor. Den av mig i det föregående förordade utökningen av patientantalet vid den nya anstalten till 870 torde icke föranleda någon ändring i förslaget eller kostnadsberäkningarna. Enär de förordade arbetena avse en anläggning vid det nu befintliga hospitalet vid Restad, lär anvisandet av medel för nu avsedda ändamål ej böra påföras kostnaderna för kasernetablisementets omändring till sinnessjukanstalt. Ifrågasvarande medel torde emellertid böra bestridas från det anslag till hospitalsbyggnader, om vars äskande jag i det följande kommer att göra hemställan. Såsom i det föregående påpekats, har i planen för anskaffande av nya

sinnessjukvårdsplatser förutsatts, att från dylikt anslag skulle bestridas även kostnader för vissa större omändringsarbeten vid befintliga hospital.

Följden av ett bifall till det nu förordade förslaget blir, att de lokaler inom kasernetablissemnet, som hittills reserverats till utrymme för bakning, bliva lediga för användning till annat ändamål. Det torde få bero på senare övervägande, huru dessa lokaler skola kunna på lämpligaste sätt utnyttjas.

Vad slutligen angår byggnadsstyrelsens i det föregående återgivna framställning om beredande av medel för *komplettering av den maskinella utrustningen för köket*, har jag intet att erinra mot vad styrelsen i sådant avseende föreslagit. För berörda ändamål torde alltså böra beräknas ett belopp av 20,000 kronor.

I enlighet med vad jag sålunda i olika avseenden tillstyrkt beträffande Vänersborgsanstalten, skulle den av riksdagen fastställda högsta kostnadssumman för denna anstalts upprättande, 2,525,000 kronor, behöva ökas med följande belopp, nämligen 83,000 kronor för anordnande av tvättinrättning samt komplettering av befintlig maskinell utrustning för densamma, 34,000 kronor för ordnandet av elektrisk kraftproduktion samt 20,000 kronor för komplettering av köksutrustningen eller tillhopa med 137,000 kronor. Den fastställda högsta kostnadssiffran för kasernetablissemnetets omändring torde alltså böra ändras till (2,525,000 + 137,000) 2,662,000 kronor.

Till frågan om det anslagsbelopp, som för nästkommande budgetår bör ställas till förfogande för arbetena med Vänersborgsanstaltens inrättande, återkommer jag i det följande.

Vissa ombyggnadsarbeten m. m. vid Uppsala hospital och asyl.

I skrivelse den 23 november 1928 har medicinalstyrelsen med överlämnande av samtliga till ärendet hörande handlingar gjort framställning om anvisande av medel dels för införande av W. C.-anläggning m. m. vid Uppsala hospital och asyl, dels ock för utförande av vatten- och avloppsledningar till vissa bostadshus därstädes.

W. C.-anläggning samt vissa vatten- och avloppsledningar.

Nämnda anstalt består — på sätt framgår av en av medicinalstyrelsen i ärendet ingiven situationsplan — av två huvudavdelningar, hospitalet och asylen. Den äldsta byggnaden vid hospitalet är den nuvarande huvudbyggnaden på hospitalets kvinnosida. Denna byggnad, som ursprungligen utgjordes av ett kronomagasin, omändrades på 1830-talet till hospital. På 1850- och 1860-talet tillbyggdes två flyglar. Först i början av 1900-talet erhöll byggnaden sin nuvarande gestaltning. Förutom nämnda byggnad hava för hospitalets räkning under årens lopp uppförts flera större byggnader. Sålunda tillkom år 1876 den så kallade cellpaviljongen, som ombyggdes och utvidgades år 1910, år 1882 hospitalets nuvarande mansavdelning och år 1905 Uppsala läns landstings upptagningsanstalt eller den s. k.

länsparvilljungen. Asylen, som blev färdig år 1900, består av sex sjukavdelningar, därav tre för män och tre för kvinnor.

Sammanlagda antalet vårdplatser å anstalten i dess helhet utgör 1,222, därav 630 för män och 562 för kvinnor. Härtill komma 24 platser å länsparvilljungen.

I berörda skrivelse har medicinalstyrelsen till en början meddelat, att *klosetterna* i omförmälda anstalt med allenast ett fåtal undantag utgjordes av torvmullsklosetter. Det vore, anför styrelsen, lätt att inse, att detta medförde stora olägenheter. Luften å sjukavdelningarna bleve förskämd; de trånga klosettrummen vore svåra att hålla snygga, och transport och tömning av klosettkärnen utgjorde ett ytterst obehagligt arbete. Enligt styrelsens förmenande kunde ett sjukhus icke anses välordnat, med mindre W. C.-system vore infört inom detsamma.

Medicinalstyrelsen har härefter lämnat en redogörelse beträffande de undersökningar, som styrelsen låtit verkställa angående de åtgärder som erfordrades, därest vattenklosetter skulle införas vid anstalten, ävensom de därmed förenade kostnaderna. Av redogörelsen inhämtas huvudsakligen följande.

Efter av medicinalstyrelsen föranstaltade inspektioner vid anstalten uppdrog styrelsen åt förste ingenjören vid Stockholms stads vattenledningsverk John Bergström att verkställa undersökning, i vilken utsträckning ett införande av vattenklosetter vid anstalten skulle nödvändiggöra en *omläggning av de nuvarande avloppsledningarna* vid anstalten.

Efter fullgjort uppdrag inkom Bergström den 15 december 1927 till styrelsen med utredning och yttrande i ämnet. I nämnda yttrande anförde Bergström bland annat följande.

Av utredningen hade framgått, att ett anläggande av vattenklosetter vid anstalten icke lämpligen kunde ske utan att avloppsledningarna i rätt stor omfattning kompletterades. Sälunda måste ett större antal nedstigningsbrunnar anordnas för att möjliggöra en noggrannare inspektion än nu kunde åstadkommas och för att underlätta ledningarnas rensning vid förefallande behov. Vidare hade en del ledningar för liten dimension, varför de måste ersättas med större. Ej heller vore utloppen i sitt nuvarande skick lämpliga för vattenklosetter. De måste därför förses med utloppsbrunnar för att i möjligaste mån förhindra, att flytande fäkalier och dylikt direkt utsläpptes.

Kostnaderna för nödvändiga kompletteringsarbeten och omläggningar av de utvändiga avloppsledningarna hava av Bergström beräknats för hospitalet till 39,000 kronor och för asylen till 55,000 kronor eller sammanlagt till 94,000 kronor.

Sedan direktionen för Uppsala hospital och asyl i ett till medicinalstyrelsen avgivet yttrande hemställt, att de ifrågasatta åtgärderna snarast möjligt måtte komma till utförande, uppdrog härefter styrelsen åt Bergström att inkomma med kostnadsberäkningar rörande *anordnandet av vattenklosetter* inom anstaltens byggnader.

Med ledning härav lämnade Bergström i yttrande den 28 augusti 1928 de begärda beräkningarna. I dessa upptogos kostnaderna till 109,000 kronor, därav för hospitalets del till 47,000 kronor och för asylens del till 62,000 kronor. I yttrandet anförde Bergström bland annat:

I kostnadskalkylen hade räknats med att inom sjukavdelningarna vattenklosetter i allmänhet skulle placeras i de nuvarande klosettrummen, dock att enligt av överläkaren för anstalten uttalad önskan på några ställen räknats med ett något större antal klosetter än det nu förefintliga. Därjämte hade för en del bostads- och verkstadshus, som nu hade utvändiga torr-klosetter, beräknats invändiga vattenklosetter. De gjorda beräkningarna anslöte sig till det tidigare upprättade förslaget till omläggning av de yttre avloppsledningarna. I kostnadssumman 109,000 kronor inginge emellertid även kostnaden för en del utvändiga ledningar för nyssnämnda bostads- och verkstadshus, varmed icke räknats i den tidigare kalkylen. I kostnadsberäkningen angående vattenklosettarna inginge kostnader för håltagning men icke för byggnads- och målningsarbeten.

Rörande kostnaderna för de av W. C.-anläggningarna betingade *byggnads- och målningsarbetena* har verkställts en beräkning av byggnadsingenjören S. Lindsjö, enligt vilken nämnda kostnader approximativt kunde beräknas komma att uppgå till 31,500 kronor.

Enligt de uppgjorda beräkningarna skulle således totalkostnaderna för införande av W.-C.-anläggning vid anstalten uppgå till följande belopp,

för utvändiga avloppsledningar	kronor	94,000: —
» anordnande av vattenklosetter	»	109,000: —
» byggnads- och målningsarbeten	»	31,500: —
Summa kronor		234,500: —

Medicinalstyrelsen har till alla delar anslutit sig till sålunda framlagda förslag och beräkningar.

Medicinalstyrelsen har härefter i sin oförmälda skrivelse till behandling upptagit frågan om framdragande av *vatten- och avloppsledningar till de söder om Uppsala asyl belägna bostadshusen för till asylens hörande personal*. Härvid har medicinalstyrelsen anført, att denna fråga sedan åtskilliga år stått på dagordningen men dittills icke kunnat lösas, enär tillräckliga medel för ändamålet icke funnits tillgängliga.

De hus, varom här är fråga, äro nio till antalet, vartill kommer en för husen gemensam tvättstuga. Husen innehålla sammanlagt 29 bostadslägenheter.

På uppdrag av medicinalstyrelsen har ingenjören Bergström den 21 april 1927 uppgjort förslag till anordnande av vatten- och avloppsledningar för ifrågavarande hus ävensom kostnadsberäkning i ämnet. Enligt beräkningen skulle kostnaderna komma att uppgå till 48,000 kronor. I anslutning härtill har Bergström anført följande.

Till området funnes redan vattenledning framdragen, varjämte fristående vattenkastare funnes där anordnade. I förslaget inginge därför — vad anginge vattenledningarna — endast indragandet av vattenledningen i byggnaderna från den befintliga ledningen. Några avloppsledningar vore däremot icke utförda. I förslaget inginge därför ett fullständigt system av sådana, anordnade så att slasktrattar kunde uppsättas i köken och avlopp beredas från tvättstugan. Huvudavloppsledningen skulle framdragas till paviljong III för lugna patienter vid asylen (byggnaden XVI å den förut omnämnda situationsplanen) och förbindas med den därstädes befintliga avloppsledningen.

För erhållande av behöfligt fall måste en del av avloppsledningarna förläggas på rätt stort djup, cirka 3.5 meter. Det oaktat erhöles icke sådant fall, att införandet av vattenklosetter kunde tillrådas.

Det stora schaktningsdjupet och den stenbundna marken samt förekommande bergsprängning medförde, att kostnaderna för ifrågavarande arbeten bleve jämförelsevis höga.

De sålunda föreslagna ledningarnas läge, dimensioner, lutningsförhållanden m. m. framgå av utav Bergström uppgjorda ritningar, till vilka jag här tillåter mig hänvisa.

Bergström har vidare framhållit att, för den händelse avloppsledningar på av honom föreslaget sätt skulle komma att framledas till ifrågavarande bostadshus, kostnaderna för den omläggning av avloppsledningarna, som bleve nödvändig vid införande av vattenklosettanläggning inom asylen, komme att ökas med 5,000 kronor.

Medicinalstyrelsen, som anslutit sig jämväl till Bergströms förslag rörande framdragande av vatten- och avloppsledningar till berörda bostadshus, har i följd härav beräknat kostnaderna för samtliga här ifrågavarande arbeten på följande sätt:

För införande av W. C.-anläggning:

Yttre och inre ledningsarbeten	kronor 203,000:—	
Byggnads- och målningsarbeten	» 31,500:—	kronor 234,500:—
Vatten- och avloppsledningar till bostadshus		» 48,000:—
Ökad kostnad för ledningar inom asylen		» 5,000:—
		Summa kronor 287,500:—

Av medicinalstyrelsens skrivelse framgår, att *byggnadsstyrelsen* — som av medicinalstyrelsen hörts i ärendet — i ett den 15 november 1928 avgivet yttrande förklarat sig icke hava något att erinra mot här föreliggande förslag.

Medicinalstyrelsen har därefter hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att för införande av W. C.-anläggning vid Uppsala hospital och asyl och för utförande av vatten- och avloppsledningar till vissa bostadshus därstädes, allt i huvudsaklig överensstämmelse med av styrelsen förordade förslag, för budgetåret 1929/1930 anvisa ett extra reservationsanslag av 287,500 kronor.

I likhet med medicinalstyrelsen anser jag, att en sjukvårdsinrättning, vilken icke är försedd med vattenklosetter, icke kan anses uppfylla nutida sanitära och hygieniska krav. I särskilt hög grad synes mig detta gälla beträffande anstalter av sådan storleksordning som den, varom här är fråga. Jag tillstyrker därför styrelsens förslag, i vad detsamma avser införande av W. C.-anläggning vid Uppsala hospital och asyl. Vad däremot angår förslaget beträffande framdragande av vatten- och avloppsledningar till bostadshusen för vissa befattningshavare vid Uppsala asyl har jag ansett mig icke böra förorda detsamma. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, skulle nivåförhållandena icke möjliggöra en W. C.-anläggning i nämnda bostadshus, även om avloppsledning anordnas. Med hänsyn härtill synas de fördelar, som med vatten- och avloppsledningars införande skulle vinnas, ej vara så stora, att man bör — i varje fall under de närmaste åren, då för angelägnare hospitalsbyggnadsarbeten måste ställas stora anslagskrav — på anläggningen i fråga nedlägga den icke obetydliga kostnad, som enligt förslaget skulle erfordras. Jag anser sålunda, att med berörda anläggning åtminstone tills vidare bör anstå samt att prövning av frågan bör göras beroende av ny framställning i ämnet. Vid sådant förhållande bortfaller nu också posten å 5,000 kronor till ökade kostnader för ledningar.

Departement-
chefen.

Mot den kostnadssumma av 234,500 kronor, som beräknats för införande av W. C.-anläggning i enlighet med det av mig tillstyrkta förslaget, har jag, i likhet med myndigheterna, icke något att erinra. På frågan om beräknande av medel för nästkommande budgetår ber jag få ingå i det följande.

I skrivelse den 6 november 1928 har medicinalstyrelsen gjort framställning om anvisande av ytterligare anslag för utförande av beslutad utvidgning av köksbyggnaden vid Uppsala hospital och asyl.

Utvidgning
av köks-
byggnaden.

Innan jag ingår på en redogörelse för nämnda framställning, ber jag att först få erinra om vad som i förevarande ämne tidigare förekommit.

I skrivelse den 21 november 1924 framlade *medicinalstyrelsen* förslag angående utvidgning av köksbyggnaden vid Uppsala hospital och asyl.

Frågas
tidigare
behandling.

Styrelsen meddelade därvid till en början, att vid de av styrelsen under senare år föranstaltade inspektionerna av nämnda anstalt anmärkts, att anstaltens kökslokaler befunne sig i ett synnerligen bristfälligt skick. Härvid hade särskilt framhållits, att lämplig lokal för mottagning av färska proviantartiklar saknades, att anordningarna för matens utlämning ej vore tillfredsställande, att befintliga matsalar vore otillräckliga, att serveringsrummet till matsalen en trappa upp vore litet och saknade fönster, att erforderligt förrådsutrymme fattades, att källarlokalerna ej vore försedda med tillfredsställande ventilation och avlopp samt att kylrum helt saknades. I samband härmed hade påpekats, att antalet bostadsrum för personalen ej vore tillräckligt och att de flesta av dessa rum icke vore försedda med garderober.

I anledning av de sålunda framställda anmärkningarna hade styrelsen låtit arkitekten C. Westman med ledning av ett utav hospitalsförvaltningen upp-

gjort program utarbeta ett förslag till utvidgning av köksbyggnaden. Detta förslag, till vilket Westman uppgjort ritningar i juni 1924 och kostnadsberäkningar i oktober 1924, innebar i huvudsak, att vid byggnadens norra fasad tillbyggnad skulle ske med två trapphus, samtidigt med att de till nuvarande trapputrymmen hörande fasadmurarna utflyttades i linje med yttermurarna till befintliga utlämningsrum. Vidare skulle vid byggnadens östra och västra fasader nu befintliga vagnsskjul av trä borttagas och i stället anordnas en ny vagnhall mellan de mot söder utskjutande korta flyglarna. Slutligen skulle påbyggnad äga rum med en våning två trappor upp.

Genom dessa förändringar skulle enligt styrelsen möjliggöras dels ett särskiljande av trafiken till kökslokalerna och till våningarna en och två trappor upp, dels ett ändamålsenligare utnyttjande av de nuvarande utlämningsrummen och de utrymmen, som vunnes genom borttagande av befintliga trappuppgångar, dels ock centralisering av matutlämningen och uppflyttning av flertalet nu i våningen en trappa upp befintliga bostadsrum för kökspersonal till våningen två trappor upp, varigenom i förstnämnda våning erhöles utrymme för tillräckligt antal personalmatsalar.

Beträffande inredningen av byggnaden innefattade förslaget i huvudsak följande.

Den ena trappnedgången i källarvåningen skulle borttagas, den andra ändras och kombineras med en rymlig hiss för transporter till källarförråden, som skulle erhålla lämpligare inredning. Kylrum skulle anordnas.

I köket skulle golvet omläggas med lutning mot mitten, varest erforderligt antal änggrytor skulle uppställas; ny kokspis av restauranttyp skulle uppsättas och köksutrustningen kompletteras med potatiskoknings-skåp m. m.

Utrymmet mellan köket och den nya vagnhallen, nu diskrum, renseri och serveringsrum, skulle uppdelas medelst skjutfönster och disk till utlämningshall och serveringsrum, i vars ena hörn skulle anbringas en mindre hiss till serveringsrummet en trappa upp.

Till öster om de nu nämnda lokalerna belägna utrymmen skulle förläggas renseri för fisk m. m. (nu matsal för kvinnlig sjukvårdspersonal), proviantmottagningsrum med hiss och trappnedgång till källare, förvaringsrum för mjölk och smör (nu det ena utlämningsrummet) samt skafferier, de båda senare rummen belägna över kylrummen i källaren, jämte passage till köket. Utanför inlämningsrummet och mjölkförrådet skulle anordnas lastkaj.

Av motsvarande lokaler åt väster skulle den nuvarande matsalen för manlig sjukvårdspersonal bibehållas såsom matsal för manlig ekonomipersonal, högst 30 personer. Bredvid ingången till köket skulle erhållas lokal för diskning av servis från matsalen och kökskärl m. m. och därintill kontor och handkammare för köksförestånderskan (nu det andra utlämningsrummet). Intill handkammaren skulle bliva passage för kökspersonalen från köket till ena trappuppgången jämte kläd- och toaletterum för personal.

I våningen en trappa upp skulle förläggas matsalar så rymliga, att sjukvårdspersonalen kunde serveras i två omgångar, vardera om högst 70 personer, och den kvinnliga ekonomipersonalen i en omgång om högst 30 personer. Därjämte skulle erhållas en mindre matsal för funktionärer. Samt-

liga matsalar skulle förläggas vid en korridor, som skulle omsluta övre delen av köket och erhålla sekundärljus från detta. I övrigt skulle i denna våning inrymmas ett större serverings- och diskrum samt bostadsrum för köksförestånderskan och dennas närmaste biträde ävensom badrum för kökspersonalen och toaletter med W. C.

I våningen två trappor upp skulle erhållas erforderligt antal bostadsrum för kokerskor, kvinnliga biträden och vikarier samt ett reservrum, varjämte nuvarande brist på garderober för personalen skulle avhjälpas. Vidare skulle här vinnas en rymlig förrädslokal för specierier m. m., vilket nu saknades i köksbyggnaden. Transporter till och från detta förråd skulle förmedlas genom förenämnda större hiss från inlämningsrummet i bottenvåningen.

Kostnaderna för de ifrågavarande ombyggnadsarbetena beräknades sålunda:

Byggnadsarbetena enligt arkitekten V. Holmgren	kr. 139,433: 25
Oförutsedda utgifter samt arkitekt- och kontrollantarvoden ... »	20,066: 75
Värme-, vatten- och avloppsledningar samt köksapparater m. m. enligt ingenjören Hugo Theorell	» 79,000: —
Elektriska belysningsledningar samt elektriska hissar enligt överingenjören Carl A. Rossander	» 14,200: —
Summa kronor	252,700: —

Direktionen för Uppsala hospital och asyl anförde i utlåtande den 31 oktober 1924, att några mindre ändringar i förslaget måhända borde tagas under övervägande. Dessa ändringar vore emellertid av sådan natur, att de icke behövde inverka på kostnaden eller förslaget i dess helhet.

För egen del framhöll medicinalstyrelsen, att det syntes fullt tydligt, att köksanordningarna vid Uppsala hospital vore ytterst otillfredsställande. Det kunde icke förnekas, att masstillverkning och massservering av mat vore förenade med vissa brister, vilka i möjligaste mån borde bortarbetas. Olämpliga eller alltför primitiva anordningar inom kökslokalerna gjorde det ytterligt svårt att bereda omväxlande, god och varm kost. Komme så därtill att, vad beträffade köket vid ifrågavarande anstalt, ytutrymmet vore så trångt, att exempelvis utdelningen av den färdiglagade maten måste ske i samma lokal, där diskning och rensning försigginge, syntes det vara tydligt, att de förbättrade anordningar, som vore avsedda att genomföras genom den föreslagna ombyggnaden, vore synnerligen av behovet påkallade.

Mot de uppgjorda kostnadsberäkningarna, slutande å 252,700 kronor, förklarade styrelsen sig intet hava att anmärka. Av nyssnämnda summa erfordrades för arbetenas igångsättande under första budgetåret ett belopp av 75,000 kronor.

Under hänvisning i huvudsak till det sålunda anförda hemställde medicinalstyrelsen, att Kungl. Maj:t måtte i proposition till 1925 års riksdag föreslå riksdagen dels medgiva, att utvidgning av köksbyggnaden vid Uppsala hospital och asyl finge utföras i huvudsaklig överensstämmelse med berörda av arkitekten Westman uppgjorda ritningar för en beräknad kostnad

av 252,700 kronor, dels ock till arbetenas igångsättande för budgetåret 1925/1926 bevilja ett reservationsanslag av 75,000 kronor.

I utlåtande den 18 december 1924 förklarade sig *byggnadsstyrelsen* intet hava att erinra mot ritningsförslaget. Kostnaderna syntes byggnadsstyrelsen emellertid vara lågt räknade, varjämte kostnad för kylmaskiner, av styrelsen beräknad till 15,000 kronor, borde upptagas i kostnadsförslaget. Mot det av medicinalstyrelsen för budgetåret 1925/1926 avsedda anslaget å 75,000 kronor hade byggnadsstyrelsen intet att erinra.

I skrivelse den 16 januari 1925 framlade medicinalstyrelsen förslag bland annat därom att kostnaden för den ifrågasatta utvidgningen av köksbyggnaden vid Uppsala hospital och asyl skulle bestridas av uppkommande besparingar å de av riksdagen anvisade reservationsanslagen för uppförande av nya paviljonger för oroliga sjuka vid Sätters och Västerviks hospital.

Sedan ärendet icke blivit föremål för proposition till 1925 års riksdag, förnyade medicinalstyrelsen i skrivelse den 25 september 1925 sin framställning om framläggande av förslag i ämnet för riksdagen.

I 1926 års *statsverksproposition*, femte huvudtiteln, punkt 56, under vilken punkt förevarande fråga upptogs till behandling, anförde föredragande departementschefen, att han funne det uppenbart, att köksavdelningen vid Uppsala hospital och asyl i sitt dåvarande synnerligen bristfälliga skick saknade möjlighet att uppfylla de krav på kostens förvaring, beredning och utlämning, som man hade rätt att uppställa vid en sjukvårdsanstalt sådan som den förevarande.

Det av medicinalstyrelsen framlagda förslaget till ombyggnad av köksbyggnaden vid anstalten avsåge, yttrade departementschefen, att avhjälpa nyss antydda missförhållande och samtidigt därmed bereda bättre utspisningsmöjligheter och ytterligare bostadsutrymmen för personal vid anstalten. Då förslaget syntes ägnat att på ett praktiskt sätt tillgodose dessa syften, förordade departementschefen detsamma.

Vidkommande kostnadsberäkningarna hade departementschefen icke någon annan invändning att göra än att han i likhet med byggnadsstyrelsen ansåge dessa beräkningar även böra innefatta kostnaden för kylmaskiner, av byggnadsstyrelsen uppskattad till 15,000 kronor. Totalkostnaden skulle då uppgå till 267,700 kronor. Av budgettekniska skäl ansåg departementschefen lämpligast, att medel till ifrågavarande ändamål bereddes genom anslag å riksstaten. Mot det för budgetåret 1926/1927 begärda beloppet av 75,000 kronor hade departementschefen intet att invända.

I anslutning till vad departementschefen anfört föreslog Kungl. Maj:t 1926 års riksdag att dels medgiva, att utvidgning av köksbyggnaden vid Uppsala hospital och asyl finge i huvudsaklig överensstämmelse med de av arkitekten Westman i juni 1924 uppgjorda ritningarna utföras för en beräknad kostnad av 267,700 kronor, dels ock för ändamålet för budgetåret 1926/1927 anvisa ett extra reservationsanslag av 75,000 kronor.

I skrivelse den 5 juni 1926 anmälde *riksdagen*, att riksdagen bifallit Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag. I samband därmed anförde emellertid riksdagen, bland annat, att riksdagen visserligen icke kunnat undgå att finna kostnaderna högt beräknade, men att riksdagen förutsatte, att Kungl. Maj:t skulle låta sig angeläget vara att så långt möjligt nedbringa desamma.

Genom brev den 18 juni 1926, varigenom *Kungl. Maj:t* uppdrog åt medicinalstyrelsen att låta utföra ifrågavarande utvidgning av köksbyggnaden vid Uppsala hospital och asyl i huvudsaklig överensstämmelse med nämnda ritningar, ålades styrelsen att vidtaga åtgärder för att så långt som möjligt nedbringa kostnaderna för arbetenas utförande samt att i samband med äskande av fortsatt anslag för ändamålet inkomma med redogörelse för av styrelsen i sådant hänseende vidtagna åtgärder. Genom samma brev ställde Kungl. Maj:t förberörda för budgetåret 1926/1927 anvisade anslag å 75,000 kronor till styrelsens förfogande.

I anledning av nyssnämnda åläggande anmälde *medicinalstyrelsen* i skrivelse den 31 augusti 1926, att arkitekten Westman avgivit av styrelsen infordrat yttrande, huruvida och i vad mån kostnaderna för utvidgning av köksbyggnaden vid ifrågavarande hospital kunde nedbringas genom förenklingar i byggnadssättet.

I berörda yttrande, vilket bifogats styrelsens skrivelse, hade Westman anfört i huvudsak följande.

Vad själva byggnadssättet rörande grund, väggar och bjälklag beträffade, syntes förenklingar icke kunna vidtagas, om arbetet skulle bibehållas till sin omfattning. Några smärre förenklingar rörande golvläggning m. m. i några rum kunde vidtagas, och vid arbetsbeskrivningens uppgörande finge tillses, att dessa och möjligen andra förenklingar föreskrevs. Härigenom syntes dock icke kunna uppnås en minskning av byggnadssumman, då varje besparing, som kunde göras, väl behövdes för ökning av den post för oförutsedda utgifter, som vore upptagen i kostnadsförslaget. Vid ett arbete som det föreliggande, en gammal byggnads till- och påbyggnad, komme det givetvis att under arbetets gång visa sig nödvändigt att vidtaga en del arbeten, omöjliga att från början beräkna; kostnaderna vore dessutom snarare lågt än högt beräknade, vilket även byggnadsstyrelsen framhållit i sitt yttrande i ärendet. Härtill komme, att beräkningen av byggnadskostnaderna vore gjord år 1924, sedan vilken tid vissa öknings av arbetslöner ägt rum. Ytterligare utgjorde byggnadsarbetarnas numera så vanliga fordringar under arbetets gång på extra tillägg utöver uppgjorda prislistor en orsak till att vid ett bygge kostnaderna ökades utöver de beräknade. Även om vissa förenklingar i arbetet kunde vidtagas, syntes fördenskill kostnaderna för detsamma, beräknade till 252,700 kronor jämte 15,000 kronor för kylanläggning eller sammanlagt till 267,700 kronor, icke kunna nedbringas.

Under hänvisning till vad Westman sålunda anfört förklarade styrelsen i sin skrivelse, att ett nedbringande av kostnaderna för arbetenas utförande enligt styrelsens mening icke syntes kunna åstadkommas. Styrelsen skulle emellertid tillse att, om under arbetenas utförande några förändringar kunde vidtagas för förbilligande, sådana bleve verkställda.

Med förmlan att ifrågavarande byggnadsarbeten enligt uppgjorda beräkningar komme att fullbordas under budgetåret 1927/1928, hemställde styrelsen, att för fortsättning och avslutande av samma arbeten måtte för samma budgetår anvisas ett extra reservationsanslag av 192,700 kronor.

Berörda fråga behandlades i 1927 års statsverksproposition, femte huvudtiteln, under punkten 45. Därvid yttrade föredragande departementschefen, att han med hänsyn till resultatet av den verkställda utredningen icke funne sig kunna tillråda, att anslag äskades till lägre belopp än som ursprungligen beräknats och då från medicinalstyrelsens sida ifrågasatts. Därest anslag till det i styrelsens framställning ifrågasatta beloppet beviljades, syntes emellertid Kungl. Maj:t i samband med anslagets ställande till medicinalstyrelsens disposition böra förståndiga styrelsen att under arbetenas bedrivande vidtaga alla de åtgärder för kostnadernas nedbringande, som vore möjliga utan åsidosättande av det med byggnadsföretaget avsedda ändamålet, samt att till Kungl. Maj:t avgiva detaljerad redogörelse för i sådant hänseende träffade anordningar.

I överensstämmelse härmed hemställdes i statsverkspropositionen, att riksdagen måtte till utvidgning av köksbyggnaden för budgetåret 1927/1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 192,700 kronor.

Riksdagen biföll Kungl. Maj:ts förslag (riksdagens skrivelse nr 5 A, punkt 39).

I brev den 6 maj 1927 anbefallde därefter Kungl. Maj:t, samtidigt med att Kungl. Maj:t ställde det av 1927 års riksdag beviljade anslaget till medicinalstyrelsens förfogande, styrelsen att vid bedrivande av ifrågavarande byggnadsarbeten vidtaga alla de åtgärder för kostnadernas nedbringande, som vore möjliga utan åsidosättande av det med byggnadsföretaget avsedda ändamålet, samt att till Kungl. Maj:t avgiva detaljerad redogörelse för i sådant hänseende träffade anordningar.

Jag återgår efter denna redogörelse för ärendets tidigare behandling till medicinalstyrelsens först omförmälda framställning.

Föreliggande
framställning.

I denna har medicinalstyrelsen till en början meddelat, att styrelsen uppdragit åt arkitekten Westman att uppgöra fullständiga entreprenadhandlingar för utförande av omförmälda byggnadsarbeten, därvid Westman anbefallts att iakttaga vad i Kungl. Maj:ts berörda brev den 6 maj 1927 anförts angående vidtagande av åtgärder för minskande av kostnaderna.

Sedan därefter Westman inkommit med entreprenadhandlingar rörande de egentliga byggnadsarbetena, hade dessa av styrelsen utbudits på entreprenad. Vid anbudstidens utgång hade avgivits två anbud, det ena å 212,000 kronor och det andra å 215,000 kronor.

I dessa belopp vore enligt styrelsen icke inräknade kostnader för målning, vilka kostnader däremot ingått i det belopp av 139,433 kronor 25 öre, var till kostnaden för de egentliga byggnadsarbetena beträffande köksbyggnaden år 1924 beräknats.

Då således byggnadskostnaderna enligt de avgivna anbuden i väsentlig mån skulle komma att överstiga de för arbetenas utförande beräknade kostnaderna, hade styrelsen icke kunnat antaga något av anbuden.

Angående orsaken till att något anbud inom den ursprungligen beräknade kostnadsramen icke blivit avgivet har arkitekten *Westman* i yttrande till medicinalstyrelsen den 18 oktober 1927 anfört följande.

I det år 1924 uppgjorda skissförslaget hade sedermera en del ändringar blivit vidtagna. Sålunda hade källaren indelats på annat sätt, vilket föranledde något högre kostnader. Å andra sidan hade viss kostnadsminskning vunnits bland annat därigenom att de nya trapptornen och utlämningshallen indragits mera i byggnadskroppen än som tidigare varit avsett. De företagna ändringarna komme därför icke att medföra någon fördyring av byggnadsarbetena. Anledningarna till att kostnaderna för byggnadsarbetet komme att ställa sig väsentligt högre än man år 1924 beräknat vore dels den, att vid den nämnda år uppgjorda beräkningen nödig hänsyn icke tagits till alla de ändringsarbeten, vilka bleve erforderliga i samband med köksbyggnadens om- och påbyggnad, dels ock den, att vissa av de för arbetena upptagna kostnaderna varit för lågt beräknade.

Angående kostnaderna för utförande av de ifrågavarande byggnadsarbetena har *Westman* vidare anfört följande.

Ett efter anbudstidens utgång under hand infordrat anbud å ifrågavarande egentliga byggnadsarbeten slutade å ett belopp av 210,000 kronor. Detta belopp syntes motsvara de verkliga kostnaderna. I beloppet inginge 5,000 kronor, utgörande kostnaderna för utförande av de för kylanläggningen erforderliga byggnadsarbetena. Övriga kostnader för kylanläggningen kunde uppskattas till 10,000 kronor. Vidare syntes böra beräknas för målningskostnader ett belopp av 13,500 kronor och för oförutsedda utgifter, arkitekt- och kontrollantarvoden ett belopp av 29,000 kronor. Den sammanlagda kostnaden för sålunda angivna arbeten skulle, inklusive kostnaden för kylanläggningen, bliva 262,500 kronor.

Även övriga kostnader för ifrågavarande köksbyggnad hava enligt *Westman* blivit för lågt beräknade i 1924 års förslag. I detta hänseende har *Westman* hänvisat dels till ett av ingenjören *H. Theorell* den 14 oktober 1927 avgivet yttrande rörande kostnaderna för erforderliga värme-, vatten- och avloppsledningar samt köksapparater m. m., dels ock ett av överingenjören *Holmgren* den 18 oktober 1927 avgivet yttrande rörande behövliga kostnader för elektriska ledningar och hissar.

Theorell har i sitt berörda yttrande — efter erinran att i det ursprungliga förslaget till utvidgning av ifrågavarande köksbyggnad vidtagits vissa ändringar — anfört, att det nya förslaget uppgjorts, i vad detsamma avsåge värmeledning, sanitär inredning och alla därtill hörande rörledningar samt köksanläggningen, av *Theorell* samt i vad det avsåge kokapparater av kaptenen *G. Wersäll*, vilken senare av medicinalstyrelsen antagits till driftteknisk konsulent för ifrågavarande byggnadsarbeten. *Theorell* har härom anfört i huvudsak följande.

Enligt 1924 års förslag skulle vad anginge värmeledningen det hittillsvarande ångsystemet bibehållas, ehuru ledningarna skulle omändras och utvidgas. Enligt det nya förslaget vore värmeledningen avsedd att utföras

enligt pumpvarmvattensystem. Detta föranledde visserligen i förhållande till 1924 års förslag en merkostnad av 2,500 kronor men medförde å andra sidan många fördelar. Sålunda erhöles man en jämnare och lättare reglerbar värme, varmed i sin tur följde minskade bränslekostnader. Vidare vore detta system av nästan obegränsad varaktighet. Det kunde också med all sannolikhet antagas, att detta uppvärmningssystem förr eller senare komme att genomföras i hela asylen. Därest så bleve förhållandet, kunde en anslutning av systemet i köksbyggnaden till det centrala systemet med största lätthet äga rum.

Den sanitära inredningen hade i det nya förslaget ungefärligen samma omfattning som i 1924 års förslag, dock att någon utvidgning av inredningen ägt rum.

I fråga om ångköksanläggningen hade år 1924 beräknats, att ett flertal av de nuvarande grytorna skulle efter företagen reparation även framdeles kunna komma till användning. En år 1927 av Wersäll företagen undersökning hade emellertid givit vid handen, att grytorna nu vore så bristfälliga, att det vore förmånligare att i samband med ombyggnaden ersätta dem med nya. Då vidare de flesta kokapparaterna vore starkt förslitna och delvis omoderna, måste ångköksanläggningen nästan i sin helhet förnyas. Kostnaderna för nämnda anläggning måste därför bliva högre än som beräknats år 1924, särskilt som sedan dess på grund av höjda arbetslöner åtskilliga prisstegringar inträtt.

Rörande de beräknade kostnaderna för i yttrandet avsedda anläggningar enligt 1924 och 1928 års förslag har Theorell lämnat de uppgifter, som framgå av följande tablå.

	Kostnader enligt	
	1924 års förslag	1928 års förslag
Värme- och ventilationsanläggning	25,000	27,500
Vatten- och avloppsledningar	16,000	20,000
Ångköksanläggning	38,000	55,000
Summa	79,000	102,500

Överingenjör *Holmgren* har i sitt den 18 oktober 1927 avgivna yttrande anfört följande.

Kostnaderna för de elektriska kraft- och belysningsanläggningarna hade enligt 1924 års förslag uppskattats till 14,200 kronor. Motsvarande kostnader utgjorde enligt det nya förslaget 19,000 kronor. I detta belopp inginge kostnaden för en person- och varuhiss med 7,500 kronor samt för en mathiss med 3,500 kronor. Anledningen till de ökade kostnaderna vore vad anginge *kraftanläggningen* den, att medan i det äldre förslaget hade räknats med ledningar för motorer med sammanlagt 10 hästkrafter, det senare förslaget utginge från att den sammanlagda effekten av motorer och reservmotorer skulle bliva omkring 55 hästkrafter, oberäknat hissmotorerna. Motorerna vore till övervägande del avsedda för diverse arbetsmaskiner för kökets drift. Även om man att börja med ej anskaffade alla motorerna, vore det dock lämpligt att i samband med den övriga installationen utföra ledningar till samtliga föreslagna motorer. Dels bleve kostnaden därigenom mindre än om framdeles en utökning skulle ske, dels kunde ledningarna inbilas i väggarna i de fall, där dylikt förläggningssätt bleve lämpligt. Även i fråga om *belysningsanläggningen* ställde sig det nya förslaget dyrare än det ursprungliga. Orsaken vore här den, att man i det senare förslaget med till-

lämpning av de senaste årens erfarenheter på installationsteknikens område räknat med införande av ett nytt, speciellt för fuktiga lokaler avsett ledningssystem, som visserligen medförde något större anläggningskostnader än äldre system men som på grund av sin hållbarhet i längden bleve avsevärt billigare än dessa och som väl lämpade sig för de lokaler, varom här vore fråga.

Rörande de vidtagna förändringarna i 1924 års förslag har vidare yttrande den 17 september 1928 avgivits av kaptenen *Wersäll*.

Beträffande *byggnadsarbetena* har *Wersäll* däri anfört följande.

I byggnadsplanen hade vidtagits den ändring, att trapptornen och utlämningshallen indragits i huvudbyggnaden mera än som ursprungligen varit avsett. Därjämte hade varuhissen erhållit ett något förändrat läge. Genom dessa ändringar hade vunnits en mera ändamålsenlig gruppering av kökets olika bilokaler samt ökat källarutrymme. Vidare hade planen för källaren blivit omlagd i syfte att ernå ett mera fullständigt avskiljande av källarens varma partier från de för matvarumagasinering lämpliga svala delarna. De vidtagna ändringarna i byggnadsplanen medförde icke ökade kostnader. Den huvudsakliga anledningen till att den år 1924 uppgjorda kostnadsberäkningen icke nu hölle streck vore utan tvivel den, att den person, som utfört beräkningen, underskattat omfattningen av de arbeten, som måste komma till utförande. Byggnadsstyrelsen hade ju också vid granskningen av planen påpekat, att kostnaderna vore för lågt beräknade. Till en del syntes dock differensen i kostnadsberäkningarna bero därpå, att byggnadskonjunkturerna i Uppsala under senare år medfört något stigande byggnadspriser.

Wersäll har därefter till förklaring av de ökade kostnaderna för *ångköksanläggningen* i omförmälda yttrande anfört följande.

Livslängden för en ångkokapparat, som användes vid en så stor sjukvårdsinrättning som Uppsala hospital, kunde i gynnsammaste fall beräknas till omkring 30 år. Alla i köket befintliga kokapparater, så när som på en år 1918 anskaffad kaffekokare, hade varit i bruk sedan år 1900. Två av dem vore till följd av förslitning fullständigt oanvändbara. Alla de övriga vore starkt förslitna i skruvmekanismen samt anfrätta med djupa rosthål i gjutgodset och dessutom skadade även på annat sätt. Om arbetet med köksbyggnaden kunde igångsättas under sommaren 1929, torde den iståndsatta kökslokalen kunna tagas i bruk först i slutet av år 1930. Vid den tiden vore säkerligen alla de gamla kokarna kassationsmässiga. Visserligen skulle 6 av dem kunna repareras, men en dylik reparation syntes bliva så dyrbar, att åtgärden ej kunde anses ekonomiskt fördelaktig.

De kokare, som år 1924 ännu varit i passabelt skick, måste med andra ord kasseras omkring år 1930. Under sådana förhållanden borde kostnaderna för anskaffning av ny apparatuppsättning medtagas i samband med kökets iståndsättande.

Vad beträffade spisarna vore att märka, att de med ånga drivna stekanordningarna, vilka enligt 1924 års förslag skulle bibehållas, krävde utomordentligt lång arbetstid samt medförde stora driftkostnader och vore mycket skrymmande. Som exempel nämndes, att för att hinna grädda pannkakor till patienternas middagsmål klockan 12, kökspersonalen måste igångsätta arbetet därmed klockan 3.30 på morgonen. Anordningarna vore dessutom i likhet med kokapparaterna i det närmaste förslitna. Det vore därför uppenbart, att i köksutrustningen måste ingå även en uppsättning snabbt arbetande och tidsenligt konstruerade stekanordningar.

Rörande kostnaderna för *vatten-, avlopps- och ångledning* har Wersäll framhållit, att kostnadsökningen vore en följd av att rörledningarna måst avpassas efter den något förändrade byggnadsplanen.

Beträffande den *elektriska installationen* har Wersäll angående de ökade kostnaderna enligt det nya förslaget hänvisat till vad Holmgren därom yttrat samt ytterligare framhållit, att, då de beträffande kraftanläggningen föreslagna åtgärderna vore i hög grad ägnade att underlätta arbetet i köket, ett genomförande av nämnda åtgärder syntes vara ur ekonomisk synpunkt fördelaktigt.

Till sist har Wersäll framhållit, att ett beviljande av ökat anslag för utvidgning av ifrågavarande köksbyggnad utgjorde en nödvändig förutsättning för att de avsedda byggnadsarbetena vid köksbyggnaden skulle kunna komma till stånd samt att de för köksanläggningen, vatten-, avlopps- och ångledningarna och den elektriska installationen beräknade beloppen vore behöfliga för ernående av god driftsekonomi, goda hygieniska förhållanden och för minskande av framtida underhållskostnader. Samtidigt har Wersäll påpekat, att själva byggnaden nu vore så illa medfaren och dess utrustning så försliten och så skadad av fukt, rost och mögel, att ett uppskov med arbetenas igångsättande ej kunde äga rum utan avsevärt ekonomiskt men.

I ett till medicinalstyrelsen den 25 oktober 1928 avgivet yttrande har *byggnadsstyrelsen* i ämnet anfört följande.

I sitt den 18 september 1924 avgivna utlåtande över då föreliggande framställning om anslag till ifrågavarande ändamål hade byggnadsstyrelsen framhållit, att de nämnda år till 267,700 kronor beräknade byggnadskostnaderna vore för lågt tilltagna. Riksdagen anvisade emellertid allenast detta belopp.

De sedermera verkställda förnyade kostnadsutredningarna, som delvis grundade sig på infordrade anbud och beträffande vilka byggnadsstyrelsen icke hade något att erinra, hade tydligt givit vid handen, att de anslagna medlen vore otillräckliga. Den beräknade kostnadsökningen å 116,300 kronor vore i främsta rummet beroende på att byggnadskostnaderna från början varit för lågt uppskattade, men till densamma hade även bidragit, att kökets maskinella utrustning under de senaste åren så förslitits, att ny anskaffning måste verkställas i större omfattning än som hade beräknats år 1924.

Slutligen meddelade byggnadsstyrelsen, att styrelsen, i avsikt att söka om möjligt nedbringa byggnadskostnaderna, undersökt, huruvida detta skulle låta sig göra genom att den föreslagna påbyggnaden icke komme till utförande och ombyggnadsarbetena i övrigt begränsades samt att i stället ett bostadshus av trä uppfördes för personalen. Denna undersökning hade emellertid givit vid handen, att någon nämnvärd besparing icke skulle kunna vinnas genom en sådan anordning.

För egen del har *medicinalstyrelsen* i oförmälda framställning huvudsakligen anfört följande.

Under de senaste åren — efter uppgörandet av det för riksdagen framlagda förslaget till utvidgning av köket — hade ifrågasatts att modernisera det gamla uppvärmningssystemet inom asylen och därvid övergå från ångsystem till pumpvarmvattensystem. Det hade därför ansetts lämpligt att

redan nu vid utförandet av de utav utvidgningen betingade värmeledningsarbetena införa varmvattenssystem inom köket, vilket skulle medföra en ökad kostnad av allenast 2,500 kronor. Därigenom skulle köket främdeles kunna utan vidare kostnader anslutas till ett eventuellt varmvattenssystem vid asylen.

Då ångköksanläggningen varit i bruk alltsedan år 1900, hade ånggrytorna blivit i hög grad förslitna. En reparation av desamma skulle komma att kräva kostnader, som icke syntes stå i rimligt förhållande till vad därmed kunde ernås. Det syntes därför lämpligast att, på sätt kapten Wersäll föreslagit, ersätta grytorna med nya. Wersäll hade vidare föreslagit, att i köket skulle komma till användning vissa arbetsbesparande apparater av det slag, som numera vore i bruk praktiskt taget över allt vid köksanläggningar av större omfattning. Styrelsen ansåge fördelarna med dylika apparater så stora såväl ur driftssynpunkt som i hygieniskt hänseende, att styrelsen anslöte sig till Wersälls förslag trots den kostnadsökning beträffande den elektriska anläggningen, som den föreslagna anordningen medförde. För detta förslag talade även, att de till sistnämnda anläggning hörande ledningarna bleve billigare, om de komme till utförande i samband med byggnadsarbetena, än om de skulle utföras särskilt för sig, ävensom att desamma i det senare fallet måste ledas fram utanpå väggarna, vilket i synnerhet i en köksanläggning vore ohygieniskt och på den grund olämpligt. Styrelsen tillstyrkte därför, att kostnaderna för köksapparaterna beräknades till 55,000 kronor.

Medicinalstyrelsen, som icke heller i övrigt haft något att erinra mot de av styrelsens experter verkställda förnyade beräkningarna, har härefter lämnat följande sammanställning av kostnaderna enligt 1924 och 1927 års beräkningar.

	1924 års beräkning			1927 års beräkning		
	Kronor			Kronor		
Byggnadsarbeten		1) 139,433	25	2) 210,000	—	
Målning		—	—	13,500	—	
Oförutsedda utgifter, arkitekt- och kontrollantarvoden		20,066	75	29,000	—	252,500
Värmeledningar	25,000	—		27,500	—	
Vatten- och avloppsledningar	16,000	—		20,000	—	
Köksapparater	38,000	—	79,000	55,000	—	102,500
Elektriska belysningsanläggningar samt hissar		14,200	—			19,000
Kylanläggning		15,000	—			10,000
		267,700	—			384,000

1) inklusive kostnad för målning.

2) " " " byggnadsarbeten för kylanläggning, 5,000 kronor.

Skillnaden i kostnaderna enligt de två beräkningarna utgör således 116,300 kronor.

Under hänvisning härtill samt under åberopande av vad i det föregående anförts har medicinalstyrelsen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte i proposition

till 1929 års riksdag föreslå riksdagen att för utförande av den beslutade utvidgningen av köksbyggnaden vid Uppsala hospital och asyl, utöver redan anvisat anslag å 267,700 kronor, för budgetåret 1929/1930 ytterligare anvisa ett extra reservationsanslag av 116,300 kronor.

Över medicinalstyrelsens framställning har 1927 års besparingsnämnd den 9 januari 1929 avgivit infordrat utlåtande. Nämnden har däri anfört följande.

Då de föreslagna förbättringarna i ledningssystemen och köksutrustningen, såsom uppgivits, komme att medföra en bättre driftsekonomi för anläggningen, syntes intet vara att erinra mot att erforderligt tilläggsanslag för dessa ändamål beviljades. Mot den till grund för anslagsberäkningen liggande kostnadskalkylen hade besparingsnämnden icke heller i övrigt funnit anledning till anmärkning.

Nämnden hade emellertid — med hänsyn till önskvärdheten av att i möjligaste mån nedbringa kostnadsökningen — ansett sig böra undersöka, huruvida icke besparingar skulle genom inskränkning av ombyggnadsarbetet kunna göras utan eftersättande av det med köksinrättningens modernisering förenade huvudsyftet. Annan möjlighet därtill hade dock ej synts nämnden föreligga, än att den föreslagna påbyggnaden med en våning icke komme till utförande. I sådant fall skulle våningen en trappa upp till större delen tagas i anspråk för personalrum och matsalarna inskränkas till det nuvarande antalet.

Hur lokaldispositionen i byggnaden i jämförelse med medicinalstyrelsens förslag skulle te sig vid en ombyggnad enligt detta alternativ, framgår närmare av en vid nämndens utlåtande fogad uppställning. Alternativet innebär, på sätt uppställningen utvisar, i huvudsak att 6 av de i våningen 1 trappa upp belägna rummen, av vilka enligt medicinalstyrelsens förslag 5 skulle användas till personalmatsalar och ett till s. k. kasino, skulle i stället användas till bostäder åt personalen samt att våningen två trappor upp, som enligt medicinalstyrelsens förslag skulle omfatta 15 bostadsrum för personalen, skulle ersättas med en vindsvåning, omfattande allenast 4 personalrum. Den kostnadsbesparing, som med detta alternativ skulle ernås, har nämnden uppskattat till 45,000 kronor. Vid beräkningen har den i medicinalstyrelsens förslag upptagna hissen för mattransporter uteslutits.

Besparingsnämnden har till sist anfört, att nämnden förutsatte, att, då den nu ifrågavarande moderniseringen av köksinrättningen blivit genomförd, vissa besparingar i de årliga omkostnaderna skulle kunna göras genom minskning av kökspersonalen. Därest nämndens nyss angivna besparingsalternativ med avseende å ombyggnaden icke ansåges böra komma till utförande utan en lokal koncentration av personalens matsalar genomfördes i enlighet med medicinalstyrelsens förslag, underlättades otvivelaktigt även transport, uppvärmning, servering och diskning. Om på grund härav genom personalindragning eller eljest årskostnaderna kunde nedbringas med belopp, som motsvarade den ökade byggnadskostnadens förräntning och amortering, vore från besparingsnämndens sida ej heller någon erinran att framställa mot den föreslagna påbyggnaden.

Sedan besparingsnämnden inkommit med berörda utlåtande, anbefallde Kungl. Maj:t medicinalstyrelsen att avgiva utlåtande i ärendet med anledning av vad nämnden sålunda anfört.

Med skrivelse den 1 februari 1929 avgav *medicinalstyrelsen* sålunda infortrat utlåtande samt överlämnade därvid tillika av styrelsen infortrade yttranden från t. f. överläkaren och från sysslomannen vid Uppsala hospital och asyl, från direktionen för nämnda anstalt samt från arkitekten Westman.

T. f. överläkaren vid hospitalet H. Sjöbring har — under framhållande av att det för hospitalspersonalens trevnad och rekrytering vore av stor betydelse, att den finge intaga sina måltider under tillfredsställande förhållanden — anført, att de nuvarande matsalarna i köksbyggnaden vore otillräckliga samt att det av medicinalstyrelsen framlagda förslaget till utvidgning av matsalarna närmast vore att betrakta såsom ett minimum. Då besparingsnämndens förslag till slopande av påbyggnaden innebure en avsevärd minskning av nuvarande matsalsutrymme, kunde detta enligt Sjöbring uppenbarligen icke godtagas.

Gentemot de av besparingsnämnden anförda ekonomiska synpunkterna erinrar Sjöbring, att det här gällde avhjälpande av ett missförhållande samt att den ökade trevnad och arbetsglädje för personalen och de möjligheter till bättre rekrytering, som genom en sådan åtgärd stode att vinna, måste anses vara av stort värde för sinnessjukvården, även om detsamma ej kunde uppskattas i penningar.

Sysslomannen vid hospitalet har anført huvudsakligen följande.

Vid godtagande av besparingsnämndens alternativ skulle golvytan å det för annan personal än kökets disponibla matsalsutrymme inom köksbyggnaden komma att minskas från nuvarande 109,8 kvm. till 49,6 kvm., alltså med mer än hälften. Emellertid vore redan de nuvarande matsalarna för personalen alldeles otillräckliga. Detta förhållande utgjorde en av köksbyggnadens svåraste brister, vars avhjälpande vore en angelägenhet av största vikt. I själva verket måste den nuvarande ordningen med avseende å asylpersonalens utspisning betecknas såsom i längden olidlig. En underlåtenhet att i samband med köksbyggnadens ombyggnad vidtaga tillfredsställande åtgärder i berörda hänseende måste därför anses oförsvarlig. Den tillfälliga kostnadsminskning, som enligt nämndens alternativ skulle ernås, syntes obetydlig i jämförelse med de olägenheter samma alternativ skulle medföra.

Huruvida den för köket oundgängligen erforderliga förrådslokalen, som enligt medicinalstyrelsens förslag erhöles i våningen två trappor upp, kunde anordnas, därest påbyggnaden ej komme till stånd, framginge ej av nämndens utlåtande. Såväl varuhissen från källaren till nämnda förrådslokal som mat-hissen mellan severingsrummen i bottenvåningen och våningen en trappa upp vore nödvändiga för köksdriften.

Sysslomannen har under hänvisning till det anförda på det bestämdaste avstyrkt den av besparingsnämnden ifrågasatta inskränkningen av ombyggnadsarbetet.

Hospitalsdirektionen har såsom eget utlåtande åberopat de av t. f. överläkaren och av sysslomannen sålunda avgivna yttrandena.

Arkitekten *Westman* har i sitt yttrande framhållit, att man enligt besparingsnämndens förslag visserligen skulle erhålla bostadsrum för samma antal personal som enligt medicinalstyrelsens förslag men att detta resultat vunnits på bekostnad av samtliga i våningen 1 trappa upp placerade matsalar med undantag av en enda. Vad detta betydde, anför Westman, insåges, om man jämförde den enligt nämndens förslag erhållna ytan för matsalar, vilken in-

beräknat kökspersonalens matsal utgjorde cirka 70 kvm., med den yta av 110 kvm. som nu disponerades inom köksbyggnaden och som, även den, enligt normen för andra hospital vore alldeles otillräcklig för en så stor anläggning. I medicinalstyrelsens förslag upptogs matsalarna — som äro avsedda för personalen vid asylen med dess omkring 800 vårdplatser — en yta av omkring 220 kvm. Som jämförelse kunde nämnas, att motsvarande yta utgjorde vid Strängnäs för omkring 800 patienter avsedda hospital omkring 260 kvm. och enligt medicinalstyrelsens förslag till nytt hospital vid Umeå, avsett för över 900 patienter, skulle utgöra omkring 270 kvm.

Vid uppgörande av förslaget till utvidgning av köksbyggnaden hade enligt Westman undersökts möjligheten att i stället för den påbyggda våningen uppföra ett särskilt bostadshus för personal, men undersökningen hade givit till resultat, att den av medicinalstyrelsen föreslagna lösningen vore mer ekonomisk. Då besparingsnämnden vid framläggande av sitt alternativ om slopande av påbyggnaden helt och hållet syntes hava bortsett från frågan om behövliga matsalar, vore alternativet enligt Westman fullständigt oantagligt. Ej heller nämndens förslag att borttaga mathissen kunde godtagas.

Medicinalstyrelsen har i sitt utlåtande den 1 februari 1929 anført i huvudsak följande.

I likhet med sysslomannen vid hospitalet och arkitekten Westman ansåge styrelsen, att de matsalar, som enligt besparingsnämndens alternativ skulle bli kvar i köksbyggnaden, vore alldeles otillräckliga för hospitalets behov.

Ett genomförande av besparingsnämndens förslag skulle framtvunga matsalarnas förläggning i andra byggnader än köket. Sådana byggnader måste då anskaffas och uppförandet av dessa skulle medföra större kostnader än den av nämnden beräknade besparingen.

Därtill komme, att transporten av maten från köksbyggnaden till dessa andra byggnader skulle kräva ökat antal betjäning med ty åtföljande kostnader, varförutom man icke utan särskilda anordningar kunde påräkna att få maten serverad varm, vilket givetvis vore en stor olägenhet.

På grund härav och under åberopande i övrigt av vad i de förut återgivna yttrandena anförts har medicinalstyrelsen hemställt, att det av besparingsnämnden väckta förslaget icke måtte föranleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

Departements-
chefen.

Den förnyade utredning rörande kostnaderna för utvidgningen av köksbyggnaden vid Uppsala hospital och asyl, vilken av medicinalstyrelsen förebragts och för vilken jag i det föregående redogjort, synes mig otvetydigt ådagalägga, att det belopp om tillhoppa 267,700 kronor vilket beviljats för berörda utvidgning, icke är tillräckligt för därmed avsett ändamål. Detta beklagliga förhållande har bland annat föranlett, att de redan år 1924 såsom trängande befunnna arbetena ännu icke kunnat igångsättas. Enligt den av medicinalstyrelsen nu framlagda kostnadsberäkningen, som förutsätter vissa smärre ändringar i det ursprungligen uppgjorda förslaget, skulle de sammanlagda kostnaderna för köksbyggnadens utvidgning komma att uppgå till 384,000 kronor, och alltså skulle ett anslag av ytterligare 116,300 kronor er-

fordras för arbetenas utförande. Mot medicinalstyrelsens nu uppgjorda förslag och därpå grundade kostnadsberäkning har byggnadsstyrelsen icke haft något att erinra. Ej heller 1927 års besparingsnämnd har funnit anledning till anmärkning mot medicinalstyrelsens kostnadskalkyl. Då härtill kommer att, vad beträffar den väsentligaste delen av kostnaderna, beräkningen grundar sig å i bindande form avgivna anbud, torde man kunna antaga, att densamma denna gång skall visa sig mera hållbar.

Emellertid har besparingsnämnden å ena sidan ifrågasatt, huruvida icke den beräknade kostnadsökningen skulle kunna nedbringas genom att den föreslagna påbyggnaden med en ny våning inhiberades, men å andra sidan uttalat, att nämnden icke hade något att erinra mot nämnda påbyggnad, därest genom personalindragning eller eljest årskostnaderna vid hospitalet kunde till följd av påbyggnaden nedbringas med belopp motsvarande den ökade byggnadskostnadens förräntning och amortering. För min del anser jag de av medicinalstyrelsen ifrågasatta och i det föregående utförligt angivna ändringarna i 1924 års byggnadsförslag och kostnadskalkyl väl motiverade, varför jag ansluter mig till styrelsens nu föreliggande förslag. Jag kan alltså icke biträda det av besparingsnämnden alternativt framställda förslaget om slopande av köksbyggnadens tredje våning. Det skäl, som för mig varit avgörande, är att med nämnda förslag nödig hänsyn knappast skulle tagas till betydelsen av tillfredsställande matsalsutrymmen åt anstaltens personal. Det synes mig uppenbart, att de matsalar, som nu finnas vid anstalten, icke äro tillräckligt stora. Enligt vad jag inhämtat, möta för närvarande stora svårigheter att upprätthålla ordnade utspisningsförhållanden, i det att matsalarna måste tagas i anspråk praktiskt taget hela dagarna. Att, såsom skulle följa av ett bifall till nämndens förslag, ytterligare avsevärt minska det för personalens utspisning avsedda utrymmet, synes mig vid sådant förhållande icke böra ifrågakomma. — Huruvida, därest en påbyggnad enligt medicinalstyrelsens förslag kommer till stånd, man kan hava att motse någon minskning i driftkostnaderna, motsvarande den nya engångskostnaden, synes mig i hög grad tvivelaktigt. Enligt vad jag under hand inhämtat hos medicinalstyrelsen, anser styrelsen någon dylik utgiftsminskning icke vara att påräkna. Snarare torde det enligt styrelsen vara att antaga, att den väsentliga utvidgningen av lokalerna kommer att medföra någon ökning i personalkostnader och andra årliga utgifter. Oberoende av huru härmed kan komma att förhålla sig — den förbättrade maskinella utrustningen i köket måste å andra sidan medföra väsentlig arbetsminskning — anser jag mig emellertid, såsom nämnt, böra tillstyrka förslaget, enär det enligt mitt förmenande är av vikt att den i mycket otidsenliga köksbyggnaden vid anstalten snarast istandsättes på sådant sätt, att densamma svarar mot nutida fordringar på en dylik byggnad.

På grund av vad jag sålunda anfört tillstyrker jag, att för utvidgningen av köksbyggnaden vid Uppsala hospital och asyl, må utöver för ändamålet anvisade medel, användas ytterligare ett belopp av 116,300 kronor eller alltså sammanlagt 384,000 kronor.

Uppförande av ett hospital i Västerbottens län.

Plats för
hospitalet
m. m.
1927 års
förslag.

Frågan om uppförande av ett hospital i Västerbottens län var, såsom förut nämnts, föremål för prövning av 1928 års riksdag. Av skäl, som jag i det följande skall omförmåla, avslog riksdagen emellertid Kungl. Maj:ts då framlagda förslag. Sedan ärendet nu varit föremål för ny utredning i olika hänseenden, ber jag att få anmäla frågan om avlåtande till riksdagen av ny framställning i ämnet.

Jag torde därvid till en början få uppehålla mig vid spörsmålet om val av förläggningsplats för hospitalet och ber då att först få i huvudsakliga delar redogöra för vad i denna fråga tidigare förekommit.

Genom brev den 26 juni 1925 uppdrog Kungl. Maj:t åt medicinalstyrelsen, bland annat, att med biträde av överinspektören för sinnessjukvården i riket, en hospitalsöverläkare, som styrelsen ägde utse, och styrelsens arkitekt föreslå med hänsyn till områdets naturliga beskaffenhet, terrängförhållanden, vattentillgång, närhet till kommunikationscentrum m. m. lämplig byggnadsplats inom Västerbottens län för ett hospital för 600 sjuka.

Till åttlydnad härav framlade *medicinalstyrelsen* förslag i ämnet uti skriftelse av den 4 mars 1927. Efter förmälan att styrelsen uppdragit åt överläkaren vid Strängnäs hospital E. Lauritzen att biträda vid utredningen, anförde styrelsen i skrivelsen, att styrelsen ansett lämpligt att i första hand förskaffa sig kännedom om i vad mån för hospitals anläggning tjänliga områden kunde förefinnas invid Västerbottens läns båda städer *Umeå* och *Skellefteå* ävensom vid huvudorten för länets västra del, *Lycksele*. Även *Vännäs* municipalsamhälle, där den staten tillhöriga lägerplatsen tidigare ifrågasatts såsom hospitalsområde, hade, närmast på grund av hänvändelse från municipalstyrelsen i nämnda samhälle, besökts och förutsättningarna i förevarande hänseende ånyo tagits under övervägande.

Förfrågningar hos länets landshövding och förste provinsialläkare m. fl. hade icke givit anledning att utsträcka undersökningen till andra platser inom länet. Inkomna framställningar rörande *Hällnäs* och *Degerfors* såsom förläggningsplatser för hospitalet hade ansetts icke böra föranleda åtgärd, detta redan på den grund, att dessa platser icke erbjöde några fördelar av tillnärmelsevis sådan betydelse, att olägenheterna av stort avstånd till stad eller därmed jämförligt samhälle därav kunde uppvägas.

Medicinalstyrelsen lämnade därefter en närmare redogörelse för resultatet av en efter besök å vederbörande orter och i övrigt inhämtade upplysningar verkställd undersökning rörande de fyra förstnämnda orternas lämplighet såsom förläggningsplats för ett hospital samt framlade på denna undersökning grundat förslag om hospitalets förläggning till visst område i närheten av *Umeå*.

Olika
alternativ för
hospitalets
förläggning.

Vad angår *Vännäs lägerplats* hade dess lämplighet för ändamålet vid två tidigare tillfällen undersökts, nämligen dels år 1909 av kommitterade med uppdrag att företaga undersökningar rörande lämpligaste platsen för anläggning av ett hospital för övre Norrland, dels ock år 1910 av en särskild kommission, som tillsatts för att verkställa en allsidig utredning angående vilkendera av ifrågavarande lägerplats eller bostället Öhnet vid Östersund syn-tes erbjuda de största förmånerna såsom förläggningsort för ett hospital.

1909 års kommitterade hade sammanfattat sitt omdöme om Vännäs lägerplats såsom förläggningsort på i huvudsak följande sätt.

Å ena sidan vore att märka, att marken vore statens och området tillräckligt, att tjänlig byggnadsgrund finnes samt att vatten- och avloppsledning kunde utan svårighet ordnas. Därtill komme, att en järnvägsstation låge helt nära platsen samt att flera redan befintliga byggnader kunde ändras för en eventuell anstalts behov. Å andra sidan vore läget mycket exponerat för vindar och avståndet från stad stort, varjämte de många utefter en betydlig del av områdets gräns uppförda boningshusen med deras talrika befolkning utgjorde ett betänkligt grannskap för ett hospital och skulle nödvändiggöra kostsamma åtgärder för patienternas skyddande mot ofog och obehörigt umgänge med främmande.

Det av 1910 års kommission avgivna utlåtandet hade resulterat i det uttalandet, att lägerplatsen ur sjukvårdssynpunkter alls icke vore lämplig för hospitalsförläggning.

I skrivelsen den 4 mars 1927 förklarade sig medicinalstyrelsen tillfullo dela de åsikter, som sålunda tidigare framförts mot ett förläggande av ett hospital till Vännäs.

I anledning av vad från medicinalstyrelsen anförts framförde *av Vännäs kommun och Vännäs municipalsamhälle utsedda kommitterade* uti en till Kungl. Maj:t ingiven skrivelse vissa erinringar.

I utlåtande den 13 maj 1927 vidhöll *medicinalstyrelsen* sina skäl mot förläggning av hospitalet till Vännäs, till vilka skäl styrelsen ytterligare ville lägga den omständigheten att, enligt vad styrelsen inhämtat, anslag beviljats för uppförande å Vännäs lägerplats av vissa byggnader för flygvapnets räkn-ning.

Utlåtande i ärendet avgavs även av *flygstyrelsen*, som, under framhållande av att en hangarbyggnad för flygvapnets räkning redan vore under uppförande å Vännäs lägerplats och att övningsfältet därstädes under sommaren 1927 vore avsett att iordningställas såsom flygfält, förklarade sig ansluta sig till vad medicinalstyrelsen i ämnet anfört och hemställt.

Vad angår hospitalets förläggning till *Lycksele*, anförde medicinalstyrelsen i skrivelsen den 4 mars 1927, att endast ett mitt emot Lycksele municipal-samhälle vid östra stranden av Ume älv beläget område, *Norräng*, ansetts överhuvudtaget kunna ifrågakomma. Styrelsen hade dock ej funnit sig kunna förorda detsamma av skäl huvudsakligen att hospitalets förläggning vid en så pass litet centralt liggande ort inom Västerbottens län som Lycksele skulle komma att te sig ekonomiskt ogynnsamt samt ur sjukvårdssynpunkt, särskilt på grund av svårigheter med personalrekrytering, vålla olägenheter.

I fråga om *Skellefteå* hade undersökts två områden. Medan styrelsen i fråga om bägge områdena ansett goda betingelser för en hospitalsanläggning förefinnas i avseende å naturskönhet, belägenhet i förhållande till stad, vindskydd, lutningsförhållanden för byggnadsplatser m. m., hade styrelsen emellertid ansett sig icke kunna förorda något av områdena, detta huvudsakligen med hänsyn till att staden Skellefteås vattenverk för att kunna fullgöra

leverans av vatten till hospitalet skulle behöva undergå omfattande komplettering och utvidgning samt att hospitalet med hänsyn till blivande rayonområde för detsamma syntes böra förläggas sydligare än vid Skellefteå.

Mot dessa skäl gjordes av *magistraten samt stadsfullmäktige i Skellefteå* uti särskilda skrivelser vissa erinringar, vilka i infordrat utlåtande den 13 september 1927 bemöttes av *medicinalstyrelsen*.

Föreslagen
plats vid
Umeå.

Beträffande slutligen *Umeå* framhöll styrelsen, att nämnda stads omgivningar ingående undersökts i ändamål att finna en lämplig plats för förläggning av hospitalet. I fråga om trakten söder om Ume älv yttrade styrelsen, att densamma låge helt och hållet oskyddad mot norr och att vattentäkten för ett hospital därstädes skulle bliva förenad med stora svårigheter. Redan av dessa grunder hade styrelsen ansett denna trakt böra lämnas ur räkningen.

Av norr om älven belägna områden, som överhuvudtaget syntes kunna komma i fråga, ansåg styrelsen fem förtjäna ett närmare omnämmande, innan styrelsen överginge till beskrivningen av det område, det sjätte, vilket styrelsen funnit sig böra föreslå såsom plats för uppförande av hospitalet i fråga. Jag torde icke behöva återgiva styrelsens beskrivning av de fem förstnämnda områdena och de skäl, på grund av vilka styrelsen ansett dem icke böra komma i fråga. I stället torde jag böra något närmare redogöra för vad styrelsen i berörda skrivelse den 4 mars 1927 anförde rörande det område, som av styrelsen ansetts såsom det lämpligaste för hospitalets anläggning.

Området.

Det ifrågasatta området för hospitalsanläggningen tillhör huvudsakligen det s. k. »*Kyrkobordet*» — d. v. s. kyrkoherdebostället och de båda kommunerboställena — i Umeå socken och är beläget väster om staden strax norr om älven, invid landsvägen Umeå—Vännäs och i vinkeln mellan denna samt den från densamma åt nordväst utlöpande nya landsvägen till Degerfors.

Arvståndet från Umeå stads centrum (Rådhusorget) är längs landsvägen, efter utförandet av beslutad omläggning av denna, omkring 5 kilometer.

Området, som disponeras av kyrkofonden, är å en styrelsens skrivelse bifogad »Karta över ägorna till Kyrkobordet nr:s 1—3 och en del av Västerhiske by i Umeå socken av Västerbottens län, från äldre kartor sammanställd och kompletterad år 1925 av t. f. distriktslantmätaren Georg Tillgren» angivet med bruten blå linje och bokstäverna A—B—C—D—E—F—G—H—A. Det omfattar omkring 120 hektar. Därav utgör omkring 97.5 hektar skogsmark, 1 hektar impediment och återstoden inägojord.

Södra gränsen, omkring 1,200 meter lång, följer i sin mellersta — och längsta — del landsvägen, men viker i östra och västra hörnen av från denna omkring några av kommunen och enskilda bebyggda tomter. Östra gränsen följer Kyrkobordets gräns mot i enskild ägo varande mark, tillhörig Västerhiske by, och, längre norrut, Degerforsvägen. Västra gränsen är dragen längs ett i nord-sydlig riktning löpande dike, skiljande det skogbevuxna området från väster därom liggande, tämligen vidsträckt åkermark, av vilken blott längst söderut en liten areal medtages. Området avsmalnar mot norr, och den korta norra gränsen följer ett område, som statens järnvägar disponerar för grustäkt.

Områdets södra del närmast landsvägen är bebyggd med ett par smärre arrendegårdar och en del andra lägenheter.

Litet längre mot norr framgår i ost-västlig riktning en delvis uppodlad, grund sänka, och omedelbart norr om denna, omkring 300 meter från landsvägen, vidtager skogsmark, som fortsätter norrut över hela området.

Odlad mark omsluter skogens sydvästra hörn, upptager västra delen av nämnda sänka söder om skogen och finnes dessutom i en oregelbunden bågformig ägofigur i områdets sydöstra del samt å smärre tegar vid landsvägen. Den omfattar enligt medicinalstyrelsens uppfattning för trädgårds- och parkanläggning fullt tillräcklig areal för hospitalet men föga därutöver.

Genom området går i nord-sydlig riktning den gamla landsvägen till Degerfors.

Terrängen är i stort sett plan, dock med någon sluttning mot söder.

Den lämpligaste byggnadsplatsen för huvudkomplexen är belägen i den relativt raka, omkring 400 meter långa södra skogsgränsen väster om ett här, ungefär vid områdets mitt beläget, ganska vidsträckt och djupt grustag.

Platsen ligger ovanför den tidigare omnämnda tvärgående sänkan och några meter högre än terrängen öster om grustaget. Utsikten därifrån över den närmaste, tätt bebyggda trakten med bakgrund av skogklädda höjder å södra älvsstranden är vacker och omväxlande. Vindskydd erhålles icke i avsevärd mån genom höjningar i den omgivande terrängen, men väl genom skogen, som är ganska tät och högvuxen.

Markgrunden består av grövre och finare grus, samt är så gott som stenfri och lätt att dränera. Grus och sand av god beskaffenhet för såväl murning och puts som betonggjutning finnas att tillgå invid byggnadsplatsen.

Vatten för anstaltens behov i tillräcklig mängd och av god beskaffenhet kan erhållas från Umeå stads vattenverk. Avlopp kan utan svårighet framföras från området till den omkring 500 meter från byggnadsplatsen avlägsna älven.

En icke oväsentlig fördel ligger i lättheten att från järnvägen, som har *stickspår* till sitt omedelbart norr om området, omkring 1.5 kilometer från byggnadsplatsen belägna grustag, få dylikt spår, provisoriskt eller permanent, framdraget till byggnadsplatsen, för vilken anordning nivåförhållandena äro synnerligen gynnsamma. Transporten av byggnadsmaterial, eventuellt för framtiden av massgods för hospitalets behov, till området synes därigenom kunna avsevärt förbilligas.

Området ligger visserligen invid en starkt trafikerad landsväg, men dock beträffande den del, där patienterna komme att vistas, *väl avskilt* från denna. Markbältet längs vägen skulle i första hand komma till användning för personalbostäder, och en del av de där redan befintliga byggnaderna, vilka komme i anstaltens ägo, torde vara i det skick, att de skulle kunna för sådant ändamål av anstalten disponeras.

Församlingens *kyrka* ligger i områdets omedelbara grannskap, likaså *folkskola*. Även *handelsbodar* av olika slag finnas i närheten. *Arständet till staden* är visserligen relativt stort, men redan nu är regelbunden omnibustrafik anordnad, vilken givetvis kommer att ytterligare utvecklas i och med hospitalets tillkomst.

Medicinalstyrelsen förutsatte, att hinder icke borde möta mot att området i fråga, vilket tillhörde kyrkofonden, skulle kunna upplåtas för hospitalanläggning. Det syntes styrelsen lämpligast, att den ersättning, som borde utgå för upplåtelsen, bestämdes till en viss årlig avgäld.

Styrelsen meddelade vidare, att styrelsen gjort förfrågan hos kommunalnämnden i Umeå landsförsamling, huruvida kommunen vore villig att, därest

Form för
upplåtelse samt
viss överens-
kommelse med
Umeå lands-
församling.

medicinalstyrelsen gjorde framställning om upplåtelse av området för anläggande av ett hospital samt statsmakterna beslöt, att ett hospital skulle förläggas dit, åta sig erläggandet av en dylik avgäld ävensom göra en del andra utfästelser rörande ersättning och rörande upplåtelse av annan mark m. m.

De sålunda ifrågasatta utfästelserna skulle innebära förpliktelse:

1) att erlägga den avgäld eller annan ersättning, som kunde komma att fastställas: a) för upplåtelse från Kyrkobordets mark av *dels* själva hospitalsområdet, *dels* den mark, som kunde vara erforderlig för eventuellt anordnande av vattenverk och bad vid stranden av Ume älv, *dels* mark för framdragande av stickspår till hospitalsområdet från redan befintligt dylikt spår eller från järnvägslinjen Umeå—Vännäs och för väg från hospitalsområdet till området vid älven, b) för rätten att å Kyrkobordets mark framdraga ledningar såväl för vatten till hospitalet från Umeå stads vattenledning, alternativt från eget verk vid Ume älv, som ock för avlopp från hospitalsområdets södra gräns till Ume älv;

2) att erlägga den avgäld eller annan ersättning, som kunde komma att bestämmas för framdragande av i punkt 1) omförmälda ledningar över mark, som eventuellt ej hörde till Kyrkobordet;

3) att till medicinalstyrelsens förfogande ställa erforderlig, Kyrkobordet icke tillhörig mark för framdragande av det i punkt 1) omförmälda stickspåret;

4) att vidtaga åtgärder, så att de av enskilda personer nu innehavda, å hospitalsområdet belägna lägenheterna med därå uppförda åbyggnader utan kostnad för statsverket kunde överlätas på medicinalstyrelsen senast å den laga fardag, som infölle närmast efter fyra år från den dag, då hospitalets uppförande påbörjats, dock att överlåtelsen beträffande de personer, som den 1 juli 1926 brukade lägenheterna, finge anstå, till dess de avflyttade eller avlede, utan rätt för dem att å lägenheterna göra större om- eller nybyggnader eller vidtaga andra väsentliga förändringar å dessa; med rätt likväl för styrelsen att utan ersättningsskyldighet såväl under byggnadstiden som därefter över lägenheterna framdraga erforderliga vägar;

5) att träffa sådan uppgörelse med den eller de personer, som på arrende innehade mark inom det för hospitalet avsedda området, att denna mark med därå uppförda åbyggnader kunde utan kostnad för statsverket avträdas och ställas till styrelsens förfogande å den laga fardag, som inträffade närmast efter byggnadsarbetenas igångsättande, eller å den senare dag, som kunde av styrelsen bestämmas, med rätt för styrelsen att redan vid tiden för arbetets igångsättande låta över nämnda mark framdraga erforderliga vägar; samt

6) att vidtaga åtgärder, så att å området befintliga vägar bleve avlysta och ställda till medicinalstyrelsens uteslutande förfogande, dock med rätt till nödig utfartsväg för de å området boende lägenhetshavarna.

Med anledning av den av styrelsen sålunda gjorda förfrågan hade kommunen vid sammanträde den 26 september 1926 förklarat sig villig att, därest vederbörande beslutade, att hospitalet skulle förläggas till området i fråga, ikläda sig samtliga av styrelsen angivna förpliktelser.

Beträffande frågan om tillgodoseende av hospitalets vattenbehov meddelade styrelsen följande:

Enligt vad styrelsen erfarit syntes någon utsikt att vatten skulle finnas å eller i närheten av det ifrågasatta hospitalsområdet i tillräcklig mängd

för hospitalets behov icke förefinnas. Umeå stad hade icke kunnat erhålla vatten för sitt nya vattenverk på närmare håll än i den omkring 8 kilometer från staden belägna Piparbölesjön. Skulle av någon anledning hospitalets behov av vatten framdeles behöva tillgodoses från Ume älv, funnes möjlighet till anläggning av ett vattenverk å den mark vid stranden av Ume älv som, på sätt förut nämnts, avsetts därför och för anordnande av bad och för vilken mark Umeå landskommun förbundit sig att erlagga avgäld.

På framställning av styrelsen hade emellertid stadsfullmäktige i Umeå beslutit att, därest styrelsen beslöte tillgodose hospitalets behov av vatten från stadens vattenverk, förbinda sig att leverera allt för hospitalets behov erforderligt vatten, att inom ett och ett halvt år efter därom till drätselkammaren lämnat skriftligt meddelande till hospitalets gräns hava anlagt vattenledning så anordnad, att trycket ej komme att understiga, vid 7.5 sekundliters förbrukning 26 meter, vid 15 sekundliters förbrukning 16 meter samt vid 30 sekundliters förbrukning, 15 minuter efter tillsägelse, 29 meter under en sammanhängande tid om högst 6 timmar, allt under antagande att marknivån vid det blivande hospitalsområdet låge å höjden + 39.0 meter över havets medelvattenyta, att från och med den dag hospitalsanläggningen toges i bruk leverera vatten enligt följande ersättningsgrunder, nämligen, att 80,000 kubikmeter vatten per år skulle levereras till ett belopp av 16,000 kronor oavsett om förbrukningen komme att uppgå till 80,000 kubikmeter eller ej, att för förbrukning därutöver skulle erläggas 16 öre per kubikmeter under en tidrymd av 10 år, men att därefter skulle erläggas per kubikmeter samma pris som för hushållsförbrukning inom staden enligt mätare, dock lägst 10 öre per kubikmeter, samt att detta anbud skulle gälla, till dess Kungl. Maj:t fattat beslut om hospitalets uppförande och Kungl. Maj:ts beslut vederbörligen delgivits, dock högst till den 1 oktober 1930.

I huvudsaklig överensstämmelse med detta stadsfullmäktiges åtagande, vars godkännande tillstyrkts av den av medicinalstyrelsen anlitade experten, förste ingenjören vid Stockholms stads vattenledningsverk John Bergström, hade medicinalstyrelsen uppgjort ett förslag till preliminärt avtal om vattenleverans, vilket förslag styrelsen översänt till stadsfullmäktige för godkännande och underskrift.

Berörda avtal undertecknades sedermera för stadsfullmäktiges del den 29 juni 1927 och för medicinalstyrelsens del den 1 juli 1927.

Efter erinran om att styrelsen i sin plan för anskaffande av nya platser för den statliga sinnessjukvården av den 25 september 1925 beräknat platsantalet beträffande Västerbottenshospitalet till 800 i stället för till förut ifrågasatt antal av 600, hemställde slutligen styrelsen att, under förutsättning att det såsom plats för hospitalet föreslagna, å Kyrkobordet i Umeå socken belägna området kunde till styrelsen för ändamålet överlätas, Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt styrelsen att med biträde av överläkaren Lauritzen uppgöra och till Kungl. Maj:t inkomma med förslag, ritningar och kostnadsberäkningar till uppförande å nämnda område av byggnader för ett hospital om 800 sängar.

Uti ärendet avgavs infordrat utlåtande den 28 juni 1927 av kammarkollegium, som låtit i ärendet höra vederbörande kyrkoråd, boställsarrendatorer, landsfiskal och jägmästare ävensom inhämtat utlåtanden av domkapitlet i Luleå och länsstyrelsen i Västerbottens län.

Kammar-
kollegium.

Kammarkollegium tillstyrkte att, därest Kungl. Maj:t skulle finna skäligt besluta, att å den ifrågavarande platsen i Umeå socken skulle anläggas hospital i enlighet med medicinalstyrelsens hemställan, Kungl. Maj:t måtte i samband därmed förklara, att det i styrelsens framställning avsedda området, i huvudsaklig överensstämmelse med de å Tillgrens karta angivna gränserna, finge från ifrågavarande fastigheter upplåtas åt medicinalstyrelsen att av styrelsen innehavas, så länge området nyttjades för avsett ändamål och laga hinder ej mötte, allt under iakttagande av vissa av collegium föreslagna, i utlåtandet närmare angivna villkor för upplåtelsen.

*Kungl. Maj:ts
beslut den 7
oktober 1927.*

Genom brev den 7 oktober 1927 uppdrog Kungl. Maj:t åt medicinalstyrelsen att med biträde av överläkaren Lauritzen uppgöra och till Kungl. Maj:t avgiva fullständigt, av ritningar och kostnadsberäkningar åtföljt förslag till en å förenämnda område av kyrkoherdebostället $\frac{61}{64}$ mantal krono Kyrkobordet nr 1 och komministerboställena tillhopa $\frac{3}{16}$ mantal krono Kyrkobordet nr 2 i Umeå socken förlagd vårdanstalt för sinnessjuka, avsedd för 800 patienter. Tillika förklarade Kungl. Maj:t, att medicinalstyrelsen borde vid uppdragets fullgörande taga under övervägande, huruvida och i vad mån genom ökning av det för hospitalsbyggnader sedvanliga våningsantalet eller eljest genom byggnadstekniska anordningar kostnaderna för hospitalets uppförande ävensom driftkostnaderna för detsamma skulle utan avsevärd olägenhet kunna i mera betydande mån nedbringas.

Till åtlydnad härav överlämnade medicinalstyrelsen med skrivelse den 28 december 1927 det förslag till sinnessjukanstalten i fråga, som sedermera lades till grund för framställning till 1928 års riksdag.

*Departements-
chefens
yttrande i
1928 års
proposition
om 1927 års
förslag.*

Vid anmälan den 20 mars 1928 av detta förslag yttrade min företrädare i ämbetet i fråga om förlägningsplats för anstalten, bland annat, att de skäl, som medicinalstyrelsen anfört för att styrelsen vid valet av plats efter sina ingående undersökningar stannat vid det avsedda området vid Umeå, syntes honom övertygande. När Kungl. Maj:t genom sitt beslut den 7 oktober 1927 uppdragit åt medicinalstyrelsen att inkomma med förslag till hospital, hade detta beslut i realiteten också innefattat ett godkännande av förslaget om den plats för hospitalets förläggning, som styrelsen funnit vara den lämpligaste. Varken i samband med det förslag till hospitalsanläggningen i fråga, som av medicinalstyrelsen framlagts i nyssnämnda skrivelse av den 28 december 1927, eller i annat sammanhang hade sedermera framkommit omständigheter, som syntes vara ägnade att påkalla en ändrad uppfattning i avseende å platsen för anstalten.

Efter samråd med chefen för ecklesiastikdepartementet fann sig departementschefen även böra tillstyrka medicinalstyrelsens förslag om att det avsedda området för angivet syfte skulle ställas till förfogande mot erläggande av årlig avgäld, mot vilken form för upplåtelse någon erinran icke framstälts av vare sig kammarkollegium eller övriga i ärendet hörda myndigheter eller andra vederbörande. Departementschefen förbisåge härvid icke att, enligt vad

handlingarna utvisade, vissa arrendatorer å boställena gjort ansökan enligt lagen den 4 januari 1927 (nr 1) om friköp av de arrenderade områdena. Länsstyrelsen i Västerbottens län och kammarkollegium hade emellertid på närmare anförda skäl ansett denna omständighet icke böra utgöra hinder för markupplåtelse av antydd art och omfattning till hospitalsanläggning, och departementschefen anslöt sig till denna uppfattning.

Departementschefen behandlade i samband härmed frågan om villkor för upplåtelsen och vissa övriga med densamma sammanhängande förhållanden.

I samband med behandlingen av förslaget rörande sinnessjukanstaltens anordnande omnämnde departementschefen vidare, att medicinalstyrelsen beträffande *förläggningen av anstaltens huvudkomplex* anført bland annat följande.

Huvudkomplexets förläggning inom området.

Såsom styrelsen i skrivelsen den 4 mars 1927 framhållit, vore en förläggning av huvudkomplexet till södra skogsbrynet i västra delen av området med hänsyn till fri och vacker utsikt den lämpligaste. I det först uppgjorda förslaget till byggnadernas förläggning, å ritningarna betecknat såsom *alternativ A*, hade detta iakttagits. Det hade emellertid vid de grundundersökningar, som under förslagets utarbetande pågått, visat sig, att de södra och västra delarna av denna plats för huvudkomplexet erbjöde mindre god byggnadsgrund än marken närmast åt öster och norr. Genom en förflyttning av komplexet mot nordost skulle därför vinnas förmånligare grundläggningsförhållanden. Att anstalten genom en dylik förskjutning avlägsnades från skogsbrynet innebure visserligen en avgjord nackdel. Ernåendet av bättre byggnadsgrund och den besparing i kostnaden för byggnader och dränering, som därmed kunde vinnas, hade emellertid föranlett styrelsen att såsom *alternativ B* upptaga en ändrad förläggningsplan med iakttagande av förberörda förskjutning av huvudkomplexet. En fortsatt undersökning av markens höjd- och grundförhållanden m. m. kunde medföra en del ytterligare justeringar i förläggningen. Emellertid borde anstalten icke skjutas avsevärt längre in i skogen, för att kontakten med det livligare landskapet söderut ej helt måtte förloras och anstalten få ett alltför avskilt och dystert läge.

På grund av nu berörda omständigheter hade styrelsen funnit sig böra förorda alternativ B, dock med de jämkningar i fråga om förläggningen av byggnaderna, som vid fortsatt undersökning kunde befinnas ändamålsenliga.

På grund av den förskjutning i nordost av hela byggnadskomplexet, som bleve en följd av förläggningen enligt alternativ B, skulle den del av området, som vore belägen omedelbart norr om linjen B—C å Tillgrens karta, bliva obehöflig, vadan det blivande hospitalsområdet kunde minskas med denna del.

Departementschefen fann i likhet med medicinalstyrelsen avgörande skäl tala för det av styrelsen förordade alternativet B.

Inom riksdagen väcktes i anledning av Kungl. Maj:ts förslag en *motion* (II: 517), vari bland annat hemställdes, att riksdagen med avslag å Kungl. Maj:ts proposition, i vad den avsåge uppförande av ett hospital i Västerbotten, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förnyad och mera allsidig prövning rörande lämpligheten av att förlägga det nya hospitalet till Vännäs gamla lägerplats.

1928 års riksdag.

I motionen framställdes i åtskilliga avseenden kritik mot den av Kungl. Maj:t föreslagna förlägningsplatsen samt framhöllos vissa fördelar, som enligt motionärens mening skulle vara förenade med en förläggning till Vännäs.

I sin skrivelse i ämnet (nr 287) anförde *riksdagen* beträffande frågan om förlägningsplats för hospitalet huvudsakligen följande.

Riksdagens vederbörande utskott hade besökt det av Kungl. Maj:t föreslagna området för att taga närmare kännedom om områdets beskaffenhet och planläggningen av hospitalet därstädes.

Vid den härvid företagna undersökningen hade utskottet kommit till den uppfattningen, att den för hospitalsbygget avsedda platsen måste anses ur olika synpunkter mindre tillfredsställande.

Vad sålunda grundförhållandena anginge, hade markgrunden, särskilt i betraktande av storleken av de byggnadskomplex, som ifrågasatts till uppförande, syntes mindre god och kunna befaras medföra stora kostnader för grundläggningsarbeten. Ej heller syntes det vara uteslutet, att å området grundsättningar komme att uppstå efter byggnadernas uppförande. I allt fall hade utskottet icke kunnat av tillgängliga handlingar känna sig övertygat om, att grundförhållandena vore sådana, att det utan ytterligare undersökning kunde anses rådligt tillstyrka förläggandet av hospitalet till platsen ifråga.

Vegetationen å byggnadsområdet hade ock syntes utskottet synnerligen klen. Trädbeståndet å området utgjordes i huvudsak av tallskog, vilken emellertid med hänsyn till jordens beskaffenhet besutte ringa växtkraft. Visserligen funnes tillräckliga områden i närheten av själva byggnadsområdet, som kunde tjäna till arbetsfält, men dessa vore till större delen lågt belägna, och jorden därstädes syntes vara delvis mindre lämplig för trädgårdsbruk.

Redan av dessa skäl hade riksdagen ansett starka betänkligheter möta för bifall till Kungl. Maj:ts förslag beträffande platsen för förläggningen av hospitalet ifråga.

Härtill komme ytterligare den omständigheten, att, enligt vad av propositionen framginge, det för hospitalets förläggning avsedda området, vilket vore av ecklesiastik natur, skulle ställas till statsverkets förfogande mot erläggande av viss årlig avgäld, vilkens utgörande skulle ankomma på Umeå landskommun. Riksdagen hade icke kunnat undgå att ställa sig mycket tveksam mot en dylik anordning. Enligt riksdagens mening borde det anses såsom oeftergivligt, att statsverket tillförsäkrades full äganderätt till mark, varå så stora kostnader nedlades som i det föreliggande fallet ifrågasatts.

Vad anginge det i denna fråga motionsvis väckta yrkandet om förnyad och mera allsidig prövning rörande lämpligheten av att förlägga det nya hospitalet till Vännäs gamla lägerplats, hade riksdagens vederbörande utskott efter besök å platsen funnit det härför avsedda området ur vissa synpunkter synnerligen väl lämpat för en hospitalsanläggning. Riksdagen ansåge sig emellertid böra erinra därom, att i Kungl. Maj:ts proposition nr 50 till 1925 års riksdag angående försvarsväsendets ordnande förutsatts, att flygstationen vid Vännäs alltjämt skulle tidvis tagas i anspråk, förnämligast för vinterflygningar, samt att densamma skulle tjänstgöra såsom mellanstation mellan Boden och flygvapnets sydligare förläggningar. Riksdagen hade ej heller funnit anledning ifrågasätta någon ändring i vad Kungl. Maj:t därutinnan föreslagit, om ock riksdagen ansett sig böra uttala, att detta icke borde utgöra hinder för val av annan plats, därest förhållandena därtill

skulle giva anledning. Vid Vännäs lägerplats hade sedermera för avsevärda kostnader ett flygfält planerats och en hangarbyggnad uppförts. Vid sådant förhållande och då, enligt vad riksdagens vederbörande utskott under hand inhämtat, svårigheter syntes möta att å annan plats i orten erhålla ett landningsfält för flygvapnet, hade riksdagen, såsom nämnt, ej heller i frågans nuvarande läge ansett sig kunna förorda hospitalets förläggning till sagda lägerplats.

Vid nu angivna förhållanden hade riksdagen, oaktat riksdagen för visso insåge angelägenheten av att ett hospital av den storlek, Kungl. Maj:t föreslagit, snarast möjligt komme till uppförande inom Västerbottens län, funnit ett uppskov med frågans avgörande ofrånkomligt. En förnyad utredning av frågan syntes riksdagen alltså påkallad. Vid denna utredning borde uppmärksamheten ägnas åt områden vid älvdalen mellan Backen och Vännäs. Riksdagen förutsatte, att utredningen skulle kunna slutföras inom sådan tid, att förslag i ämnet kunde föreläggas 1929 års riksdag och att arbetena därefter kunde så bedrivas, att någon nämnvärd tidsspilla med hospitalets färdigställande icke skulle uppkomma.

I anledning av vad riksdagen sålunda anført och efter det kommitterade för Vännäs köping i särskilda till Kungl. Maj:t ingivna skrifter gjort framställning i fråga om anstaltens förläggning till Vännäs gamla lägerplats ävensom i samband därmed gjort vissa erbjudanden, uppdrog Kungl. Maj:t genom beslut den 22 juni 1928 åt medicinalstyrelsen att beträffande förläggning av hospital i Västerbottens län

*Vissa nya
utredningar
i platsfrågan
m. m.*

*Kungl. Maj:ts
beslut den 22
juni 1928.*

dels ej mindre fullfölja de inom det tidigare föreslagna markområdet i Umeå socken verkställda grundundersökningarna på det sätt och i den omfattning, som kunde erfordras för bedömande av frågan om anstaltens lämpligaste förläggning inom berörda område, med avseende såväl å anstaltskomplexet i dess helhet som å de särskilda anstaltsbyggnaderna, ävensom för beräkning av kostnaderna för grundläggning vid en dylik förläggning, än även verkställa utredning rörande de ungefärliga kostnaderna för att för kronans räkning genom expropriation med äganderätt förvärva området i fråga;

dels företaga undersökningar rörande möjligheten att å område vid älvdalen mellan Backen och Vännäs med äganderätt förvärva lämplig förläggningsplats för hospitalet,

dels ock, efter samråd med flygstyrelsen, med beaktande av vad kommitterade för Vännäs köping i nyssberörda till Kungl. Maj:t ingivna skrifter anført verkställa förnyad undersökning rörande möjligheten och lämpligheten av att förlägga nämnda hospital till Vännäs.

Tillika föreskrevs, att medicinalstyrelsen efter slutförandet av nu nämnda undersökningar snarast möjligt skulle till Kungl. Maj:t inkomma med redogörelse för undersökningarnas resultat samt därvid tillika framlägga förnyat förslag beträffande plats för förläggning av hospitalet.

Genom särskilda remisser blevo från Degerfors och Lycksele kommuner ingivna framställningar rörande hospitalets förläggning överlämnade till medicinalstyrelsen för att tagas i övervägande vid utförande av nyssnämnda uppdrag.

Medicinal-
styrelsens
skrivelse den
13 november
1928.

I skrivelse den 13 november 1928 framlade medicinalstyrelsen utredning och förslag i ämnet.

Styrelsen omnämnde därvid till en början, att från en av Degerfors kommun tillsatt kommitté till styrelsen ingivits ytterligare en till Kungl. Maj:t ställd skrivelse rörande ifrågavarande förläggning, vilken skrivelse styrelsen vid uppdragets fullgörande jämväl beaktat.

Vidare omförmälde styrelsen, att styrelsen jämlikt bemyndigande av Kungl. Maj:t vid de av uppdraget föranledda undersökningarna och utredningarna anlitat biträde av överläkaren Lauritzen, varjämte styrelsen biträts av överinspektören för sinnessjukvården E. Göransson, arkitekten C. Westman samt tjänstemännen i järnvägsstyrelsens geotekniska avdelning filosofie doktorn R. Lidén och förste byråingenjören J. Ohlsson m. fl.

Genom länsstyrelsen i Västerbottens län hade styrelsen fått mottaga *dels* förslag å vissa områden vid älvdalen mellan Backen och Vännäs, som ansetts kunna ifrågakomma som förläggningsplats för hospitalet, *dels ock* värderingsinstrument över markområdet i Umeå socken.

Besök på platsen, i samband med förhandlingar med vederbörande ortsmyndigheter, hade företagits dels vid det förut föreslagna området i Umeå socken (Backen), dels vid Vännäs köping, vid Vindeln ävensom vid tvenne områden i Umeälvdalen, belägna ett i Vännäs kyrkoby samt ett i Baggböle och Kåddis byar, varjämte tillfälle beretts medicinalstyrelsens chef, generaldirektören Hellström, och medicinalrådet Stenbeck att närvara vid av ledamöter utav statsrådet avlagda besök å nämnda platser.

Till ordförandena i kommunalnämnderna i Vännäs köping samt Vännäs och Degerfors kommuner hade medicinalstyrelsen överlämnat en av styrelsen den 1 september 1928 uppgjord promemoria angående fordringar på plats för ett nytt hospital inom Västerbottens län.

Medicinalstyrelsen behandlade härefter vart för sig de områden, som vid den nya utredningen ifrågasatts såsom förläggningsplats för hospitalet. Vad styrelsen därom anförde var av i huvudsak följande innebörd.

Norräng vid Lycksele.

I förut omförmälda, av Lycksele kommun till Kungl. Maj:t ingivna framställning hade, bland annat, gensaga riktats mot vissa av medicinalstyrelsen i dess skrivelse den 4 mars 1927 gjorda uttalanden rörande ifrågavarande områdes lämplighet för hospitalsanläggningen.

Styrelsen bemötte vad kommunen erinrat samt fann sig på grund av vad sålunda anförts böra vidhålla sin tidigare uttalade mening, att Lycksele-området icke borde ifrågakomma som förläggningsplats för hospitalet.

Område i Baggböle och Kåddis byar i Umeå socken.

Styrelsen omnämnde att, sedan styrelsen hos länsstyrelsen i Västerbottens län anhållit om anvisning å något eller några områden vid älvdalen mellan Backen i Umeå socken och Vännäs, som kunde finnas lämpliga till förlägg-

ningsplats för hospital, länsstyrelsen i skrivelse den 7 juli 1928, bland annat, anført följande:

Då hospitalsområdet enligt medicinalstyrelsens skrivelse bifogad promemoria bör vara beläget i eller invid stad eller större landssamhälle, hava undersökningarna i första hand inriktats på områden vid älven i närheten av Backen och Vännäs. Undersökningarna hava givetvis fortsatts utmed älvdalens norra sida emellan nämnda platser. Såsom av bifogad generalstabskarta framgår, genomlöpes emellertid denna del av Umans älvdal av både järnväg och landsväg, vilka korsa varandra vid Norrfors. På grund härav möta vissa hinder att å denna s. k. mellansträcka få ett hospitalsområde i skyddat läge med tillräcklig areal och i övrigt fyllande de av medicinalstyrelsen angivna fordringarna. Länsstyrelsen har nämligen utgått från att det icke kan anses lämpligt, att hospitalsområde beröres vare sig av allmän landsväg eller järnväg.

Efter dessa allmänna uttalanden om förhållandena i älvdalen i föreliggande avseende hade länsstyrelsen givit anvisning på ett område i Baggböle och Kåddis byar, utmärkt som alternativ I å ett skrivelsen åtföljande generalstabens kartblad. Beträffande detta område anförde medicinalstyrelsen huvudsakligen följande:

Området, som är beläget omkring 7 kilometer från Umeå stad (torget) mellan landsvägen och den något över $1\frac{1}{4}$ kilometer norr om denna liggande järnvägen, omfattar omkring 100 har. Östligast ligga rätt vidsträckta men sankt belägna åkerfält. Närmast väster om dessa är området vid landsvägen i söder och järnvägen i norr skogbevuxet, men däremellan upptaget av ett brett bälte myrmark. Endast västra delen av området, vilken ligger något högre, kan ifrågakomma som byggnadsplats. Därmed bleve emellertid avståndet mellan hospitalsbyggnaderna och jordbruksarealen i områdets östra del alltför stort. Den västra delen är i sin helhet skogbevuxen. Genom utökning av området västerut skulle visserligen någon åkerjord kunna åtkommas även på detta håll, men i så fall alldeles inpå Kåddis by. Marken består av sand med vegetation, utom tallskogen, väsentligen av ljung. Området erbjuder tillsynes icke i något avseende några fördelar framför området vid Backen, utom däri att det möjligen är något bättre vindskyddat mot norr. I flera avseenden är det däremot underlägset. Lämpligt belägen odlad jord kan svårigen erhållas. Avståndet från Umeå är 2 kilometer längre. Bebyggelsen vid landsvägen är här gles. Fördelen av närbelägen skola och kyrka är icke förhanden. Vattenledningen, som även här torde få anslutas till Umeå stads vattenverk, bleve något längre än vid Backen.

Baggböleområdet kunde därför ej av styrelsen förordas som förläggningsplats för hospitalet.

Område i Vännäs kyrkoby.

I sin förut omförmälda skrivelse anmälde länsstyrelsen i Västerbottens län jämväl, att av Vännäs sockens kommunalfullmäktige utsedda deputerade hos länsstyrelsen hemställt, att undersökning måtte verkställas angående hospitalets förläggning till Vännäs socken å ett område, som å ett länsstyrelsens skrivelse bifogat kartblad betecknats såsom alternativ II.

Sedermera ingåvos från socknens kommitterade till medicinalstyrelsen två framställningar av den 1 och den 20 september 1928 jämte karta över området.

I fråga om detta område anförde styrelsen huvudsakligen följande:

Området är beläget norr om Ume älv omkring 3 kilometer öster om Vännäs järnvägsstation. Dess södra gräns bildas av den här parallellt med älven och omkring 250 meter norr om denna löpande järnvägen Umeå—Vännäs; landsvägen framgår mellan järnvägen och älven. Från nämnda södra gräns, som är omkring 800 meter lång, sträcker sig området, något avsmalnande, omkring 1,200 meter norrut, omfattande omkring 90 har. Den byggnadsplats, som närmast torde kunna ifrågakomma, ligger omkring 400 meter norr om sydgränsen vid järnvägen och avsevärt högre än denna. Denna plats är vackert belägen, väl skyddad mot norr och väster av skogshöjder; mot öster är terrängen fallande, men något skydd erhålles även åt detta håll av skogen, som täcker hela byggnadsplatsen. Omedelbart intill denna ligger en omkring 4 har stor åkertäppa; odlad mark finnes dessutom i områdets sydöstra del på måttligt avstånd från byggnadsplatsen. Ett erbjudande från socknen att utöka området med åkerareal norrut har däremot ingen betydelse, då denna åker skulle komma på för stort avstånd från byggnaderna. Marken uppgives vara väl tjänlig som byggnadsgrund. Kommunalfullmäktige erbjuda, förutom överlåtelse utan ersättning av området, »fritt vatten genom anläggande av ledning» från den på andra sidan om älven belägna, omkring 8.5 kilometer fågelvägen avlägsna Ackelsjön samt framdragande av avloppsledning från området till älven. Elektrisk energi kan erhållas från Vännäs kraftverk.

Beträffande ett här förlagt hospitals förseende med vatten framhöll medicinalstyrelsen härefter, att denna angelägenhet i och för sig vore av den vikt, att den icke kunde baseras endast på de garantier, som kommunen kunde erbjuda. Möjligheten av att erhålla fullgott vatten i tillräcklig mängd på det av kommunen föreslagna sättet kunde icke utan ingående undersökningar utredas. Under alla omständigheter syntes en sådan vattenverksanläggning bliva mycket kostsam. Vissa omständigheter, såsom vattenintagets med det därinvid förlagda filtreringsverkets stora avstånd från hospitalet samt risken för rörbrott å den långa huvudledningen och svårigheten att få eventuellt sådant brott snabbt avhjälpt, vore i och för sig ägnade att väcka starka betänkligheter. Anlitandet av älvens vatten på denna plats, blott ett par kilometer nedanför avloppsledningarna till älven från Vännäs köping, vore icke tillrådligt.

Frånsett vattenfrågans ogynnsamma läge ansåg styrelsen området mindre lämpligt som plats för hospital på grund av avlägsenheten icke blott från stad utan i viss mån även från närmaste större samhälle, Vännäs köping. Då styrelsen dessutom icke funnit några omständigheter vara förhanden, med undantag möjligen för det skyddade läget, vilka framstode såsom särskilt gynnsamma just för ifrågavarande förläggning, hade styrelsen icke ansett sig böra föranleda de vidlyftiga och kostsamma undersökningar, vilka vore erforderliga för ett noggrant bedömande av områdets förutsättningar som förlägningsplats.

Vännäs köping.

A. Vännäs lägerplats.

Beträffande detta område anförde medicinalstyrelsen, att styrelsen tidigare vid flera tillfällen anfört de skäl, som gjorde detsamma från sjukvårds-

synpunkt mindre lämpligt som förläggningsplats, i vilket avseende styrelsens mening icke ändrats av de invändningar, som från samhällets målsmän eller motionsvis i riksdagen framförts. Styrelsen saknade emellertid anledning att ytterligare ingå på en diskussion av dessa förhållanden, enär det av ärendets behandling i riksdagen framginge, att utredningen i första hand borde inriktas på frågan om områdets erforderlighet för flygvapnets behov.

I en av de till medicinalstyrelsen remitterade framställningarna från kommitterade för Vännäs köping hade gjorts ett erbjudande att, för den händelse hospitalet förlades till lägerplatsen, utan kostnad för statsverket tillhandahålla och till flygfältet iordningställa annan lämplig av flygstyrelsen godkänd plats i köpingens omedelbara närhet, därvid meddelats, att tre områden, fribelägna och av minst samma utsträckning som flygplatsen på lägret, kunde av kommitterade underställas flygstyrelsens prövning. I en andra framställning hade kommitterade anfört, att av överläggningar med flygstyrelsen framgick, att såväl flygvapnet som hospitalet kunde med litet ytterligare jordförvärv rymmas å lägerplatsen, enär flygvapnet egentligen blott behövde den öppna delen av lägerområdet, d. v. s. partiet mellan Bjurholmsvägen och de kvarstående byggnaderna å lägerhöjden, varför hela nordvästra området mycket väl kunde överlätas att disponeras för hospitalsanläggningen. Köpingen erbjöde sig att förvärva och utan kostnad för statsverket överlåta för hospitalsanläggningen nödig mark utöver den kronan tillhöriga.

Efter anhållan hade *flygstyrelsen* avgivit utlåtande i ärendet och därvid, med överlämnande av rapport över i Vännäs utförda rekognosceringar, förklarat sig anse en förflyttning av flygplatsen från Vännäs läger icke böra ifrågakomma. I rapporten hade lämnats utredning angående den ifrågasatta förflyttningen av flygfältet, vilken på anförda skäl avstyrktes. Därjämte hade i fråga om en förläggning av hospitalet nordväst om flygfältet uttalats, att en sådan förläggning icke skulle medföra några nackdelar för flygfältet under förutsättning, att byggnader icke uppfördes söder om en linje från skogsudden sydväst om den befintliga hangaren till den å skjutbanan belägna 500-metersvallen och att hus över två våningars höjd icke uppfördes å området mellan flygfältet och järnvägen.

Den av flygvapnet disponerade egentliga lägerplatsen syntes sålunda kunna lämnas ur räkningen. Styrelsen övergick därför till en redogörelse för den nyss omförmälda, alternativt ifrågasatta förläggningsplatsen.

B. Nordvästra området vid Vännäs läger.

I fråga om detta område anförde styrelsen till en början följande:

Västra delen av Vännäs lägers område höjer sig från Bjurholmsvägen långsamt dels åt öster mot den platå, på vilken lägerbyggnaderna äro uppförda — det nyss under A. avhandlade området — dels åt norr, utefter en lägret tillhörig skjutbana, som sträcker sig omkring 900 meter norrut från Bjurholmsvägen. Åt nordost faller området, efterhand bildande en bred ravin mellan lägerplatsen i sydost om den högt liggande terrängen omkring skjutbanans mellersta och norra delar i nordväst. Det är denna

sistnämnda terräng, som av Vännäs-kommittén föreslagits som ett andra alternativ för hospitalets förläggning.

Med skrivelse till medicinalstyrelsen den 1 oktober 1928 har kommittén överlämnat, bland annat, en blåkopia av »Skiss över Vännäs Lägerplats med angränsande littera», å vilken gränser för området, som omfattar omkring 100 har, äro med en röd linje angivna i ungefärlig överensstämmelse med de direktiv, som av medicinalstyrelsen vid företagen undersökning av platsen meddelats. Skjutbanans övre hälft bildar områdets centrala parti. I söder går området med en spets fram till Bjurholmsvägen; därifrån går en gränslinje mot flygplatsen i nordostlig riktning, längre fram följande ravinens botten, och en annan i nordvästlig riktning på kort avstånd från Bjurholmsvägen. Områdets nordöstra och nordvästra gränslinjer äro dragna så, att ett brett bälte av den norr om skjutbanan liggande skogen ingår i området.

Byggnadsplatsen måste så förläggas, att den kommer norr om den av flygstyrelsen angivna södergränsen för tillåten bebyggelse, vilket innebär en förskjutning norrut mot mitten och övre delen av skjutbanan till omkring 300 meters avstånd från Bjurholmsvägen och 600 meters avstånd från älven. Här kan tillfredsställande vindskydd av skogshöjden i norr erhållas. Även åt nordväst är platsen rätt väl skyddad, under det att den åt öster ligger öppen mot ravinen. Mot söder och sydväst är platsen likaledes öppen mot fallande terräng. Utsikten från denna plats är mot öster och söder mycket vidsträckt och vacker, men bebodda trakter ser man endast på långt avstånd, frånsett den livlösa lägerplatån. Byggnadsplatsen ligger på omkring 1 kilometers avstånd fågelvägen från Vännäs köping, men körvägen, Bjurholmsvägen, omkring lägerplatsen torde bliva nära dubbelt så lång; möjligen kan dock en annan väg, norr om ravinen, anordnas till bangårdens lastkajsida med en längd av endast omkring 1,200 meter. Angående möjligheten att framdraga järnvägsspår till byggnadsplatsen föreligger en av kommitterade ingiven utredning, utförd av baningenjören Ivar Gewalt, enligt vilken det på grund av höjdskillnaden, omkring 30 meter, mellan järnvägsstationen och byggnadsplatsen icke utan att anlita en synnerligen kostsam omväg låter sig göra att föra ett spår högre än till ett plan i ravinslutningen 12 meter under byggnadsplatsens nivå, från vilket sålunda en sluttande transportbana upp till denna finge anordnas.

Norra delen av området är bevuxet med barrskog; skjutbanan har under årens lopp delvis täckts med lövbuskage. Å ömse sidor om skjutbanan, i höjd med byggnadsplatsen, finnes odlad jord, tillräcklig för hospitalets behov. Området är obebyggt.

Härefter yttrade styrelsen, att *grundundersökningar* genom styrelsens försorg utförts av förenämnda experter, Lidén och Ohlsson, vilka i avgivet utlåtande därom anfört följande:

»Borrningsundersökningarna hava här utförts i tre stycken sektionslinjer över det område, som omfattar skjutfältets mellersta del och de på ömse sidor om detta belägna åkerfälten, och vilket närmast ansetts kunna komma ifråga, om hospitalet skall förläggas till denna plats. Borrningsresultaten och borrhänsynernas lägen framgå av vidfogade sektionsritning och plan-karta. Sektion III framgår ej långt från den branta slutningen ned till en från nordost inskjutande djup dalsänka, och sektion I är förlagd vid kanten av skogsmarken ovanför de på skjutfältets ömse sidor liggande åkermarkerna.

Grunden å det undersökta området består av lera utom å ett mindre parti vid skjutfältets östra del, där berggrunden sticker upp. Vid borrh-

halen a och 5 i sektion II har leran en tjocklek av över 6 meter. Ett område med lera av denna mäktighet framgår sannolikt längs genom hela det östra åkerfältet mellan sektionerna I och III samt sträcker sig även in över en del av skjutfältet omkring borrhål 5 i sektion II. Från denna lersänka avtar, i riktning mot sektionerna I och III, leran småningom i mäktighet och utkilar delvis helt och hållet, så att fasta bottenen, morän, kommer upp till markytan. På större delen av det östra åkerfältet torde leran hava sådan mäktighet, att vid en förläggning av hospitalsbyggnaderna på detta område grunderna för husen vid normalt grundläggningsdjup icke kunna nedföras till morängrunden. Detta gäller även för viss del av skjutfältet. På övriga delar av detta senare och å det västra åkerfältet synes lerans mäktighet icke överstiga grundläggningsdjupet, utom å sydligaste delen av dessa områden, väster om borrhål 6 i sektion III, där lerans tjocklek, som framgår av borrhål 7 i sektion III, åter är betydlig.

Leran är uttorkad och av fast beskaffenhet till omkring 3 meters djup, därunder övergår den i lös konsistens. Där endast uttorkad fast lera förekommer, torde vid ett grundläggningsdjup av 2 meter den tillåtliga belastningen kunna få uppgå till 1,5 kg/cm². Där leran har större djup och undre delen av densamma är av lös beskaffenhet, sjunker bärförmågan avsevärt; som jämförelsesiffra för tillätlig belastning å sådan undergrund torde kunna sättas 0,75 kg/cm². Om grunderna bliva förlagda å morän, kan givetvis en betydlig ansträngning av undergrunden få komma ifråga.

Det skogförande området ovanför sektion I består med all sannolikhet enbart av morän. Om ett förläggande av byggnadskomplexet till detta område kommer ifråga, bör vid kostnadsberäkningen även hänsyn tagas till de sannolikt ganska omfattande utdiknings- och uppröjningsarbeten, som detta område erfordrar för att kunna bli tjänligt till byggnadsplats.»

I en jämförande sammanfattning av sina undersökningar av förevarande område samt de i det följande omförmälda områdena i Umeå och Degerfors socknar hade Lidén och Ohlsson gjort följande uttalande:

»Området vid Vännäs enligt den ifrågasatta förläggningen å de odlade markerna invid skjutfältet är ur grundläggningssynpunkt avsevärt underlägset de båda övriga och företer i detta avseende betydande svårigheter. Erforderliga mängder betonggrus och mursand måste här helt anskaffas från annan plats. Närmast belägna förekomst ligger i Tväråns dalgång inemot en halv mil från platsen.»

Beträffande vissa övriga med en förläggning till detta område förknippade frågor anförde medicinalstyrelsen härefter följande:

Vatten torde få tagas från älven, som ligger närmast omkring 600 meter, vid platsen för köpingens vattenintag dubbelt längre, från byggnadsplatsen och åtminstone 40 meter lägre än denna; avloppsledningen finge givetvis dragas till en punkt vid älven nedanför köpingens vattenintag och sålunda betinga minst samma längd som avståndet till detta. Anläggningarna för vatten och avlopp måste sålunda ställa sig mycket omfattande och dyrbara.

Erforderlig elektrisk energi kan lämnas av Vännäs kraftaktiebolag.

Vännäs köpings kommunalfullmäktige hava beslutit att, därest hospitalet förlägges till nu ifrågavarande område, till staten utan ersättning överlåta behövt markområde, utöver det som redan nu är statens egendom.

Vidare hava fullmäktige förbundit sig att till hospitalet leverera vatten av erforderlig mängd och beskaffenhet samt att utan kostnad för statsverket vidtaga nödiga om- eller tillbyggnader av sin vattenverksanläggning och

framdraga ledningar av erforderlig kapacitet för vatten och avlopp till hospitalsområdet. Kommitterade meddela tillika, bland annat, att undersökningar för utbyggandet av nuvarande vattenverk pågå och att dessa redan ådagalagt, att det icke möter någon svårighet att uppfylla alla de fordringar, som medicinalstyrelsen i promemorian den 1 september 1928 uppställt. Ännu vore emellertid kostnadsberäkningarna icke fullt färdiga.

Sammanfattningsvis anförde medicinalstyrelsen beträffande områdets lämplighet bland annat följande:

Området är tillräckligt stort för hospitalsanläggningen, erbjuder en från norr och nordväst skyddad byggnadsplats med vidsträckt utsikt över ett vackert, ehuru livlöst landskap samt välbelägen och tillräcklig åkerareal. Avståndet till Vännäs köping är måttligt.

Grundförhållandena äro emellertid särdeles ogynnsamma. Ett område av djup lera med ringa bärkraft gör den ifrågasatta byggnadsplatsen oanvändbar, och en förskjutning av byggnadsplatsen upp i skogsterrängen, där grunden sannolikt är bättre, är från andra synpunkter olämplig. Härtill kommer, att grus och sand för byggnadsändamål icke finnes å området. Järnvägsspårförbindelse kan trots en längd av 1,200 meter nå upp endast till en 12 meter under byggnadsplatsen belägen nivå.

Beträffande köpingens erbjudande om vattenleverans finner sig styrelsen här, liksom i fråga om området i Vännäs kyrkoby, böra framhålla att styrelsen hyser stora betänkligheter mot att i en angelägenhet av så utomordentlig vikt och så betydande driftteknisk och ekonomisk räckvidd som hospitalets förseende med vatten förlita sig på de resurser, som ett relativt litet samhälle rimligen kan disponera.

Av det anförda framgår, att området i flera viktiga hänseenden ingalunda är lämpligt som förlägningsplats.

Område vid Vindeln.

Medicinalstyrelsen omnämnde, att vid besök å platsen undersökts två för hospitalsanläggningen ifrågasatta områden.

Det ena vore beläget omedelbart norr om municipalsamhället samt utgjordes av ett öppet plant fält mellan landsvägen och en norr om denna befintlig skogsås, väl litet för anläggningen och dessutom enligt uppgift skäligen sankt. Detta område torde, anförde medicinalstyrelsen, utan vidare kunna betecknas som olämpligt.

Endast det andra området hade därför gjorts till föremål för närmare undersökning. Beträffande detta område lämnade styrelsen i huvudsak följande redogörelse:

Området är beläget söder om Vindelns municipalsamhälle. Avståndet till dettas gräns är omkring 1 kilometer, till järnvägsstationen omkring 3 kilometer. Åt andra håll är trakten så gott som obebyggd.

Områdets gränser äro med en röd linje utmärkta å en vid Degerfors kommuns kommitterades skrivelse den 21 september 1928 fogad karta, upprättad genom sammandrag från äldre kartor år 1928 av distriktslantmätaren G. Fagerqvist.

Området är i stor utsträckning omflutet av Vindelälven, som här bildar en U-formig, åt nordost öppen krök. Järnvägen genomskär detsamma i vä-

sentligen nord-sydlig riktning, avskiljande en västlig del, som är av underordnad betydelse för en hospitalsanläggning, från en östlig, som komme att bilda det egentliga hospitalområdet. Denna del begränsas i norr av landsvägen till Umeå, i väster, såsom redan nämnts, av järnvägen, i söder av älven. Den östra gränsen kan dragas efter markbehovet. Den ligger enligt kommitterades förslag parallellt med järnvägen, över 1 kilometer öster om denna. Även avståndet mellan nord- och sydgränserna, landsvägen och älven, överstiger 1 kilometer. Det östliga områdets areal är salunda i och för sig fullt tillräcklig. I fråga om byggnadsplats äro förhållandena emellertid icke särdeles gynnsamma. Bäst lage hospitalet invid älven på grund av den storslaget vackra utsikt över den djupt nedskurna älven och åt öster nedåt älvdalen, som här erbjuder sig; mot söder stänges däremot utsikten av mäktiga, i och för sig vackra skogshöjder vid södra älvranden. Men det är endast längst i väster, som en förläggning vid älven är möjlig, och här bildar området en hastigt avsmalnande kil mellan älven och järnvägen, med alltför trångt utrymme för hospitalsbyggnaderna. Man finge därför förlägga byggnadsplatsen längre in på området ungefär vid dess mitt, varvid all utsikt över älven ginge förlorad och läget bleve utomordentligt dystert, helt och hållet skoginbäddat. Hela det östra området är nämligen skogbevuxet med undantag av en åkerareal av omkring 12 har invid järnvägen. Denna åkerareal fortsättes på västra sidan om järnvägen av en något mindre, som ävenledes bleve behövligen som arbetsfält för patienterna. Men även om förbindelse mellan dessa båda åkerarealer kan anordnas medelst väg under eller viadukt över järnvägen, utgör järnvägens omedelbara närhet i och för sig en olägenhet. Tågtrafiken innebär vissa riskmoment. Ett effektivt inhägnande av järnvägen skulle kräva stora kostnader och te sig särdeles oskönt. Av odlad mark finnes därjämte ett omkring 3 har stort område på en plåt i älvrinken. Detta område vore säkerligen, i sitt väl skyddade söderläge, särdeles lämpligt för trädgårdsodling, men dess läge, över 500 meter från hospitalsbyggnaderna och 25 meter under älvrinkens övre rand, bleve så svårtillgängligt, att dess användbarhet som arbetsfält måste starkt ifrågasättas.

Det östra området är från norr och nordost väl skyddat av höjden Brånet; i söder ligger, som ovan nämnts, ävenledes betydande skogshöjder, endast åt sydost och väster är området oskyddat.

Beträffande *yt- och grundförhållandena* å området anförde styrelsen, att av de undersökningar, som Lidén och Ohlsson företagit, framginge, att grundförhållandena kunde betecknas såsom jämförelsevis goda och likformiga, å det västligaste partiet vid älven ej fullt så goda som vid områdets mitt. Ett enhetligt grundläggningsförfarande ansåges i stort sett kunna påräknas med grunderna utförda med betongsulor, under vilka den tillåtliga belastningen å grunden borde sättas för platsen vid områdets mitt till 2 kg. per kvem., för den västliga platsen till 1.5 kg. per kvem.

I fråga om vissa övriga för förläggningen betydelsefulla förhållanden anförde styrelsen härefter huvudsakligen följande:

Betonggrus och mursand skulle enligt Lidéns och Ohlssons uttalande endast i obetydlig omfattning kunna erhållas å området; lämpligt sådant material kunde närmast erhållas från grusåsen vid Abborrtjärn cirka 7 kilometer norr om platsen, där statens järnvägar har ett grustag. Vid kommitterades skrivelse finnes fogat ett av byggnadsingenjören i Vindeln A. Bergin avgivet utlåtande, enligt vilket mursand finnes delvis inom området och i dess omedelbara närhet i tillräcklig mängd.

Tillfartsväg till området är lätt att anordna från landsvägen, likaledes stickspåranläggning från järnvägen. Området är obebyggt.

Vatten för hospitalets behov skulle sannolikt kunna erhållas från älven, ehuru läget blott några kilometer nedanför municipalsamhället icke är lämpligt. Älvens djupa läge skulle dessutom medföra en avsevärd pumphöjd. Från Degerfors sockens sida ifrågasättes att erhålla vatten från den ungefär en mil norr om Vindelns, omkring 120 meter högre än det ifrågavarande hospitalsområdet belägna Yttersjön. Sjön beräknas kunna lämna minst 3,000 kubikmeter vatten per dygn. Anläggning för filtrering skulle anordnas vid sjön och vattenreservoar å lämplig höjd å Brånets sluttning. Kommunen erbjuder sig att bekosta anläggningen intill områdets gräns samt leverera vatten till hospitalet för ett pris av 15 öre per kubikmeter.

Angående det enligt styrelsens mening mindre välbetänkta i att överhuvudtaget grunda hospitalets förseende med vatten på avtal med kommunen tillåter sig styrelsen hänvisa till vad styrelsen anfört ifråga om liknande erbjudande från Vännäs köping. Huruvida den föreslagna anordningen för anskaffande av vatten för hospitalet i och för sig är ändamålsenlig, och vilka kostnader den skulle medföra, kan icke utan omfattande och tidsödande undersökningar klarläggas. Med hänsyn till att styrelsen oberoende av vattenfrågans läge icke anser sig kunna förorda förläggning av hospitalet till ifrågavarande område, har styrelsen icke ansett erforderligt att föranstalta härom. Dock må framhållas, att vattentagets och filtreringsverkets avlägsenhet och riskerna av rörbrott å den långa huvudledningen innebära högst betydande av styrelsen förut påpekade olägenheter.

Avlopp torde utan större svårighet kunna anordnas till älven.

Elektrisk energi erbjuder sig kommunen att garantera levererad vid hospitalet till visst angivet pris, beräknat efter en garanterad belastning av 100 kw.

Utöver de anförda utfästelserna ifråga om leverans av vatten och elektrisk energi har kommunen förbundit sig dels att fritt tillhandahålla för hospitalet erforderlig mark inom ifrågavarande område samt mark för möjligen erforderliga utfartsvägar, dels att ansvara för, att sten för makadam samt sand för murning och puts, i den mån sådan sand icke i tillräcklig mängd finnes å området, finge avhämtas avgiftsfritt.

Vid verkställd taxering av skogen å området hava därå uppräknats 113,052 träd, 10 cm. i brösthöjd och däröver, om tillsammans 588,646 kubikfot.

Vindelns municipalsamhälle har en folkmängd av inemot 900 personer. Utom järnvägen har samhället landsvägsförbindelser åt sydost till Umeå, åt öster till kustlandsvägen, åt nordväst och väster mot inlandet. Inom samhället finnas sjukstuga, apotek, kyrka, folkskola och folkhögskola.

Befolkningen i Degerfors socken uppgives vara huvudsakligen jordbrukande och priset å mjölk samt övriga jordbruksprodukter lågt. Till belysande av levnadskostnadernas gynnsamma läge erinra kommitterade därom, att Vindelns i avlöningshänseende förts till ortsgruppen C, under det att Vännäs tillhör grupp E och Umeå stad grupp F.

Såsom sammanfattande omdömen rörande områdets lämplighet som förlägningsplats för hospitalet framhöll medicinalstyrelsen huvudsakligen följande:

Områdets storlek är fullt tillräcklig; det är högt och sunt beläget, med gott vindskydd, framför allt mot norr; naturen däromkring är storslaget vacker; skogsvegetationen å området är riklig; terrängen är i stor utsträckning plan, markgrunden torr och av jämförelsevis god bärighet, erbjudande

lätt arbete vid utgrävning för grunder och ledningar; stickspår från järnväg är mycket lätt att anordna; inga svårigheter föreligga för spillvattnets avledning; elektrisk energi synes kunna erhållas till rimligt pris; allt förhållanden av förmånlig innebörd.

Men i andra avseenden är området att anse som mindre lämpligt. Dess läge är synnerligen ensligt och livlöst. Hospitalet komme att ligga en dryg kilometer från yttersta ändan av det långsträckt municipalsamhället, så gott som den enda bebyggelsen i trakten. Mot landsvägen, som är ganska sparsamt trafikerad, stänger ett brett skogsbälte. Kommitterade anförä själva, att det torde vara svårt att uppsöka en mera fridfull och från störande inflytelser mera fri plats, men osfordheten är här stegrad till dyster ödslighet, ägnad att öka det intryck av isolering och enformighet, som sjukhusvistelsen i och för sig medför. Och dock föreligger här ett störande moment av ganska menlig art, i det att järnvägen går fram i omedelbar närhet av byggnadsplatsen och skär tvärs igenom det odlade fält, där patienterna komme att bliva sysselsatta i arbete.

Hospitalets förseende med vatten synes erbjuda icke oväsentliga svårigheter. Ett accepterande av kommunens erbjudande i avseende härå anser styrelsen icke tillrädligt.

Grundläggningen, som bleve underlättad av markens beskaffenhet, skulle å andra sidan fördyras därigenom att grus, singel och delvis också mursand finge tagas utom området.

Att hospitalets uppförande och drift på grund av långa järnvägstransporter skulle komma att ställa sig relativt dyrbara på denna plats, torde vara otvivelaktigt.

Slutligen ville styrelsen även beträffande detta område åberopa vissa synpunkter, som styrelsen längre fram närmare utvecklat rörande fördelarna av hospitalets förläggning till närheten av en större stad.

Vidare ansåg sig styrelsen icke böra underlåta att påpeka möjligheten av att de forsar, som älven bildar i kröken omkring området, framdeles komme att utbyggas för tillgodogörande av vattenkraften, samt att en dylik kraftanläggning kunde komma att inkräkta på hospitalsområdet och, åtminstone under byggnadstiden, medföra olägenheter för hospitalet.

Styrelsen ansåg sig på grund av vad sålunda anförts icke kunna förorda hospitalets förläggning till denna plats.

Område i Umeå socken (Backen).

Beträffande detta område anförde medicinalstyrelsen, att styrelsen i enlighet med Kungl. Maj:ts uppdrag låtit fullfölja *grundundersökningarna* å området. Lidén och Ohlsson, som omhänderhaft dessa undersökningar, hade i sitt utlåtande i ämnet anført huvudsakligen följande:

Genom den undersökning, som verkställdes hösten 1927, erhöles en bild i stora drag över områdets geologiska byggnad, varjämte fastställdes det för byggnadskomplexet lämpligaste läget samt angavs den genomsnittliga bärformågan hos marken vid olika alternativa förläggningar.

Med anledning av sedermera lämnat uppdrag har verkställt en omfattande komplettering av de tidigare utförda undersökningarna för att erhålla en även med avseende på detaljerna tillförlitlig bild av områdets grundförhållanden. Undersökningsresultaten framgå av vidfogade ritningar.

I avseende på områdets geologiska byggnad i stort sett hava de nu verkställda utredningarna bekräftat de tidigare framkomna resultaten. Endast rörande vissa detaljer i den då framkomna bilden över områdets lagringsförhållanden hava smärre jämkningar befunnits erforderliga.

Sälunda har det nu varit möjligt att mera i detalj fastlägga begränsningen av det i de tidigare utredningarna omförmälda uppstigande åspartiet. Den västliga gränsen för detta sammanfaller i stort sett med den förut uppgivna. Ett mindre parti har befunnits sträcka sig in mot byggnadskomplexets centrum.

Likaledes har det genom de nu verkställda undersökningarna fastslagits, att det tidigare förordade läget för byggnadskomplexet, alternativ B, är det ur grundläggningssynpunkt fördelaktigaste.

Vad vidare beträffar den naturliga grundens bärförmåga, kan erinras där-om, att för alternativ B angavs en genomsnittlig belastning av 1.8 kg/cm^2 . Samtidigt framhölls emellertid, att en detaljundersökning helt säkert skulle visa, att för en del av byggnaderna denna belastning kunde ökas, under det att för andra extra grundförstärkning kunde behöva verkställas. Jämväl i denna del hava de nu verkställda utredningarna väsentligen lämnat bekräftelse på de tidigare framkomna resultaten. Endast siffran för den genomsnittliga belastningen tarvar någon jämkning, vilken emellertid går i gynnsam riktning, i det att den förut angivna siffran 1.8 kg/cm^2 torde kunna ökas till 2.0 kg/cm^2 .

Dessutom har det visat sig, att den utdränering av området, som tidigare förutsatts för erhållande av gynnsammare grundläggningsförhållanden, icke erfordras. Vill man torrlägga den vid byggnadsområdets nordligaste del belägna smala marksänkan, kan detta göras genom ett cirka 1 meter djupt dike i sänkans mitt, framdraget västerut till det vid skogsområdets västra gräns befintliga, mot söder fallande stora avloppsdiket.

I det följande återgives för var och en av byggnaderna det grundläggningsförfarande, som med stöd av den verkställda utredningen föreslås.

Byggnad I.*) Den naturliga grunden för denna byggnad är av ojämn beskaffenhet, i det att lerlagret här stiger ganska starkt från väster till öster. Mäktigheten av sandlagret under husgrunden i byggnadens västra ända är cirka 3 m., under det att grunden för den östra delen kommer att nå ungefär ned till lerans överyta.

För denna byggnad synes det nödvändigt att anordna hel platta av armerad betong. Påkänningen under denna bör ingenstädes överstiga 0.75 kg/cm^2 .

Byggnad II. Den naturliga grunden under denna byggnad är av jämn och god beskaffenhet och utgöres av ett tämligen mäktigt och jämntjockt sandlager ovanpå mäktig lera.

Byggnaden kan grundläggas på sulor och påkänningen under dessa kan uppgå till 2 kg/cm^2 .

Byggnad III. Den naturliga grunden under denna byggnad är av jämn och god beskaffenhet och av ungefär samma typ som för byggnad II, ehuru det övre lagret är mera grovkornigt (grusigt).

Grundläggningen kan verkställas å sulor och påkänningen under dessa kan uppgå till 2 kg/cm^2 .

Byggnad IV. Den naturliga grunden för denna byggnad är av jämn och god beskaffenhet, närmast påminnande om förhållandena vid byggnad III.

*) Den här använda nummerbeteckningen hänför sig till byggnadernas nummer å en vid 1927 års förslag fogad situationsplan och är densamma, som användes å situationsplan över medicinalstyrelsens år 1929 framlagda förslag beträffande hospitalets uppförande (se bilaga vid denna proposition).

Byggnaden kan grundläggas på betongsulor och påkänningen under dessa kan uppgå till 2.5 kg/cm^2 .

Byggnad V. Den naturliga grunden för denna byggnad är något ojämn. Det lerlager, som befinner sig under det av sand och grus bestående översta lagret, stiger nämligen åt öster.

Huset kan grundläggas på betongsulor, men med hänsyn till grundens beskaffenhet bör påkänningen i det östra partiet något minskas. För det västra och mellersta partiet kan påkänningen uppgå till 2 kg/cm^2 . För det östra partiet, till en längd av 6 m., bör påkänningen begränsas till 1.5 kg/cm^2 . Detta bör även tillämpas för samtliga de inuti huset befintliga koncentrerade stora lasterna.

Byggnad VI. Denna byggnad kan grundläggas helt på åsgrus och påkänningen under grundsulorna får uppgå till 3 kg/cm^2 .

Byggnad VII. Denna byggnad kommer att till större delen bliva belägen på grusåsen, men i nordligaste delen ingår ett tunnt lerlager i grunden.

För tre fjärdedelar av byggnadens längd — det södra och mellersta partiet — kan grundläggningen utföras medelst betongsulor och belastningen kan här sättas till 3 kg/cm^2 . För den nordligaste fjärdedelen måste annat grundläggningssätt tillämpas. Lämpligast synes vara att för detta parti verkställa utschaktning för murarna ned till grusåsen, vilket medför en extra fördjupning av grunderna med högst 4 m. Här utbildas sulor på samma sätt som för den övriga delen, och påkänningen kan sättas lika som vid denna. Alternativt kan möjligen ifrågasättas att för detta parti utföra hel bottenplatta, varvid påkänningen maximalt får uppgå till 0.9 kg/cm^2 .

Byggnad VIII. Den naturliga grunden är här något ojämn, i det att det översta sandlagret — som för större delen av huset har stor mäktighet — mot ändarna något avtunnar. Emellertid är belastningen något mindre mot ändarna, varför grundläggningen synes kunna genomföras enhetligt med sulor, under vilka trycket kan uppgå till 2 kg/cm^2 .

Byggnad IX. I den naturliga grunden ingår relativt högt upp liggande lera, som i den östra delen har en mäktighet av cirka 2.5 m. men som blir allt tunnare mot väster. Med anledning härav torde det icke vara tillrädligt att räkna med högre påkänning under sulorna än 1.5 kg/cm^2 . För de koncentrerade stora lasterna får påkänningen icke uppgå till mer än 1 kg/cm^2 .

Byggnad X. Denna byggnad kommer att praktiskt taget ligga helt på åsgrus. Maximibelastningen på sulorna bör dock icke överstiga 2.5 kg/cm^2 .

Byggnad XI. Då den naturliga grunden under denna byggnad är av ojämn beskaffenhet och då i byggnaden förekomma ett flertal mycket betydande koncentrerade belastningar, förordas, att byggnaden grundlägges på hel platta med maximibelastning av högst 1 kg/cm^2 .

Byggnad XII. Den naturliga grunden är här av jämn och ganska god beskaffenhet, närmast överensstämmande med förhållandena vid byggnad III. Grundläggningen bör verkställas med betongsulor, under vilka påkänningen kan uppgå till 2 kg/cm^2 .

Byggnad XIII. Den naturliga grunden är av jämn och god beskaffenhet. Byggnaden kan grundläggas på betongsulor, och trycket under dessa torde kunna få uppgå till 2.5 kg/cm^2 . För skorstenen, som bör läggas på särskild platta, bör dock trycket begränsas till 2 kg/cm^2 .

Byggnad XIV. För denna byggnad föreslås betongsulor med maximibelastning av 2 kg/cm^2 .

Byggnaderna XV, XVI, XVII. Dessa äro samtliga helt belägna på åsgrus och böra grundläggas på betongsulor, varvid maximibelastningen kan få uppgå till 3 kg/cm^2 .

Byggnad XVIII är helt belägen på åssand och grundlägges på betongsulor med maximipåkänning av 2.5 kg/cm².

Byggnad XIX. Vid denna byggnad kommer grunden att nå ned till åtminstone närheten av lerytan, varför trycket på grunden icke får överstiga 0.75 kg/cm².

Byggnaderna XX och XXI. Dessa kunna behandlas på samma sätt som byggnad XVIII, varvid maximitrycket sättes till 2 kg/cm².

Byggnad XXII behandlas på samma sätt som byggnad XIX.

Byggnad XXIV är förlagd helt på åssand och grundlägges på betongsulor med maximilast av 2.5 kg/cm².

För de små byggnaderna *XXIII och XXV* har undersökning icke ansetts erforderlig.

I en jämförande sammanfattning av de företagna undersökningarna beträffande förevarande område och området vid Vindeln uttalade Lidén och Ohlsson, att området enligt alternativ B vid Umeå och den bättre byggnadsplatsen å Vindelnområdet ur grundläggningssynpunkt vore ungefär likvärdiga. Det senare företedde mera likformiga grundförhållanden av ganska god beskaffenhet, under det att förhållandena vid Umeåområdet delvis vore något bättre men delvis också något ogynnsammare än vid Vindeln. Till förmån för Umeåförslaget kunde emellertid anföras, att stora mängder av det material, som erhöles vid grundschaktningen, utgjordes av prima betonggrus och mursand. Skulle de sålunda erhållna kvantiteterna icke vara tillräckliga, kunde återstoden tagas i den å området belägna grusgropen.

I fråga om *byggnadernas placering* samt beräkning av *kostnaderna för grundläggningen* anförde arkitekten Westman i avgivet utlåtande huvudsakligen följande:

Av Lidéns och Ohlssons utlåtande framgår, att ur marksynpunkt någon förflyttning av hela anstaltskomplexet från det föreslagna läget enligt alternativ B ej är fördelaktig. Ej heller synas större fördelar vara att vinna genom enskilda byggnaders förläggande till andra platser. Under övervägande kan dock tagas en mindre förflyttning av två av de mindre personalhusen vid huvudentrén till fastare mark. Som dessa hus dock äro låga träbyggnader, blir påkänningen på grunden i nu föreslagna lägen rätt obetydlig och kostnad för behöflig grundförstärkning utan större betydelse.

De nya grundundersökningarna visa, att grundförhållandena i stort sett äro goda och giva anläggningen i sin helhet ett gott läge på huvudsakligen mycket fast grund; endast två byggnader tillhörande huvudkomplexet komma i sin helhet att placeras på lösare lager och därigenom betinga en omsorgsfullare och dyrbarare grundläggning än förut beräknats. En förflyttning av nämnda två byggnader är dock ej att tillråda, då därigenom sambandet mellan huvudkomplexets olika byggnader väsentligen försämrats.

Grundundersökningarna giva för övrigt full bekräftelse på att man på platsen och vid schaktning för grunder har god tillgång till sand och grus för såväl betonggjutning som murning och putsning. Även singel torde kunna erhållas på platsen. Man kan sålunda fastslå, att det föreslagna läget ur grund- och byggnadssynpunkt är i största utsträckning förträffligt.

Enligt uppdrag har firman Looström & Gelin uppgjort approximativ beräkning av kostnaderna för grunderna med ledning av senaste grundundersökningar samt med samma byggnader och förläggningar för dessa som i

det förut uppgjorda förslaget och kommit till en summa av 244,245 kronor. Denna summa överstiger med 21,245 kronor den på föregående grundundersökningar baserade kostnadssumman. Då emellertid cirka 15,000 kronor torde kunna inbesparas på dräneringarna, utgör cirka 6,000 kronor den summa, med vilken grundkostnaden bör ökas under förutsättning att ingen ändring sker från styrelsens föregående förslag beträffande byggnaderna och deras placering.

För egen del åberopade medicinalstyrelsen vad Lidén och Ohlsson samt Westman sålunda anført, varav enligt styrelsen framginge, att byggnadsgrundens beskaffenhet ingalunda gäve anledning till farhågor vare sig med hänsyn till byggnadernas stabilitet eller grundläggningskostnadernas storlek. Den av styrelsen tidigare under alternativ B föreslagna förläggningen av byggnaderna hade, yttrade styrelsen, visat sig vara såväl den å förevarande område lämpligaste som ock i och för sig i stort sett gynnsam.

Efter anhållan av medicinalstyrelsen hade länsstyrelsen i Västerbottens län låtit föranstalta om *värdering av området* samt därå befintliga byggnader. Värderingen hade förrättats av boställsnämndens ordförande, riksdagsmannen L. Brännström, egnahemsnämndens sekreterare, agronomen V. Broman och överlantmätaren P. Wagenius med biträde, i avseende å värderingen av skogsmark och växande skog, av överjägmästaren E. Jansson.

Av värderingsinstrumentet inhämtas bland annat, att värdet å mark och skog upptagits till 40,560 kronor och å byggnader till 64,200 kronor, tillsammans sålunda 104,760 kronor. Häri ingår, med 4,814 kronor för mark och 600 kronor för byggnader, det mindre område, som, enligt vad medicinalstyrelsen i 1927 års förslag till hospitalsanläggningen anført, eventuellt skulle kunna undvaras för hospitalet.

I detta sammanhang anförde styrelsen, att styrelsen med hänsyn till det ökade behov av mark för utearbete, som kunde komma att uppstå dels vid en eventuell ökning av patientantalet dels i samband med arbetsterapiens utveckling, ansåge sig böra förorda ett bibehållande av området vid dess från början föreslagna storlek.

Tillika meddelade styrelsen, att kommunalfullmäktige i Umeå socken den 2 september 1928 förklarar sig villiga att, utöver vad fullmäktige utfäst enligt förberörda beslut den 26 september 1926, ersätta statsverket ej mindre köpeskillingen för området i fråga, däri inberäknat lösen av de å området befintliga enskilda eller ecklesiastika boställena tillhörande byggnader, än även de kostnader i övrigt, som statsverket kunde få vidkännas för områdets förvärvande.

Styrelsen anmärkte i samband härmed, att åtskilliga av de byggnader, som sålunda skulle komma i statens ägo, med fördel kunde komma till användning dels under byggnadstiden för bostäder åt vid arbetet sysselsatta personer eller för förvaring av materialier, dels framdeles såsom bostäder för hospitalets personal, varför antalet personalbostäder, som behövde nyuppföras, kunnat beräknas ganska knappt i jämförelse med förhållandena vid flertalet övriga hospital.

Med avseende på *vissa anmärkningar*, som under behandlingen av hospitalets förlägningsfråga framkommit mot *det ifrågasvarande området*, erinrade medicinalstyrelsen huvudsakligen följande.

Skogsmarken å området har av överjägmästaren Emil Jansson i samband med omförmälda värdering av området beskrivits såsom genomgående ren tallhed med mager jordmån, bestående av finkornig sand; markbetäckningen bestode huvudsakligen av ljung; skogsbeståndet, som i allmänhet vore luckigt och av mindre god slutenhet, utgjordes av uteslutande furu i olika åldrar upp till 70 år. Den äldre skogens höjd uppginge till 11 à 12 meter. I ett kompletterande utlåtande av den 21 augusti 1928 yttrar överjägmästaren, att inom de delar av ifrågasvarande område, varå skogsbeståndet vore glest och luckigt, vissa åtgärder, såsom markberedning, skogsodling m. m. lämpligen kunde vidtagas i syfte att få ett tätare och mera slutet bestånd.

I samband härmed må framhållas, att de svårigheter, som på grund av den sandiga jordmänen kunna uppstå vid anläggandet av gräsmattor och planteringar, i icke ringa mån uppvägas av de för väganläggningar gynnsamma förhållandena samt lättheten att erhålla från början trädbevuxna, torra och stenfria promenadgårdar. Arbeten för markförbättring och skogsodling lämna sig synnerligen väl för patienternas sysselsättning.

Beträffande *den odlade jorden*, som skulle komma att tjäna till trädgårdsanläggningar och arbetsfält för patienterna, hava värderingsmännen anført, att den utgöres huvudsakligen av sandjord i knappt medelmättig hävd. Den har värderats i tre värdeklasser till respektive 800, 700 och 600 kronor per hektar. I ett kompletterande utlåtande av den 20 augusti 1928 rörande den del av åkerjorden, som är belägen omedelbart norr om landsvägen Umeå—Vännäs och sträcker sig upp till den ifrågasatta byggnadsplatsen, uttala värderingsmännen följande:

»Under det att större delen av åkerjorden å det föreslagna hospitalsområdet, såsom angivits i förenämnda värderingsinstrument, utgöres av sandjord i knappt medelmättig hävd, består åkerjorden på ovan angivna, norr om landsvägen belägna del huvudsakligen av väl förmultnad, godartad torvjord. Torvlagret är av växlande djup. Lika så är botten av rätt olika beskaffenhet. I laggarna består den sålunda av rätt grov och genomsläpplig sand, delvis grus, men övergår längre in till fin och tät sandjord. Fältet, som ligger i övervägande söderslutning, med gott skydd för nordliga vindar, bildar en utmärkt åkerjord, även mycket lämplig för trädgårdsbruk. För närvarande är hävden visserligen mindre tillfredsställande, delvis beroende på ofullständig avdikning. På grund av den täta botten fordrar nämligen detta område en kraftig dränering. Några svårigheter för markens fullständiga torrläggning kunna icke anses föreligga. En obetydlig del av fältet närmast ovannämnda landsväg utgöres av grov genomsläpplig sandjord.»

Såsom medicinalstyrelsen i sitt förslag till hospitalsanläggningen framhållit, är det av styrelsen föreslagna alternativet B för huvudkomplexets förläggning med hänsyn till byggnadernas inskjutning från skogsbrynet och det livligare landskapet framför detta i vissa avseenden mindre tilltalande än det först ifrågasatta alternativet A. Genom *uthuggning i skogen* kan dock denna olägenhet i väsentlig mån minskas. Till belysning härav hänvisade styrelsen till en av arkitekten Westman i september 1928 uppgjord skiss över förläggningen.

Angelägenheten av att hospitalet får ett *läge*, som icke är alltför mycket avskilt från bebyggelse och samfärdsel, har förut framhållits. Å andra sidan böra byggnadsområde och arbetsfält icke ligga så nära intill bostäder eller allmän trafikled, att patienterna utsättas för närgånget beskådande eller

obehörigt umgänge med främmande. I båda hänseendena är det ifrågasättande området välbeläget. Avståndet från hospitalets huvudkomplex till landsvägen komme att utgöra omkring 400 meter, promenadgårdarna skulle genom skogen väl skyddas för insyn, och den trädgårdsmark, som ligger närmast landsvägen, bleve skild från denna genom ett omkring 120 meter brett, av hospitalet disponerat område. Någon inlägnad medelst plank eller annat skymmande stängsel bleve ingalunda erforderlig. Väsentligen anmärkande te sig förhållandena i detta avseende vid det område å Vännäs lägerplats, som vid undersökning av 1909 och 1910 års kommissioner och även nu av medicinalstyrelsen förklarats olämpligt som förlägningsplats för hospital icke minst på grund av dess läge omedelbart intill allmän väg, vid vars andra sida ett flertal bostadshus, delvis uppförda i två våningar, äro belägna. Här skulle avståndet mellan vägen och hospitalets huvudkomplex komma att föga överstiga 100 meter, och byggnader och promenadgårdar skulle ligga utan något som helst skydd för insyn.

Det har anmärkts, att *kommunikationerna* till det föreslagna området vore, i jämförelse med nämnda område å Vännäs lägerplats, ofördelaktiga i flera hänseenden. Begagnandet av det föreslagna stickspåret skulle ställa sig jämförelsevis dyrbart, och »pinsamma» tågombyten vid Vännäs bliva nödvändiga vid patienters transporterande till hospitalet. Härtill må anmärkas, även med hänsyn till den billigare stickspårsanordningen å området vid Vindeln — i fråga om nordvästra lägerplatsområdet vid Vännäs ligga förhållandena betydligt ofördelaktigare till — att transportkostnaderna per järnväg från kusten väl i allt fall torde ställa sig billigare till området i Umeå socken än till områdena vid Vännäs och Vindeln. Därjämte må framhållas, att det, enligt vad styrelsen sedermera erfarit, kan starkt ifrågasättas, huruvida i fråga om området i Umeå socken stickspårsanläggning överhuvudtaget vore erforderlig. En transport medelst lastautomobil från Umeå hamn skulle tilläventyrs ställa sig fördelaktigare både för transporten av byggnadsmaterial och framdeles för hospitalets transportbehov. Tågombyten vid transport av sjuksjuka torde icke behöva erbjuda den i förenämnda motion vid 1928 års riksdag tecknade avskräckande bilden. I fråga om svårt oroliga patienter bör givetvis transport i genomgående sjukvagn anlitas. För övrigt torde patienttransporter till hospitalet, enligt vad erfarenheten från annat håll givit vid handen, synnerligen ofta komma att ske medelst automobil, varhelst hospitalet än bleve förlagt, vilket givetvis alltid bleve fallet från de folkrika trakterna vid kusten, som sakna järnvägsförbindelser.

Hospitalets förseende med *vatten* är endast beträffande här ifrågasättande förläggning på ett tillfredsställande sätt garanterad. Att hospitalet på ett billigare sätt, genom egen vattentäkt, helt eller delvis skulle kunna erhålla sitt vattenbehov, är såsom förut framhållits möjligt, men de härför nödvändiga undersökningarna hava i frågans nuvarande läge icke ansetts böra igångsättas.

I fråga om *avloppsanläggningen* anmälde styrelsen härefter, att kommunalfullmäktige i Umeå socken vid berörda sammanträde den 2 september 1928 beslutit, att kommunen till bestridande av kostnaderna för avloppsledningar från nu ifrågasättande hospitalsområde skulle ställa ett belopp av 20,000 kronor till medicinalstyrelsens förfogande.

Medicinalstyrelsen ansåg sig slutligen böra ytterligare belysa en angelägenhet, som styrelsen vid åtskilliga tidigare tillfällen berört, nämligen de fördelar, som stode att vinna genom ett hospitals förläggande till *grannskapet av en större stad*. Härom yttrade styrelsen bland annat följande.

Styrelsen har fått mottaga *dels* en framställning från styrelsen för svenska psykiatriska föreningen, utmynnande i ett framhållande såsom ett bestämt önskemål, att sinnessjukhus förläggas i närheten av större stad, *dels* skriftliga uttalanden i frågan av överläkarna A. Granholm och H. Boberg på grund av deras erfarenheter såsom överläkare vid hospital beläget vid småstad, nämligen Sätters — beträffande Granholm även Piteå — hospital. De synpunkter, som sålunda framförts hava livligt vitsordats av överinspektören Göransson, som jämväl tjänstgjort såsom överläkare vid Sätters hospital, varvid Göransson gjort det uttalandet, att det enligt hans mening vore särskilt ur sjukvårdssynpunkt ett obotligt missgrepp att förlägga det ifrågavarande hospitalet till annan plats i länet än till närheten av Umeå.

Medicinalstyrelsen får för egen del särskilt framhålla följande förhållanden.

Besök hos de sjuka av *anhöriga* och andra närstående underlättas väsentligt. då hospitalet är beläget å en plats, dit resor ofta föranledas även av andra ärenden. Även hospitalets läkare erhåller därigenom lättare kontakt med de sjukas anhöriga och målsmän, vilket är av vikt icke minst för läkarens kännedom om förhållanden, som äro av betydelse för utskrivningar från sjukhuset.

Närheten till *lasarett*, helst centrallasarett, underlättar icke blott operativ eller annan specialbehandling av hospitalets patienter utan även undersökningar, för vilka hospitalets läkare sakna utbildning och resurser men vilka ofta äro värdefulla även för den psykiatriska behandlingen. Erfordras tillsyn genom personal från hospitalet över patient, som därifrån inlagts å lasarett, är det tydligen fördelaktigt att vederbörande personal därvid icke behöver lämna sin tjänstgöringsort. Men dessutom är det för sjukvården av den största betydelse, att dess målsmän å hospitalet, i främsta rummet läkarna men även annan personal med maktpåliggande värv inom sjukvården, stå i så nära kontakt som möjligt med utövarna av sjukvården å lasarettet.

Att tillfälle till behandling av *tandläkare* står hospitalets patienter till buds, är något, som mer och mer visat sig nödvändigt.

Lättare och billigare *anskaffning av en hel del småartiklar* för hospitalets behov, möjligheten att utan tidsutdräkt kunna proviantera anstalten vid utebliven eller kasserad leverans, tillgång till sakkunskap och resurser för snabbt avhjälpande av uppkommen skada, som äventyrar driften, innebära beaktansvärda fördelar vid förläggning invid större stad.

För *personalen* äro goda tillfällen till umgänge och förströelser av särskild vikt på grund av dess ofta enerverande sysselsättning och anstaltslivets enformighet. Möjligheten till barnens undervisning i högre skolor, yrkesutbildning eller arbetsförtjänst, utan att de behöva lämna hemmet, är av största värde, och saknaden av dessa förmåner har ofta utgjort anledning till avflyttning. Det lider intet tvivel, att hospitalets läge invid större stad medför avsevärd fördel för personalrekryteringen.

På grund av den utredning, som sålunda framlagts, vidhöll medicinalstyrelsen sitt tidigare förslag om förläggandet av det nya hospitalet till område å kyrkobordet i Umeå socken.

Kammar-
kollegium.

I ärendet avgavs den 29 november 1928 infordrat utlåtande av kammarkollegium, som yttrade sig i fråga om det tilltänkta hospitalsområdets förvärvande med äganderätt. Kollegium anförde till en början beträffande ett till kyrkostad använt område — av vilket en å Tillgrens förenämnda karta med blyertssiffrorna 1—2—3—4 betecknad del skulle ingå i hospitalsområdet — bland annat, att, sedan kollegium avgivit sitt tidigare utlåtande i ärendet, den förut olösta frågan om äganderätten till nämnda område varit

föremål för utredning ävensom att kollegium på grund av denna utredning genom beslut den 16 oktober 1928 förordnat, att kyrkostadsområdet skulle upptagas i jordeboken för Umeå socken som en lägenhet bland frälseegendomar med benämningen Kyrkoplatsen nr 1 samt med anteckning »tillhör Umeå socknemän». I den mån det för hospitalet avsedda området inginge i nyssnämnda lägenhet, föreläge således intet hinder att anlita expropriationsförfarande. Med avseende å den övriga delen av det tilltänkta hospitalsområdet, vilken del ingår i förenämnda ecklesiastika boställen, yttrade kollegium på närmare anförda skäl, att expropriationsförfarande syntes kunna äga rum beträffande jämväl denna del.

Kollegium tillstyrkte fördenskuil, att ifrågavarande för hospitalsanläggningen erforderliga område jämte därå befintliga byggnader måtte av statsverket tagas i anspråk genom expropriation.

Genom beslut den 14 december 1928 uppdrog Kungl. Maj:t åt medicinalstyrelsen, bland annat, att i vissa avseenden — vilka i det följande skola närmare angivas — verkställa överarbetning av styrelsens tidigare förslag till hospital å omförmälda område i Umeå socken.

*Kungl. Maj:ts
beslut den
14 december
1928.*

Såsom framgår av vad nyss anförts, innebar Kungl. Maj:ts beslut den 14 december 1928, att det nya förslaget till hospital i Västerbottens län skulle, liksom det tidigare uppgjorda, grundas på en förläggning till omförmälda område vid Backen i Umeå socken. Beträffande de skäl, som föranlett mig att inför Kungl. Maj:t tillstyrka berörda beslut, ber jag att — under hänvisning i övrigt till vad medicinalstyrelsens utredning innehåller — få anföra följande.

*Departements-
chefen.*

Enligt riksdagens direktiv skulle vid de fortsatta undersökningarna rörande förläggningsplats uppmärksamhet ägnas åt områden i älvdalen mellan Backen och Vännäs. Vid de undersökningar, som i enlighet härmed verkställts, har endast ett område i berörda del av älvdalen ansetts kunna ifrågasättas, nämligen området i Baggböle och Kåddis byar. Det har emellertid visat sig, att detta område, såsom medicinalstyrelsen framhållit, i intet avseende utom möjligen beträffande vindskydd mot norr har att uppvisa fördelar i jämförelse med området vid Backen, medan det däremot i vissa avseenden är detta bestämt underlägset. Vid sådant förhållande har jag i likhet med medicinalstyrelsen ansett, att en förläggning till Baggböle och Kåddis icke är att förorda.

*Baggböle och
Kåddis byar.*

Av de övriga platser, som ifrågasatts för hospitalets förläggning, har medicinalstyrelsen på närmare angivna skäl ansett sig böra avvisa områdena vid Lycksele och i Vännäs kyrkoby samt å lägerplatsen vid Vännäs utan mera ingående undersökningar beträffande grundförhållanden eller andra för förläggningen mera betydelsefulla omständigheter. Jag biträder medicinalstyrelsens uppfattning, att intet av dessa områden synes erbjuda sådana fördelar i jämförelse med övriga till buds stående platser, att dylika relativt kostsamma

*Lycksele, Vän-
näs kyrkoby
samt läger-
platsen vid
Vännäs.*

utredningar skäligen bort ifrågasättas. I likhet med styrelsen har jag följaktligen också ansett en dylik jämförelse omedelbart giva vid handen, att en förläggning till något av dessa områden icke bör ifrågakomma. Vad särskilt angår Vännäs lägerplats, synes en förläggning dit, oavsett andra omständigheter, icke böra föreslås av den anledningen, att området disponeras av flygvapnet och för framtiden torde vara erforderligt för dettas behov.

De områden, mellan vilka det egentliga valet stått och beträffande vilka ett på omfattande detaljundersökningar grundat övertägande ägt rum, hava således varit det s. k. nordvästra området vid Vännäs läger, området invid Vindeln samt det år 1928 förordade området vid Backen i Umeå socken.

Nordvästra
området vid
Vännäs läger.

Av dessa områden har det nordvästra området vid Vännäs läger under utredningen visat sig visserligen i några avseenden erbjuda fördelar men samtidigt i viktiga hänseenden vara behäftat med mycket betydande brister. Främst är att märka, att markgrunden på de delar, som skulle kunna ifrågakomma till byggnadsplats, är särdeles dålig. Mäktiga lerlager, delvis av lös beskaffenhet och med obetydlig bärkraft, göra platsen ur grundläggningsynpunkt avsevärt underlägsen områdena vid Vindeln och Backen. Vissa andra omständigheter — särskilt de ogynnsamma nivåförhållandena, vilka måste förorsaka betydande transportsvårigheter — äro ägnade att medföra höga kostnader för såväl anläggning som drift. Redan av sålunda antydda skäl har jag ansett, att området icke gärna kan vid jämförelse med de båda övriga sist nämnda platserna ifrågakomma såsom förläggningsplats för hospitalet.

Vindeln och
Backen.

Beträffande de båda sålunda återstående områdena, Vindeln samt Backen invid Umeå, har utredningen visat, att båda vid jämförelse med varandra erbjuda såväl fördelar som nackdelar.

Vad först angår de allmänna förutsättningarna för de båda områdena, gäller beträffande området vid Vindeln, att det är tillräckligt till arealen samt naturskönt beläget. Grundförhållandena äro goda och jämna samt hava befunnits i genomsnitt vara likvärdiga med förhållandena i detta avseende å området vid Backen. Utrymmet å den plats, som erbjuder utsikt över älven och älv dalen och där hospitalet borde förläggas för att platsens företräden skulle kunna utnyttjas, är emellertid på grund av järnvägens sträckning alltför trångt för att kunna med fördel användas såsom byggnadsplats. Den del av området, som eljest skulle kunna ifrågakomma till byggnadsplats, är i sin tur helt omsluten av skog, vilken stänger utsikten och gör platsen ganska ödslig. Järnvägens närhet jämväl till sist avsedda byggnadsplats är i och för sig en olägenhet, vilken ökas av att järnvägens sträckning delar det behövliga anstaltsområdet i två delar. Grus och singel saknas på området och finge hämtas på jämförelsevis avlägsen plats; även mursand måste delvis sökas utom området. Platsen ligger avlägset från stad eller därmed jämförligt större samhälle, och garantierna för en tillfredsställande lösning av vattenfrågan synas vara något mindre än vid en förläggning till Backen.

Vad beträffar området vid Backen, hava de i detalj fullföljda markundersökningarna givit vid handen, att *grundförhållandena* för en förläggning enligt det år 1928 förordade alternativet B i stort sett måste betecknas såsom goda. De farhågor, som av riksdagen uttalats beträffande grundförhållandena därstädes, hava alltså vid de detaljerade grundundersökningarna icke blivit bestyrkta. De för grundundersökningarna anlitade experternas utlåtande visar, att förhållandena härutinnan vid Backen delvis äro ej oväsentligt bättre — för vissa byggnader tillåtande en belastning av 3 kilogram per kvadratcentimeter — men delvis något ogynnsammare än vid Vindeln samt att de båda områdena i genomsnitt kunna betraktas såsom likvärdiga ur grundläggningssynpunkt. Till följd av markgrundens beskaffenhet finnes vid Backen god tillgång till singel samt till sand och grus för betonggjutning, murning och putsning.

Vidkommande de av riksdagen berörda frågorna om vegetationen å byggnadsområdet vid Backen samt om jordmånens beskaffenhet därstädes har det beträffande *skogsbeståndet* visat sig, att å de delar av området, där skogen är mera gles och luckig, vissa åtgärder, ledande till större slutenhet, torde kunna vidtagas genom patientarbeten och alltså utan särskild kostnad. I fråga om *åkerjorden* på det tilltänkta hospitalsområdet giver det av tillkallade värderingsmän avgivna utlåtandet vid handen, att densamma visserligen å större delen av området utgöres av sandjord i knappt medelmåttig hävd men att inom den del, som är belägen omedelbart norr om landsvägen och sträcker sig upp till den ifrågasatta byggnadsplatsen, jordmånen består av godartad torvjord av sådan beskaffenhet, att den efter tillfredsställande dränering — vilken är lätt att verkställa — kommer att utgöra en god åkerjord, väl lämpad även för trädgårdsbruk.

Vad i sistberörda avseenden anförts synes giva vid handen, att de av riksdagen därutinnan uttalade betänkligheterna icke böra tillmätas avgörande betydelse.

Då det gällt att närmare bedöma de omständigheter, som här äro av betydelse, samt att på grundval därav träffa ett val mellan områdena vid Backen och Vindeln, har till en början mött frågan, huruvida någondera förläggningsplatsen *i ekonomiskt avseende* kan vara att föredraga. En jämförelse ur dylika synpunkter mellan de båda områdena erbjuder emellertid stora svårigheter. Vad *byggnadskostnaderna* angår, talar onekligen till Umeåområdets förmån den omständigheten, att grus och singel samt i viss utsträckning även mursand saknas å området vid Vindeln och att man alltså i varje fall torde få räkna med avsevärda fraktkostnader därför, medan vid Backen dessa materialier kunna i stor utsträckning erhållas vid grundschaktningarna samt i övrigt i riklig mängd finnas tillgängliga å själva byggnadsplatsen.

Vad beträffar *driftkostnaderna i allmänhet*, har av förespråkare för Vindeln förslaget framhållits, att de låga levnadskostnaderna å denna ort i jämförelse med de kostnader, som kunde antagas bliva rådande nära invid en större stad, vore ett starkt skäl för hospitalets förläggning till Vindeln. Ett siffermässigt

bedömande av denna fråga är förenat med stora vanskligheter. Vindelns municipalsamhälle, i vars närhet det tilltänkta förläggningsområdet är beläget, tillhör för närvarande dyrortsgruppen C. Emellertid är Umeå landskommun, där Backenområdet är beläget, hänförd till en ännu lägre grupp, nämligen B-gruppen, i vilken även Degerfors socken är placerad. De nu rådande dyrortsförhållandena kunna dock näppeligen läggas till grund för en beräkning av det blivande hospitalets avlönings- och övriga driftkostnader. Med visshet kan nämligen hospitalets anordnande, till vilkendera av de båda platserna det än skulle förläggas, väntas i dyrortshänseende medföra en förändring i höjande riktning. Med hänsyn till detta förhållande ansåg man sig vid den i 1928 års proposition framlagda preliminära uppskattningen av hospitalets blivande driftkostnader böra utgå från den dyrortsgrupp, F-gruppen, till vilken Umeå stad är hänförd. Huruvida den sålunda antagna förutsättningen beträffande dyrortsförhållandena verkligen kommer att bli för handen, kan givetvis icke för närvarande bedömas. Lika litet kunna några tillförlitliga antaganden göras i fråga om levnads-kostnadsnivån vid en eventuell förläggning till Vindeln. Nu rådande dyrortsförhållanden giva närmast anledning antaga, att skillnaden mellan de båda platserna i här förevarande hänseende kommer att bli utan större betydelse. Om mot förmodan den väntade prisstegringen skulle resultera i en lägre prisnivå vid Vindeln än vid en förläggning till Backen, är det å andra sidan sannolikt, att denna åtskillnad kommer att för hospitalets del uppvägas av de högre fraktkostnader, som på grund av Vindelns mera avlägsna belägenhet måste följa i fråga om sådana förnödenheter — särskilt kolbränsle — vilka icke finnas på orten.

Vad beträffar kostnaderna för hospitalsanläggningens förseende med *vatten*, har Degerfors kommun erbjudit sig att, om anstalten förlägges till Vindeln, framdraga vattenledning till hospitalsområdets gräns samt att leverera vatten till ett pris av 15 öre per kubikmeter. Då den årliga förbrukningen kan beräknas till cirka 120,000 kubikmeter, skulle vattenavgiften enligt detta erbjudande komma att uppgå till omkring 18,000 kronor för år. — Vid hospitalets förläggning till Backen har Umeå stad förbundit sig att vid hospitalets gräns leverera vatten till ett pris av 20 öre per kubikmeter för en vattenmängd av 80,000 kubikmeter samt 16 öre per kubikmeter för överstigande kvantitet. Vid nyssnämnda årsförbrukning av cirka 120,000 kubikmeter skulle alltså årskostnaden uppgå till omkring 22,400 kronor. Det är emellertid att märka, att vattnet vid Backen, i motsats till vad fallet skulle vara vid Vindeln, icke kan levereras med tillräckligt tryck, varför pumpning måste anordnas genom hospitalets försorg. De årliga kostnaderna för tryckets höjande hava, inklusive ränta och amortering å anläggningskostnad, uppskattats till omkring 2,500 kronor.

En jämförelse i nu angivna hänseenden mellan de båda områdena utvisar alltså, att vattenkostnaden kan beräknas bli omkring 6,900 kronor lägre vid Vindeln än vid Backen. Det bör emellertid i detta sammanhang beaktas, bland annat, att vid Backen skulle erhållas grundvatten av mycket god beskaffenhet, under det att man, enligt vad utredningen givit vid handen,

i Vindeln bleve hänvisad till ytvatten, som måste renas medelst filtrering för att ur hygienisk synpunkt bliva lämpligt såsom dryck och för hushållsändamål. Vidare är att märka, att enligt sakkunnigas uppfattning ytterligare anordningar skulle bliva erforderliga i Vindeln bland annat för att bereda trygghet mot avbrott i vattentillförseln. Med de kostnader, som skulle förorsakas av dylika särskilda åtgärder, har icke räknats vid den här gjorda jämförelsen.

Med avseende å kostnaden för *elektrisk kraft* hava gjorda beräkningar på grundval av föreliggande erbjudanden från Umeå och Degerfors utvisat, att kostnaden för ångmaskinell utrustning, såvitt nu kan bedömas, skulle bliva i huvudsak lika vid båda förläggningsplatserna, men att kostnaden för anläggning av transformatorstation m. m. vid Vindeln skulle bliva omkring 13.500 kronor högre än vid Backen. De årliga utgifterna för köpt kraft för hospitalet skulle vid förläggning till Vindeln innebära en merkostnad — inklusive ränta och amortering å nyssnämnda anläggningskostnad med 10 % av densamma — av tillhoppa omkring 6,350 kronor i förhållande till motsvarande kostnader vid förläggning till Backen.

Då alltså ur ekonomiska synpunkter, åtminstone vad driftkostnaderna angår, ett bestämt företräde för något av områdena svårligen kan angivas, hava andra synpunkter måst bliva avgörande för valet. I stort sett har jag i fråga om sist avsedda synpunkter kunnat ansluta mig till medicinalstyrelsens värdesättning av de båda områdena. Jag anser mig för egen del blott böra understryka vissa av styrelsen berörda förhållanden.

Även enligt min uppfattning bör vid frågans bedömande synnerlig vikt tillmätas anstaltens *läge i förhållande till stad* eller därmed jämförligt större samhälle. Såsom av den föregående redogörelsen framgår, hade en förläggning till Vindeln ifrågasatts redan vid de första undersökningarna i platsfrågan, men medicinalstyrelsen hade då ansett förslaget härutinnan böra avvisas redan av det skäl, att denna plats icke erbjöde fördelar av sådan betydelse, att olägenheterna av stort avstånd till stad därav kunde uppvägas. Vad medicinalstyrelsen nu anført om lägets betydelse för möjligheten till lasarettsvård eller specialundersökning samt tandvård för anstaltens patienter är utan tvivel värt allt beaktande. Många gånger kunna visserligen patienter, som äro i behov av operativ behandling, på grund av sitt sinnestillstånd icke föras till, än mindre stanna å lasarett; i dessa fall är det i stället av värde att på platsen äga tillgång till kirurgiskt utbildade läkare, som på sinnessjukhuset kunna meddela behandlingen. Möjligheterna att hastigt kunna verkställa kompletterande proviantering samt med i närheten befintliga resurser bota påkommande skador å tekniska anläggningar m. m. böra även tagas i betraktande. Störst torde emellertid lägets betydelse vara för en god *personalrekrytering*. Det synes själfvallet, att möjligheterna att till hospitalet förvärva och under längre tid där bibehålla väl kvalificerad personal äro att betrakta såsom den främsta förutsättningen för en tillfredsställande skötsel av anstalten. Även ur ekonomisk synpunkt äga, särskilt beträffande de stora och viktiga grupperna av ekonomipersonal, möjligheterna härtill den största betydelse. Ur dessa synpunkter måste man fästa stor vikt vid att utsikterna

att erhålla god personal äro väsentligt större i närheten av en stad, framför allt därför att en sådan för personalen erbjuder bättre tillfällen till utbildning och arbetsförtjänst m. m. för de uppväxande barnen än på annat håll kan vara fallet. De större möjligheterna till umgänge och välbehövliga förströelser äro icke heller utan betydelse för personalrekryteringen. Det nu sagda gäller alla grupper av befattningshavare, den lägre sjukvårds- och ekonomipersonalen icke mindre än de för sjukvård och administration ansvariga högre befattningshavarna.

Vad vidare angår den av medicinalstyrelsen berörda frågan om en blivande hospitalsanläggnings *läge i förhållande till bebyggelse och samfärdsel* vid förläggningssorten, synes i detta avseende Backenområdet erbjuda företräden framför området vid Vindeln. Vid Vindeln skulle anläggningen få en avskild belägenhet utan kontakt med bebyggelse i omnejden. Vid Backen skulle däremot närheten till den trafikerade landsvägen och utsikten över bebyggda trakter för patienterna vara ägnade att minska sjukhusvistelsens enformighet, utan att likväl läget skulle medföra, att patienterna utsättas för närgånget beskådande eller olämpligt umgänge med främmande.

Ur sjukvårdssynpunkt har jag funnit nu angivna omständigheter med styrka tala för en förläggning till området vid Backen.

Kommunikationerna till anstalten äro vidare en omständighet av stor betydelse. Detta gäller icke blott, såsom hittills anförts, i fråga om tillförseln av byggnadsmaterial och driftsförnödenheter utan äyen för patienttransporter samt möjligheterna för anhöriga att besöka de sjuka. Det har nu från representerer för Vindeln gjorts gällande, att en förläggning dit härvidlag erbjöde större fördelar än en förläggning till Backen, då förstnämnda ort vore belägen invid norra stambanan. I avseende härå torde böra framhållas, att för de folkrika trakterna utefter kusten förbindelserna med Umeå bland annat tack vare den livliga motortrafiken uppenbarligen äro bekvämare än med Vindeln. För den befolkning, som är bosatt inåt landet söder om Vännäs, torde valet mellan de båda platserna ur kommunikationssynpunkt vara utan större betydelse, enär avståndet från Vännäs till Umeå är ungefär detsamma som avståndet mellan Vännäs och Vindeln. För sistnämnda befolkning skulle visserligen tågresor till Umeå medföra tågombyten i Vännäs, men då direkt förbindelse till och från tågen å stambanan finnes å banan till Umeå, torde denna omständighet sakna nämnvärd inverkan. Endast för befolkningen i de områden, som ligga inne i landet norr och väster om Vännäs, skulle en förläggning till Vindeln kunna innebära fördelar ur kommunikationssynpunkt. Å andra sidan erbjuder Backen-förslaget, såsom framgår av det nyss anförda, bestämda företräden för andra betydande folkgrupper. Åtskillnaderna i detta avseende mellan de båda områdena äro i varje fall icke så stora, att ur desamma kunna hämtas avgörande skäl att föredraga det ena eller det andra området.

Jag torde här slutligen böra omnämna, att kommitterade för Degerfors kommun, efter det Kungl. Maj:ts beslut i förläggningsfrågan meddelats, i en

den 9 februari 1929 dagtecknad skrift å kommunens vägnar gjort vissa nya erbjudanden under förutsättning av anstaltens förläggning till Vindeln. Dessa erbjudanden gå ut på att kommunen skulle påtaga sig att erlagga den kostnadsökning, som på grund av områdets belägenhet skulle uppstå för frakt av vissa byggnadsmaterialier. I framställningen anföres, att enligt inhämtade uppgifter för anläggningen skulle erfordras tegel, järn och cement till en sammanlagd vikt av inemot 30,000 ton. Den kostnadsökning, som skulle uppstå för frakt av dessa materialier till Vindeln i stället för till Backen, har i framställningen beräknats till omkring 27,750 kronor. Kommunen har nu erbjudit sig att erlagga prisskillnaden intill nämnda summa eller till det högre belopp, som kostnadsökningen eventuellt kunde betinga, under förutsättning att kommunen medgäves rätt att å området avverka skog med över 20 cm:s diameter i brösthöjd. Samtidigt har kommunen erbjudit sig att, därest statens järnvägar skulle kräva ersättning för tillstånd att från järnvägens grustag vid Abborrtjärn avhämta grus till hospitalsbygget, erlagga den härför utgående avgiften.

Med anledning av denna framställning torde till en början böra framhållas, att de däri gjorda erbjudandena icke avse samtliga de merkostnader för en anläggning vid Vindeln, som kunna befaras bliva en följd av bristen på grus och mursand därstädes. Av vad jag förut anfört framgår för övrigt, att jag funnit det icke vara möjligt att på ekonomiska grunder tillerkänna något av områdena i fråga ett bestämt företräde. De nu förevarande erbjudandena äro icke av den betydelse att de, när hänsyn tages till det avsedda byggnadsföretagets stora omfattning, kunna rubba detta omdöme.

Av vad kammarkollegium i sitt omförmälda uttalande anfört framgår, att hinder icke torde föreligga för Kungl. Maj:t att meddela beslut om det tilltänkta hospitalsområdets förvärvande med äganderätt. I denna del torde ärendet, därest riksdagen beslutar anstaltens uppförande å området i fråga, böra längre fram upptagas till prövning och avgörande på ecklesiastikdepartementets föredragning. Av utredningen framgår, att Umeå landskommun utfäst sig att gälda kostnaderna för förvärvet. Mot de erbjudanden, som i dessa hänseenden och i övrigt gjorts från kommunens sida, finner jag ej anledning till erinran.

I detta sammanhang ber jag att få framhålla, att medicinalstyrelsen med hänsyn till det ökade behov av område för utarbeten, som ansetts kunna uppstå bland annat i samband med en utsträckning av arbetsterapien — en fråga, till vilken jag återkommer i det följande — förordat ett bibehållande av området vid dess från början föreslagna storlek och alltså tillstyrkt förvärv även av den del utav det å Tillgrens karta utmärkta området, som enligt medicinalstyrelsens år 1927 framlagda förslag icke skulle medtagas för anstaltens räkning (området omedelbart norr om linjen B—C å kartan). Mot vad härutinnan föreslagits har jag icke någon invändning. I detta sammanhang må påpekas, att någon ytterligare utökning av området måhända

Backenområ-
dets förvär-
vande med
äganderätt.

kan bliva följden av de i expropriationslagens 12 § meddelade stadgandena rörande s. k. utvidgning av expropriation.

Huvudkom-
plexets för-
läggning inom
Backen-
området.

I fråga om förläggningen av anstaltens huvudkomplex inom det avsedda området vid Backen innebar Kungl. Maj:ts beslut den 14 december 1928, att det nya förslaget liksom det tidigare tillstyrkta skulle grundas på medicinalstyrelsens *alternativ B*. Detta alternativ medför visserligen, såsom av utredningen framgår, någon inskjutning av byggnaderna från skogsbrynet och det livligare landskapet framför detta. Denna omständighet kan dock, på sätt medicinalstyrelsen framhållit, väsentligen neutraliseras genom någon uthuggning i skogen. Med hänsyn härtill och i betraktande av de stora fördelar i andra avseenden, som förläggningen enligt *alternativ B* medför, har jag ansett nyssnämnda omständighet vara av underordnad betydelse. Anstalten kommer i varje fall att få nära kontakt med bebyggelse och samfärdsel.

Förslag
rörande
hospitalets
anordnande.

Jag övergår här efter till frågan om hospitalets anordnande. Det av medicinalstyrelsen nu uppgjorda, med skrivelse den 7 februari 1929 överlämnade förslaget härutinnan ansluter sig i väsentliga delar till det av styrelsen år 1927 framlagda, vilket lades till grund för framställning till 1928 års riksdag, och styrelsen har i den nu föreliggande skrivelsen — förutom i frågor, vilka av Kungl. Maj:t anbefallts till särskilt övervägande vid överarbetningen — huvudsakligen inskränkt sig till redogörelse för de delar av förslaget, vilka innebära ändringar i styrelsens år 1927 avgivna förslag. Med hänsyn härtill och då 1928 års riksdag på grund av sin ståndpunkt beträffande förläggningsplats för hospitalet ej ingick på prövning av frågan om anstaltens anordnande, anser jag mig till en början böra återgiva huvuddelarna av sistnämnda förslag jämte de yttranden, som avgåvos däröver, ävensom redogöra för den ståndpunkt, min företrädare i ämbetet vid ärendets anmälan inför Kungl. Maj:t intog till detsamma. Beträffande de detaljer, som jag här anser mig kunna förbigå, får jag hänvisa till 1928 års proposition i frågan (nr 165).

1927 års
förslag.

Vid utarbetandet av medicinalstyrelsens år 1927 avgivna förslag — i det följande benämnt *1927 års förslag* — hade inom styrelsen medverkat överinspektören för sinnessjukvården i riket E. Göransson, särskilt i fråga om planen för en i förslaget ingående upptagningspaviljong. Vidare hade styrelsen anlitat biträde av vissa andra personer. Sålunda hade överläkaren vid Strängnäs hospital E. Lauritzen dels uppgjort det preliminära programmet för övriga sjukvårdspaviljonger, dels ock beträffande planen för anstalten i dess helhet samt de särskilda byggnadernas förläggning och planläggning samarbetat med styrelsens arkitekt C. Westman, vilken upprättat situationsplan samt skissritningar och kostnadsförslag. Utredning om grundförhållandena å byggnadsområdet hade verkställts av filosofie doktorn R. Lidén och ingenjören J. Ohlsson. Förslag och kostnadsberäkningar hade vidare uppgjorts för värme- och ventilationsanläggningen av civilingenjören H. Theorell, för vatten- och avloppsledningar av ingenjören J. Bergström

samt för elektrisk kraft- och belysningsanläggning av överingenjören T. Holmgren.

Det uppgjorda förslaget, sådant det utformats å de av Westman i november 1927 upprättade ritningarna, omfattade tillhopa 25 byggnader.

*Byggnader-
nas allmänna
planläggning
och läge m. m.*

De egentliga anstaltsbyggnaderna hade hopförts till ett sammanträngt huvudkomplex. Denna anordning hade vidtagits dels för att i möjligaste mån minska utsträckningen av ledningsnäten för värme, vatten, avlopp m. m., dels för att underlätta och förbilliga anordnandet av en trafikabel kulvertförbindelse mellan byggnaderna, vilken särskilt vid en så långt norrut belägen anstalt enligt medicinalstyrelsens mening vore av mycket stor betydelse såväl för personal- och patienttrafiken som för transporten av mat, tvättkläder m. m. För att ernå en ytterligare koncentration av anläggningen hade styrelsen sökt inrymma de erforderliga lokalerna i så få byggnader och med så högt våningsantal i dessa, som utan äventyrande av anläggningens ändamålsenlighet syntes möjligt.

Byggnaderna inom detta huvudkomplex voro symmetriskt anordnade å ett i stort sett rektangulärt område med längdaxel i norr—söder. Längs östra och västra sidorna voro sjukvårdsbyggnaderna för män, respektive kvinnor förlagda, tre på vardera sidan, nordligast och mest utskjutna å området de båda paviljongerna för oroliga (IV och VIII å den då föreliggande, såsom bilaga vid propositionen nr 165 år 1928 fogade situationsplanen), söder om dessa och närmare varandra två paviljonger för lugna (III och VII) och längst åt söder två små paviljonger, anordnade efter öppen-dörrsystem (II och VI). I mittlinjen låg sydligast, i jämbredd med södra gav-larna av paviljongerna för lugna och jämte dessa paviljonger omslutande en rymlig centralgård, administrationsbyggnaden (I). Norra sidan av centralgårdens begränsades av tvenne för de sjuka avsedda arbetspaviljonger (V och IX) och mellan dessa en kyrksalsbyggnad (X). Norr om centralgårdens, å det breda området mellan paviljongerna för oroliga sjuka, lågo längs mittlinjen en bostadsbyggnad för kvinnlig sjukvårdspersonal (XI) och omedelbart norr om denna, med längdläge i öster—väster, en stor ekonomibyggnad (XII), inrymmande köks- och tvättlokaler, matsalar, en samlingssal, bostadsrum för personal m. m. Längst i norr voro å ena sidan ångpannehus med kolkård (XIII), å den andra verkstadshus med garage (XIV) förlagda.

Utanför huvudkomplexet hade förlagts dels en del bostadshus, nämligen tre för tre läkare och syssloman (XV, XVI och XVII), fyra för övrig gift personal (XVIII, XX, XXI och XXII), ett för ogift manlig personal (XIX) samt portvaktsstuga (XXIII) och obduktionshus med begravningskapell (XXV), dels ock en av sjukvårdsbyggnaderna, nämligen upptagningspaviljongen (XXIV).

Angående sistnämnda paviljongs uppgift i sjukvårdsanläggningen anförde medicinalstyrelsen, att paviljongen vore avsedd för vården av nyintagna, ej våldsamma eller störande patienter, såväl män som kvinnor, för vilka utsikterna till hälsans återvinnande syntes gynnsamma. Syftet med densamma

vore att mildra intrycket av intagningen samt skapa en lugnare och mera rent sjukvårdsbetonad miljö än inom det stora anstaltskomplexet vore möjligt, vilket för mången känslig nyinsjuknad ansetts vara av stor betydelse. Med hänsyn härtill hade paviljongen givits ett relativt avskilt och ostört läge.

Rörande *förläggningen av anstaltens huvudkomplex* får jag hänvisa till vad därutinnan anförts i samband med behandlingen av frågan om plats för hospitalet.

Södra delen av området avsågs att *inhägnas* till viss omfattning för att hindra tillträde för obehöriga. Den odlade sänkan söder om huvudkomplexet, vilken väl lämpade sig för trädgårdsanläggning, skulle ingå i inhägnaden, under det att markbältet närmast landsvägen till Vännäs, vilket avsetts att användas huvudsakligen för personalbostäder, skulle lämnas oinhägnat.

Infartsvägen till anstalten från landsvägen hade i förslaget fått sitt läge ungefär där den gamla vägen till Degerfors framgår. Vid inhägnadsgränsen var portvaktshuset förlagt. Vägen delar sig därefter i två huvudgrenar, av vilka den ena, söder om det å området befintliga grustaget, leder till stora anstaltskomplexets huvudentré, under det att den andra, som utgör Degerforsvägens fortsättning, går fram öster om detsamma, förmedlande trafiken till ekonomibyggnaderna.

Planlägg-
ningen av de
särskilda
byggnaderna.
Sjukvårds-
byggnader.

Beträffande den närmare planläggningen av de särskilda byggnaderna innehöll medicinalstyrelsens redogörelse för förslaget i huvudsak följande. Vid beräkningen av utrymmet hade i huvudsak samma grunder följts, som fastställts för den senast uppförda statsanstalten för sinnessjuka, nämligen Hälsingborgs hospital. Rumshöjden översteg icke 3.3 meter. Golvytan i gemensamma liggsalar var 5—8 kvadratmeter per säng, allt efter lokalernas beläggning dygnet om eller endast nattetid samt efter arten av där vårdade patienter, i enkelrum omkring 10 kvadratmeter. Dag- och matrum hade tillsammans högst 4 kvadratmeters golvyta per patient. Styrelsen hade icke ansett sig kunna förorda en ytterligare nedpressning av dessa mått.

Sjukavdelningarna voro i allmänhet avsedda för 40—50 patienter. Undantag därutinnan utgjorde avdelningarna för de oroligaste sjuka samt upptagningspaviljongens avdelningar, vilka voro något mindre. Dessutom hade en öppen-dörr-avdelning å vardera könssidan inrättats med ett ännu lägre platsantal, nämligen 21, då det eljest kunnat befaras, att lämpligt patientmaterial skulle saknas för avdelningens fullbeläggning.

Avdelningarna voro givetvis olika inrättade för olika patientkategorier och vårdformer. I allmänhet innehöll en avdelning följande lokaler nämligen liggsalar, delvis anordnade för permanent sänglägesbehandling, delvis endast som sovrum, enkelrum i erforderligt antal, dagrum, matrum samt annex-lokaler, nämligen W. C., bad-, snyggnings- och sköljrum, diskkök, förråd, ett rum för undersökning och besök samt kapprum.

Mans- och kvinnosidorna voro föreslagna identiskt lika, vardera omfattande en paviljong för lugna och halvoraliga patienter, en paviljong för oroliga, en öppen-dörr-paviljong samt hälften av den gemensamma upptagningspaviljongen.

I fråga om de särskilda sjukvårdsbyggnadernas anordnande för vardera könssidan innehöll styrelsens redogörelse huvudsakligen följande:

Paviljongen för lugna och halvoraliga rymde över hälften av könssidans hela patientantal och utgjorde ett stort byggnadsblock med en längd av 115 meter. Den avsågs med hänsyn till de betydande besparingar i anläggning och drift, som därigenom stöde att vinna, att uppföras i tre våningar, med ett mittparti, försett med en fjärde våning, där dock ingen patientförläggning skulle förekomma.

I vart och ett av byggnadens sidopartier hade förlagts tre avdelningar, en i varje våning. Avdelningarna i södra partiet (A 1, A 2 och A 3) voro avsedda för lugna och de i norra partiet förlagda (B 1, B 2 och B 3) för halvoraliga patienter. Man hade för att förenkla byggnadskonstruktionen eftersträvat en så likartad planläggning av de olika avdelningarna som möjligt. En hjärtmur uppdelade avdelningen i ett bredare bälte för de större salarna och ett smalare för enkelrum och annexlokaler. Dessa smärre lokaler kommunicerade direkt med salarna, vilkas inre del erbjöd en längs hjärtmuren löpande passage genom avdelningen. Korridorer förekommo blott i ringa utsträckning.

Byggnadens mittparti inrymde, förutom centraltrappuppgång med en rymlig, även för sängtransport avsedd hiss, vissa annexlokaler till de olika avdelningarna samt personalrum. Fjärde våningen var i manspaviljongen inredd till personalrum och i kvinnopaviljongen till en liten »lasarettssavdelning», avsedd för vården av sjuk personal, såväl manlig som kvinnlig.

Paviljongen för oroliga var, på grund av svårigheten att ernå tillfyllestgörande ljudisolering i vertikal riktning och olägenheterna av långa trapppassager såväl som av hisstransporter i fråga om dessa ofta våldsamma och svårskötta sjuka, föreslagen uppförd i endast två våningar. I byggnadens ena hälft voro två lika avdelningar (C 1 och C 2), en i vardera våningen, inrättade för till största delen sängliggande patienter; andra hälften upptogs av en avdelning (C 3) för under dagen uppevarande patienter, med daglokaler i bottenvåningen och sovlokaler en trappa upp. Även i denna byggnad hade i huvudsak samma grundplan som i paviljongen för lugna kommit till användning. På grund av det här nödvändiga stora antalet enkelrum hade mindre sidoflyglar, huvudsakligen upptagna av enkelrum, inrättats.

Öppen-dörr-paviljongen var inrättad i stort sett som ett vanligt bostadshus med daglokaler i bottenvåningen och sovrum i den övre våningen.

Upptagningspaviljongen var, såsom avsedd för både manliga och kvinnliga patienter, uppdelad i två symmetriska avsnitt å ömse sidor om ett mittparti, som inrymde väsentligen personalrum. Vardera könssidan hade två likartat planlagda avdelningar, en i vardera av husets tvenne våningar, den övre avsedd för de lugnaste sjuka. Med hänsyn till vikten av att de i denna paviljong vårdade bereddades så lugna förhållanden som möjligt hade platsantalet i varje sjukrum gjorts relativt litet samt en centralkorridor genom hela avdelningen anordnats.

Till sjukvårdsbyggnaderna voro även att hänföra de båda *arbetspaviljongerna*, en för män och en för kvinnor, inrymmande nödiga lokaler för sådana yrkesarbeten — vävnad, sömnad m. m. — vilka kräva kvalificerad ledning och andra anordningar än de inom sjukavdelningarna tillgängliga.

Byggnader för
administration,
ekonomi m. m.

Beträffande byggnader för administration och ekonomi, kyrka och verkstäder m. m. innehöll styrelsens redogörelse för förslaget huvudsakligen följande:

Administrationshuset var föreslaget i två våningar jämte källarvåning. I den senare funnos apoteks-, laboratorie-, operations- och sterilisationsrum, ett par badrum för personal samt förrådslokaler. Bottenvåningen inrymde expeditjonsrum för läkare (ett av dessa avsett även för direktionens sammanträden) och förestånderskor, rum för telefoncentral och inre portvakt, väntrum för besökande, bostad för en förestånderska och två städerskor samt, med särskild ingång, kontorslokaler och sysslomansexpedition.

Övre våningen upptogs av diverse rum för ogift personal, (läkare, kontorspersonal, förestånderskor) m. m. samt två matsalar för samma personal.

Kyrksalen hade plats för omkring 200 personer.

Ekonomibyggnaden bestod av två flyglar i tre våningar och mellan dem en centralhall i en våning, inrymmande utlämningslokaler för mat och tvätt samt kommunicerande med den underjordiska transportkulverten. Köksflygeln, som låg åt öster, hade en källarvåning med diverse förrådslokaler; bottenvåningen inrymde köket med bilokaler och ett par smärre matsalar för ekonomipersonal. Köket nådde upp genom överliggande våning, som i övrigt inrymde bostadsrum för personal. 2 trappor upp voro centralmatsalar för personalen belägna.

Tvättflygeln saknade källarvåning. I bottenvåningen låg stora tvättlokalen med angränsande rum för inlämning, strykrum och rum för uppläggning av tvättade kläder. Tvättlokalen nådde upp genom överliggande våning, som i övrigt användes för personalrum och ett linneförråd. 2 trappor upp fanns en större *samlingssal* jämte tekök och kapprum samt några rum avsedda att användas vid patientfester och eljest som kasinolokaler för personalen. Bostad för tvättförestånderska var ävenledes förlagd till denna våning.

Bageriet hade förlagts i den närmast ekonomibyggnaden belägna delen av bottenvåningen i det angränsande bostadshuset för kvinnlig sjukvårdspersonal, i så gott som omedelbar förbindelse med ekonomibyggnadens centralhall.

Ångpannehuset hade källarutrymmen för hydroforer, pumpar m. m. I bottenvåningen fanns pannrum med plats för ångpannor och varmvattenpannor. Därintill lågo maskinhall för elektricitetsverk samt verkstad jämte ett kontor för maskinmästaren och ett badrum för eldarna. Över den del av bottenvåningen, som icke upptogs av pannrummet, var en vindsvåning inredd för verkstadsförråd. I ett sidoutbygge fanns utrymme för desinfektionsugn.

Verkstadshuset inrymde snickar-, målar- och tapetserarverkstäder med förrådslokaler samt *smedja* och därjämte ett *garage*.

Obduktionshuset omfattade obduktionsrum, svepningsrum och ett mindre jordfästningsrum samt en likkällare.

Portvaktshuset var en liten träbyggnad med lägenhet endast för portvakten.

Bostäder för
befätnings-
havare.

Vad härefter angår bostadshus för personal vid hospitalet, skulle enligt förslaget *läkarbostäder*, för såväl över- som underordnade läkare, ävensom *bostad för syssloman* anordnas — i huvudsaklig överensstämmelse med vad förhållandet är vid andra hospital av motsvarande storlek — dels i särskilda för ändamålet avsedda bostadshus (XV, XVI och XVII), dels i administrationsbyggnaden.

För *kontorspersonal* funnos bostadsrum i administrationshuset.

Beträffande *sjukvårds- och ekonomipersonalens* bostadsförhållanden framhöll styrelsen, att dessa vore särdeles vanskliga att ordna på ett sätt, som kunde komma att i allo motsvara det föreliggande behovet. Man hade sålunda att räkna med, att kvinnlig personal komme att tjänstgöra på mansavdelningar i alltmåra ökad utsträckning. Detta inverkade så mycket mera på bostadsanordningen, som den kvinnliga personalen så gott som i sin helhet måste beredas bostad inom anstalten, under det att en mycket stor del av den manliga kunde antagas behöva familjebostäder. Av dessa borde blott ett begränsat antal förläggas till anstalten, då goda möjligheter syntes föreligga för gifta befattningshavare att anskaffa bostäder åt sig utom densamma.

De dispositioner, som med ledning av förhållandena vid andra statens hospital och med hänsyn till vad nyss anförts vidtagits enligt de uppgjorda ritningarna voro följande.

För *maskinmästare, uppsyningsman, trädgårdsmästare och befallningsman* hade avsetts ett gemensamt bostadshus (XVIII) av trä, med fyra lägenheter om 3 rum och kök, varav ett rum i lägenheterna för de båda sistnämnda befattningshavarna, eventuellt även uppsyningsmannen, avsetts som expeditionsrums.

För *gifta befattningshavare*, inom sjukvården eller ekonomin, hade vidare föreslagits tre bostadshus, likaledes av trä, två med åtta lägenheter om 2 rum och kök (XX och XXI) samt ett med fyra lägenheter om 1 rum och kök (XXII).

För *ogift manlig personal*, likaledes oberoende av vilken av de båda grupperna den tillhör, föreslogs ett bostadshus (XIX), också detta uppfört av trä, rymmande 16 rum, av vilka fyra avsedda för en person, de övriga för en eller två personer i mån av behov.

Av den *kvinnliga sjukvårdspersonalen* skulle förestånderskorna erhålla bostad i administrationshuset. Å varje sjukavdelning voro två rum förlagda, avsedda för ansvarig översköterska och hennes ersättare, den nästansvariga. Det hade ansetts vara av vikt att för dessa underlätta tillsynen över avdelningen även under fritid.

Det stora flertalet av den kvinnliga sjukvårdspersonalen erhöll bostäder i den föreslagna stora *sköterskebyggnaden* (XI) invid ekonomibyggnaden. Förläggningen av detta hus till huvudkomplexet hade föranletts dels av ekonomiska skäl, för förbilligande av dess uppvärmning, för användning av dess källare till transportkulverten m. m., dels för underlättande av de där boendes gång till och från sina arbetsplatser, matsalar o. s. v. Byggnaden hade fyra våningar. En del av bottenvåningen var, såsom förut anförts, upptagen av bageriet. I övrigt var hela huset inrett till bostadsrum till ett antal av 60. Rummens storlek var genomgående lika, omkring 15 kvadratmeter, så att de kunde användas för en eller två personer alltefter behovet.

På en annan plats hade en del rum för *ogift sjukvårdspersonal* sammanförts, nämligen i översta våningen av manspaviljongen för lugna. Här lågo två rum för en person och sex rum för en eller två personer.

Skulle ytterligare utrymme för kvinnlig sjukvårdspersonal visa sig behöfligt, kunde sådant lätt anordnas å upptagningspaviljongens vind.

För den *kvinnliga ekonomipersonalen* funnos bostadsrum anordnade i ekonomibyggnaden och ett par rum i administrationshuset.

Beträffande bostadsbyggnaderna för personal förordade medicinalstyrelsen vid sitt slutliga ståndpunktstagande till det upprättade ritningsförslaget

vissa inskränkningar i byggnadsprogrammet, vilka jag längre fram skall omnämna.

I samband med behandling av frågan om personalbostäder anförde medicinalstyrelsen vidare, att av de lägenheter, som vore uppförda å den invid landsvägen belägna delen av området och vilka hospitalet enligt avtal med Umeå landskommun efter innehavarnas avflyttning komme att disponera, en del vore i sådant skick, att de torde kunna användas som personalbostäder. Antalet gifta befattningshavare, som icke finge bostad i de föreslagna nya husen, syntes emellertid bliva så stort, att de nämnda gamla lägenheterna, i den mån de bleve tillgängliga, väl komme att behövas.

I förslaget hade inga *byggnader för trädgård och jordbruk* upptagits. Styrelsen hade nämligen ännu icke ansett sig kunna med någon säkerhet avgöra, i vad mån sådana bleve erforderliga. Att anläggandet av ett svinstall för matavfallets tillgodogörande skulle visa sig ändamålsenligt fann styrelsen kunna förutses, men utredningen i dessa hänseenden hade ansetts lämpligen böra anstå, såsom vid tidigare hospitalsanläggningar skett, till dess ett lokalt förvaltningsorgan för anstalten trätt i funktion.

Värme- och
ventilations-
anläggning
m. m.

Förslag till *värme- och ventilationsanläggning* hade, såsom förut nämnts, uppgjorts av ingenjören Theorell. Enligt detta förslag skulle rumsuppvärmningen liksom för de senast byggda hospitalen ske genom centraluppvärmning enligt pumpvarmvattensystem. Av hospitalets 25 byggnader skulle huvudgruppen, omfattande 17 hus, uppvärmas från en i ångpannehuset förlagd värmecentral. Till ångpannecentralen skulle anslutas de tre i sjukvårdsbyggnadernas närhet belägna bostadshusen för läkare och syssloman. Av de återstående, mera avlägset belägna fem byggnaderna hade de tre bostadshusen för 8 och 4 familjer samt portvaktshuset ansetts böra förses med gemensam pumpvarmvattenvärmeledning med panna förlagd i det ena 8-familjshuset, medan upptagningspaviljongen skulle förses med egen pannanläggning.

Jämväl *köks-, tvätt-, bakugns- och desinfektionsanläggningar* voro beräknade i enlighet med av Theorell uppgjort förslag.

Det av ingenjören Bergström uppgjorda förslaget till anläggning för *vatten- och avloppsledningar* hade grundats på den med Umeå stad preliminärt träffade överensskommelsen om leverans av vatten till hospitalet. Enligt förslaget skulle den av staden till hospitalsgränsen framdragna vattenledningen fortsättas med en 350 mm:s ledning till ångpannehuset, varest den skulle förbindas med pumpverk och hydrofoerister. Avloppsledningar voro beräknade att utföras enligt ett kombinerat system, innefattande avledning av såväl spillvatten som nederbördsvatten. Från hospitalsområdet skulle huvudavloppet dragas söderut ned till Ume älv. Ledningarna i marken måste förläggas på avsevärt djup dels för att de skulle bliva rostfria, dels för att avlopp med nödigt fall skulle kunna erhållas från källarlokalerna.

Rörande *elektrisk kraftanläggning* för hospitalets behov hade överingenjören Holmgren efter en granskning av olika alternativ förordat ett system

med kombination av köpt kraft samt egen kraftproduktion, enligt vilket system hälften av kraftbehovet skulle täckas från Umeå stads elektricitetsverk och den andra hälften genom produktion i eget maskineri.

Överingenjören Holmgrens förslag omfattade, utom utrustning i kraftstation samt transformatorer, lampor och ledningar, även elektriska hissar med tillhörande motorer och slutligen svagströmsanläggning för lokaltelefon och ringledningar.

Enligt medicinalstyrelsens förslag var hospitalet avsett för 934 sängplatser, därav halva antalet för manliga och halva antalet för kvinnliga patienter.

*Hospitalets
platsantal.*

Av de 934 platserna ansåg medicinalstyrelsen 34 böra upptagas som reservplatser, icke ingående i anstaltens beläggningssiffra. En dylik mindre reserv fann styrelsen behöfelig för att kunna evakuera något rum vid reparationer och dylikt och för att icke en nödvändig flyttning av en patient, exempelvis nattetid, skulle behöva medföra en eller flera andra omflyttningar.

Beläggningssiffran skulle således fastställas till 900. Detta antal innebar en ökning med 100 platser av det antal, för vilket anstalten enligt Kungl. Maj:ts uppdrag borde vara avsedd. I förut omnämnda, reviderade plan för anskaffande av nya platser för den statliga sinnessjukvården hade styrelsen anført, att styrelsen på grund av förslag, uppkommet vid utredningarna angående anstaltens uppförande, komme att i förevarande förslag upptaga en särskild upptagningspaviljong, varigenom platsantalet vid anstalten skulle ökas med 80 till 880. Vid förslaget utarbetande hade emellertid befunnits, att en ökning av sistnämnda paviljongs platsantal till 100 skulle kunna vidtagas utan väsentlig rubbning av den allmänna planen för anstalten. Då de tillkommande 20 platserna, fördelade på paviljongens fyra avdelningar, erfordrade endast ett i motsvarande mån ökat sovsalsutrymme, hade styrelsen vid detta förhållande funnit sig böra vidtaga denna ytterligare ökning i platsantalet.

Vad härefter beträffar kostnaderna för hospitalsanläggningen enligt medicinalstyrelsens förslag, uppskattades dessa enligt en första beräkning på följande sätt:

*Kostnaderna
för hospitalets
upprättande.*

	Kronor.
A. Byggnadskostnader enligt arkitekten Westman, tillhoppa	6,150,800
B. Arkitekt- och kontrollantarvoden, administration, avsyningar, resor och oförutsett	400,000
C. Värmeanläggning enligt ingenjören Theorell	723,000
D. Köks-, tvätt-, desinfektions- och steriliseringsanläggningar samt elektrisk bakugn enligt densamme	152,000
E. Vatten- och avloppsledningar enligt ingenjören Bergström	900,000
F. Elektriska anläggningar och hissar enligt överingenjören Holmgren	289,000
Summa kronor	8,614,800

Enligt denna beräkning skulle således själva byggnadskostnaderna uppgå till 6,150,800 kronor. På uppdrag av medicinalstyrelsen hade emellertid arkitekten Westman sedermera verkställt utredning, huruvida icke genom förenklingar eller annorledes dessa kostnader skulle kunna nedbringas. I skrivelse den 9 november 1927 redogjorde Westman för vissa åtgärder för nedbringande av byggnadskostnaderna. Genom dessa åtgärder, som huvudsakligen avsågo förenklingar beträffande byggnadsmaterial och arbete, beräknades kunna vinnas en besparing av sammanlagt 537,000 kronor. Byggnadskostnaderna skulle härigenom nedgå till 5,613,800 kronor och hela anläggningskostnaden till 8,077,800 kronor.

Vid granskning av de sålunda uppgjorda kostnadsberäkningarna hade medicinalstyrelsen emellertid undersökt, huruvida icke utgifterna skulle kunna ytterligare nedbringas. Dessa undersökningar resulterade i förslag om vissa begränsningar i det ursprungliga byggnadsprogrammet, innebärande dels att ett av de båda åtta-familjshusen (XXI) och två lägenheter i fyra-familjshuset om tre rum och kök (XVIII) uteslötos ur förslaget, dels att bostadshuset för ogift personal (XIX) minskades med fyra rum (två rum i vardera våningen). Vidare fann styrelsen de i bottenvåningen i köksbyggnadens östra del (XII) förlagda matsalarna med tillhörande serveringsrum obehövligen, varför dessa jämte motsvarande utrymmen i övriga våningar kunde utgå, varigenom ekonomibyggnaden i någon mån kunde minskas.

Genom dessa inskränkningar beräknades uppkomma en besparing av 170,000 kronor. Totalkostnaden för hospitalets uppförande skulle sålunda bli (8,077,800 — 170,000) 7,907,800 kronor, motsvarande med ett platsantal av 934 en kostnad av 8,466 kronor per plats.

Beträffande den beräknade kostnaden per vårdplats framhöll medicinalstyrelsen, att denna kostnad överstege det belopp av 8,000 kronor, som medicinalstyrelsen lagt till grund för kostnadsberäkningarna i sin reviderade plan för anskaffande av nya platser för den statliga sinnessjukvården. Styrelsen erinrade emellertid tillika, att sistnämnda belopp, såsom styrelsen vid framläggandet av planen eftertryckligen betonat, beräknats approximativt.

I avgivet utlåtande den 15 december 1927 anförde *byggnadsstyrelsen* bland annat följande.

Byggnadernas gruppering hade byggnadsstyrelsen funnit enkel och lätt överskådlig, koncentrerade som de vore intill ett kulvertsystem, som medgäve korta underjordiska förbindelser mellan byggnaderna. Förläggningen av byggnaderna i norr och söder hade emellertid medfört att bostadsrum i stor utsträckning förlagts mot norr, vilket förhållande med hänsyn till klimatet helst borde undvikas.

I fråga om de två *arbetspaviljongerna* för män och kvinnor, vilka vore avsedda att uppföras i en våning, ville byggnadsstyrelsen framhålla, att det måste anses mindre ekonomiskt att uppföra två så små fristående byggnader, varför styrelsen ville förorda att vid förslagets vidare utarbetande undersöktes möjligheten till arbetspaviljongernas sammanslagning med andra lokaler.

Verkstadshuset borde vidare kunna planläggas på ett mera koncentrerat sätt.

Yttranden över
1927 års
förslag.

Byggnads-
styrelsen.

Vad de beräknade *kostnaderna* anginge, syntes, såvitt byggnadsstyrelsen för det dåvarande kunde bedöma, i huvudsak intet vara att erinra. Vissa poster kunde möjligen vara något högt beräknade, vilket vid förslagets vidare utarbetande borde närmare undersökas. Vidare syntes förenklingar i vissa fall kunna åstadkommas samt kostnaderna för vissa bostadshus något nedbringas. De beräknade kostnaderna för vatten- och avloppsledningar syntes även vara väl högt tilltagna. Däremot måste posten för oförutsedda utgifter, som utgjorde endast omkring 2 % av totala byggnadskostnaden, anses vara för låg. På grund därav funne byggnadsstyrelsen sig icke kunna förorda någon nedsättning beträffande den beräknade *totala byggnadskostnaden*.

Över medicinalstyrelsens ifragavarande förslag avgav vidare 1927 års besparingsnämnd den 21 januari 1928 infortrat utlåtande av i väsentliga delar följande innehåll.

1927 års
besparings-
nämnd.

Beträffande *byggnadernas inbördes placering* framhöll besparingsnämnden, att det ur värmeeconomisk och även ur andra synpunkter vore till fördel, om särskilt upptagningspaviljongen men även bostadshusen för läkare och övrig gift personal placerades närmare värme- och kraftcentralen. Nämnden hänvisade i detta sammanhang till ett av socialstyrelsens värmetekniska avdelning på nämndens begäran avgivet yttrande. Nämnden, som förklarade sig hava beaktat, att upptagningspaviljongens i förhållande till övriga sjukvårdsbyggnader avskilda läge föreslagits med hänsyn till paviljongens särskilda uppgift med avseende å sjukvården, ifrågasatte emellertid, huruvida icke denna synpunkt kunde komma till sin fulla rätt, även om paviljongen — för så vitt den borde utföras — flyttades omkring 100 meter närmare övriga sjukhusbyggnader.

Nämnden ifrågasatte slopande av den till *sköterskebostäder* avsedda byggnaden.

Vidkommande de båda *paviljongerna för oroliga patienter* anförde besparingsnämnden följande:

Med hänsyn särskilt till det direktiv, som av Kungl. Maj:t vid meddelande av uppdrag åt medicinalstyrelsen att utarbeta det föreliggande byggnadsförslaget lämnats om ökning av det för hospitalsbyggnader sedvanliga våningsantalet, kunde nämnden icke finna de skäl, som styrelsen anført för den låga höjden å paviljongerna i fråga, vara tillfyllest. Nämnden erinrade, att vid den pågående utvidgningen av Piteå hospital sjukvårdsbyggnaden därstädes, som för närvarande vore uppförd i endast två våningar, skulle påbyggas med en tredje våning, vilken även skulle inhysa oroliga sjuksjuka.

Beträffande den föreslagna fristående *kyrkan* ansåg nämnden på närmare angivna skäl det kunna ifrågasättas, huruvida icke denna byggnad borde helt utgå ur planen.

I fråga om den föreslagna *värme- och kraftcentralen* fann besparingsnämnden på grund av de höga kostnader, som värme- och kraftanläggningen skulle medföra, en ytterligare granskning av förslaget böra ske. Jämväl beträffande *vatten- och avloppsledningar* förordade nämnden förnyad undersökning. Nämnden anförde i sistnämnda avseende, bland annat, att den beräknade

kostnaden, 900,000 kronor, förefölle nämnden vara väl hög. Avloppsledningen från hospitalet till Ume älv måste visserligen på grund av det hårda klimatet nedläggas på relativt stort djup under markytan, men av markbörningarna och terrängförhållandena i övrigt att döma syntes detta icke behöva vålla mera betydande svårigheter.

Besparingsnämnden ifrågasatte vidare förnyat övervägande beträffande vissa *särskilda besparingsförslag i övrigt*. Sålunda ansågs frågan om lämpligaste taktäckningsmaterial för de större sjukvårds- och bostadsbyggnaderna böra underkastas ytterligare prövning, därvid borde ifrågasättas användning av s. k. eternit i stället för skiffer. Ytterligare återopade nämnden en vid utlåtagandet i avskrift fogad, av byggnadschefen hos byggnadsstyrelsen upprättad promemoria, i vilken föreslagits vissa förenklingar. Nämnden förklarade sig kunna i väsentliga delar instämma i de ifrågavarande besparingsförslagen, som emellertid delvis redan av nämnden vidrörts och delvis även omfattades av de inskränkningar i byggnadsprogrammet, som medicinalstyrelsen ansett sig kunna förorda. Nämnden förutsatte, att promemorian toges under övervägande vid en enligt nämndens mening påkallad omarbetning av förslaget.

I berörda promemoria — vilken jämte en i anledning av densamma å byggnadsstyrelsens utredningsbyrå upprättad promemoria förelåg till styrelsens bedömande vid avgivande av yttrande i ärendet men vilken av olika anledningar ansågs icke böra föranleda någon nedsättning av det beräknade totala kostnadsbeloppet — hade föreslagits dels åtskilliga förenklingar beträffande byggnadstekniska detaljer, dels nedräkningar å vissa kostnadskalkyler, som ansetts vara för höga. Emellertid upptog promemorian — fränsett de ändringsyrkanden, vilka särskilt berörts av besparingsnämnden — även ett par förslag rörande ändringar av större betydelse för byggnadsplanen. Sålunda ifrågasattes, att *verkstadshuset* skulle slopas och de där ingående verkstadslokalerne förläggas till andra byggnader, huvudsakligen till källare i vissa sjukvårdspaviljonger, varjämte en särskild garagebyggnad skulle uppföras. Härigenom beräknades kunna vinnas en kostnadsminskning av 100,000 kronor. Vidare föreslogs, att de båda *arbetspaviljongerna* skulle sammanföras till en byggnad i två våningar, en för vardera könssidan, varigenom en besparing väntades kunna ernås av omkring 22,000 kronor.

Beträffande de nu omförmälda frågorna fann sig byggnadsstyrelsen vid sin prövning av förslaget visserligen icke böra upptaga byggnadschefens förslag, men styrelsen ifrågasatte — såsom av den förut lämnade redogörelsen framgår — utredning rörande åtgärder, ägnade att i viss utsträckning tillgodose förslagens syfte.

Besparingsnämnden framförde vidare med anledning av förslaget vissa *anmärkningar av mera allmän innebörd*.

Sålunda påyrkade nämnden, att en preliminär *driftskalkyl* för hospitalet borde föregå ett definitivt beslut om anstaltens anläggning.

Med avseende å *hospitalets platsantal* anförde nämnden, att den ökning av patientantalet, som enligt förslaget skett i förhållande till vad som angivits i det av Kungl. Maj:t meddelade utredningsuppdraget, huvudsakligen fölle på den föreslagna upptagningspaviljongen. Besparingsnämnden, som ansåg behovet av en dylik paviljong väsentligen vara beroende på i vad mån

de nyintagna patienterna bereddles arbete, berörde i detta sammanhang frågan om principerna för *sinnessjukvården* i landet. Här om yttrade nämnden bland annat följande:

Vid sin granskning av förslaget hade nämnden icke kunnat undgå att något vidröra spörsmålet, om uppförandet av ett nytt hospital borde igångsättas, innan klarhet vunnits, huruvida de principer, som för närvarande vore förhärskande i vårt land beträffande vården av de sinnessjuka, kunde anses vara de mest ändamålsenliga. Av de upplysningar nämnden kunnat inhämta hade framgått, att man på sina håll utomlands bland annat sökt att, i större utsträckning än här i landet tillämpades, bereda arbete åt de sjuka. Givetvis måste en *ökad arbetsterapi* på ett väsentligt sätt inverka icke blott på den anställda personalens sammansättning utan även på anordningarna av och inom sjukvårds- och arbetslokalerna. Men även om en omläggning i nämnvärd omfattning av de här tillämpade principerna för sjukvården icke skulle anses böra genomföras, vore otvivelaktigt åtskilligt av värde att härutinnan hämta från motsvarande anläggningar utomlands, exempelvis i Danmark, Tyskland och Schweiz. Det syntes nämnden vara all anledning att, innan uppförandet av den nu ifrågakvarande hospitalsanläggningen påbörjades, noga överväga alla de faktorer, vilka kunde vara av betydelse såväl för erhållande av en för de sinnessjuka rationell vård som ernående av minsta möjliga engångs- och driftkostnad härför.

Genom remiss den 25 januari 1928 anbefalldes Kungl. Maj:ts medicinalstyrelsen att avgiva utlåtande med anledning av vad besparingsnämnden i ärendet anført. På grund härav infortrade medicinalstyrelsen yttranden i ämnet från överläkaren Lauritzen, arkitekten Westman, ingenjörerna Theorell och Bergström samt överingenjören Holmgren ävensom från byggnadsstyrelsen.

*Förnyat
utlåtande av
medicinal-
styrelsen.*

Med skrivelse den 17 februari 1928 överlämnade medicinalstyrelsen berörda yttranden samt avgav för egen del nytt utlåtande, däri besparingsnämndens anmärkningar upptogos till bemötande. Vad som sålunda från medicinalstyrelsens sida anfördes eller åberopades var i huvudsak av följande innehåll.

Beträffande *upptagningspaviljongens förläggning* yttrade medicinalstyrelsen för egen del, under hänvisning till vad Lauritzen och Westman anført på denna punkt, att byggnadens placering på sätt besparingsnämnden ifrågasatt skulle till följd av närheten till paviljongen för oroliga män medföra, att patienterna i upptagningspaviljongen komme att på ett betänkligt sätt störas av stojet och bullret från de sjuka, som uppehölle sig på förstnämnda paviljongs promenadgård. Paviljongen borde givas ett ostört och avskilt läge för att mildra intrycket av intagningen samt skapa en lugnare och mera rent sjukvårdsbetonad miljö, än inom det stora anstaltskomplexet vore möjligt. Styrelsen ansåge sig därför böra avstyrka någon mera betydande förflyttning av paviljongen.

Besparingsnämndens förslag om *slopande av sköterskehuset* motsatte sig medicinalstyrelsen under åberopande i huvudsak av vad Westman i denna del anført.

Med avseende å frågan om uppförande av *paviljongerna för oroliga sjuka* i tre i stället för två våningar framhöll *överläkaren Lauritzen* gentemot besparingsnämndens uttalanden, bland annat, att de skäl medicinalstyrelsen anfört för sin ståndpunkt — nämligen svårigheten att vid paviljongernas uppförande i tre våningar ernå tillfyllestgörande ljudisolering i vertikal riktning samt olägenheterna såväl av långa trapp-passager som av hisstransporter i fråga om dessa ofta våldsamma och svårskötta sjuka — enligt sinnessjukläkarnas erfarenhet vore tungt vägande.

Under hänvisning till vad *Lauritzen* sålunda och i övrigt anfört understök medicinalstyrelsen för egen del särskilt, att den beträffande Piteåanstalten beslutade anordningen med tre våningar varit en nödfallsutväg, som kunde tillgripas, då det gällde tillbyggnader vid gamla hospital, men som icke borde godkännas vid nyanläggningar.

Beträffande yrkandet om *uteslutande av kyrkan* fann sig medicinalstyrelsen på närmare anförda skäl böra vidhålla sitt förslag om anordnande av en särskild kyrka vid hospitalet.

Vad angår *anordningarna för värme- och kraftcentral samt vatten- och avloppsledning* ingingo ingenjörerna *Theorell* och *Bergström* samt överingenjören *Holmgren* i sina yttranden på bemötande av de av besparingsnämnden mot deras beräkningar framställda anmärkningarna. Under hänvisning till vad experterna anfört erinrade medicinalstyrelsen, att byggnadsstyrelsen visserligen ansett kostnaderna för vatten- och avloppsledning vara väl högt tilltagna men dock icke funnit sig kunna förorda någon nedsättning i den av medicinalstyrelsen beräknade totala byggnadskostnaden. Med hänsyn härtill och då medicinalstyrelsens tekniska experter uttalat sig emot en minskning av de utav dem beräknade kostnaderna för ifrågasatt anläggningar, vilka alltid måste ställa sig relativt dyra vid ett hospital på grund av de säregna förhållandena vid en sådan anstalt, ansåg sig styrelsen ej kunna tillråda någon nedsättning av anslaget.

I fråga om de besparingsförslag, som framförts i förenämnda promemoria av byggnadschefen hos byggnadsstyrelsen, ansåg medicinalstyrelsen, under återopande av vad *Westman* i denna del yttrat, nämnda förslag icke böra föranleda annan åtgärd, än att vid arbetenas utförande de av byggnadsstyrelsen i dess utlåtande ifrågasatta undersökningarna borde äga rum.

Med anledning av vad besparingsnämnden anmärkt i fråga om *driftskalkyl* för hospitalet framhöll medicinalstyrelsen till en början, att någon möjlighet att redan så långt före hospitalets ibruktage verkställa en beräkning av driftkostnaderna, som skulle kunna göra anspråk på att vara något så när tillförlitlig, icke förefunnes. Styrelsen hade därför i sitt förslag inskränkt sig till att med ledning av totalkostnaderna vid hospitalen under de senaste åren och av rådande priser approximativt angiva den på *statsverket* belöpande delen av driftkostnaderna, vilken del styrelsen på närmare angivna grunder, till vilka jag i det följande återkommer, uppskattat till omkring 971,000 kronor.

Med anledning av vad besparingsnämnden yttrat i fråga om *principerna för sinnessjukvården* och om ökat utrymme för *arbetsterapien* vid hospitalen anförde överläkaren Lauritzen i sitt yttrande bland annat följande:

De sjukas sysselsättande med nyttigt arbete har ständigt utgjort ett synnerligen viktigt led i sinnessjukvårdens behandlingsmetoder. Intresset för detsamma undanskymdes i någon mån i och med sänglägesbehandlingens revolutionerande insteg i sinnessjukvården mot slutet av 1800-talet men har på senaste åren, framför allt genom den tyske psykiatern Simons initiativ, kraftigt aktualiserats. Simon giver arbetsterapien en fullständigt dominerande plats inom anstaltsvården, har nedbragt antalet helt sysslösa patienter till ett försvinnande fåtal och genomfört en så omfattande och ingående organisation av denna terapi, att man med skäl kan tala om en helt ny behandlingsmetod. Att denna metod utesluter eller åtminstone i mycket hög grad inskränker området för den hittills använda sänglägesbehandlingen ligger i öppen dag.

Det må i detta sammanhang anmärkas, att den Simonska arbetsterapien icke innebär och icke avser ett förbilligande av anstaltsdriften. Det av patienterna uträttade arbetet lämnar i en mängd fall ingen som helst vinst. Det är sysselsättning som behandlingsmedel mot sjukdomsyttningarna, som äsyftas.

Såvitt läget för närvarande kan bedömas, synes det vara riktigast att vid det nya hospitalet icke ensidigt inrikta byggnadernas planläggning på någondera av de båda behandlingsmetoderna utan att söka åstadkomma sådana anordningar, som kunna tillgodose dem båda.

I det föreliggande förslaget äro sovlokalerna i stor utsträckning så förlagda, att *övervakning* av patienterna underlättas. Om fördelarna av sådan övervakning torde meningarna icke vara delade. Dessa vaksalar äro delvis inrättade för sänglägesbehandling dygnet om och hava för sådant ändamål ett något större utrymme per sängplats än enbart nattbeläggning kräver. Detta merutrymme i en del vaksalar är allt vad bibehållandet av permanent sänglägesbehandling betingar. Samtliga avdelningar hava daglokaler, även avsedda som arbetsrum. De äro på sina håll väl knappt tilltagna, om avdelningens samtliga patienter skola vistas där, men å andra sidan rymliga, om en del av patienterna komma att vistas å vaksal. Skulle i en framtid sänglägesbehandlingen upphöra, bleve sålunda vaksalutrymmet väl rikligt och daglokalsutrymmet väl knappt, men då torde möjlighet föreligga att utjämna genom att göra någon sovsal till dag- eller arbetsrum.

Vad anordningarna utom sjukavdelningarna beträffar, upptager förslaget för varje könssida en särskild paviljong för patientarbetet. Skulle behov av ökat utrymme härför framdeles uppstå, kunna dessa paviljonger lämpligen påbyggas.

Lauritzen förklarade sig följaktligen anse, att förslaget ingalunda vore otjänligt för att tillgodose en utvidgad arbetsterapi, därest sinnessjukvårdens utveckling skulle komma att gå i sådan riktning.

Medicinalstyrelsen åberopade vad Lauritzen sålunda anförde.

Vid ärendets anmälan inför Kungl. Maj:t den 20 mars 1928 (proposition nr 165), berörde min företrädare i ämbetet till en början bland annat den av besparingsnämnden väckta frågan om arbetsterapiens betydelse såsom behandlingsmetod inom sinnessjukvården och därav eventuellt föranledda jämkningar i vissa delar av byggnadsplanen. Departementschefen anförde

*Departements-
chefs-
yttrande
i 1928 års
proposition.*

därvid, att en närmare undersökning rörande nyare utländsk erfarenhet beträffande nämnda metod visserligen i och för sig kunde anses önskvärd. Det vore därför departementschefens avsikt att föranstalta om en undersökning i detta hänseende, vid vilken de medicinska, byggnadstekniska och statsekonomiska synpunkterna skulle bli förträdde. Det syntes dock icke nödvändigt att i avvaktan på resultatet härav uppskjuta igångsättandet av hospitalsanläggningen.

*Allmänna
synpunkter
beträffande
det år
1928 före-
liggande
förslaget.*

Departementschefen anförde härefter, att han vid den prövning, han på grundvalen av den föreliggande utredningen ägnat medicinalstyrelsens förslag, funnit detsamma i stort sett vara så avvägt, att det lämpade sig att läggas till grund för ett statsmakernas beslut om hospitalets upprättande. I fråga om den allmänna planen för sjukvårdsanläggningen, såsom helhet betraktad, hade ej heller vare sig från besparingsnämndens sida eller i övrigt framförts erinringar av avgörande betydelse. Byggnadsstyrelsen hade för sin del vitsordat, att byggnadernas gruppering vore enkel och lätt överskådlig. Av medicinalstyrelsens utredning framginge, att styrelsen — i anslutning till de av Kungl. Maj:t genom förberörda beslut den 7 oktober 1927 meddelade direktiven för utredningen — sökt nedbringa kostnaderna för anläggningen dels genom avsevärd koncentration beträffande byggnadernas inbördes förläggning, dels genom uppförande av vissa paviljonger i tre våningar. I båda de nu nämnda avseendena innebure förslaget en av besparingshänsyn betingad avvikelse från vad som fastställts beträffande de två senast uppförda statshospitalen, nämligen hospitalen i Strängnäs och Hälsingborg. Även beträffande byggnadsytans storlek per patient innebure förslaget en minskning i total byggnadsyta i jämförelse med hospitalen i Strängnäs och Hälsingborg.

Ej heller i fråga om kostnadsberäkningarna för anläggningen fann departementschefen invändningar av avgörande betydelse vara att göra mot medicinalstyrelsens förslag. Den beräknade totalkostnaden för hospitalet, inklusive utgifter för alla ledningar m. m., utgjorde omkring 50 kronor per kubikmeter byggnadsvolym. Departementschefen erinrade, att hospitalsanläggningen omfattade ett stort antal från varandra skilda byggnader, däribland kostsamma ekonomibyggnader, samt att ledningskostnaderna måste bli jämförelsevis höga vid en vidsträckt anläggning med särskilt stark vattenförbrukning.

Om departementschefen alltså kunnat i stort sett godtaga medicinalstyrelsens förslag hade han dock — delvis i anslutning till besparingsnämndens yrkanden — funnit sig i besparingssyfte böra ifrågasätta ändringar beträffande vissa särskilda byggnader och anläggningar. Dessa ändringar vore likväl av den art, att de kunde verkställas utan omarbetning av byggnadsplanen i dess helhet.

*Vissa
särskilda
punkter i
förslaget*

Departementschefen ingick härefter på behandling av medicinalstyrelsens förslag i de delar, beträffande vilka ändring av honom ifrågasattes eller rörande vilka han eljest fann särskilt yttrande påkallat. Jag torde här få

i de väsentligaste delarna redogöra för departementschefens ståndpunkt härutinnan.

Vad först beträffar frågan om *hospitalets förläggning* inom det därför avsedda området, framhöll departementschefen, som i likhet med de hörda myndigheterna fann avgörande skäl tala för det av medicinalstyrelsen förordade alternativet B, att vid den av medicinalstyrelsen förutsatta vidare undersökningen om de särskilda byggnadernas förläggning även borde tagas under omprövning, huruvida icke sådan förläggning kunde äga rum av de för annan personal än läkare avsedda bostadshusen, att en anslutning av dessa bostäder till den föreslagna gemensamma värmecentralen bleve ekonomiskt fördelaktig.

Den föreslagna *kyrkan* fann departementschefen på närmare angivna skäl böra uteslutas ur byggnadsprogrammet. Härigenom beräknades kunna vinnas en kostnadsminskning av tillhoppa 122,440 kronor.

Beträffande de av medicinalstyrelsen föreslagna två särskilda *arbetspaviljongerna*, fann departementschefen, under erinran om den ståndpunkt, som härutinnan intagits av byggnadsstyrelsen och besparingsnämnden, för egen del det vara ur ekonomisk synpunkt önskvärt att på denna punkt åstadkomma en ändring av medicinalstyrelsens förslag. På anmodan hade inom medicinalstyrelsen undersökts, huru därvid lämpligen borde förfaras. Vid denna undersökning hade framgått att — för den händelse kyrkan uteslötes ur byggnadsprogrammet — den gemensamma arbetspaviljongen lämpligen borde förläggas å den ursprungligen för kyrkan föreslagna platsen, varvid kulvertförbindelser med byggnaden skulle framdragas från båda sidorna oberoende av varandra och särskilda ingångar anordnas för manliga och kvinnliga patienter. Departementschefen förordade, att ifrågasättande arbetslokaler måtte förenas i en byggnad, förlagd på sätt sålunda skisserats. Vid genomförande av detta förslag beräknades uppkomma en besparing å tillhoppa 35,540 kronor.

I fråga om det föreslagna *verkstadshuset* ansåg sig departementschefen av skäl, som från medicinalstyrelsens sida åberopats, icke kunna biträda det av byggnadschefen hos byggnadsstyrelsen framställda förslaget om denna byggnads slopande och de där upptagna verkstadslokalernas förläggande till källare inom andra byggnader. Däremot fann sig departementschefen — i anslutning till vad byggnadsstyrelsen uttalat — av besparingsskäl böra ifrågasätta byggnadens uppförande i två våningar efter en mera koncentrerad plan. På anmodan hade frågan härom underkastats prövning inom medicinalstyrelsen. En dylik lösning hade därvid befunnits möjlig, varvid emellertid en särskild mindre byggnad för smedja ansetts böra uppföras på annan plats. Genom den ifrågasatta anordningen beräknades uppkomma en besparing av tillhoppa 27,200 kronor. För smedjans uppförande skulle emellertid få räknas med en kostnad av 6,000 kronor, varigenom nettobesparingen skulle inskränka sig till 21,200 kronor.

Besparingsnämndens förslag om slopande av *sköterskehuset* fann departementschefen sig icke kunna tillstyrka.

I fråga om *upptagningspaviljongen* samt *paviljongerna* för oroliga sjuka hade departementschefen ansett vissa undersökningar önskvärda beträffande ändring i medicinalstyrelsens förslag, nämligen med avseende å upptagningspaviljongen huruvida denna paviljong borde för närvarande komma till utförande och beträffande paviljongerna för oroliga i fråga om möjligheten att uppföra desamma i tre våningar. På anmodan hade inom medicinalstyrelsen verkställts vissa undersökningar härutinnan.

Vad *upptagningspaviljongen* angår, hade prövats, huru ett uteslutande av denna paviljong skulle inverka i olika hänseenden. Vidkommande först kostnaderna, hade det visat sig, att paviljongens uteslutande skulle medföra en besparing av tillhopa 560,100 kronor.

Vad angår frågan om den verkan, paviljongens uteslutande ur programmet skulle hava på planen för hospitalsanläggningen i övrigt, hade överläkaren Lauritzen i en till medicinalstyrelsen ingiven och av styrelsen återopad promemoria anført huvudsakligen följande.

Utrymmesfördelningen inom huvudkomplexet mellan lugnare och oroligare patientkategorier motsvarade ungefär den förhandenvarande beläggningen av våra hospital. Genom den för lugnare patienter avsedda upptagningspaviljongens tillkomst bleve sålunda vid anläggningen i dess helhet utrymmet för denna patientkategori relativt ökat, men man hade ansett detta motiverat dels av att inrättandet av en dylik paviljong i och för sig vore ägnat att förebygga eller dämpa orosyttringar hos de sjuka, dels ock därmed att man, i den mån den rådande bristen på hospitalsplatser bleve avhjälpt, kunde bereda plats för en del lugnare vårdbehövande, som hittills fått stå tillbaka för de oroligare, och att man därigenom kunde påräkna en förskjutning inom hospitalens beläggning till förmån för de lugnare patientkategorierna.

Skulle nu upptagningspaviljongen slopas, syntes det dock icke vara lämpligt att genom omläggning av planen för huvudkomplexet utjämna den därav föranledda rubbningen i proportionen mellan utrymmena för lugna och oroliga. En *utökning av antalet platser inom huvudkomplexet* genom inrättande av nya platser för lugna till ett antal motsvarande upptagningspaviljongens skulle, vare sig den åstadkommes genom anordnande av nya avdelningar eller genom ökning av förhandenvarande avdelningars storlek, dels innebära en fullständig omarbetning av planen, dels medföra en väsentlig försämring av anläggningen från sjukvårdssynpunkt. Vad man velat vinna genom inrättandet av en särskild paviljong skulle därmed helt givas till spillo. Och en förskjutning av utrymmena inom huvudkomplexet, *med bibehållande av platsantalet* enligt förslaget, innebärande en ökning av platserna för lugna och motsvarande minskning av platserna för oroliga, skulle få i huvudsak samma verkan, nämligen en genomgripande förändring av planen och ett fastläsande av en organisation, som icke medgäve utbyggnad medelst en särskild vårdavdelning för det slag av sjuka, för vilket upptagningspaviljongen vore avsedd. Vida mera ändamålsenligt syntes vara att, om upptagningspaviljongen icke nu komme till utförande, bibehålla den föreliggande planen för huvudkomplexet, i trots av att utrymmet för oroligare patienter relativt bleve väl stort, och alltså hålla möjligheten öppen att framdeles utvidga utrymmet för de lugnare med avdelningar av den typ, som upptagningspaviljongen erbjöde.

Departementschefen hade emellertid vidare ansett det vara av vikt att kuuna bedöma möjligheterna att — om upptagningspaviljongen genast eller

fråndeles skulle komma till utförande — ansluta densamma till den gemensamma värmecentralen, därest paviljongen kunde givas sådant läge, att dylik anslutning visade sig ekonomiskt fördelaktig. Medicinalstyrelsen hade därför jämväl anmodats undersöka, huruvida värmeledningssystemet enligt det förordade förslaget vore så anordnat, att en dylik anslutning kunde ske utan särskilda utvidgningar och omläggningar. Det hade härvid visat sig, att en anslutning skulle förutsätta viss förstoring av värmecentralens apparater och ledningar samt en ökning av kulvertledningarna fram till den ena paviljongen för oroliga sjuka. Dessa utvidgningar skulle, därest de från början komme till utförande, betinga en kostnadsökning av omkring 8,500 kronor.

Med avseende å *paviljongerna för oroliga patienter* hade undersökts, huru ett uppförande jämväl av dessa byggnader i tre våningar skulle verka i olika hänseenden.

Till en början hade prövats, huruvida utrymmena i ekonomilokaler samt värme-, vatten- och avloppsledningar vore så tilltagna, att särskild utvidgning ej skulle behöva ske vid paviljongernas höjande. Det hade därvid visat sig, att ekonomilokalernas utrymmen vore tillräckliga, men att en mindre utökning av köks- och tvättapparater skulle erfordras. Vad ledningarna angår, skulle vissa utvidgningar av anläggningarna bliva erforderliga, varjämte en mindre utökning av värmecentral och kulvertledningar måste företagas.

Genom påbyggnaden skulle kunna vinnas ett ytterligare platsantal av omkring 50 på vardera könssidan eller tillhoppa omkring 100 nya platser.

Merkostnaden för paviljongernas höjande hade approximativt uppskattats till sammanlagt 332,700 kronor.

I fråga om den inverkan, paviljongernas uppförande i tre våningar skulle utöva på planen för sjukvårdsbyggnaderna i övrigt, hade medicinalstyrelsen hänvisat till vad Lauritzen i nyssnämnda promemoria anförte. Lauritzens yttrande i denna del innehöll bland annat följande:

Såsom nyss framhållits skulle, om upptagningspaviljongen slopades, utrymmet inom huvudkomplexet för de oroligare sjuka bliva i största laget. En utvidgning av komplexet genom påbyggnad av paviljongerna för oroliga för ökning av platsantalet skulle än mera öka denna disproportion i utrymmesfördelningen, därest avdelningarna inom påbyggnaden gjordes likartade med paviljongernas övriga avdelningar. Dessa vore avsedda för de mest störande och våldsamma sjuka, och därav betingades avdelningarnas hela planläggning. Det låge i sakens natur, att man icke gärna till en dylik paviljong förlade avdelningar med mindre oroliga sjuka. Avdelningarnas särskilda utformning medförde, att en påbyggnad, avsedd för en avdelning av annan typ, erbjöde byggnadstekniska svårigheter.

I anslutning till det anförda borde anmärkas, att det från sjukvårdssynpunkt vore fördelaktigare, att antingen paviljongernas förändring till trevåningsbyggnader skedde utan ökning av deras beräknade platsantal, eller, om ökning av platsantalet skulle företagas, upptagningspaviljongen i stället bibehölles. I senare fallet skulle hospitalets platsantal visserligen ökas med ytterligare ett hundratal utöver det av medicinalstyrelsen föreslagna, men en riktigare avvägning i fråga om utrymmesfördelningen mellan de olika patientkategorierna skulle därmed vinnas. Därav betingade utvidgningar inom

hospitalets övriga lokaler syntes väsentligen inskränka sig till inrättandet av flera personalrum.

För egen del framhöll departementschefen beträffande förevarande byggnader huvudsakligen följande.

Med avseende å den föreslagna *upptagningspaviljongen* hade han visserligen funnit syftet med densamma vara i hög grad beaktansvärt. I och för sig måste det vara till stort gagn för sinnessjukvården, att avdelningar funnes, avsedda för vård av sjukdomsfall, som ännu befunne sig i det första, rent akuta stadiet. Under nu rådande platsbrist å hospitalen syntes emellertid behovet av vårdplatser utav den typ, denna paviljong representerade, vara mindre trängande än behovet av övriga hospitalsplatser. Departementschefen hade ansett de ansträngningar, som nu kunde göras för anskaffning av hospitalsplatser, böra i huvudsak koncentreras till vårdplatser av hittills vanlig typ. Han hade därför funnit sig böra ifrågasätta, att paviljongen icke nu komme till utförande; dock att — därest det vid den utredning, som han i det följande ämnade förorda, befunnos lämpligt att uppföra paviljongerna för oroliga patienter i tre våningar — det torde böra övervägas att redan från början medtaga upptagningspaviljongen i byggnadsprogrammet för att utjämna proportionen mellan antalet platser för lugna och för oroliga sjuka. Under alla förhållanden syntes det vara lämpligt, att paviljongen längre fram komme till utförande, detta såväl med hänsyn till dess särskilda uppgift som i betraktande av att de platser, vilka där skulle vinnas, komme att ställa sig synnerligen billiga i förhållande till genomsnittspriset för anskaffande av vårdplatser på hospitalen. När sålunda i en framtid beslut kunde komma att fattas om paviljongens uppförande, torde frågan om dess förläggning böra underkastas närmare prövning. För att emellertid möjliggöra paviljongens anslutning till den gemensamma värmecentralen, därest sådan anslutning skulle visa sig ekonomiskt fördelaktig, syntes man redan från början böra vidtaga den utvidgning av värmecentralens apparater och ledningar m. m., som enligt det nyss anförda beräknats erforderlig för dylik anslutning.

I fråga om *paviljongerna för oroliga patienter* hade medicinalstyrelsen motsatt sig besparingsnämndens förslag om dessa byggnaders uppförande i tre våningar. De skäl, styrelsen för denna ståndpunkt åberopat, syntes icke kunna frångämmas avsevärt berättigande. Det kunde erinras, att trevåningssystem i avdelningar för oroliga patienter hittills icke prövats i Sverige, ehuru det vore avsett att i viss mån komma till användning vid den pågående utvidgningen av Piteå hospital. De undersökningar rörande utländsk erfarenhet i fråga om lämpligt våningsantal, som föregått beslutet om upprättande av Hälsingborgs hospital (propositionen nr 266 år 1917), syntes ej heller hava givit stöd för lämpligheten att beträffande förevarande patientmaterial överskrida två våningars höjd. Emellertid vore frågan ur ekonomisk synpunkt å den betydelse, att besparingsnämndens förslag icke borde utan närmare undersökning avvisas. Spörsmålet syntes därför böra göras till föremål för vidare noggrann utredning, därvid bland annat möjligheterna för ljudisolering inom byggnaderna borde särskilt granskas och de senaste erfarenheterna från utlandet inhämtas. Vid undersökningen borde vidare — i anslutning till vad överläkaren Lauritzen anför — övervägas, huruvida en eventuell påbyggnad av paviljongerna borde avse ökning av platsantalet eller endast sådan omläggning, att det nu beräknade utrymmet inom paviljongerna fördelades på tre i stället för på två våningar. Därest utredningen skulle giva vid handen, att en påbyggnad kunde gå för sig och borde ske med ökning av platsantalet, syntes vidare, såsom nyss antytts, böra övervägas,

huruvida med hänsyn till det sålunda ökade antalet platser för oroliga patienter en motsvarande ökning av platserna för lugna sjuka borde ske genom upptagningspaviljongens samtida uppförande.

Den vidare utredning i nu berörda ämne, som departementschefen alltså förordade, borde verkställas på sådant sätt, att de förslag, till vilka den samma kunde föranleda, kunde framläggas för 1929 års riksdag. Medel borde tillsvidare beräknas endast för paviljongernas utförande enligt medicinalstyrelsens förslag.

I de delar, som här ej särskilt berörts, hade departementschefen icke någon erinran mot medicinalstyrelsens förslag. *Övriga delar av förslaget.*

Vad angår *platsantalet vid hospitalet* syntes i enlighet med vad departementschefen föreslagit den av medicinalstyrelsen beräknade siffran av 934 böra minskas med upptagningspaviljongens platsantal, varigenom antalet skulle nedgå med 104 eller till 830. Av sistnämnda antal borde 30 avses såsom reservplatser. Det normala platsantalet vid anstalten skulle alltså fastställas till 800.

Vidkommande kostnaderna för hospitalets uppförande skulle minskningar i förhållande till medicinalstyrelsens beräkningar föranledas dels av de inskränkningar och jämkningar i byggnadsplanen, vilka departementschefen förordat, dels ock av det förhållandet, att enligt departementschefens förslag utgifterna för upptagningspaviljongen ej för det dåvarande skulle medtagas vid medelsberäkningen. Berörda minskningar tedde sig på följande sätt:

	Kronor.
Kyrkan	122,440
Arbetspaviljongerna	35,540
Verkstadshuset	27,200
Upptagningspaviljongen	560,100
Summa kronor	745,280

*Kostnader för
hospitalets
uppförande.*

Å andra sidan skulle tillkomma en kostnadsökning för viss utvidgning av värmecentralens apparater och ledningar m. m. till belopp av 8,500 kronor och för smedjebyggnad till belopp av 6,000 kronor, varigenom nettobesparingen skulle nedgå till 730,780 kronor.

Beträffande själva kostnadsberäkningarna fann departementschefen icke anledning till annan erinran mot medicinalstyrelsens uppskattning, än att, såsom byggnadsstyrelsen framhållit, utgifterna för ledningar, särskilt vatten- och avloppsledningar, synts vara väl högt upptagna. Departementschefen ansåg sig kunna beräkna en nedsättning å ledningskostnaderna med i runt tal 100,000 kronor. Däremot borde någon minskning å den till oförutsedda utgifter m. m. för byggnadsarbetena upptagna posten av närmare angivna skäl icke äga rum.

Departementschefen anförde i detta sammanhang, att vid den blivande detaljbearbetningen av medicinalstyrelsens förslag borde tillvaratagas alla de möjligheter till besparingar i anläggningskostnader, som kunde visa sig före-

ligga utan att oundgängliga krav på anläggningens ändamålsenlighet åsidosattes. I sådant hänseende borde vissa av de utav besparingsnämnden åsyftade åtgärderna för besparing beträffande en del byggnadstekniska detaljer komma under noggrann omprövning. Vad särskilt anginge den av nämnden berörda frågan om valet av lämpligt taktäckningsmaterial för större byggnader, förefölle det departementschefen, som om ej ringa besparing skulle kunna ernås genom användande av s. k. eternit i stället för skiffer. Även i övrigt borde genom vissa förenklingar i detaljbearbetningen kunna vinnas någon kostnadsminskning. I anledning härav hade departementschefen ansett sig kunna, utöver redan förordade nedsättningar, beräkna en ytterligare anslagsnedsättning av omkring 75,000 kronor.

I enlighet härmed borde den av medicinalstyrelsen angivna totalsumman för anläggningskostnaderna, 7,907,800 kronor, minskas med (730,780 + 100,000 + 75,000) 905,780 kronor till 7,002,020 kronor eller i avrundat tal 7,000,000 kronor. Beträffande den kostnad per vårdplats, som denna utgiftssumma motsvarade, anförde departementschefen bland annat följande:

Denna kostnad innebure vid ett beräknat platsantal av 800 en summa av omkring 8,750 kronor per vårdplats. Detta belopp vore alltså, trots de förordade begränsningarna i byggnadsplanen, högre än den av medicinalstyrelsen angivna summan av 8,466 kronor per vårdplats. Förklaringen härtill läge i att upptagningspaviljongen enligt departementschefens förslag skulle tills vidare uteslutas ur byggnadsprogrammet. Medtoges kostnaderna för denna paviljong, skulle totalkostnaden enligt departementschefens förslag ökas till (7,000,000 + 560,100) 7,560,100 kronor, vilket vid ett platsantal av 900 motsvarade en platskostnad av ungefär 8,400 kronor.

Vid bedömande av de sålunda anförda beräkningarna vore vidare att märka, att medicinalstyrelsens uppskattning av kostnaden per vårdplats skett med inräknaande av reservplatserna, medan departementschefen ansett sig böra vid beräkningen av platskostnaden medtaga endast det platsantal, som anstalten *vid normal beläggning* beräknades rymma. Medräknades reservplatserna, skulle de i det föregående angivna kostnadssiffrorna enligt departementschefens förslag under antydda olika förutsättningar reduceras till omkring 8,433, respektive 8,094 kronor per vårdplats.

Här torde jag få omnämna, att Kungl. Maj:t, efter det riksdagen på förut angivna skäl avslagit framställningen om uppförande av ett hospital vid Umeå, genom beslut den 22 juni 1928 — förutom de förut omnämnda uppdrag, som lämnades medicinalstyrelsen beträffande utredning i frågan om förläggningsplats för hospitalet — även anbefallde medicinalstyrelsen att, utan avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut beträffande förläggningen av hospitalet i Västerbottens län, med beaktande av vad chefen för socialdepartementet till statsrådsprotokollet över socialärenden för den 20 mars 1928 anfört i ämnet, i samråd med byggnadsstyrelsen och 1927 års besparingsnämnd skyndsamt verkställa närmare utredning rörande uppförande av de för oroliga sjuka avsedda paviljongerna vid berörda hospital i tre i stället för två våningar. Tillika föreskrev Kungl. Maj:t, att denna utredning borde så planläggas, att resultatet av densamma kunde läggas till grund för förslag till 1929 års riksdag beträffande hospitalets uppförande.

Vissa nya undersökningar.

Utredning rörande paviljongerna för oroliga sjuka.

Vidare ber jag att här få erinra, att Kungl. Maj:t, på hemställan av min företrädare i ämbetet, genom beslut den 22 juni 1928 bemyndigade chefen för socialdepartementet att uppdraga åt högst fyra personer att i ett eller flera av länderna Danmark, Belgien, Holland, Tyskland, Österrike, Schweiz och Storbritannien bedriva studier rörande nyare utländsk erfarenhet beträffande arbetsterapien såsom behandlingsmetod inom sinnessjukvården och dess inverkan på planläggningen av sinnessjukanstalter m. m. Vid frågans anmälan inför Kungl. Maj:t erinrade departementschefen om vad han till statsrådsprotokollet för den 20 mars 1928 i anledning av besparingsnämndens förslag yttrat i ämnet samt tillade i anslutning härtill, att han funne önskvärt, att en undersökning komme till stånd rörande nyare utländsk erfarenhet beträffande arbetsterapien, särskilt vad anginge de anordningar med avseende å byggnadssätt, organisation, personaluppsättning m. m. ävensom i fråga om de byggnads- och driftkostnader, som föranleddes av en utsträckt tillämpning av denna behandlingsform. Härom anförde departementschefen vidare bland annat:

Även om måhända en mera avsevärd utsträckning av den redan tillämpade arbetsterapien icke omedelbart kan tänkas i vårt land, är det uppenbarligen av vikt att undersöka, huruvida planläggningen av de blivande nya sinnessjukanstalterna kan göras sådan, att möjlighet till en dylik utsträckning föreligger. Att 1928 års riksdag avslagit Kungl. Maj:ts förslag beträffande uppförande av ett hospital vid Umeå, varav föranletts uppskov med anläggande av en sinnessjukanstalt inom Västerbottens län, synes snarast utgöra en särskild anledning att redan under år 1928 företaga denna undersökning. Härigenom skulle det nämligen kunna bli möjligt att vid framläggande av nytt förslag beträffande ett dylikt hospital taga lämplig hänsyn till resultaten av undersökningen.

För undersökningen i fråga torde högst fyra personer — utsedda så, att medicinsk, byggnadsteknisk och statsekonomisk sakkunskap bland dem företrädas — böra erhålla i uppdrag att företaga studier i utlandet. Åt dessa personer torde böra uppdragas att i samband med studierna i nyss angivna hänseenden rörande arbetsterapien ägna uppmärksamhet jämväl åt andra frågor, som kunna vara av intresse vid det inom vårt land nu igångsatta arbetet med vidtagande av planmässiga åtgärder för anskaffande av erforderliga nya platser för den statliga sinnessjukvården, såsom till frågor angående organisation och byggnadssätt i allmänhet vid nyare utländska sinnessjukanstalter och särskilt angående väningsantal beträffande paviljonger för oroliga sjuka vid sådana anstalter.

Med stöd av det erhållna bemyndigandet uppdrog min företrädare i ämbetet den 22 juni 1928 åt t. f. statssekreteraren i socialdepartementet B. G. H. Hammarskjöld, överläkaren vid Strängnäs hospital E. K. Lauritzen, ledamoten av 1927 års besparingsnämnd, t. f. byråchefen i riksförsäkringsanstalten E. E. son Odelstierna samt intendenten i byggnadsstyrelsen M. O. E. L. Hökerberg att fullgöra ifrågavarande studieuppdrag. Samtidigt utsågs amanuensen i socialdepartementet E. A. Westling att såsom sekreterare biträda vid studieresan och det därmed förenade arbetet.

Med skrivelse den 24 juli 1928 underställde den sålunda tillsatta studie-delegationen — vilken antagit benämningen 1928 års studiedelegation för vissa

hospitalsbyggnadsfrågor m. m. — chefen för socialdepartementet en i huvuddrag utformad plan för en studieresa i förevarande syfte till länderna Danmark, Holland, Tyskland och Schweiz, vilken plan av departementschefen godkändes. Enligt berörda plan skulle delegationen, utom åt arbetsterapien och därmed sammanhängande förhållanden, under studierna ägna uppmärksamhet bland annat åt frågan om öppen sinnessjukvård utom anstalt, nämligen familjevård samt s. k. hjälpverksamhet för sinnessjuka.

Efter det t. f. byråchefen Odelstierna anmält sig vara på grund av sjukdom förhindrad att deltaga i den i planen avsedda studieresan, uppdrogs den 30 augusti 1928 åt ordföranden i 1927 års besparingsnämnd, generaldirektören E. R. Stridsberg att deltaga i densamma.

Genom Kungl. Maj:ts beslut den 27 juli 1928 uppdrogs vidare åt medicinalstyrelsens arkitekt E. C. Westman att deltaga i viss del av studieresan.

I huvudsaklig överensstämmelse med nyssnämnda plan har delegationen under tiden den 3 september—4 oktober 1928 företagit ifrågavarande studieresa.

Med skrivelse den 21 november 1928 framlade delegationen en redogörelse för de rön, som under studieresan gjorts i fråga om förläggning av patienter å sinnessjukanstalter i paviljonger med högre väningsantal än två. Berörda redogörelse överlämnades av Kungl. Maj:t den 22 november 1928 till medicinalstyrelsen för att tagas i övervägande vid fullgörande av styrelsens uppdrag att verkställa utredning rörande väningsantal i paviljongerna för oroliga sjuka vid hospitalet i Västerbottens län. Till vad delegationen i redogörelsen sammanfattningsvis anfört i ämnet återkommer jag i det följande.

Delegationens berättelse rörande studieresan i dess helhet samt därunder gjorda iakttagelser är under tryckning och kommer att ingå i serien Statens offentliga utredningar. Redogörelsen har i de delar, som äro av särskilt intresse för frågan om arbetsterapien, i preliminärt utkast under hand tillställts medicinalstyrelsen i slutet av år 1928 och alltså i berörda delar varit tillgänglig för styrelsen vid utformande av det föreliggande förslaget beträffande uppförande av hospitalet vid Umeå. Samtliga de i studieresan deltagande personerna hava vidare på olika stadier deltagit i förarbetena till den nu föreliggande framställningen.

Delegationen har med särskild skrivelse överlämnat en sammanfattning över sina rön och iakttagelser under studieresan, avsedd att ingå i reseberättelsen. Denna sammanfattning är, i vad den avser arbetsterapien, av följande huvudsakliga innehåll.

Arbetsterapiens grundväsentliga innebörd kan sägas vara en metodiskt genomförd, på envar av de sjuka inriktad, uppfostrande påverkan, närmast äsyftande att bibringa de sjuka ett ordnat och lugnt uppträdande och motarbeta deras störande tendenser, sjukdomspräglade tilltag ävensom deras för-sjunkande i överksamhet och apati.

Den närmare utformningen av denna behandlingsmetod hos doktor Simon i Gütersloh och annorstädes har av delegationen i berättelsen utförligt skildrats. Endast som ett led i densamma, låt vara det viktigaste, ingår reglbunden och på noggrant sätt organiserad sysselsättning av de sjuka med nyttigt arbete, »arbetsterapi» i trängre bemärkelse.

Arbetsterapi i denna mening innebär i förhållande till det sedan gammalt å sinnessjukhusen tillämpade patientarbetet väsentligen följande nya moment, nämligen *dels* en utökning av arbetsverksamheten över huvud taget, i det att behandlingsmetoden bland annat äsyftar att i möjligaste mån inskränka den under de senaste decennierna i vidsträckt omfattning anlitade sänglägesbehandlingen och förmå *samtliga* uppevarande patienter till regelbundet arbete, *dels* en därmed i samband stående utsträckt användning av daglokalerna inom sjukavdelningarna såsom arbetsrum samt anordnandet även annorstädes av arbeten, som lämpa sig för de av olika anledningar minst arbetsdugliga sjuka.

Härav betingas såväl ett ökat behov av *byggnadsutrymme för patientarbetet* som ock vissa omläggningar i dispositionen av befintliga lokaler, jämte det att behovet av god tillgång till *utomhusarbete* kraftigt aktualiserats. Till belysning härav må beträffande anordningarna för patienternas sysselsättning å anstalter, där arbetsterapi systematiskt utövas, anföras följande.

En mycket stor del av patienterna, särskilt å avdelningarna för oroliga eller förslöade, sysselsättas inom avdelningarnas vanliga *daglokaler*. Utrymmet i dessa lokaler anses därför icke böra understiga 3 kvm. per patient och lämpligen böra fördelas på flera särskilda rum. God kommunikation med promenadgårdarna, vilka sommartid i stor utsträckning tagas i anspråk för arbetet, framhålles som ett viktigt önskemål. Invid daglokalerna bör å varje avdelning finnas ett mindre rum för förvaring av arbetsmaterial. Där avdelningar, såsom på många håll är fallet, från början inrättats uteslutande för sänglägesbehandling, med inga eller mycket små dagrumsutrymmen, har införandet av den ökade arbetsterapien berett avsevärda lokalsvårigheter.

Utom avdelningarna sysselsättas patienter, såväl manliga som kvinnliga, i mycket stort antal med arbete i det fria. Stor areal för *trädgård* och *jordbruk* framhålles sålunda som en viktig förutsättning för arbetsterapien. Jordmännens bördighet anses däremot vara av mindre betydelse, i det att en mindervärdig jordman ofta bereder bättre arbetstillfällen än en i hög kultur varande.

God tillgång till *verkstadslokaler* för skilda yrkesarbeten samt utrymmen för vävnad, sömnad och handslöjd av olika slag är av stor betydelse särskilt för sysselsättandet av mera lugna, yrkeskunniga eller eljest försigkomna sjuka.

Men än mera framträder angelägenheten av att söka utfinna och anordna arbeten, som särskilt lämpa sig för de mindre försigkomna eller, där det gäller opålitliga, kunna utföras med minsta möjliga användning av farliga verktyg. De lokaler, som erfordras härför, äro av mycket växlande art. Här och var äro relativt stora byggnader inrättade enkom för detta ändamål, ibland helt fabriksmässigt utrustade. I stor utsträckning utnyttjas sjukpaviljongernas källarvåningar, då god belysning där kan erhållas. I många fall komma emellertid enkla skjul till utmärkt användning för vissa arbeten, såsom tillverkning av slaggtegel eller dylikt.

I *centralköken* sysselsättas i allmänhet ett stort antal kvinnor med potatiskalning och rensning av grönsaker, och flerstädes finnas särdeles rymliga och kostsamt utrustade lokaler uteslutande för detta ändamål.

I anstalternas *tvättinrättningar* sysselsättas likaledes många kvinnliga patienter. De framhålles anordnandet av handtvätt såsom särdeles ändamålsenligt för de oroligaste kvinnorna.

Beträffande arbetsterapiens *driftsekonomiska verkningar* betonades allmänt, att man vid arbetets anordnande först och främst tog hänsyn till dess värde för de sjukas behandling, och att det ekonomiska arbetsresultatet ofta blev intet eller obetydligt. Att en viss inskränkning i fråga om antalet ekonomipersonal i många fall ernåtts, framgick dock tillfyllest. Någon minskning

av sjukvårdspersonalen synes behandlingsmetoden näppeligen medföra. I varje fall äro erfarenheterna på denna punkt icke överensstämmande, och från flera håll framhölls det, att genomförandet av arbetsterapien vid äldre anstalter med ett stort antal annorlunda invanda kroniskt sjuka åtminstone första tiden snarast krävde ökning av ifrågavarande personal. Att patienternas lugnare uppträdande med relativt sällan förekommande skadegörelse å kläder och inventarier samt minskad osnyggighet indirekt bidrager till minskning av vårdkostnaden lider emellertid intet tvivel.

Arbetsanskaffningen erbjuder, såsom lätt inses, betydande svårigheter särskilt beträffande de arbeten av enklaste slag, som lämpa sig för psykiskt slappa eller förvirrade och oroliga sjuka. I viss mån försvåras även avsättningsmöjligheterna för arbetsprodukterna på grund av de hänsyn, som måste tagas till det fria yrkesarbetet. En utväg, som man icke sällan begagnar sig av, är att låta de sjuka för hand utföra vissa enkla arbeten, som eljest ske maskinellt. Därmed kan anordnas lämpligt massarbete, som visserligen giver mycket ringa ekonomiskt utbyte men därför också är så gott som utan betydelse i arbetskonkurrensen.

Jämte patienternas sysselsättande med arbete ingå i den Simonska behandlingsmetoden åtskilliga andra faktorer med psykoterapeutisk verkan i samma riktning. Bland dylika faktorer, vilka i reseberättelsen behandlats, må framhållas den oavslåtlige omtanken om och anordningarna för underhållning och tidsfördriv för de sjuka mellan arbetstimmar och på helgdagarna samt det metodiska avlägsnandet av alla moment, som oroa de sjuka och därigenom störa den miljö av ordning och lugn, vars inflytande på sinnena man på allt sätt söker understödja.

Behandlingens verkningar i fråga om patienternas yttre uppträdande och hela anstaltskaraktärens gestaltning ansågos allmänt utomordentligt gynnsamma och voro mycket påtagliga vid jämförelse med de sjukhus av eljest likartad karaktär, där denna behandling icke tillämpades.

I vad mån den i stort sett med suggestiva medel och framför allt miljöpaverkan arbetande behandlingsmetoden förmår att i vissa fall åstadkomma en verklig förbättring i sjukdomen, torde, enligt vad för delegationen framhölls, tills vidare få anses ovisst. Att den bidrager till att möjliggöra utskrivning från sjukhusen av ett icke ringa antal patienter, särskilt där hjälpverksamhet för sinnessjuka, som vistas utom anstalt, är organiserad, är däremot enligt erfarenheterna från anstalter, där metoden kommit till användning, otvivelaktigt.

Såsom av delegationens berättelse om anstaltsbesöken framgår, är utformningen av arbetsterapien vid olika anstalter, där den kommit till användning, rätt olika även i fråga om lokala anordningar, oberoende av de möjligheter som anstaltens planläggning erbjuder. En anstaltsledare förlägger exempelvis så mycket arbete som möjligt, även hantverk, till avdelningarna, en annan föredrager gemensamma arbetslokaler utom avdelningarna. Någon genomgripande ändring i den gängse anstaltstypen synes genomförandet av arbetsterapien icke göra erforderlig.

Man får i fråga om den Simonska behandlingsmetodens tillämpning ett synnerligen starkt intryck av att läkarens personliga insats i arbetet är av fundamental betydelse för dess resultat.

Uppdrag åt
medicinal-
styrelsen att
överbearbeta
1927 års
förslag.

Genom förenämnda beslut den 14 december 1928 i frågan om förläggningsplats för hospitalet uppdrog Kungl. Maj:t åt medicinalstyrelsen att verkställa den överarbetning av styrelsens den 28 december 1927 framlagda förslag rörande hospitalets anordnande, som kunde finnas påkallad med an-

ledning av de i enlighet med Kungl. Maj:ts beslut den 22 juni 1928 verkställda fortsatta undersökningarna rörande grundförhållandena på ifrågasatt område inom Umeå socken eller som i övrigt kunde anses erforderliga. Tillika föreskrev Kungl. Maj:t, att styrelsen vid omförmälda överarbetning jämväl skulle taga under övervägande vad av chefen för socialdepartementet till statsrådsprotokollet över socialärenden den 20 mars 1928 anförts i fråga om vissa delar av styrelsens då förevarande förslag och särskilt vad som därvid yttrats beträffande hospitalets platsantal och de förhållanden, som kunde inverka på desamma, samt därefter till Kungl. Maj:t inkomma med fullständigt, av ritningar och kostnadsberäkningar åtföljt förslag i ämnet. Vidare anbefalldes styrelsen att i samband med nämnda förslag framlägga redogörelse för den tidigare åt styrelsen uppdragna utredningen i fråga om våningsantalet i paviljongerna för oroliga sjuka.

Med skrivelse den 7 februari 1929 har medicinalstyrelsen nu framlagt ett överarbetat, av ritningar och kostnadsberäkningar åtföljt förslag rörande hospitalets anordnande. I särskild skrivelse av samma dag har styrelsen vidare framlagt resultatet av den verkställda utredningen beträffande paviljongerna för oroliga sjuka. Jag övergår nu att redogöra för det överarbetade förslaget.

Medicinalstyrelsens förslag 1929.

Nämnda förslag har utarbetats med biträde av samma personer, som medverkat vid uppgörandet av 1927 års förslag, nämligen överinspektören Göransson och överläkaren Lauritzen samt för situationsplan och byggnader arkitekten Westman, för värmeanläggningen ingenjören Theorell, för vatten- och avloppsledningar ingenjören Bergström samt för elektrisk kraft- och belysningsanläggning överingenjören Holmgren.

Såsom förut antytts, har styrelsen vid sin redogörelse och motivering för det omarbetade förslaget, förutom i de frågor som av Kungl. Maj:t anbefallits till övervägande vid omarbetningen, huvudsakligen inskränkt sig till de delar av förslaget, vilka innebära förändringar i 1927 års förslag.

Beträffande *byggnadernas antal* hava följande avvikelser gjorts från 1927 års förslag. Ett 8-familjshus för gift personal, å situationsplanen till 1927 års förslag betecknat med XXI, hade, såsom tidigare omnämnts, redan vid ingivandet av nämnda förslag av styrelsen föreslagits böra uteslutas för nedbringande av kostnaderna; denna byggnad har ej heller nu upptagits. Det i 1927 års förslag under XVIII upptagna bostadshuset för gift personal har nu upptagits sammanbyggt med bostadshuset XXII. Kyrkan har i överensstämmelse med föredragande departementschefens ståndpunkt i 1928 års proposition uteslutits.

Byggnadernas antal och förläggning.

Förläggningen av de i förslaget upptagna byggnaderna framgår av en vid styrelsens skrivelse fogad situationsplan. För att underlätta ett bedömande av förslaget torde nämnda situationsplan få i avtryck fogas såsom bilaga till statsrådsprotokollet. Det torde böra påpekas, att byggnadernas numreringsplan i situationsplanen, liksom även den av medicinalstyrelsen vid redogörelsen för förslaget använda nummerbeteckningen, är densamma som an-

vändes i 1927 års förslag i dess första utformning och alltså före de tidigare omnämnda, av medicinalstyrelsen vid avlämnandet av 1927 års förslag förordade inskränkningarna i den ursprungliga byggnadsplanen. Härav förklaras den omständigheten, att vissa å 1927 års situationsplan befintliga sifferbe-teckningar, avseende nu uteslutna byggnader, ej återfinnas å den nu före-liggande situationsplanen.

Förläggningen av byggnaderna överensstämmer i allt väsentligt med den under alternativ B i 1927 års förslag angivna och är, såsom av styrelsen i förenämnda skrivelse den 13 november 1928 framhållits, den enligt styrel-sens mening med hänseende till grundförhållandena å området lämpligaste. Endast de vid entrén till anstalten belägna bostadshusen, vilkas antal såsom nyss nämnts minskats med två, hava förlagts något annorlunda med hänsyn till de under år 1928 gjorda grundundersökningarna, varjämte begravnings-kapellet förlagts på större avstånd från ekonomibyggnaden.

*Paviljongerna
för oroliga
sjuka.*

I fråga om paviljongerna för oroliga sjuka åberopar styrelsen den med särskild skrivelse den 7 februari 1929 överlämnade, i samråd med byggnads-styrelsen och 1927 års besparingsnämnd verkställda utredningen i detta ämne.

I berörda skrivelse har medicinalstyrelsen till en början omnämnt, att arkitekten Westman på styrelsens uppdrag och i samråd med överläkaren Lauritzen uppgjort alternativa förslag till paviljongernas uppförande, det ena med två och det andra med tre våningar.

Innan styrelsen ingått på behandling av dessa alternativa förslag, har styrelsen erinrat, hurusom styrelsen tidigare framhållit, att uppförandet av en för oroliga sinnessjuka avsedd paviljong i tre våningar vore från sjuk-vårdssynpunkt ofördelaktigt. Styrelsen har vidare åberopat det uttalande, vari 1928 års *studiedelegation för vissa hospitalsbyggnadsfrågor m. m.* sam-manfattat sin tidigare omförmälda redogörelse för av delegationen gjorda erfarenheter rörande denna frågas läge i vissa främmande länder. Nämda sammanfattning är av följande lydelse:

»Av de upplysningar, som under resan erhållits och för vilka i det före-gående delvis redogjorts, framgår otvetydigt, att de låga paviljongerna, sär-skilt envåningshusen, anses såsom från sjukvårdssynpunkt ändamålsenligast. För lugnare patientkategorier tillämpas allmänt tvåvåningsbygge. Även tre-våningshus — som mestadels uppförts i tidigare skeden och i åtskilliga fall tillhöra slotts- eller liknande byggnader vilka ursprungligen tjänat andra ändamål — anses emellertid av många sinnessjukläkare för vården av så-dana patienter rätt väl användbara, under förutsättning av goda kommu-nikationer från patientavdelningen till promenadgårdarna. Man önskar där-för också undvika användningen av översta våningen för patienter, som en del av dagen vårdas sängliggande, och helst förlägger man till denna vå-ning enbart sovlokaler. För oroliga patienter hava blott på enstaka håll trevåningspaviljonger kommit till användning, och där det skett eller är pla-nerat, söker man i möjligaste mån tillgodose ljudisolering eller förlägger till tredje våningen endast sovlokaler för de minst oroliga av patienterna från avdelningar, som äro belägna i underliggande våningar.

Frågan har emellertid beträffande paviljonger för oroliga sjuka i viss mån kommit i ett nytt läge i och med tillämpningen av den utvidgade arbetsterapien enligt doktor Simons mönster. Det är — såsom redan i samband med redogörelsen för förhållandena vid anstalten i Gütersloh antytts — påtagligt, att denna behandlingsmetod är ägnad att medföra betydligt ökat lugn på de oroliga avdelningarna och att sålunda avsevärt minska dessa avdelningars särkaraktär. Man har all anledning antaga, att denna behandlingsmetod kommer att vinna allmänt insteg inom sinnessjukvården samt att därmed betydelsen av de omständigheter, vilka särskilt i fråga om paviljonger för oroliga talat mot byggnadernas uppförande i flera våningar, kommer att försvagas. Emellertid är att märka, att, såsom framgår av det föregående, en bekväm kommunikation mellan avdelningarna å ena sidan samt promenadgårdar ävensom verkstäder m. m. å andra sidan är av betydelse för nämnda behandlingsmetods rationella genomförande, i vilket avseende envåningshuset givetvis är det lämpligaste och varje våning därutöver innebär en försämring.»

Vad delegationen anfört är, tillägger medicinalstyrelsen, ägnat att giva stöd åt den av styrelsen uttalade uppfattningen.

Beträffande de av arkitekten Westman uppgjorda alternativa förslagen har styrelsen härefter anfört huvudsakligen följande.

Tvåvåningsförslaget har beträffande planläggning och utrymmen i stort sett anslutits till 1927 års förslag, men vissa förändringar hava dock vidtagits, avseende att öka utrymmet för uppevarande patienter på bekostnad av utrymmet för sänglägesbehandling. Under det att 1927 års förslag upptog två avdelningar för huvudsakligen sängliggande patienter om vardera 33 platser och en avdelning för uppevarande patienter med 48 platser, i allt således 114 platser, innehåller det nya förslaget en avdelning av den förstnämnda typen med 36 och två av det sistnämnda slaget med respektive 45 och 41 platser, i allt 122 platser. Det nya förslaget innehåller oaktat platsökningen ingen ökning i byggnadskub jämfört med fjolårets förslag. Avdelningarna hava så förlagts, att bottenvåningen innehåller avdelningen för 41 patienter jämte daglokaler till avdelningen för 45 patienter, vars sovrum ligga i övre våningen jämte hela sänglägesavdelningen för 36 patienter.

Trevåningsförslaget har i fråga om avdelningarnas art och planläggning gjorts nära överensstämmande med tvåvåningsförslaget. Därvid har iakttagits, att — för tillgodoseende av lätt kommunikation mellan promenadgårdar och daglokaler — inga daglokaler förlagts till tredje våningen. Denna innehåller sovlokaler för tvenne avdelningar uppevarande patienter om vardera 47 platser, vilka avdelningars daglokaler ligga i mellanvåningen, under det att bottenvåningen upptages av en avdelning om 40 platser, avsedd för huvudsakligen sänglägesbehandling. Vid dispositionen av utrymmena i trevåningsförslaget har plats uppstått för ett något större antal patienter än enligt tvåvåningsförslaget, nämligen 134 platser mot 122.

Av de till förslagen hörande kostnadsberäkningarna framgår, att uppförandet av de båda paviljongerna för oroliga skulle draga en kostnad av 1,362,000 kronor för tvåvåningsförslaget och 1,289,000 kronor för tvåvåningsförslaget. Trevåningsförslaget skulle alltså betinga en merkostnad utöver tvåvåningsförslaget av 73,000 kronor. Kostnaden per vårdplats skulle emellertid på grund av det större platsantalet ställa sig 201 kronor billigare i

tre- än i tvåvåningsförslaget, i det att kostnadsberäkningen innebär att det förstnämnda skulle draga en kostnad av 5,082 kronor per plats mot 5,283 kronor per plats enligt tvåvåningsförslaget.

I anslutning till dessa kostnadsberäkningar framhåller medicinalstyrelsen, att man för en noggrann jämförelse av kostnaderna mellan de båda förslagen givetvis borde kunna jämföra byggnader med sinsemellan lika platsantal. Härom anför styrelsen emellertid vidare följande:

Att beräkna kostnaderna för tvåvåningsförslaget, reducerat till tvåvåningsförslagets platsantal, möter vissa svårigheter. Med en beräkningsgrund efter kostnaden per plats, så utförd att kostnaden för tvåvåningshuset minskas med ett belopp motsvarande de överskjutande platsernas antal och tvåvåningsförslagets platskostnad, skulle ett sålunda reducerat tvåvåningsförslag ställa sig 49,000 kronor billigare än tvåvåningsförslaget. Arkitekten Westman, som utfört denna beräkning, påpekar emellertid samtidigt, att beräkningen blir missvisande till förmån för tvåvåningsförslaget, enär bilokalerna icke kunna minskas i samma proportion som de direkta patientlokalerna.

Denna beräkning visar därför med säkerhet endast så mycket, att ett reducerat tvåvåningsförslag skulle medföra en besparing, som icke uppginge till 49,000 kronor.

Härtill kommer, fortsätter medicinalstyrelsen, att såväl paviljongernas platsantal i sin helhet som platsfördelningen mellan de olika avdelningarna är lämpligare i tvåvånings- än i tvåvåningsförslaget. Den framlagda utredningen har avsett en patientbeläggning inom paviljongerna för oroliga, vilken icke skulle innebära någon väsentligare ökning av det från början föreslagna. En dylik ökning är, efter vad närmare undersökningar givit vid handen, enligt styrelsen ej heller att förorda. Patientantalet inom dessa paviljonger utgjorde enligt 1927 års förslag, som omfattade även upptagningspaviljongen, 24.4 % av totalantalet. Utan upptagningspaviljongen steg siffran till 27.5 %. Enligt det nya tvåvåningsförslaget bleve motsvarande siffror med upptagningspaviljong 25.7 % och utan denna paviljong 28.9 %, enligt tvåvåningsförslaget respektive 27.7 % och 31.1 %. Till jämförelse har styrelsen omnämmt, att motsvarande siffra å Strängnäs hospital är 22.5 % och i kasernkommitténs förslag till sinnessjukanstalt i Jönköpings regementes kasernetablissemang 21.8 % för män och 22.2 % för kvinnor. Det framgår sålunda, framhåller styrelsen, att vid en mera avsevärd ökning av beläggningen i paviljongerna för oroliga medtagandet av en upptagningspaviljong icke skulle räcka till att rimligen kompensera en sådan ökning.

Av sålunda angivna skäl och då styrelsen på grunder, som tidigare i detta avseende åberopats, icke funnit lämpligt att påbygga en paviljong för oroliga med en våning avsedd för patienter av annan kategori, har styrelsen ansett sig icke böra låta uppgöra förslag och kostnadsberäkningar för paviljonger med större våningsstorlek än enligt 1927 års förslag, så mycket mindre som den framlagda utredningen enligt styrelsen giver anledning att antaga, att även med därav föranledd ökning av beläggningen den ekonomiska fördelen av tvåvåningsförläggning bleve av relativt ringa betydelse.

Under sålunda föreliggande omständigheter har medicinalstyrelsen funnit de fördelar, som ur sjukvårdssynpunkt stå att vinna medelst uppförande av paviljongerna i endast två våningar, icke böra uppoffras.

Över de uppgjorda alternativa förslagen till paviljongerna i fråga har styrelsen inhämtat yttranden från byggnadsstyrelsen och 1927 års besparingsnämnd, vilka deltagit jämväl i den förberedande utredningen i ärendet.

Byggnadsstyrelsen framhåller, att den av medicinalstyrelsen anförda beräkningsgrunden efter platskostnad för att komma till kostnaden för en byggnad enligt trevåningsförslaget med reducerat platsantal vore missvisande. Byggnadsstyrelsen anför en beräkning efter annan grund, nämligen kubikberäkning, ledande därtill, att ett till tvåvåningsförslagets platsantal reducerat trevåningsförslag kunde beräknas medföra en *högre* kostnad än tvåvåningsförslaget. I övrigt har byggnadsstyrelsen icke haft något att för sin del erinra mot vad medicinalstyrelsen anfört i ärendet.

Ej heller 1927 års besparingsnämnd har haft något att anmärka mot förslaget.

På grund av vad sålunda förekommit har medicinalstyrelsen funnit sig böra förorda, att paviljongerna för oroliga vid det planerade hospitalet måtte uppföras i endast två våningar. I enlighet härmed har styrelsen avfattat det förslag med tillhörande kostnadsberäkningar, som avser anstaltens anordnande i dess helhet.

I föreliggande förslag ingår, liksom fallet var i 1927 års förslag, uppförandet av en upptagningspaviljong samtidigt med övriga anstaltsbyggnader.

Beträffande denna paviljong har styrelsen erinrat om vad styrelsen i 1927 års förslag anfört angående paviljongens uppgift i sjukvårdsanläggningen samt om vad min företrädare i ämbetet yttrat beträffande paviljongen. I dessa avseenden får jag återropa den förut lämnade redogörelsen.

I fråga om upptagningspaviljongen har medicinalstyrelsen, utöver vad styrelsen förut anfört därom, nu framhållit, att anordningarna inom densamma till typen skilja sig från planeringen av avdelningarna för lugna inom huvudkomplexet egentligen endast därutinnan, att avdelningarna äro mindre, att sovsalarna äro beräknade för ett något lägre sängantal och ligga mera avskilda från varandra, att enkelrummens antal är något högre samt att passage genom avdelningen är anordnad medelst en korridor. Dessa skiljaktigheter, i förening med paviljongens förläggning på något avstånd från huvudkomplexet, avse att lättare kunna bereda nyinsjuknade, ofta ömtåliga patienter ro och skydd mot irriterande inverkan av omgivningen. Detta underlättar, framhåller styrelsen, i hög grad en ändamålsenlig behandling av ifrågavarande sjuka och är ägnat att öka utsikterna för deras tillfrisknande eller förbättring. Att anstalten redan från början utrustas med denna anordning för en förbättrad sjukvård finner styrelsen högeligen önskvärt. De sålunda för-

Upptagningspaviljongens uppförande samtidigt med övriga anstaltsbyggnader.

bättrade vårdförhållandena kunna visserligen enligt styrelsen antagas komma att bidra till att sinnessjukhuset blir anlitat för en del i verkligt behov av sinnessjukhusvård varande insjuknade i fall, där man eljest till men för den sjuke skulle hava undvikit eller uppskjutit intagning, men detta utgör enligt styrelsens mening endast ett ytterligare skäl att utan dröjsmål låta paviljongen komma till utförande. Med anordnandet av upptagningspaviljongen avses sålunda *icke* att skapa vårdplatser för dem, som äro mindre i behov av vård å sinnessjukhus än sådana sjuka, som för närvarande pläga där intagas.

Styrelsen har i detta sammanhang, för att belysa den av sinnessjukläkare hysta uppfattningen i denna fråga, meddelat, att sammanslutningen av dessa läkare, Svenska psykiatriska föreningen, efter att vid sitt årsmöte i september 1928 hava diskuterat den av styrelsen framlagda planen för sinnessjukvårdens ordnande till styrelsen inkommit med en skrivelse, däri föreningen framhållit, att det för sinnessjukvården vore av största vikt, att särskilda paviljonger för vård av lugna och ömtåliga sjuka redan under en första tioårig byggnadsperiod komme till stånd vid landets olika hospital. Föreningens skrivelse innehåller bland annat följande:

För att våra sinnessjukhus skola kunna fylla de fordringar, som böra ställas på dem, krävas emellertid också nybyggnader av en art, som icke beretts plats i de första tio årens program. Icke sällan mottagas å sinnessjukhusen redan nu sjuka, som icke kunna erhålla fullt tillfredsställande vård, därför att de icke i tillbörlig grad kunna skyddas från obehagliga och irriterande intryck och vinna det lugn och den ro, som de behöva. För framtiden måste man förutsätta, att man med ett ökat antal platser i allt större utsträckning skall komma att till vård få mottaga sådana lugna och ömtåliga sjuka, vilka icke å våra vanliga hospitalsavdelningar kunna beredas tillfredsställande vårdförhållanden. Det blir då nödvändigt att ordna här för. Vad som fordras är uppenbarligen särskilda, på lämpligt sätt inrättade avdelningar, väl skilda från sjukhuset i övrigt. Tillkomsten av sådana avdelningar för lugna och ömtåliga sjuka är tydligen särskilt ägnad att åt sjukhuset i dess helhet ge en karaktär av verklig vårdanstalt och att bortarbota den uppfattning av sinnessjukhuset såsom en anstalt för förvaring och inspärning, vilken till största skada för de sjuka behärskat den allmänna meningen.

Styrelsen anför härefter, att den nyss omförmälda utredningen angående lämpligheten av att uppföra sinnessjukhusets paviljonger för oroliga patienter i tre våningar givit vid handen, att med bibehållandet av upptagningspaviljongen samt med uppförande i två våningar av paviljongerna för oroliga proportionen mellan platsantalet för oroliga och för lugna patienter enligt det nu föreliggande förslaget syntes bliva lämpligt avvägd.

Beträffande upptagningspaviljongens läge erinrar styrelsen om 1927 års besparingsnämnds förut återgivna förslag om paviljongens förläggande omkring 100 meter närmare värme- och kraftcentralen än enligt det ursprungliga förslaget. Styrelsen förklarar sig emellertid alltjämt vidhålla sitt år 1928 uttalade avstyrkande av en mera betydande förflyttning av paviljongen, enär denna därigenom skulle komma för nära promenadgården till paviljongen för oroliga män.

Av sålunda angivna skäl har styrelsen förordat upptagningspaviljongens uppförande samtidigt med anstaltens övriga byggnader, oaktat platsantalet i paviljongerna för oroliga patienter icke föreslagits i avsevärd grad ökat, och på den tidigare föreslagna platsen.

Förslaget har vidare från 1927 års förslag bibehållit uppförandet av två arbetspaviljonger, en för manliga och en för kvinnliga patienter. Skälet till att styrelsen, trots föredragande departementschefens år 1928 intagna ståndpunkt i denna fråga, förnyat sitt förslag om två paviljonger står, framhåller styrelsen, i samband med det ökade behov av arbetslokaler för de sjuka, som sinnessjukvårdens utveckling synes medföra. Skulle det på grund härav framdeles visa sig erforderligt att bereda mera utrymme för patientarbete än sinnessjukhuset enligt förevarande förslag skulle disponera, har styrelsen ansett detta lämpligast kunna ske genom påbyggnad av den ena av eller båda de föreslagna arbetspaviljongerna med en andra våning. Styrelsen har därför ansett välbetänkt att hålla denna utväg öppen. Även eljest innebär det enligt styrelsen givetvis en fördel för sjukvården att hava tillgång till särskilda byggnader för de manliga och kvinnliga patienterna.

Bibehållande av två arbetspaviljonger.

Förutom de förenklingar och inskränkningar i det ursprungliga förslaget av år 1927, som vid överlämnandet av detsamma av styrelsen förordades och för vilka redogjorts i det föregående, hava nu i flertalet byggnader föreslagits vissa större eller mindre ändringar. Om dessa ändringar har styrelsen anfört följande:

Ändringar i byggnadsplanerna.

En del av dessa ändringar avse viss *utökning av daglokaler* för patienterna, mestadels i samband med *minskning* av det för sängplats beräknade *utrymmet i sovsalarna*, vilken jämkning vidtagits med hänsyn till den inskränkning av sänglägesbehandlingen för de sjuka, som man har anledning motse. Sålunda hava inom paviljongerna för oroliga — såsom förut omnämnts — bland annat föreslagits inom vardera paviljongen två avdelningar för uppegående och endast en för sänglägesbehandlade patienter i stället för den motsatta proportionen i 1927 års förslag. Mindre ändringar hava föreslagits i samma syfte även inom de stora paviljongerna för lugna och halvroliga patienter; antalet platser har därvid kunnat ökas med en inom vardera paviljongen.

På vissa håll, nämligen i paviljongen för oroliga män och öppen-dörrpaviljongen för män, hava terrängförhållandena befunnits medgiva inrättandet av några *arbetslokaler i källaren*.

I *administrationsbyggnaden* har medelst en förändring i planerna uppnåtts, att endast ett bostadsrum, mot fyra i 1927 års förslag, vetter mot norr.

Den långa *ekonomibyggnaden* har givits en bruten utformning för att i minsta möjliga mån skymma för sköterskebyggnaden.

Vissa andra planändringar hava vidtagits för att nedbringa byggnadskostnaderna. *Sköterskebyggnaden* har sålunda minskats med åtta rum, i det att styrelsen ansett sig kunna avse ett något mindre antal rum såsom enkelrum än ursprungligen beräknats. *Verkstadshuset* har i överensstämmelse med föredragande departementschefens ståndpunkt i propositionen till 1928 års riksdag minskats och en del lokaler förlagts i en andra våning. Den enligt förra förslaget i verkstadshuset förlagda *smedjan* har kunnat inrymmas i ångpannehuset. Planerna för en del *bostadshus* hava omarbetats, varvid byggnadskuben kunnat något minskas.

Byggnadssätt,
material
m. m.

Arkitekten Westman har i skrivelse den 18 januari 1929, i vilken han med överlämnande av nya kostnadsberäkningar redogjort för de väsentligaste av de föreslagna ändringarna i byggnaderna, omnämnt, att vissa, dock ej vidlyftigare förenklingar beträffande material m. m. vidtagits och i kostnadsberäkningarna iakttagits. I samband härmed har Westman även berört den av besparingsnämnden vid granskning av 1927 års förslag väckta och av departementschefen i 1928 års proposition behandlade frågan om de större *yttertakens beläggande med eternit* i stället för med skiffer. Westman omnämner, att den av besparingsnämnden ifrågasatta ändringen härutinnan icke vidtagits. Om anledningarna härtill anför Westman huvudsakligen följande:

Besparingsnämnden hade framhållit, att en besparing av 60,000 kronor kunde erhållas, om eternit komme till användning. I skrivelse till medicinalstyrelsen den 6 februari 1928 angående besparingsnämndens yttrande hade Westman uppskattat besparingen till inemot 40,000 kronor. Sedermera hade införskaffats upplysningar angående eterniten från en del platser, där den kommit till användning. Omdömena hade gått mycket isär. Medan från en del håll eterniten fått goda vitsord, hade den från andra håll ansetts vara behäftad med betänkliga fel, såsom att den ej vore tillräckligt tätande mot yrsnö samt att den vore spröd såväl vid stark köld som på grund av solens inverkan. En undersökning inom byggnadsstyrelsen hade även igångsatts men vore ej slutförd.

Om eternit komme till användning, borde den, som även framhållits i nyssnämnda skrivelse till medicinalstyrelsen, läggas med s. k. dubbeltäckning och ej, som besparingsnämnden utgått ifrån, med enkeltäckning. Efter införskaffande av pris på såväl eternit som skiffer beräknade Westman besparingen å eternit med dubbeltäckning till inemot 20,000 kronor. Visserligen vore detta en rätt stor summa, men i betraktande av den risk, som man att döma av flera uttalanden angående eternit tydligen löpte, om den skulle användas i så stor utsträckning som här vore i fråga, syntes det ej vara skäl att nu räkna med eternit. En fortsatt utredning borde göras, men det vore säkrast att i beräkningarna utgå från skiffer och dess priser. Att eterniten därjämte till utseendet vore ett dött och intresselöst material, som syntes med tiden bliva än sämre i detta avseende, kunde vara en synpunkt, som här icke finge göra sig gällande men som likväl icke stärkte önskvärdheten av dess användning.

För egen del har medicinalstyrelsen anslutit sig till vad Westman sålunda anfört.

Beträffande den i 1927 års förslag ingående anläggningen av ett *stickspår* till anstalten från järnvägslinjen Umeå—Vännäs har styrelsen tidigare i sin förut omförmälda skrivelse den 13 november 1928 ifrågasatt, huruvida en dylik anläggning skulle komma att visa sig ekonomiskt fördelaktig, med hänsyn därtill att transport medelst lastautomobil från Umeå hamn tilläventyrs kunde ställa sig billigare. Kostnaden för spåranläggningen var icke upptagen i kostnadskalkylen för 1927 års förslag, enär man ansåg, att denna kostnad skulle täckas av minskade transportkostnader vid anstaltens uppförande. Styrelsen har icke heller upptagit spåranläggningen i sitt nu framlagda förslag utan anser, att frågan om spårförbindelsens anordnande icke nu bör avgöras utan bör bliva beroende på en framdeles verkställd utredning angående transportförhållandena.

Några byggnader för trädgård och jordbruk hava av skäl, som anfördes i 1927 års förslag, ej heller i det omarbetade förslaget medtagits.

För värme- och ventilationsanläggningen samt köks-, tvätt- och desinfektionsutrustningen jämte elektrisk bakugn har styrelsen upptagit ett av ingenjören H. Theorell den 16 januari 1929 uppgjort förslag. Med hänvisning till Theorells skrivelse i ärendet har styrelsen anført huvudsakligen följande.

Värmeledning
m. m.

Enligt 1927 års förslag skulle samtliga inom huvudkomplexet förlagda byggnader uppvärmas från en i ångpannehuset förlagd värmecentral. Till denna central skulle enligt det först uppgjorda alternativet A beträffande förläggningen av huvudkomplexet anslutas jämväl de i närheten av huvudkomplexet förlagda tre bostadshusen för läkare och syssloman, under det att man enligt förslaget av styrelsen förordade alternativ B i samband med en något ändrad förläggning för dessa bostadshus avsett en särskild, men för de tre husen gemensam värmecentral. I båda alternativen upptogs separata värmeanläggningar dels för upptagningspaviljongen, dels, med gemensam central, för de vid anstaltsentrén förlagda personalbostadshusen.

I nu förevarande förslag har den enligt alternativet B i 1927 års förslag förordade uppvärmningsanordningen bibehållits, endast med den ändringen, att de tre bostadshusen för läkare och syssloman erhållit var sin värme-panna, vilket synts mera ändamålsenligt och, enligt vad Theorell anført, icke förorsakar någon kostnadsökning.

I en inom socialstyrelsens värmetekniska avdelning utarbetad promemoria, vilken av 1927 års besparingsnämnd återopades i dess yttrande över 1927 års förslag, ifrågasattes en anslutning av samtliga anstaltsens byggnader till huvudcentralen i ångpannehuset. Theorell har utfört jämförande beräkningar av anläggnings- och driftkostnaderna i sådant avseende och därvid kalkylerat dels en anslutningslinje från huvudkomplexets sydöstra hörn genom bostadshusen för läkare och syssloman till upptagningspaviljongen och därifrån till bostadsgruppen vid anstaltsentrén, dels en dylik linje från huvudkomplexet direkt till upptagningspaviljongen med fortsättning till den nämnda bostadsgruppen, i vilket senare fall de tre bostadshusen för läkare och syssloman fortfarande skulle erhålla egna anläggningar. Anslutningen efter förstnämnda linje, därvid sålunda samtliga anstaltsbyggnader bleve uppvärmda från den stora centralen, har beräknats medföra en ökning i anläggningskostnad med 52,600 kronor samt en minskning i driftkostnad av 462 kronor årligen, under det att en anslutning enligt den andra linjen skulle innebära en ökning i anläggningskostnad med 46,500 kronor och en minskning i driftkostnad av 560 kronor årligen.

Styrelsen har förklarat sig anse den besparing, som med anslutningen stode att vinna, i båda fallen vara för ringa att uppväga de fördelar som separata anläggningar, framför allt i bostadsbyggnaderna, medföra. Skulle anslutning ske, finner styrelsen i allt fall fördelaktigast att låta den omfatta endast upptagningspaviljongen och husgruppen vid anstaltsentrén.

För anordnandet av vatten- och avloppsledningar har styrelsen icke funnit sig böra föreslå annan ändring i sitt förut ingivna, av ingenjören J. Bergström uppgjorda förslag än den, att huvudavloppsledningen å sträckan närmast älven givits en något avvikande förläggning med ledningens utmynnande i älven vid en punkt omkring 105 meter längre nedströms, detta för att skydda ett därintill befintligt laxfiske.

Vatten- och
avloppsled-
ningar.

Platsernas
antal och
fördelning.

I fråga om sängplatsernas antal och fördelning på olika avdelningar innebär det föreliggande förslaget, såsom förut anförts, blott den förändringen, att inom paviljongerna för oroliga avdelningarnas inbördes storlek något om- lagts och platsantalet ökats med 8 inom vardera paviljongen, samt att en ny plats vid omarbetningar av planen vunnits inom vardera av de båda stora paviljongerna för lugna och halvoroliga.

Platsfördelningen för *vardera könssidan* framgår av följande tablå, i vilken inom parentes angivits motsvarande siffror enligt 1927 års förslag i de fall, där nu föreslagna siffror avvika från det tidigare förslaget:

Paviljong	Avdelning	Patienternas art	Fördelning i		Summa
			samrum	enkelrum	
Paviljong för lugna och halvoroliga	A 1	Lugna	38 (40)	3 (5)	41 (45)
	A 2	»	38	3	41
	A 3	»	42 (40)	4 (5)	46 (45)
	B 1	Halvoroliga	46 (44)	5	51 (49)
	B 2	»	46 (44)	6	52 (50)
	B 3	»	44	6	50
Paviljong för oroliga	C 1	Oroliga	24 (22)	12 (11)	36 (33)
	C 2	»	29 (22)	12 (11)	41 (33)
	C 3	»	32	13 (16)	45 (48)
Öppen-dörr-paviljong	—	Hellugna ..	20	1	21
Uptagningspaviljong	—	Halvlugna	22	4	26
		Lugna	22	4	26
Summa			403 390	73 77	476 467

Av anstaltens hela platsantal, 952, finner styrelsen 34 eller samma antal som enligt 1927 års förslag böra anses som reservplatser. Den normala belägg- ningssiffran skulle alltså utgöra 918, med 459 platser å vardera könssidan.

Kostnaderna
för sinnes-
sjukhuset.

Vad kostnaderna för anstaltens uppförande beträffar, har medicinalstyrel- sen funnit vissa omständigheter, som förutom de här angivna, vid omarbet- ningen företagna ändringarna i planen och sättet för anstaltens uppförande haft inflytande på kostnadsberäkningarna, tarva ett särskilt omnämnande.

Sålunda har arkitekten Westman i sin förut omförmälda skrivelse den 18 januari 1929 beträffande uppskattningen av beloppet för *oförutsedda ut- gifter* anfört huvudsakligen följande:

Den i 1927 års kostnadsberäkning upptagna summan för oförutsett hade med cirka 2 % av byggnadskostnaderna ingått i det föreslagna beloppet 400,000 kronor för arkitekt- och kontrollantarvoden m. m. Byggnadsstyrelsen hade funnit beräkningen av oförutsedda utgifter väl låg, men med hänsyn till att besparingar på andra håll kunde göras hade styrelsen ansett någon ändring i den gjorda beräkningen ej böra ske.

I skrivelse till medicinalstyrelsen med anledning av byggnadsstyrelsens och besparingsnämndens yttranden över 1927 års förslag hade Westman framhållit, att han ansett sig kunna sätta en så låg siffra som cirka 2 % för oförutsett på den grund, att förslaget då förelegat i skisstadium och att vid utarbetandet av skisserna säkerligen inskränkningar i planen med åtföl- jande besparingar kunde erhållas samt vidare att kostnadsberäkningarna

varit detaljerat uppgjorda och sålunda rätt noggrant kalkylerade. Då nu emellertid de flesta av byggnaderna vore ytterligare studerade och i viss utsträckning minskade i plan och i kub, syntes vid fortsatt uppritning av byggnaderna icke mycket mer vara att vinna i besparing. Under sådana förhållanden syntes det nödvändigt att något höja summan för oförutsett. Den vore därför i föreliggande förslag upptagen till cirka 3.5 % av byggnadskostnaden.

Ingenjören Bergström har i en med kostnadsberäkningarna för *vatten- och avloppsledningar* ingiven skrivelse den 12 januari 1929 anfört bland annat följande:

De sammanlagda kostnaderna bleve något större än de tidigare beräknade. Kostnaden för huvudavloppsledningen hade ökats på grund av att avloppets mynning i Ume älv måste förskjutas cirka 105 meter nedströms för att icke skada ett laxfiske, om vars befintlighet uppgift förut icke förelagat. För dagvattendiken hade tillkommit 5,000 kronor, varjämte det befunnits nödvändigt att öka en del å-priser för schaktningsarbeten. Den totala kostnaden uppginge därför till 925,000 kronor mot förut beräknade 900,000 kronor.

I propositionen till 1928 års riksdag hade dåvarande departementschefen i anslutning till besparingsnämndens yttrande beräknat en nedsättning av ifrågavarande kostnader med i runt tal 100,000 kronor. I anledning av besparingsnämndens förslag hade Bergström i en till medicinalstyrelsen avgiven promemoria framhållit, att någon minskning av de beräknade kostnaderna icke vore möjlig. Detta hade även framgått av den nu verkställda detaljerade omräkningen. En minskning med det nämnda beloppet vore för den approximativa kostnadsberäkningen icke möjlig utan att väsentliga ändringar viddroges, såsom borttagandet av vattenklosetter och tvättställ i sådan utsträckning, att härigenom ledningarnas dimensioner och längder avsevärt minskades. Detta syntes emellertid ej låta sig göra utan avsevärda olägenheter för patienterna och sjukvården.

Det borde även framhållas, att arbetskostnader, transportkostnader för materielen m. m. måste beräknas högre för en så långt norrut belägen ort som Umeå än för en sydligare belägen. Härtill bidroge i icke ringa grad de klimatiska förhållandena; att så vore fallet hade tydligen visat sig vid de pågående arbetena vid Piteå hospital.

Rörande kostnaderna för de *elektriska anläggningarna* har överingenjören Holmgren i skrivelse den 16 januari 1929 uttalat, bland annat, att kostnaderna nu ställde sig något högre än enligt 1927 års kostnadsberäkning, trots att anläggningen till sin omfattning blivit något mindre (ljuspunkternas antal har minskats från ca 3,100 till ca 3,000), och att anledningen härtill vore, att han till följd av erfarenheter från en del under det gångna året utförda anläggningar ansett sig nödsakad räkna med något högre priser på installationerna.

Sedermera har arkitekten Westman framhållit, att det i kostnadsberäkningarna upptagna beloppet för oförutsedda utgifter m. m. icke lämnade tillgång till gäldande av de kostnader, som föranletts av de undersökningar, vilka av styrelsen verkställts i enlighet med Kungl. Maj:ts den 22 juni och den 14 december 1928 givna uppdrag. Westman har ansett, att i kostnadsberäkningarna borde för ifrågavarande undersökningar upptagas en summa av 20,000 kronor.

Sammanfatt-
ning av kost-
naderna.

Kostnaderna för hospitalsanläggningen i sin helhet hava beräknats till följande belopp.

A. Byggnadskostnader, enligt arkitekten Westman och ingenjören E. Rignér.

	Kronor.
I. Administrationsbyggnad	221,741
II. Öppen-dörr-paviljong för kvinnliga patienter	73,828
III. Paviljong för lugna » »	839,615
IV. » » oroliga » »	508,720
V. Arbetspaviljong för » »	62,445
VI. Öppen-dörr-paviljong för manliga patienter	73,828
VII. Paviljong för lugna » »	831,661
VIII. » » oroliga » »	513,020
IX. Arbetspaviljong för » »	62,445
XI. Bageribyggnad och bostadshus för ogift kvinnlig personal	310,481
XII. Ekonomibyggnad	491,958
XIII. Ångpannebyggnad	133,346
XIV. Verkstadshus	92,600
XV. Bostadshus för chefläkare	58,957
XVI. » » överläkare	51,252
XVII. » » hospitalsläkare och syssloman	74,121
XVIII.) » » maskinmästare m. fl.	73,434
XXII.)	
XIX. » » ogift manlig personal	48,291
XX. » » gift personal (8 familjer)	102,297
XXIII. Grindstuga	17,778
XXIV. Upptagningspaviljong	425,133
XXV. Begravningskapell och obduktion	24,601
Kolgård	15,000
Kulvertar	85,556
Soltält och liggverandor	25,000
Stängsel kring promenadgårdar och en del av området	25,000
Grindparti med mekanisk stängselanordning	4,000
Vägar och planering	100,000
	Kronor 5,346,108

Häriifrån avgår:

	Kronor.
Besparing genom förekomsten av grus och singel å byggnadsplatsen	100,000
Besparing genom målningsarbetets utförande i egen regi	55,000
	Kronor 5,191,108

<i>B. Arkitekt- och kontrollantarvoden, administration, avsyningar, resor och oförutsett, enligt arkitekten Westman .....</i>	450,000
<i>C. Värmeanläggning, enligt ingenjören Theorell .....</i>	708,900
<i>D. Köks-, tvätt- och desinfektionsanläggningar samt elektrisk bakugn, enligt densamme .....</i>	152,000
<i>E. Vatten- och arloppsledningar, enligt ingenjören Bergström .....</i>	925,000
<i>F. Elektriska anläggningar och hissar, enligt överingenjören Holmgren .....</i>	294,000
	Summa kronor 7,721,008

Härtill kommer:

Extra kostnader för av medicinalstyrelsen gjorda utredningar, i enlighet med arkitekten Westmans förslag	20,000	Kronor.

Däremot avgår:

Umeå kommuns bidrag till kostnaden för avloppsledning	20,000

Summa kronor 7,721,008

Mot de av styrelsens experter uppgjorda kostnadsberäkningarna förklarar sig styrelsen intet hava att erinra.

Beträffande de sålunda uppskattade kostnaderna har styrelsen, delvis i jämförelse med kostnadsberäkningarna i 1928 års proposition, anfört huvudsakligen följande:

Med den föreslagna normala beläggningssiffran av 918 som utgångspunkt skulle kostnaden för plats utgöra 8,411 kronor. Utgår man från det totala platsantalet av 952, inberäknat reservplatserna, utgör platskostnaden 8,111 kronor.

För en jämförelse av kostnaderna mellan det förevarande förslaget och 1927 års förslag bör totalkostnaden enligt 1927 års förslag minskas med 122,400 kronor, motsvarande kostnaden för kyrkan, som uteslutits. Skillnaden mellan den sålunda reducerade kostnadssiffran i 1927 års förslag (7,907,800 — 122,400) = 7,785,400 kronor och slutsiffran i föreliggande förslag eller i avrundat tal 7,721,000 kronor, alltså 64,400 kronor, utvisar sålunda den besparing, som vid omarbetningen vunnits, vartill dock kommer, att platsantalet i föreliggande förslag är ökat med 18.

Över det av medicinalstyrelsen sålunda uppgjorda förslaget har byggnadsstyrelsen avgivit yttrande och därvid anfört huvudsakligen följande:

Byggnadsstyrelsen.

I ifrågavarande förslag, som utgör en omarbetning av det år 1927 upprättade, hava vissa av chefen för socialdepartementet i statsrådsprotokollet den 20 mars 1928 föreslagna inskränkningar och jämkningar i den tidigare byggnadsplanen iakttagits. Sålunda har kyrkan uteslutits, varjämte vissa förenklingar vidtagits beträffande verkstadshuset.

Härutöver hade departementschefen förordat en sammanslagning av de båda *arbetspaviljongerna*. I det omarbetade förslaget hava emellertid de båda paviljongerna bibehållits, vilket motiverats ur medicinska och organisatoriska synpunkter. Byggnadsstyrelsen, som givetvis saknar anledning att närmare uttala sig rörande dessa synpunkter, vill endast framhålla, att enligt vad av styrelsen verkställda kostnadsberäkningar giva vid handen, paviljongernas sammanslagning till en skulle komma att medföra en kostnadsminskning av omkring 23,000 kronor.

Vidare har i det omarbetade förslaget *upptagningspaviljongen* bibehållits, vilket även funnits påkallat av medicinska och organisatoriska skäl. Jämväl till denna fråga saknar byggnadsstyrelsen anledning att taga ställning.

Beträffande de olika *byggnadernas planläggning* vill byggnadsstyrelsen framhålla, att i det omarbetade förslaget i möjligaste mån beaktats den av styrelsen mot det tidigare förslaget framställda anmärkningen, att ett allt för stort antal bostadsrum förlagts mot norr, varjämte en önskvärd koncentration av byggnadsplanerna på flera håll genomförts.

Vad beträffar de med byggnadsföretaget förenade *kostnaderna*, har byggnadsstyrelsen tidigare framhållit, att utgifterna för *ledningar*, särskilt vatten- och avloppsledningar, syntes vara väl högt upptagna. Departementschefen

ansåg sig kunna beräkna en nedsättning å ledningskostnaderna med i runt tal 100,000 kronor. Emellertid har medicinalstyrelsen efter förnyad beräkning ansett sig icke kunna förorda en dylik minskning. Med anledning härav får byggnadsstyrelsen framhålla, att styrelsen efter förnyad utredning i denna fråga allttjämt vidhåller sin mening, att kostnaderna för vatten- och avloppsledningar äro för högt beräknade. Sålunda kunna kostnaderna för i samband med ledningsarbetena stående schaktningsarbeten sättas väsentligt lägre — för schaktning, spåntning, återfyllning m. m. har i ingenjören Bergströms beräkning upptagits tillhoppa 269,675 kronor — och även posten för arbetsritningar, kontroll, diverse och oförutsedda utgifter — av Bergström beräknad till 92,400 kronor — beskåras. En minskning av de beräknade kostnaderna för ledningsarbeten å sammanlagt 100,000 kronor torde sålunda vara möjlig.

Vidare får byggnadsstyrelsen framhålla, att en nedsättning å 20,000 kronor skulle kunna göras beträffande de beräknade kostnaderna för *elektriska installationer*.

I det omarbetade förslaget har bibehållits den tidigare föreslagna anordningen med en gemensam *värmecentral* för själva sjukhuskomplexet, med särskild anläggning för upptagningspaviljongen och en central för de vid entrén till anstalten förlagda bostadshusen. De tre bostadshusen för läkare och syssломän skulle dock erhålla var sin värmepanna. Enligt en inom byggnadsstyrelsen i samråd med socialstyrelsens avdelning för ärenden rörande bränslekontroll verkställd utredning skulle det emellertid medföra icke oväsentliga ekonomiska fördelar att ansluta alla byggnader till den stenkolseldade panncentralen. Visserligen skulle denna anordning medföra en ökning i anläggningskostnaderna med 47,600 kronor, under förutsättning att föreslagen ackumulering av varmvattenberedningen såsom mindre lämplig icke kommer till stånd, men den nyssnämnda omläggningen kan beräknas medföra en besparing i driftkostnaderna av omkring 3,000 kronor för år. Byggnadsstyrelsen anser sig på grund härav böra förorda, att hospitalets samtliga byggnader anslutas till en gemensam värmecentral.

Den ur underhållssynpunkt viktiga frågan om *taktäckningsmaterial* bör enligt byggnadsstyrelsens mening och såsom från medicinalstyrelsens sida jämväl framhållits icke avgöras förrän den av byggnadsstyrelsen igångsatta utredningen rörande eternitens lämplighet för anläggningar av här ifrågasvarande slag hunnit slutföras. Under alla förhållanden bör enligt byggnadsstyrelsens mening frågan icke nu slutligt prövas, utan bör åt den myndighet, åt vilken lämnas att utföra byggnadsarbetet, överlåtas att efter vederbörlig prövning fatta beslut. Någon nedskrivning i de beräknade kostnaderna för taktäckningsmaterial bör därför icke nu ske.

I övrigt har byggnadsstyrelsen icke något att erinra med avseende å kostnadsberäkningen. Den beräknade totala byggnadskostnaden 7,721,000 kronor torde med åberopande av vad nyss anförts rörande kostnaderna för ledningar kunna nedsättas till 7,650,000 kronor.

Med anledning av byggnadsstyrelsens erinringar har medicinalstyrelsen inhämtat yttranden från sina i de ifrågasvarande ärendena anlitade experter.

Ingenjören Theorell har i en särskild skrivelse bemött vissa av de framställda anmärkningarna mot hans beräkningar. Under åberopande av vad Theorell sålunda anført har styrelsen ansett sig i fråga om samtliga byggnaders anslutning till den gemensamma *värmecentralen* böra framhålla, att den därmed vunna besparingen, även om den skulle visa sig något större än den av Theorell beräknade, syntes relativt obetydlig. De lokala värmeanläggningarnas större anpassningsförmåga efter temporära behov av uppvärmning

Medicinalstyrelsens uttalande med anledning av byggnadsstyrelsens erinringar.

samt den begränsning av varmvattenförbrukningen, som dylika anläggningar innebära, finner styrelsen även från ekonomisk synpunkt hava sin betydelse. Styrelsen anser emellertid icke skälen för anordnande av de lokala värmeanläggningarna vara så tungt vägande, att styrelsen har anledning att bestämt motsätta sig den ifrågasatta centralanslutningen.

Beträffande avloppsledningarna har ingenjören Bergström ansett försiktigheten bjuda att icke för knappt beräkna schaktningskostnaderna, då man icke ägde detaljerad kännedom om grundförhållandena utefter hela den sträckning, som huvudavloppsledningen skulle genomlöpa. Ej heller i övrigt kunde han förorda någon minskning av de beräknade ledningskostnaderna.

Överingenjören Holmgren har särskilt betonat, att den post, han upptagit för oförutsett, 20,000 kronor, icke borde utgå ur förslaget, varvid han exempelvis påpekat, att kopparprisen för närvarande vore stadda i kraftig stegring.

Emot byggnadsstyrelsens yrkande på reduktion av kostnaderna för de elektriska samt vatten- och avloppsanläggningarna hava alltså, anför medicinalstyrelsen, styrelsens sakkunniga rest betänkligheter samt vidhållit sina beräkningar. Skälen härför har styrelsen funnit sig för sin del böra godtaga. Sedan styrelsen sökt genomföra de förenklingar och besparingar, som med tillgodoseende av anläggningens ändamålsenlighet och bestånd synts förenliga, har styrelsen icke ansett sig böra pressa kostnadsberäkningen under den gräns, vilken de sakkunniga vid förnyad prövning icke funnit tillräddigt underskrida utan risk för kalkylernas bärighet. Härmed har styrelsen givetvis icke velat förneka möjligheten av att å de berörda utgiftsposterna någon behållning kan uppkomma. Styrelsen har endast velat framhålla, att försiktigheten syntes bjuda att icke göra någon ändring i kostnadsberäkningarna. Härtill hade vid byggnadsarbetena å hospitalsanläggningen vid Piteå vunna erfarenheter i hög grad bidragit.

Under återopande av vad i ärendet anförts har medicinalstyrelsen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

Medicinalstyrelsens hemställan.

dels medgiva att ett för 918 sinnessjuka avsett hospital må i huvudsaklig överensstämmelse med de av arkitekten Westman nu omarbetade ritningarna, märkta med »Kungl. Medicinalstyrelsen 1929», uppföras på ett kyrkoherdebo-stället $6\frac{1}{64}$ mantal krono Kyrkobordet nr 1 och komministerboställena tillhopa $3\frac{3}{16}$ mantal krono Kyrkobordet nr 2 i Umeå socken tillhörigt område med i huvudsak å en av distriktslantmätaren Georg Tillgren år 1925 sammanställd och kompletterad karta med bruten linje och bokstäverna A-B-C-C2-D-E-F-G-H-A angivna gränser för en beräknad kostnad av 7,721,000 kronor,

dels ock för påbörjande av berörda byggnadsföretag för budgetåret 1929/1930 anvisa ett extra anslag av 200,000 kronor.

Såsom av den föregående redogörelsen framgår, ansluter sig det nu föreliggande förslaget såväl beträffande den allmänna planläggningen av hospitalet som i fråga om utformningen av de särskilda byggnaderna därstädes i väsentliga delar nära till 1927 års förslag. De allmänna omdömen, som av min företrädare i ämbetet uttalades beträffande planen för anläggningen,

Departementschefen.

Allmänna synpunkter.

såsom helhet betraktad — nämligen att byggnadernas gruppering vore enkel och lättöverskådlig samt att förslaget innebure en av kostnadsskäl betingad avsevärd koncentration beträffande byggnadernas inbördes förläggning — äga därför giltighet även i fråga om det nu föreliggande förslaget. De mindre betydande ändringar beträffande planläggningen i stort eller i fråga om utformningen av vissa byggnader, vilka framgått såsom resultat av den företagna överarbetningen, synas i enlighet med vad byggnadsstyrelsen i sitt utlåtande framhållit innebära förbättringar av det tidigare förslaget. Sälunda har i vissa byggnader åstadkommits större koncentration av lokalerna med därav följande minskning av byggnadsvolymen, såväl absolut som i förhållande till patientantalet. I fråga om våningsytans storlek per patient innebär alltså det nu föreliggande förslaget en större minskning i sammanlagd våningsyta, i jämförelse med hospitalen i Strängnäs och Hälsingborg, än vad fallet var med 1927 års förslag. Till belysande härav tillåter jag mig att återgiva följande sammanställning, varvid emellertid vid jämförelsen med Hälsingborgshospitalet är att märka, att med hänsyn till sistnämnda anstalts avsevärt högre platsantal inskränkningarna beträffande de i direkt förhållande till patientantalet stående lokalerna enligt Umeåförslaget äro relativt större än vad slutsiffrorna utvisa. De högre siffrorna per säng för »övriga byggnader» vid Umeåanstalten förmedlas av att lärstüdes sjukvårdspersonalens bostadsrum i mindre utsträckning än i de båda andra hospitalen förlagts till själva sjukvårdsbyggnaderna.

Jämförande översikt rörande våningsyta vid Strängnäs, Hälsingborgs och Umeå hospital enligt uppgjorda ritningar.

	Strängnäs		Hälsingborg		Umeå			
					1927 års förslag		1929 års förslag	
	vånings- ytan m ²	per säng m ²	vånings- ytan m ²	per säng m ²	vånings- ytan m ²	per säng m ²	vånings- ytan m ²	per säng m ²
Byggnader för sjukvård (inkl. där befintliga be- tjäningsrum)	22,600	28.25	37,500	26.78	21,191	22.69	21,001	22.06
Övriga byggnader för ad- ministration, ekonomi, samlingsrum, bostäder m. m.)	9,450	11.81	14,570	10.41	13,330	14.27	11,453	12.03
Summa	32,050	40.06	52,070	37.19	34,521	36.96	32,454	34.09

Såsom framgår av denna sammanställning, är reduceringen av ytorna för »övriga byggnader» i det nu föreliggande förslaget rätt betydande i förhållande till 1927 års förslag. I denna reducering innefattas kyrkans utslutande samt sammanförandet av två bostadshus till en byggnad. I övrigt motsvaras reduceringen av inskränkningar, som under överarbetningen vidtagits beträffande byggnader, vilka fortfarande ingå i förslaget. Med av-

seende å byggnader för sjukvård är däremot reduceringen av byggnadsytan trots ökad koncentration i beläggningen inom vissa byggnader icke avsevärd, vilket förklaras av att patientantalet något ökats samt att en del dagutrymmen i sjukvårdslokaler gjorts större än i 1927 års förslag.

Vad kostnaderna beträffar, har överarbetningen på denna punkt medfört en minskning i förhållande till vad som beräknades för 1927 års förslag.

Med hänsyn till vad jag nu anfört finner jag det föreliggande förslaget nr olika synpunkter vara i stort sett väl lämpat att läggas till grund för ett statsmakternas beslut om hospitalets uppförande.

Endast beträffande följande punkter i förslaget torde särskilt yttrande från min sida vara påkallat.

Vad först beträffar frågan, huruvida paviljongerna för oroliga sjuka böra uppföras i två eller tre våningar, är uppenbarligen en tillförlitlig jämförelse i ekonomiskt avseende mellan de båda föreliggande alternativen med avseende å dessa byggnader svår att vinna. Den verkställda utredningen synes dock visa, att några större fördelar ur ekonomisk synpunkt icke stå att ernå genom byggnadernas uppförande i tre våningar. Att från sjukvårdssynpunkt tvåvåningspaviljonger innebära fördelar framför trevåningspaviljonger, har av medicinalstyrelsen med styrka betonats såväl i samband med behandlingen av 1927 års förslag som ock i styrelsens nu föreliggande utredning. Vad 1928 års studiedelegation för vissa hospitalsbyggnadsfrågor m. m. anfört beträffande utländska erfarenheter i denna fråga synes giva stöd för styrelsens uppfattning härutinnan. Under sådana förhållanden och då numera såväl byggnadsstyrelsen som 1927 års besparingsnämnd förklarat sig icke hava något att erinra mot paviljongernas uppförande i två våningar, har jag ansett mig böra biträda medicinalstyrelsens förslag på denna punkt.

Det föreliggande förslaget innebär vissa anordningar, som närmast torde vara att tillskriva vad som inhämtats om utländska erfarenheter i fråga om den moderna arbetsterapiens användning såsom behandlingsmetod för sinnessjuka samt därmed sammanhängande förhållanden, vilka erfarenheter synas giva anledning att antaga en utveckling av sinnessjukvården i riktning mot ökat sysselsättande av de sjuka med arbete och, i samband därmed, minskad sänglägesbehandling.

Sålunda hava, i jämförelse med 1927 års förslag, en del *omläggningar av patientlokaler* vidtagits, närmast avseende att *utöka utrymmet i daglokaler*.

I vardera av de i 1927 års förslag ingående paviljongerna för oroliga sjuka voro två avdelningar om sammanlagt 66 platser inrättade huvudsakligen för sänglägesbehandling med relativt stort sovsalsutrymme och in-skränkt utrymme i daglokaler, under det att endast en avdelning om 48 platser för uppevarande patienter försetts med rikligt dagutrymme. I nuvarande förslag har däremot endast en avdelning om 36 platser avsetts för sänglägesbehandling, dock med större utrymme i daglokaler än i 1927 års förslag, och två avdelningar om tillsammans 86 platser hava beräknats för uppevarande sjuka. Det sammanlagda utrymmet för daglokaler i dessa paviljonger har

Särskilda punkter i förslaget. Paviljongerna för oroliga.

Anordningar för att underlätta ökad arbetsterapi.

därigenom icke oväsentligt ökats, under det att sovsalarna i viss utsträckning belagts tätare och således kunnat minskas.

Även i de stora paviljongerna för lugna och halvoroliga sjuka har dagrumsutrymmet ökats, i det att vissa av de i 1927 års förslag upptagna sovsalarna enligt det nu föreliggande förslaget skola användas till dagrum och de där tidigare beräknade sängplatserna fördelas på andra salar, vilka även förut avsetts för sänglägesbehandling men vilka nu, då utrymmet för denna behandlingsform syns kunna minskas, föreslagits belagda med ökat antal sängplatser. I sistnämnda paviljonger har rumsanordningen i stort sett bibehållits och byggnadsvolymen icke förändrats. En plats inom vardera paviljongen har i samband med omläggningen vunnits.

De sålunda föreslagna anordningarna synas vara väl motiverade.

Såsom en åtgärd i syfte att möjliggöra patienternas sysselsättande med arbete i större utsträckning är ock att betrakta det föreslagna *bibehållandet av två särskilda arbetspaviljonger*, en för vardera könet. Genom den sammanslagning av dessa båda byggnader, som förordades av min företrädare i ämbetet, skulle visserligen kunna vinnas någon besparing i anläggningskostnaden, vilken besparing nu av byggnadsstyrelsen uppskattats till 23,000 kronor. Med hänsyn till vikten av att hålla möjlighet öppen för en framtida påbyggnad av den ena eller av båda byggnaderna för att i mån av arbetsterapiens utveckling kunna anordna därav påkallade ytterligare arbetslokaler, har jag dock — jämväl med hänsyn tagen till vunna erfarenheter från utlandet — ansett styrelsens förslag härutinnan böra biträdas.

Vidare innehåller det föreliggande förslaget vissa nya *arbetslokaler i källare*, där sådana med hänsyn till rådande terrängförhållanden ansetts kunna anordnas. Även på denna punkt ansluter jag mig till styrelsens förslag.

I detta sammanhang torde böra påpekas, att det nu föreliggande förslaget lika litet som 1927 års förslag omfattar några *byggnader för trädgård eller jordbruk*. Medicinalstyrelsen anför härom, att visserligen en del dylika byggnader kunde förutses bli behövliga men att med utredningen därutinnan lämpligen borde anstå, till dess ett lokalt förvaltningsorgan för anstalten trätt i funktion. Mot det sålunda anförda är givetvis intet att invända. Jag anser mig dock böra erinra, att 1926 års riksdag i anledning av ett då framlagt och av riksdagen godkänt förslag beträffande uppförandet av vissa lantbruksbyggnader vid Strängnäs hospital uttalade, att med hänsyn till den erfarenhet, som dittills vunnits, upplåtelse av jordbruk till hospitalen hädanefter syntes böra äga rum endast då synnerliga skäl därför kunde anföras. Vidare får jag påpeka, att riksdagens år 1928 församlade revisorer i sin berättelse om granskningen av statsverkets tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1927—30 juni 1928 under § 20 gjort vissa uttalanden rörande jordbruks- och trädgårdsdriften vid hospitalen. Revisorerna hava anfört, att den redovisade vinsten av berörda verksamhetsgrenar i förhållande till omslutningen vore obetydlig. Under hänvisning härtill hava revisorerna — med uttalande att de ingalunda underskattade betydelsen av att hospitalens patienter bereddes sysselsättning i arbete av förevarande art — ifrågasatt koncentration av jord-

bruksdriften till ett mindre antal hospital samt ett övervägande av frågan, huruvida icke trädgårdsdriften, vilken lämnat ett bättre ekonomiskt resultat än jordbruksdriften, skulle kunna ensamt eller i större utsträckning än hittills övertaga uppgiften att bereda hospitalsklientelet tillgång till sunt och nyttigt utarbete. I varje fall syntes enligt revisorerna erfarenheten visa, att ytterligare upplåtelser av jordbruk vid hospitalen icke borde ifrågakomma annat än, på sätt 1926 års riksdag betonat, i de fall då synnerliga skäl därtill kunde anföras.

I en över revisorernas uttalande avgiven utförlig förklaring, vars innehåll i övrigt jag här ej torde behöva återgiva (se härom den i 1929 års riksdagstryck ingående samlingen av förklaringar i anledning av riksdagens revisorers anmärkningar, sid. 53) har medicinalstyrelsen bland annat betonat, att jordbruksdriften vid hospitalen icke tillkommit av ekonomiska skäl utan helt betingats av sjukvårdens krav på möjlighet att bereda patienterna utarbete i ett yrke, som av dem utövats i deras tidigare verksamhet eller som eljest vore till fördel för deras återställande till hälsa och arbetsduglighet. Utgifterna för hospitalens jordbruksdrift borde därför i viss mån jämsättas med utgifter för medikamenter och sjukbehandling i övrigt. Emellertid hade jordbruksdriftens stora betydelse såsom ett led i sjukbehandlingen under de närmast gångna årtiondena i väsentlig mån undanskymts av att den betydande platsbristen vid hospitalen föranlett vederbörande att koncentrera sjukbehandlingen därstädes på de akut sjuka och att för beredande av vårdplatser för dessa sjuka utskriva tillfrisknande patienter redan på ett tidigare stadium av konvalescens, än som ur sjukvårdssynpunkt under normala förhållanden varit önskligt. I den mån antalet vårdplatser på hospitalen ökades och arbetsföra patienter i följd därav kunde i större utsträckning än hittills kvarstanna därstädes, syntes utarbetet komma att återfå den framträdande plats i sjukbehandlingen, som densamma borde innehava.

Med anledning av vad riksdagen år 1926 samt statsrevisorerna år 1928 uttalat i ämnet må framhållas, att vad som under förenämnda studieresa inhämtats i utlandet icke blott — såsom medicinalstyrelsen i nyssnämnda förklaring också antytt — synes giva ett kraftigt stöd för den jämväl här i landet tidigare vunna erfarenheten, att arbeten i trädgård och jordbruk kunna vara av stor betydelse för vården av vissa grupper av patienter, utan även torde hava visat, att möjlighet till dylika arbeten utgör en viktig förutsättning för tillämpningen av en utvidgad arbetsterapi. Tillika synes hava framgått, att dessa verksamhetsgrenar vid en rationell organisation av patientarbetet även i ekonomiskt avseende kunna ställa sig fördelaktiga, en synpunkt som dock, enligt vad medicinalstyrelsen likaledes framhållit, ingalunda får tillmätas avgörande betydelse. I den mån sinnessjukvårdens utveckling även inom vårt land kommer att gå längre i riktning mot s. k. aktiv terapi, torde jordbruks- och trädgårdsarbetena komma att spela en större roll ur vårdssynpunkt än hittills i allmänhet varit fallet. Det är därför av vikt att sörja för möjlighet till anordnande av dylika arbeten — måhända, i anslutning till vad statsrevisorerna antytt, med huvudvikten förlagd

till trädgårdsarbeten — i den mån klimatiska förhållanden det medgiva. Såsom av det föregående framgår, ingår också i det avsedda hospitalsområdet vid Umeå viss areal för trädgårdsarbeten samt, ehuru ej av mera avsevärd omfattning, för jordbruksarbeten.

Upptagnings-
paviljongen.

Vad härefter angår frågan, huruvida den av medicinalstyrelsen föreslagna upptagningspaviljongen bör redan nu medtagas i byggnadsplanen, finner jag visserligen vad min företrädare anført i anledning av medicinalstyrelsens år 1927 avgivna förslag härutinnan vara värt beaktande. Emellertid synas med hänsyn till den av medicinalstyrelsen nu framlagda utförliga motiveeringen i ämnet starka skäl tala för ett omedelbart uppförande av paviljongen. Särskilt avseende lär vid bedömandet av denna fråga böra fästas vid den omständigheten, att upptagningspaviljongen i stor utsträckning skulle komma att utnyttjas för nyinsjuknade patienter i sådant tillstånd, att utsikterna för förbättring eller tillfrisknande torde vara relativt stora, därest de komma i åtnjutande av de med vård i en dylik paviljong förenade fördelarna. Det synes därför vara av stor betydelse att genom paviljongens medtagande redan från början bereda ökade möjligheter till ändamålsenlig vård av dessa patienter; en sådan vård är ägnad att, i det hela, minska anspråken på hospitalsplatser. Vidare må anföras, att avdelningen ofta skulle lämpa sig väl för sådana fall, då personer, i anslutning till stadgande i den föreslagna nya sinnessjuklagen, själva begära intagande å sinnessjukanstalt för observation av deras sinness tillstånd. Nu angivna omständigheter hava för mig varit avgörande vid mitt ställningstagande i frågan. Härtill kommer att, enligt vad utredningen giver vid handen, paviljongens anordnande i samband med uppförandet av övriga sjukvårdsbyggnader skulle medföra en lämplig proportion mellan antalet vårdplatser för lugna och för oroliga, medan paviljongens uteslutande utan minskning av det föreslagna platsantalet i paviljongerna för oroliga — vilken minskning skulle leda till högre byggnadskostnad per vårdplats och medföra relativt högre vårdkostnader — måhända skulle innebära ett väl stort procenttal platser för sjuka av sistnämnda kategori.

Med hänsyn till vad nu anförts finner jag mig böra tillstyrka, att upptagningspaviljongen på sätt medicinalstyrelsen hemställt redan från början medtages i byggnadsprogrammet. Beträffande paviljongens läge har jag av skäl, som i det följande skola utvecklas, ej funnit anledning till invändning mot medicinalstyrelsens förslag.

Värmeledning
m. m.

Vad angår anstaltens värmeledningsanordningar har, såsom förut omnämnts, byggnadsstyrelsen av ekonomiska skäl ansett sig böra påyrka, att hospitalets samtliga byggnader anslutas till en gemensam värmecentral, medan medicinalstyrelsen tillstyrkt särskilda värmeanläggningar för upptagningspaviljongen samt för vissa bostadshus. För egen del har jag med hänsyn till de skäl, som byggnadsstyrelsen åberopat, ansett mig böra tillstyrka dess förslag på denna punkt. Ett bifall till detta förslag medför visserligen en ökad anläggningskostnad, av byggnadsstyrelsen uppskattad till 47,600

kronor, men denna kostnadsökning skulle i huvudsak motvägas av en till 3,000 kronor beräknad årlig besparing i driftkostnaderna.

På sätt av den föregående redogörelsen framgår, hade 1927 års besparingsnämnd i sitt yttrande över 1927 års förslag ifrågasatt en förläggning av upptagningspaviljongen omkring 100 meter närmare anstaltens huvudkomplex, detta för att underlätta byggnadens anslutning till en gemensam värme-central. Vid bifall till vad jag nyss tillstyrkt rörande samtliga byggnaders anslutning till en sådan central skulle — såsom ock från byggnadsstyrelsens sida under hand framhållits — en förflyttning av upptagningspaviljongen knappast komma att innebära någon kostnadsminskning med avseende å rörkulverten till byggnaden, enär denna kulvert i alla händelser skulle komma att framdragas till den på ungefär samma avstånd från centralen belägna gruppen av bostadshus vid anstaltsentrén. Vid sådant förhållande och då upptagningspaviljongens jämförelsevis avskilda läge är av betydelse med hänsyn till dess särskilda sjukvårdsuppgift, har jag, såsom jag i annat sammanhang redan omnämnt, ansett mig sakna anledning till erinran mot vad styrelsen föreslagit beträffande paviljongens förläggning.

Beträffande de delar av förslaget, som jag ej här berört, har jag intet att erinra mot vad medicinalstyrelsen förordat, och jag tillåter mig att, i den mån det föreliggande förslaget överensstämmer med 1927 års förslag, hänvisa till vad min företrädare i ämbetet yttrat beträffande vissa här avsedda delar.

*Ovriga delar
av förslaget.*

Med den ståndpunkt jag i det föregående intagit skulle platsantalet vid hospitalet komma att utgöra 952 eller, vid frånräknande av lämpligt antal reservplatser, 918. Denna siffra innebär en mindre ökning av det platsantal, varmed medicinalstyrelsen i sin omförmälda reviderade plan för anskaffande av nya hospitalsplatser räknat, eller 880. Platsökningen kommer att medföra någon utvidgning av det för hospitalet avsedda upptagningsområdet samt därmed även vissa mindre jämkningar beträffande upptagningsområdena för övriga befintliga eller blivande hospital i Norrland. Nämda omläggning blir emellertid av ringa betydelse, och några olägenheter i praktiskt avseende torde icke därav föranledas.

*Anstaltens
platsantal.*

Vad kostnadsberäkningarna angår, synes i fråga om egentliga byggnadskostnader icke föreligga anledning till erinran mot medicinalstyrelsens av byggnadsstyrelsen godkända kalkyler. Den föreslagna höjningen av posten till oförutsedda utgifter torde vara välbetänkt. Vad särskilt beträffar den i yttrandena diskuterade frågan om användning av eternit såsom taktäckningsmaterial i stället för skiffer, finner jag i likhet med byggnadsstyrelsen resultatet av den igångsatta utredningen i ämnet böra avvaktas, innan ståndpunkt tages till denna fråga, vilken enligt vad byggnadsstyrelsen framhållit är betydelsefull jämväl ur underhållssynpunkt. Jag biträder även medicinalstyrelsens och byggnadsstyrelsens ståndpunkt, att medel tills vidare böra beräknas för användning av skiffer såsom taktäckningsmaterial.

*Kostnader för
anstaltens
uppförande.*

Beträffande kostnaderna för ledningsanläggningar har jag från byggnadsstyrelsen införskaffat närmare uppgifter rörande de grunder, enligt vilka styrelsen ansett sig kunna ifrågasätta en kostnadsminskning för vatten- och avloppsledningar m. m. med 100,000 kronor. Efter granskning av dessa uppgifter har jag funnit mig böra biträda styrelsens yrkande härutinnan. Likaledes tillstyrker jag den av byggnadsstyrelsen föreslagna nedsättningen med 20,000 kronor av det beräknade beloppet för elektriska installationer.

I enlighet med vad jag sålunda anfört skulle de av medicinalstyrelsen beräknade totalkostnaderna, 7,721,000 kronor, kunna minskas med ett belopp av $(100,000 + 20,000)$ 120,000 kronor. Å andra sidan bör enligt vad jag förut tillstyrkt beräknas en ökning i anläggningskostnad för samtliga byggnaders anslutning till den gemensamma värmecentralen. Denna kostnadsökning torde i överensstämmelse med byggnadsstyrelsens uppskattning böra upptagas till 47,600 kronor. Totala anläggningskostnaden skulle alltså uppgå till $(7,721,000 - 120,000 + 47,600)$ 7,648,600 kronor eller i avrundat tal 7,650,000 kronor.

Denna kostnadssumma innebär vid ett platsantal av 918 en kostnad per plats av 8,333 kronor. Medräknas reservplatserna, varigenom platsantalet skulle uppgå till 952, skulle kostnaden per patient utgöra 8,035 kronor. Sistnämnda siffra överensstämmer nära med den av medicinalstyrelsen i förenämnda plan beräknade genomsnittskostnaden av 8,000 kronor per vårdplats. Till jämförelse må vidare erinras, att kostnaden enligt 1928 års proposition utgjorde, därest reservplatserna ej medräknades, vid ett platsantal av 800 8,750 kronor per plats och vid ett platsantal av 900 — med upptagningspaviljongen inräknad — 8,400 kronor, samt att Hålsingborgshospitalet, exklusive lantbruksbyggnader och med bortseende från reservplatserna, betingat en platskostnad av omkring 8,875 kronor.

I detta sammanhang torde böra erinras, att medicinalstyrelsen vid framläggande av 1927 års förslag pekade på vissa särskilda förhållanden, som vore ägnade att inverka förhöjande på kostnaderna för ifrågavarande hospitalsanläggning och vilka borde beaktas vid bedömandet av kostnadsberäkningen. Sålunda hade en del av anstaltens nordliga läge betingade omständigheter medfört rätt väsentliga fördyringar. Grunder och ledningsgravar måste nämligen på grund av tjälen förläggas på 2 meters djup, yttermurar måste göras kostsammare än längre söderut med luftmellanrum för värmeisolering samt värmeledningen beräknas för högre effekt. Vidare kunde för taktäckningen icke användas tegel eller plåt, varjämte frakterna för byggnadsmaterial fördyrades.

Jag ber slutligen att, i likhet med vad i 1928 års proposition ägde rum, få i korthet beröra frågan om vissa övriga kostnader, vilka bliva en följd av hospitalets upprättande.

Till utgifterna för anstaltens uppförande komma de engångskostnader, som föranledas av hospitalets första utrustning med *inventarier*. Några närmare beräkningar av dessa kostnader kunna naturligen icke för närva-

Vissa övriga kostnader för hospitalets anordnande samt driftkostnader.

rande förebringas, men man lärer, såsom min företrädare i ämbetet framhöll, kunna utgå från att kostnaderna komma att ungefärligen överensstämma med motsvarande kostnader för Hälsingborgs hospital. Inventariiekostnaden för sistnämnda anstalt uppgick till inemot 900 kronor för vårdplats. Efter denna beräkningsgrund skulle totalkostnaden för inventarietrustningen vid Umeåhospitalet vid ett platsantal av 952 komma att uppgå till omkring 855,000 kronor. Ifrågavarande utgifter lära, såsom hittills i motsvarande fall ägt rum, böra enligt Kungl. Maj:ts bestämmande bestridas från det ordinarie förslagsanslaget till hospital och asyler.

Beträffande de årliga kostnaderna för hospitalets drift framlade medicinalstyrelsen i sitt förberörda utlåtande den 17 februari 1928 en beräkning i anslutning till senaste driftkostnadssiffror vid nuvarande hospital i Norrland. Berörda beräkning, vilken avsåg på statsverket belöpande nettokostnader för såväl personalavlöningar som övriga utgifter för driften samt utgick från ett totalt platsantal av 934, innehöll huvudsakligen följande.

Statens omkostnader för driften av de norrländska hospitalen hade under år 1926 uppgått till följande belopp per underhållsdag:

vid Härnösands hospital (F-ort)	kronor 2.88
» Östersunds » (G-ort)	» 2.86
» Piteå hospital och asyl (E-ort)	» 3.35

Då staden Umeå i dyrortsavseende vore hänförd till grupp F, syntes det ligga nära till hands att antaga, att driftkostnaden per underhållsdag vid Umeå hospital komme att ligga i närheten av motsvarande kostnad för det till samma dyrortsgrupp hänfödda Härnösands hospital. Det kunde emellertid antagas, att Umeå hospital med hänsyn till dess större omfattning och modernare anordningar skulle bli något billigare i driften än det jämförelsevis gammalmodiga Härnösands hospital. En jämförelse med det senare uppförda hospitalet vid Östersund, som dock tillhörde en högre dyrortsgrupp, syntes berättiga till antagandet, att man för Umeå hospitals vidkommande borde kunna räkna med något lägre kostnad för staten per underhållsdag än det belopp av 2 kronor 88 öre, vartill kostnaden år 1926 uppgått vid Härnösands hospital. Om man beräknade statens kostnad för hospitalet vid Umeå till förslagsvis 2 kronor 85 öre per underhållsdag, skulle, vid ett patientantal av 934, statens årliga driftkostnader för hospitalet komma att uppgå till omkring 971.000 kronor.

Givetvis är det vanskligt att på en beräkning av denna art grunda några tillförlitliga antaganden angående blivande driftkostnader vid det nya hospitalet. Statens nettokostnader äro nämligen beroende ej blott av prisfluktuationer och växlingar i patientavgiftens storlek utan även i någon mån av särskilda förhållanden vid olika anstalter. Jag hänvisar även till vad jag tidigare anfört rörande svårigheten att nu bedöma till vilken dyrortsgrupp hospitalet kan komma att bli hänförligt. Emellertid torde den anförda beräkningen likväl kunna giva en uppfattning i grova drag rörande storleken av driftkostnaderna. Beträffande de av medicinalstyrelsen anförda kostnadssiffrorna är att märka, att desamma avse år 1926 samt att medelkostnaden för år 1927 visat någon nedgång. Då dylika mindre fluktuationer äro utan större

betydelse i här förevarande sammanhang, torde det för syftet med ifrågavarande beräkning vara tillfyllest att påpeka, att vid den i föl antagna genomsnittskostnaden av 2 kronor 85 öre per underhållsdag samt en beläggning, motsvarande ett patientantal av 952, den totala årliga driftkostnaden skulle utgöra omkring 990,000 kronor ($2.85 \times 365 \times 952$).

I fråga om *personaluppsättningen* vid det nya hospitalet redogjordes i 1928 års proposition för vissa av medicinalstyrelsen med utgångspunkt från förhållandena vid Sätters hospital — som har 972 platser — gjorda beräkningar. Därvid omnämndes, att antalet befattningshavare vid Sätters hospital, fränsett predikant och sekreterare, uppginge till ett antal av 326 personer. På de olika huvudgrupperna fördelade sig denna personal på följande sätt: läkarpersonal 5, kontorspersonal 5, sjukvårdspersonal 229 och ekonomipersonal 87. Årliga kostnaderna för begynnelselöner till denna personaluppsättning, inklusive utgifter för vikariatsersättningar m. m., skulle inom den dyrortsgrupp, vartill *staden* Umeå är hänförd, komma att utgöra i runt tal 767,000 kronor. Härtill komme utgifter för avlöningsförhöjningar samt för dyrtidstillägg. Emellertid hade medicinalstyrelsen framhållit vissa omständigheter, som — förutom platsantalet — synts ägnade att göra personalbehovet vid Umeå hospital något mindre än vid Sätters hospital. Vid sistnämnda hospital vore sålunda anordnad en s. k. fast paviljong, avsedd för särskilt samhällsfarliga och svårskötta sinnessjuka, vilken paviljong omfattade endast 32 platser men varest vore anställda sammanlagt 21 befattningshavare. Vidare funnes vid Sätters hospital ett ganska omfattande jordbruk. Slutligen saknade Sätters hospital moderna toalettanordningar, varför renhållningen därstädes krävde något större ekonomipersonal än som beräknats bliva fallet i Umeå.

Efter uppgörandet av 1929 års förslag hava inom medicinalstyrelsen verkställt vissa preliminära kalkyler rörande personalbehovet för anstalten vid ett platsantal av 918. Enligt dessa beräkningar skulle totala antalet befattningshavare uppgå till 296 med följande fördelning: läkarpersonal 5, kontorspersonal 5, sjukvårdspersonal 211 (därav 65 manliga och 146 kvinnliga) och ekonomipersonal 75.

Något närmare bedömande av personalbehovet kan, såsom jämväl i 1928 års proposition framhölls, uppenbarligen för närvarande ej äga rum, och de här anförda beräkningarna avse endast att giva en ungefärlig uppfattning av de konsekvenser beträffande avlöningskostnader, som hospitalets uppförande skulle medföra.

I fråga om *andra driftkostnader* än personalkostnader torde endast böra framhållas, att dessa utgifter liksom beträffande övriga hospital kunna beräknas bliva täckta genom patientavgifter m. fl. inkomster, som ej utgöras av statsmedel. Ifrågavarande inkomster torde för övrigt komma att förslå till täckande även av någon del utav avlöningskostnaderna.

Omändring av Jönköpings regementes kasernetablissemment i Jönköping till sinnessjukanstalt.

Med skrivelse den 3 oktober 1928 har kasernkommittén framlagt förslag rörande omändring av Jönköpings regementes hittillsvarande kasernetablissemment i Jönköping till sinnessjukanstalt.

Kommittén har därvid till en början erinrat, att de enligt 1925 års beslut i försvarsfrågan vidtagna inskränkningarna i försvarsorganisationen, såvitt anginge Jönköpings stad, berörde två truppförband, nämligen Smålands artilleriregemente och Jönköpings regemente. Till det av Smålands artilleriregemente disponerade kasernetablissemmentet hade förlagts ett nytt regemente, benämnt Smålands arméartilleriregemente. Jönköpings regemente åter hade enligt samma beslut från och med den 1 januari 1928 helt indragits. Det av detta regemente tidigare disponerade kasernetablissemmentet hade alltså blivit disponibelt för annat ändamål.

Kommittén har härefter lämnat en redogörelse för de *markområden*, som ställts till de i Jönköping förlagda truppförbandens förfogande, samt för *Jönköpings regementes kasernetablissemment* i Jönköping. Av denna redogörelse ber jag här få återgiva följande.

Genom kontrakt år 1896 har Jönköpings stad utan ersättning till kronan upplåtit ett markområde om tillhopa 8.688 hektar, avsett till tomtplats för uppförande av ett kasernetablissemment för Andra Göta — sedermera Smålands — artilleriregemente ävensom för vissa väganläggningar. Kronan har den 23 april 1906 erhållit lagfart å detta område.

Till utvidgning av Smålands artilleriregementes kasernområde har kronan år 1900 av Jönköpings stad för 2,144 kronor förvärvat vissa markområden, innehållande i areal tillhopa 0.378 hektar. Jämväl å dessa fastigheter har kronan erhållit lagfart den 23 april 1906.

Enligt brev den 29 januari 1895 har såsom exercisfält för nämnda regemente till arméförvaltningens artilleridepartement överlämnats $\frac{3}{4}$ mantal av förra landshövdingebostället Ryhof nr 1 i Ljungarums socken med en areal av 45.6 hektar. Detta område har åsatts särskilt mantal genom länsstyrelsens i Jönköpings län utslag den 16 juni 1896. Den återstående delen av bostället, som åsatts $\frac{2}{4}$ mantal, har sedermera upplåtits till kasernområde och övningsfält för Jönköpings regemente.

Enligt lämnad uppgift innehåller den del av egendomen 3 mantal Ryhof, som disponerats av Jönköpings regemente, i areal tillhopa 364.947 hektar. Av denna mark har i en år 1903 upprättad beskrivning över egendomen upptagits såsom tomtmark 3.094 hektar, såsom åker- och trädgårdsmark 136.9 hektar, såsom ängsmark 27.444 hektar, såsom betes- och skogsmark 177.098 hektar och såsom impediment 20.411 hektar. Fem till egendomen hörande torplägenheter med en sammanlagd areal av omkring 73 hektar äro utarrenderade till den 14 mars 1929. Egendomen har numera inkorporerats med Jönköpings stad.

Jönköpings regementes kasernetablissemment är förlagt å egendomen Ryhof i sluttning ned mot den väster om kaserntomten belägna Rocksjön.

Två bataljonskaserner med en *kanslibyggnad* mellan sig hava förlagts i en främre linje med huvudfasaderna mot väster med en ringa dragning mot

norr samt i det närmaste parallellt med den mot staden vända huvudfasaden av artilleriregementets något längre norrut belägna kasernetablissemment. Den tredje bataljonskasernen har placerats vinkelrätt mot etablissemmentets frontlinje med logementen vettande åt sydväst. Ungefär mitt på kaserngården hava placerats *kokinrättningsbyggnad, varmbad- och tvättinrättning, gymnastik- och exercishus* samt *ångpannehus*. Sydväst om den landsväg, som framgår i sydlig riktning från Jönköping mellan kasernetablissemmentet och Rocksjön, finnas uppförda *två underofficersbyggnader*. Norr om själva etablissemmentet finnes belägen en fristående *sjukhusbyggnad*, avsedd att inrymma jämväl ett antal sjukplatser för Smålands artilleriregemente.

Kasernkommitténs förslag.

Kasernetablissemmentets framtida användning.

Beträffande frågan om Jönköpings regementes kasernetablissemments framtida användning har kasernkommittén erinrat, att i den plan, som medicinalstyrelsen efter uppdrag av Kungl. Maj:t den 25 september 1925 framlagt rörande anskaffande av nya platser för den statliga sinnessjukvården, styrelsen bland annat föreslagit, att ett nytt hospital skulle uppföras i Jönköpings län, avsett att inrymma omkring 800 vårdplatser. I följd härav och då Jönköpings regementes kasernetablissemment, vilket icke behövde tagas i anspråk för något militärt ändamål, redan under år 1928 kunde beräknas bliva ledigt, har kasernkommittén ansett sig vid prövning av frågan, för vilket ändamål detta stora etablissemment i framtiden borde utnyttjas, i första hand böra undersöka, om etablissemmentet icke skulle kunna apteras till en sinnessjukanstalt. Sasom resultat av sin undersökning har kommittén tillstyrkt utbyggande av etablissemmentet till en större, självständig sinnessjukanstalt med plats för omkring 1.200 patienter.

Platsantal i en blivande sinnessjukanstalt.

Till stöd för förslaget, att denna anstalt skulle erhålla en så betydande storlek, ehuru det hospital, som enligt medicinalstyrelsens plan för sinnessjukvårdens ordnande skulle förläggas till Jönköpings län, var avsett för allenast 800 patienter, har kommittén anfört följande.

Redan i de nu befintliga kasernbyggnaderna kunde vårdplatser beredas för ett antal av omkring 700 sinnessjuka. Ett huvudvillkor för att ett kasernetablissemment skulle kunna apteras till ett fristående sinnessjukhus, avsett för alla slag av sinnessjuka, vore emellertid, att nya paviljonger bleve uppförda för mera oroliga och svårskötta patienter, enär lämpliga lokaler för vård av dylika patienter icke utan omfattande och synnerligen dyrbara omändringsarbeten kunde erhållas i kasernbyggnader. Två paviljonger för mera oroliga och svårskötta sjuka, avsedda en för vardera könet, måste sålunda nyuppföras. Därutöver måste emellertid ännu en större sjukpaviljong nyuppföras, då en sinnessjukanstalt borde hava ungefär lika många vårdplatser för båda könen men bataljonskasernernas antal vore tre. En bataljonskasern kunde nämligen icke lämpligen bliva sjukpaviljong för patienter av olika kön, vadan två av bataljonskasernerna måste tagas i anspråk för det ena könet och endast en bleve disponibel för det andra. Av nu anförda skäl kunde antalet vårdplatser å detta sinnessjukhus icke gärna stanna under 1.200.

Anstaltsområdet

Kommittén har härefter framhållit, att för en så omfattande sjukvårdsanläggning som den föreslagna erfordrades, förutom själva byggnadsområdet,

en jämförelsevis stor areal av beskaffenhet att lämpa sig för arbetsfält, på det att sysselsättning utomhus skulle kunna i tillräcklig utsträckning beredas de å anstalten intagna. Kommittén har här erinrat om att till Hälsingborgs hospital, som hade 1,200 vårdplatser, hörde ett jordområde om cirka 84 hektar. Uppenbart vore sålunda, att en icke ringa del av det övningsfält, som disponerats av Jönköpings regemente men vilket delvis även begagnats av artilleriregementet, måste tagas i anspråk för det planerade sinnessjukhusets räkning.

För att erhålla närmare kännedom om de önskemål, som från artilleriregementets sida kunde framställas i fråga om lämplig övningsterräng för detta regemente, har kasernkommittén hållit överläggningar med chefen för regementet. Kommittén har härvid funnit, att de krav å lämpligt markutrymme, som ansetts nödvändiga att uppställa såsom en betingelse för att en större sinnessjukanstalt skulle kunna anordnas inom infanterietablissemmentet, torde kunna bli tillgodosedda utan nämnvärd inskränkning av artilleriregementets övningsmöjligheter.

Å en av stadsingenjören i Jönköping E. Adell den 6 mars 1928 upprättad karta över 3 mantal Ryhof uti Jönköping hava närmare utmärkts de markområden, som enligt preliminär överenskommelse mellan kasernkommittén och chefen för Smålands arméartilleriregemente skulle avses för den planerade sinnessjukanstaltens räkning. Berörda karta torde i avtryck få fogas vid detta protokoll.

Den sammanlagda arealen av de fem områden — å kartan betecknade med A 1, A 2, B, C, och D — som skulle upplåtas för anstalten, uppgår till omkring 97.8 hektar. Områdena A 1, A 2, B och C äro belägna i omedelbar anslutning till varandra. Området D, vilket utgöres av delvis skogbevuxen, jämförelsevis kuperad mark, ligger på något avstånd från området C.

Området B, vilket i areal innehåller omkring 8.3 hektar, består av det kasernområde, som tidigare disponerats av Jönköpings regemente. Å detta område äro de flesta av etablissemmentets byggnader belägna. Områdena A 1 och A 2, vilka i nordväst gränsa till Rocksjön, äro delvis bebyggda. Å förstnämnda område äro belägna Ryhofs gamla huvudbyggnad jämte en hel del mindre bostads- och ekonomibyggnader. Området A 1 består i övrigt av trädgårdsmark och skogsmark med undantag av strandremsan utmed Rocksjön, som utgöres av delvis vassbevuxen sankmark.

Å området A 2 finnas uppförda två *underofficersbyggnader*. Beträffande dessa båda byggnader har kommittén meddelat, att under förhandlingarna uttalats det önskemålet, att arméartilleriregementet, som vore i behov av bättre och ökat antal bostäder för underofficerare, måtte erhålla desamma. Med hänsyn till dessa byggnaders läge tätt invid den blivande sinnessjukanstalten har kommittén emellertid ansett det mera ändamålsenligt, att anstalten finge övertaga dem. I annat fall skulle nämligen nya bostadshus med motsvarande antal lägenheter behöva uppföras för sådana manliga befattningshavare vid sinnessjukanstalten, vilka på grund av sina göromål måste hava sin bostad i omedelbar närhet av anstalten. Kommittén har

därför ansett sig böra ifrågasätta, att åtgärder i stället vidtagas för att nya underofficersbostäder, i den mån sådana äro behöfliga för arméartilleriregementet, uppföras invid regementets kasernetablisement.

Arealen å A 1 har uppskattats till omkring 27.5 hektar samt arealen å A 2 till omkring 8.5 hektar.

Området C utgöres till huvudsaklig del av plan mark, lämplig såväl till bebyggande som för ordnande av trädgårdsanläggningar och dylikt. I areal innehåller detta område omkring 28.5 hektar. Gränslinjen mellan C och den del av kronoegendomen Ryhof, som alltjämt skulle bibehållas såsom övningsfält för artilleriregementets räkning, framgår på östra sidan i en ravin, vilken här bildar en naturlig gräns. Den *sjukhusbyggnad*, som förutvarande Jönköpings regemente disponerat, kommer i följd härav att bliva belägen på artilleriregementets område. Kommittén har beträffande denna byggnad föreslagit, att som densamma icke vore oundgängligen erforderlig för anstaltsens räkning men artilleriregementet alltjämt hade behov därav, byggnaden måtte överlämnas till artilleriregementet. Visserligen bleve avståndet mellan byggnaden och det egentliga anstaltsområdet ganska ringa, men med hänsyn till det ändamål, för vilket sjukhusbyggnaden skulle användas, syntes några erinringar icke kunna framställas mot att densamma bibehölles för militärt bruk. Kommittén har vidare beträffande samma byggnad framhållit, att den vore omgiven av en relativt tät skogsdunge samt att härigenom insyn därifrån över anstaltsområdet försvärades.

Området D, vilket består av jämförelsevis kuperad, till största delen skogbevuxen mark, har kommittén ansett böra reserveras för anstaltsens räkning. Detta område, i areal innehållande omkring 25 hektar, har synts kunna vara av viss betydelse såsom promenad- och utflyktsplats.

Kommittén har vidare med avseende å överenskommelsen anført att, för att bereda artilleriregementet möjlighet att från sitt övningsområde kunna erhålla utfart åt väster, *C-områdets sydöstra gräns* framdragits allenast till en linje, som framgår omkring 50 meter nordväst och norr om den å kartan markerade vägen. Vid torpet Fiskarhemmet har för artilleriregementet undantagits ett jämförelsevis betydande markområde, avsett att användas såsom samlings- och uppställningsplats för regementet.

*Förslag till
omändring av
kaserneta-
blisementet.*

På anmodan av kommittén har ingenjören Hj. Cederström uppgjort förslagsritningar, dagtecknade den 18 juni 1928, till omändring och tillbyggnad av Jönköpings regementes kasernetablisement i enlighet med program härfor, som blivit utarbetat av kommitténs ledamot professorn A. Petré och f. d. överläkaren vid Vadstena hospital och asyl Per Gylle, vilken jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande anmodats biträda som sakkunnig för denna uppgift. Vid uppgörandet av programmet har utgångspunkten varit den, att omändringarna å bataljonskasernerna borde inskränkas till det minsta möjliga.

Förslaget upptager, som redan nämnts, tre helt nya *sjukpaviljonger*. Av dessa äro två avsedda för oroliga patienter, en för vartdera könet, och den tredje för manssidans halvroliga avdelningar. För kvinnosidans halv-

oroliga avdelningar föreslås en av de tre nuvarande bataljonskasernerna, nämligen den, som är belägen vinkelrätt mot de båda övriga. Med hänsyn till arten av de patienter, som där skulle vardas, måste denna kasernbyggnad, för erhållande av tillräckligt antal enkelrum, enligt kasernkommittén tillbyggas med smärre flyglar. Däremot upptager programmet icke någon som helst tillbyggnad av de två återstående, å ömse sidor om kanslihuset belägna bataljonskasernerna, vilka äro avsedda för lugnare patienter, en för vardera könet. Vad angår de nuvarande *ekonomilokalerna* hava dessa, med hänsyn till den planerade sinnessjukanstaltens omfattning, ansetts icke vara tillräckliga; såväl kokinrättningsbyggnaden som varmbads- och tvättinrättningen borde därför tillbyggas. Vad ångpannehuset beträffar, anses en högst väsentlig förstoring av detsamma nödvändig även av det skälet, att en centralisering av uppvärmningsanordningarna föreslås. Med hänsyn till det nuvarande ångpannehusets inklämda läge har ansetts, att en tillräcklig utökning icke kan ske på platsen. Uppförandet av nytt ångpannehus har därför ansetts behöfligt. Enligt förslaget skall detta förläggas till det nuvarande kasernområdets nordöstra hörn, vilket såväl med hänsyn till koltransporterna som ur andra synpunkter bleve den lämpligaste platsen. Det nuvarande ångpannehuset föreslås skola genom omändring och tillbyggnad apteras till bageri, för vilket ändamål läget invid köket vore lämpligt. Slutligen upptager förslaget uppförandet av en kapellbyggnad med obduktionsrum.

Enligt ett av överläkaren Gylle infördt förslag, i det följande betecknat *alternativförslaget* — vilket skiljer sig från *huvudförslaget* beträffande dispositionen av mässbyggnaden, stora mathallen, gymnastikhuset och en stor förrådsbyggnad — skulle även uppförandet av ett bostadshus för kvinnlig personal bliva erforderligt.

Vad beträffar *läget av de nya sjukpaviljongerna*, vilka ansetts böra placeras på ett jämförelsevis långt avstånd från landsvägen, föreslår kommittén, att paviljongen för manssidans halvoraliga avdelningar förläggas med längdriktning i norr och söder å det nuvarande kasernområdet intill dess östra gräns, söder om det föreslagna ångpannehuset, och att paviljongerna för oroliga sjuka förläggas, likaledes med längdriktning i norr och söder, delvis inom själva kasernområdet å dess sydöstra del, delvis utanför detsamma, den för manliga patienter längst åt öster. För att kunna erhålla den lämpligaste förläggningsplatsen för dessa paviljonger skulle det av sten uppförda vinterstallet, vars läge invid sjukpaviljonger i övrigt icke enligt kommitténs åsikt skulle vara lämpligt, nedrivras. Även övriga å sydöstra delen av kasernområdet belägna byggnader — därav tre uppförda av trä (sommarstallet och två förrådsbyggnader) och fyra av korrugerad plåt (förrådsbyggnader av olika storlek) — skulle, såsom liggande på och i närheten av det blivande byggnadsområdet, avlägsnas därifrån. De ifrågavarande träbyggnaderna kunde flyttas till annan plats å det blivande hospitalsområdet. Vad åter beträffar förrådsbyggnaderna av korrugerad plåt, borde dessa, anser kommittén, lämpligen övertagas av artilleriregementet och förflyttas till detta regementes område.

De av förutvarande Jönköpings regemente disponerade byggnader, som enligt kasernkommitténs förslag skola användas för den ifrågasatta anstaltens räkning, äro — fränsett några förrådsbyggnader — följande.

a) inom själva kasernområdet:

de tre bataljonskasernerna, avsedda att apteras till sjukpaviljonger, den längst åt norr belägna för manliga, de andra två för kvinnliga patienter; *vakt- och arrestbyggnaden*, avsedd att inredas till öppen-dörr-paviljong för manliga patienter;

kanslihuset, avsett till administrationsbyggnad med expeditions- och laboratorielokaler, sysslomanskontor och bibliotek samt matsalar för de högre befattningshavarna ävensom vissa bostäder (för läkare och kontorspersonal);

mässbyggnaden, enligt *huvudförslaget* avsedd att i sin helhet omändras till bostadsrum för kvinnlig sjukvårdspersonal, enligt *alternativförslaget* åter avsedd att användas dels till arbetslokaler, dels till samlingssalar för personal, dels ock till bostäder;

gymnastik- och exercishuset, enligt *huvudförslaget* avsett att inredas dels till festsal, dels ock till bostäder för kvinnlig personal; enligt *alternativförslaget* åter avsett att användas till verkstadslokaler;

ångpannehuset, avsett att efter tillbyggnad apteras till bageri;

kökinrättningsbyggnaden, avsedd till kökslokaler, för vilka dock måste göras tillbyggnad, samt den invidliggande *stora mathallen*, enligt *huvudförslaget* avsedd att inredas till matsalar för sjukvårds- och ekonomipersonalen ävensom samlingssalar för befattningshavare, men enligt *alternativförslaget* avsedd till — förutom matsalar — festsal;

varmbads- och trätträttningen, som efter till- och påbyggnad bibehålles för samma ändamål;

huvudförrådsbyggnaden, enligt *huvudförslaget* avsedd att användas till garage och målarverkstad å nedre botten, snickarverkstad en trappa upp och förrådslokaler två trappor upp; enligt *alternativförslaget* åter avsedd att i sin helhet användas till förråd;

verkstadshuset, avsett till verkstäder för skomakare, skrädlare och tapetserare;

ammunitionsförrådet, avsett till bostäder för ogift eldarpersonal;

gevärsförrådet och smedjan, avsedda till smedja och maskinverkstad, varjämte i anslutning härtil det nya ångpannehuset uppföres;

b) utanför kasernområdet:

två underofficersbostäder, avsedda till bostäder för gift manlig personal;

Ryhofs manbyggnad samt två flygelbyggnader, avsedda till överläkarbostad, bostad för en hospitalsläkare samt sysslomansbostad;

statarbyggnaden, avsedd till bostäder för gift manlig ekonomipersonal;

förplägnadsförrådet, avsett att inredas till bostäder för manlig ekonomipersonal;

torpet Vinden, (vilket disponerats av kaptenen vid förutvarande Jönköpings regemente N. Bergstrand och av denne till- och ombyggt), avsett till bostäder för semestersköterskor.

Härtil komma vissa *kronan icke tillhöriga byggnader*, vilka äro belägna inom det tilltänkta anstaltsområdet och i följd härav ansetts lämpligen böra förvärvas för anstaltens räkning, nämligen

- 1) *soldathemsföreningens byggnad*, avsedd att inredas till kyrksal och bostäder för gift ekonomipersonal;
- 2) *följande regimentets enskilda lägerkassa tillhöriga byggnader*:
  - a) *bageribyggnaden med bostäder*, avsedda *bostäderna* för manlig personal och *bagerilokalerna* till trädgårdsförråd;
  - b) *trädgårdsstugan*, avsedd till läkarbostad;
  - c) *snickarstugan*, avsedd till snickarbod;
  - d) *handelsboden*, avsedd att inredas till maskinistbostad; samt
- 3) ett å lägenheten *Ledet* eller *Borgen* under Ryhof uppfört mindre boningshus, tillhörigt kaptenen I. Sundström, avsett till bostäder för nattsköterskor.

Med avseende å förslaget innehåll har kommittén, under hänvisning till de uppgjorda ritningarna, lämnat en redogörelse, vars huvudsakliga innehåll jag här torde böra återgiva.

Beträffande de olika för direkt sjukvårdsändamål avsedda byggnaderna har kommittén därvid yttrat i huvudsak följande. (För överskådlighetens skull införes i denna redogörelse för varje byggnad det nummer, byggnaden å den till kommitténs förslag hörande situationsplanen över anstalten erhållit).

Sjukvårds-
byggnader.

Sjukpaviljonger i nuvarande bataljonskasernerna (II, III och VI).

I envar av bataljonskasernerna inlägges en ny trappa i byggnadens mitt på den yttre, kaserngården motsatta sidan. Denna trappa, med vilken avses att bereda utgång till de på nämnda sida föreslagna promenadgårdarna, når från bottenvåningen till fjärde våningen men utsträcker icke till källar- eller vindsvåningen. Detta blir däremot fallet med den stora elektriska hiss, som anordnas vid en ny trappuppgång, avsedd huvudsakligen för transport av mat och inventarier, såsom kläder m. m., men i mån av behov även för persontrafik. Motsvarande anordningar hade av kommittén föreslagits även vid kasernanstalten i Vänersborg, men blevo — jämte föreslagna smärre tillbyggnader för anordnande av klosettrum — avstyrka av de hörda myndigheterna. Dessa hade därvid utgått från att patienterna finge begagna de nuvarande, åt kaserngårdssidan befintliga trapporna även då de skulle begiva sig till de på andra sidan om respektive byggnader förlagda promenadgårdarna. En sådan anordning nödvändiggör emellertid, att i källarvåningen från byggnadernas ena sida till den andra inrättas två gånger såsom passager till promenadgårdarna. I samband härmed hade myndigheterna föreslagit, att det i stället för *en* elektrisk hiss skulle i envar av de ifrågasvarande byggnaderna anordnas *två* sådana hissar, en vid vardera av de nu befintliga trappuppgångarna.

Vad Jönköpingskasernerna beträffar, äro de närmast trappuppgångarna belägna utrymmena alltför små för att kunna lämpligen användas för hiss-inredning, varemot de på grund av sin större längd utan någon tillbyggnad äro tillräckliga för klosettrum. Av de utförda kostnadsberäkningarna framgår för öfrigt, att utgrävningen för berörda gånger i källaren samt anordnandet av två elektriska hissar skulle bliva dyrare än inläggandet av en ny trappa och anordnandet av allenast *en* elektrisk hiss. Vid sådant förhållande och då de vidtagna ändringarna i Vänersborgsförslaget medföra två synnerligen stora olägenheter — nämligen *dels* att alla patienter från de olika våningarna för att komma till promenadgårdarna måste passera genom mörka gånger i källaren, *och dels* att hissarna, placerade vid nuvarande trapp-

uppgångar, icke skulle kunna dragas upp till vindsvåningens stora förrädslokaler — finner kasernkommittén sig beträffande Jönköpingsförslaget böra förorda den i det föregående berörda anordningen med ny trappa och invidliggande hiss såsom ändamålsenligare och billigare.

Vad beträffar de två i linje med varandra liggande kasernbyggnaderna (II och VI), som skola bli *sjukpaviljonger för lugna patienter*, och å vilka — som nämnts — ingen tillbyggnad ifrågasättes, blir dispositionen av lokalerna följande. Envar av de tre nedre våningarna delas i två avdelningar, skilda av ett parti, innehållande kapprum, trappa och hiss. Vardera avdelningen kommer att — förutom nödiga bilokaler — innehålla disktrum, förrådsrum, klosettrum, W. C. för personalen, undersöknings- och expeditjonsrum, badrum med tre badkar, sköljrum samt tvättrumskorridor (jämväl passage), dagrum (med undantag för vaksalsavdelningen), matsalskorridor, två större sovrums och å gavlarna fyra enkelrum samt respektive ett och två något mindre sovrums med intilliggande toaletterum. Å *nedre bottens* ena gavel avskiljas dock vissa utrymmen, vilka inredas till sjukvårdsavdelning för personal med följande lokaler: en sjuksal med sex sängar, ett sjukrum med två sängar och två sjukrum med vardera en säng samt toaletterum, sköljrum och förrådsrum. Den närmast intill denna för personal avsedda sjukavdelning befintliga avdelningen blir å såväl mans- som kvinnopaviljongen öppen-dörravdelning med 24 platser. Avdelningen *en trappa upp* i denna hälft av ifrågavarande byggnader är avsedd till vaksalsavdelning för sängliggande. Här beräknas fördenskull, som redan antytts, intet särskilt dagrum. Likväl blir platsantalet i denna avdelning icke större än den motsvarande avdelningen i våningen *två trappor upp*, vilken är avsedd för uppevarande renliga patienter. Inom sistnämnda avdelning beräknas sålunda antalet sängar till 12 i vardera av de två större sovrums och till 9 i det mindre sovrums, medan inom vaksalsavdelningen — där det med hänsyn till rummens permanenta användning erfordras vida större luftkub per plats — antalet sängar i vart och ett av de tre här befintliga större sovrums beräknas till allenast 9 och i det mindre sovrums till allenast 6. Inberäknat de 4 enkelrummen blir platsantalet sålunda i envar av dessa två avdelningar 37. Avdelningarna i byggnadernas andra hälft avses för sådana uppevarande patienter, som äro mindre renliga och för vilkas sovrums därför kräves något större luftkub per plats. Platsantalet beräknas i vardera av de här befintliga två större sovrums till 10 och i de två mindre sovrums till respektive 5 och 4. Härtill komma vidare de 4 enkelrummen. Dessa avdelningar få sålunda endast 33 platser vardera. Den *fjärde våningen* får en något olika inredning uti de två ifrågavarande byggnaderna. Frånsett gavlarna, å vilka personalrum anordnas — 4 å vardera gaveln — blir sålunda i paviljongen för lugna kvinnliga patienter (II) denna våning i sin helhet inredd till arbets- och vävsalar. I paviljongen för lugna manliga patienter (VI) — vilken får samma inredning med bostadsrum å gavlarna — blir däremot endast den ena hälften av mittpartiet upptagen av dylika arbetslokaler, medan i den andra hälften inrymmes en avdelning för uppevarande renliga patienter, vilken får två sovrums med 12 sängplatser i vardera och vars lokaler i övrigt utgöras av dagrum och matrumskorridor jämte vanliga bilokaler.

Av det anförda framgår, att platsantalet skulle uppgå i paviljongen för lugna manliga patienter till 221 och i paviljongen för lugna kvinnliga patienter till 197.

Skulle det anses lämpligt, att personalsjukavdelningarna, när de ej behövas för detta sitt egentliga ändamål, beläggas med sinnessjuka, blir högsta antalet platser i dessa paviljonger 231, respektive 207.

Som redan nämnts, innebär förslaget, att den tredje bataljonskasernen (III), som är avsedd för *halvroliga kvinnliga patienter*, tillbygges med smärre flyglar. Dessa, som förläggas åt söder och begränsa promenadgårdarna, innehålla å ömse sidor i vardera våningen (frånsett den översta) 7 enkelrum samt ett mindre mat- och dagrum jämte diskrum, förråd och W. C. Förutom nu nämnda enkelrum får vardera avdelningen i byggnadens ena hälft två enkelrum och i dess andra hälft (där en trappförbindelse mellan våningarna upptager något utrymme) ett enkelrum. På grund av den mindre enkelrumsinredningen inom den nu befintliga delen av byggnadens flyglar blir det här två rum å vardera gaveln (avsedda till vaksalsavdelning), men i övrigt blir inredningen å de olika avdelningarna alldeles densamma som i motsvarande avdelning i paviljongen för lugnare patienter. Några särskilda arbetssalar ha ej ansetts behöfliga i denna paviljong, då man utgått ifrån, att de patienter, som icke kunna gå till arbetssalarna i den nyss beskrivna kvinnopaviljongen, skola, i den mån de äro något arbetsföra, sysselsättas med strumpstickning, sömnad och annat handarbete å respektive dagrum. Även fjärde våningen blir därför — frånsett gavlarna, å vilka personalrum anordnas till ett antal av 11 å vardera — använd till sjukavdelningar, vilka emellertid icke få några enkelrum och ej heller någon vaksalsavdelning. Vad beläggningen beträffar är inom avdelningarna i byggnadens ena hälft, som är avsedd för renliga patienter, sängantalet i vardera av de stora sov-salarna beräknat till 12 mot endast 10 inom avdelningarna i byggnadens andra hälft. De båda vaksalarna å gavlarna få överallt tillsammans 11 sovplatser. Då här till komma 8, respektive 9 enkelrum inom var och en av de tre våningarnas avdelningar, blir platsantalet således 293.

Förutom de fyra egentliga våningarna hava bataljonskasernerna *källarvåning* och *vindsvåning*. Den sistnämnda innehåller längs den ena fasaden 8 större förrådslokaler, tillräckliga för de olika avdelningarnas förråd, och därutöver en mängd något mindre förrådslokaler — den tillbyggda kasernen även tvänne större vindsutrymmen — som sålunda bliva disponibla för sysslomannens, uppsyningsmannen och förestånderskans huvudförråd av kläder m. m. I källarvåningens mittelparti anordnas två klosettrum med utgång till promenadgårdarna och hissinträttning med inlämningshall för maten, för vars transport en över tre meter bred passage här finnes. I källaren till den ena tillbyggnaden å paviljongen för halvroliga kvinnliga patienter (III) inredes vidare en mindre, för personalen avsedd tvättinträttning, innehållande tvättstuga och torkrum samt stryk- och mangelrum. I övrigt komma genom de nuvarande lokala uppvärmningsanordningarnas borttagande de nu avhandlade byggnadernas källarvåningar att innehålla ett stort antal förrådslokaler.

Öppen-dörr-paviljongen (V).

Förutom den förutnämnda, i paviljongen för lugna belägna öppen-dörravdelningen för manliga patienter föreslås ytterligare en sådan, förlagd till den förutvarande vakt- och arrestbyggnaden. Med mycket små förändringar (nedhuggning av fönstergluggar, borttagandet av några väggar mellan cellerna och uppsättandet av ett par nya skiljeväggar för anordnandet av W. C. och dylikt) erhålles här en avdelning, rymmande 20 patienter, av vilka 5 få enkelrum nattetid. Förslaget upptager vidare den ändring av byggnaden, att två personalrum inredas å vinden.

Nya sjukpaviljonger (VII, IV och VIII).

De tre nya sjukpaviljongerna bliva alla inredda enligt samma system, med genomgång från rum till rum och med direkt förbindelse mellan bi-

lokalerna och dag- respektive sovrum, detta för undvikande av onödigt korridorutrymme. För att undvika lokaler mot norr få dessa byggnader sin längdaxel i norr och söder.

Paviljongen för halvoraliga manliga patienter (VII) uppföres i tre våningar, mittparti i fyra våningar. De tre nedersta våningarna delas i två avdelningar, skilda medelst ett mittparti, som innehåller vestibul med trappuppgång och elektrisk hiss mellan våningarna, ett expeditionsrum för vardera avdelningen, ett undersökningsrum, gemensamt för båda avdelningarna, och ett besöksrum, likaledes gemensamt för båda avdelningarna. I *tredje våningen*, där utrymmet över nedre våningens trappuppgång blir besöksrum, anordnas även ett badrum för mottagningsbad. Den ena avdelningen i denna våning är nämligen avsedd som upptagningsavdelning. Även den andra avdelningen i tredje våningen är emellertid avsedd för sådana patienter, som behöva sänglägesbehandling. Båda avdelningarna i nämnda våning hava därför erhållit alldeles samma inredning samt innehålla vardera: fyra åt väster vettande vaksalar med 8 sängplatser i varje, dagrum, matrum och disktrum med elektrisk hiss samt å motsatta långsidan en mindre vaksal med 4 sängplatser och 5 enkelrum med direkt förbindelse med de stora vaksalarna. Vidare finnes här ett mindre klosettrum med ingång från en av vaksalarna och ett större klosettrum med ingång från dagrummet, ett större badrum med plats för 4 badkar (för långbad), tvättrum, sköljrum, materialrum och förrådsrum. Å gaveln finnas 4 enkelrum, avsedda att användas endast nattetid, samt kapprum med utgång till promenadgårdarna och med trappuppgång mellan de olika avdelningarna. *Bottenvåningen* och *våningen en trappa upp* äro båda avsedda för på dagen uppevarande patienter. Då här fördenskull behöves större dagutrymme — detta är uppdelat på ett matrum och två dagrum, av vilka det ena är avsett att jämväl användas till arbetsrum (bandvävning, påsklistring och dylikt) — har sovutrymmet i motsvarande grad minskats, så att den ena av de åt väster vettande sovsalarna blivit av mindre storlek, rymmande endast 4 sängplatser. I övrigt är emellertid inredningen inom avdelningarna i dessa två våningar densamma som den nyss skildrade inom avdelningarna i tredje våningen, med den ytterligare skillnad blott, att badrummet — då här ej beräknats bli behov av långbad — gjorts mindre med plats för endast 2 badkar, att antalet enkelrum, vilka stå i förbindelse med sovsalarna, minskats till 4, och att det härigenom uppkomna utrymmet tagits i anspråk för ett mindre sovrum med 3 sängplatser. Platsantalet inom denna paviljong blir 262.

I *källarråningen* anordnas klosettrum (med ingång från promenadgårdarna) och hissinnättningar. Därjämte utgräves en cirka 2 meter bred korridor, erforderlig för transport av maten m. m. Enligt *huvudförslaget* skall här vidare inredas ett antal arbetssalar, avsedda för korgmakeri, bastarbeten, borstbinderi, drevplockning och dylikt arbete, som kan lämpa sig för det slag av patienter, vilka vårdas i denna paviljong. Enligt *alternativförslaget* skola dessa arbetslokaler förläggas till mässbyggnadens nedre våning.

Paviljongerna för oroliga (IV och VIII) få sinsemellan samma inredning och uppföras i allenast två våningar med ett mittparti i tre våningar. De två nedre våningarna delas i två avdelningar, skilda genom ett mellanparti, innehållande — liksom i den nyss skildrade paviljongen — expeditionsrum m. m. Även själva avdelningarna äro inredda efter samma princip som inom paviljongen för halvoraliga manliga patienter endast med den skillnad, att badrummen gjorts något rymligare och att antalet enkelrum blivit något större, nämligen 7 å varje avdelning med ingång från sovsalarna och 6 å vardera gaveln i övre våningen. Avdelningarna i denna våning äro avsedda

huvudsakligen för sängliggande. Då man utgått ifrån, att sådana härvarande patienter, som eventuellt kunna vara uppe hela dagen, skola vistas å dagrummen inom avdelningarna i bottenvåningen, har dagutrymmet inom avdelningarna i *övre våningen* inskränkts till ett mindre dag- och matrum. Vardera avdelningen i denna våning innehåller i övrigt — förutom vanliga bilokaler, däribland ett badrum med 5 badkar (långbad) — tre vaksalar med 8 sängplatser i varje samt ett rum med 2 sängplatser och, såsom redan nämnts, sammanlagt 13 enkelrum. Avdelningarna i *bottenvåningen*, vilka äro beräknade att på dagarna hysa alla uppevarande inom paviljongen, få betydligt större dagutrymme, delat på ett matrum och två dagrum. Det ena av dessa är avsett till arbetsrum. Då sovutrymmet sålunda blir minskat, få dessa avdelningar ett mindre sovrum med endast 4 sängplatser i stället för det ena större sovrummet i övre våningen och på gavlarna endast 4 enkelrum. Platsantalet inom *vardera* av paviljongerna för oroliga och svårskötta patienter blir sålunda 140.

Visserligen kunna avdelningar för oroliga med 39 platser synas väl stora, men med hänsyn till det större antal personal med därav följande ökade driftkostnader, som hela platsantalets fördelande på tre våningar med sammanlagt sex avdelningar skulle medföra, har det ansetts lämpligare att stanna vid fyra avdelningar, fördelade på två våningar.

Den översta våningen i envar av de tre nya sjukpaviljongerna innehåller *personalrum* till ett antal av 26 i varje paviljong. Å ömse sidor om denna våning, som endast upptager byggnadens mittparti, erhållas vindsutrymmen, tillräckliga för avdelningarnas förråd.

Såsom framgår av vad i det föregående anförts, skulle sinnessjukhuset enligt kommitténs förslag erhålla för manliga patienter 643 sjukplatser, därav 123 enkelrum, och för kvinnliga patienter 630 sjukplatser, därav 119 enkelrum. Hela platsantalet skulle sålunda utgöra 1,273 eller, om man utgår från att jämväl personalsjukavdelningarna tidvis kunna beläggas med sinnessjuka, högst 1,293. Emellertid måste man enligt kommitténs mening räkna med ett visst antal reservplatser, exempelvis 2 å 3 %. Platsantalet bör därför enligt kommittén icke fastställas till högre än 615 å manssidan och 605 å kvinnosidan eller sammanlagt 1,220.

Vad antalet enkelrum beträffar, blir detta 242 eller, om enkelrummen å personalens sjukvårdsavdelningar medräknas, 246, motsvarande cirka 19 % av hela platsantalet.

Kommittén har härefter lämnat en redogörelse rörande övriga av förslaget berörda byggnader. Av denna redogörelse får jag här återgiva följande.

Övriga byggnader och anläggningar.

Administrationsbyggnaden (I).

Det nuvarande kanslihuset, som blir administrationsbyggnad, innehåller enligt det uppgjorda förslaget följande lokaler:

å nedre botten: laboratorium, behandlingsrum och apotek, rum för telefonväxel, expeditionsrum för förestånderska och för uppsyningsman samt överläkarexpedition med väntrum och rum för maskinskrivning;

i våningen 1 trappa upp (där den nuvarande arkivinredningen blir oförändrad): sysslomanskontor, direktionsrum, ett större rum för de underordnade läkarnas gemensamma expedition samt vissa bostadsrum för kontorspersonal;

i våningen 2 trappor upp: bibliotek och expedition för predikanten, matrum för läkare, kontorspersonal och förestånderskor samt två dubbletter för ogifta läkare;

i våningen 3 trappor upp: två bostadslägenheter för gifta hospitalsläkare, en med 5 rum, kök och jungfrukammare samt en med 3 rum, kök och jungfrukammare.

I källarvåningen inredas tvättstuga, lokaler för mat- och vedförråd samt vidare ett större arkivrum och ett mörkrum för fotografiarbete ävensom ett flertal större förrådslokaler. Vindsvåningen blir i sin helhet disponibel för förråd.

Ångpannehuset (IX).

Det nya ångpannehuset uppföres i anslutning till de två i samband med varandra stående byggnader, som hittills använts till smedja och gevärsförråd. Smedjan bibehålles och i övrigt anordnas i dessa byggnader för maskinpersonalen behövliga verkstäder m. m.

Bageribyggnaden (XII).

Det nya bageriet erhålles genom en större tillbyggnad av det nuvarande ångpannehuset, vars skorsten bibehålles. Tillbyggnaden uppföres i två våningar för erhållande av bostäder åt bageripersonalen.

Tvätt- och badbyggnaden (XI).

Den nuvarande tvättinrättningen är inrymd å nedre botten i en tvåvåningsbyggnad, vars övre våning innehåller badinrättning. I de nuvarande tvättlokalerna anordnas kapprum med toaletter, utlämningsrum och strykrum, varjämte här även blir plats för kallmangel. För erhållande av en större hall för tvättmaskiner och ångmanglar samt sorteringsrum föreslås en längre tillbyggnad med en vånings höjd. Badavdelningen en trappa upp bibehålles som personalbad. Endast några smärre ändringar göras här, i det att den stora badstun något minskas för beredande av plats för ytterligare några badkar. För erhållande av bostäder till tvättpersonalen påbygges huset i dess nuvarande utsträckning med en tredje våning.

Köksbyggnaden (X).

Köksinrättningen — som nu innehåller ett för den blivande sinnessjukanstalten tillräckligt stort kök men saknar erforderliga bilokaler — tillbygges för erhållande av sådana å den mathallen motsatta sidan. Denna tillbyggnad får fullständig källarvåning med tillräckliga förrådslokaler samt en andra våning med bostäder för köks- och serveringspersonal.

Stora mathallen m. fl. byggnader, som beröras av alternativförslaget.

Beträffande användningen av den stora mathallen skilja sig huvudförslaget och alternativförslaget. Skiljaktigheterna mellan dessa beröra i övrigt *mässbyggnaden*, *gymnastikhuset* och *huvudförrådsbyggnaden*. För samtliga dessa byggnaders användning enligt de båda olika förslagen redogöres därför här i ett sammanhang.

Enligt huvudförslaget skall i den stora mathallen — förutom *matsalar* för sjukvårdspersonal, med undantag av förestånderskorna, och ekonomipersonal samt en trappa upp en större lektionssal, rörande vilka lokaler båda förslagen sammanfalla — anordnas *samlingsrum* för personal, medan alternativförslaget upptager anordnandet av en *festsal* i mathallens mittparti. Enligt huvudförslaget åter skall *festsalen* anordnas i gymnastikhuset

(XIII). Enär hela byggnaden ej behöves för ändamålet, inredes en del av densamma till *personalrum*, fördelade på två våningar. Enligt alternativförslaget skall gymnastikhuset i sin helhet apteras till *snickar- och målverkstäder*. Dessa verkstäder inrymmas enligt huvudförslaget i de två nedre våningarna av huvudförrådsbyggnaden (XV), medan hela denna byggnad enligt alternativförslaget fortfarande användes till *förråd*. Vad slutligen mässbyggnaden (XXI) beträffar, skall denna enligt huvudförslaget i sin helhet inredas till *bostadsrum*, de två nedre våningarna för förestånderskor och översköterskor, vindsvåningen för kvinnliga nattvakter. I sistnämnda hänseende innehåller alternativförslaget icke någon avvikelse men väl ifråga om användningen av de båda övriga våningarna. Enligt alternativförslaget tages nämligen den andra våningen i anspråk såsom *samlingsrum* för personalen och bottenvåningen till *verkstäder* för korgmakeri, borstbinderi och bokbinderi. Enligt huvudförslaget erhållas arbetslokaler för dessa ändamål uti källarvåningen till paviljongen för halvroliga manliga patienter. På grund av det vida mindre antal personalrum, som enligt alternativförslaget erhållas i de nuvarande byggnaderna, *upptager alternativförslaget ett nytt bostadshus* (XXXIII) med tre våningar och sammanlagt 36 bostadsrum, utgörande en ersättning för de bostadsrum, som enligt huvudförslaget erhållas dels i mässbyggnadens två nedre våningar (sammanlagt 23) och dels i gymnastikhuset (tillhopa 17).

Kyrksal (XIX) samt *vissa bostadshus* (XX och XVI).

Kyrksal erhålles i soldathemsföreningens nuvarande byggnad (XIX), i vilken vidare å nedre botten inredas en lägenhet med ett rum och kök samt en trappa upp en tvårumslägenhet. En dylik anordnas även i den nuvarande handelsboden (XX). Den hittills för ammunitionsförråd använda byggnaden (XVI) omändras till bostadshus med tre rum för ogift manlig personal.

Kapell- och obduktionsbyggnaden (XVIII).

Den nya kapell- och obduktionsbyggnaden som är avsedd att förläggas vid anstaltsområdets norra gräns invid ravinen, innehåller kapell, obduktionslokal och svepningsrum samt likkällare, utgrävd under en mindre del av byggnaden.

Överläkarbostad m. fl. bostadsbyggnader å Ryhofsområdet (XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX och XXX).

Ryhofs huvudbyggnad (XXIII), som förses med centraluppvärmning samt badrumsinredning, är avsedd till *överläkarbostad*, vilken kommer att innehålla 9 rum med kök och två jungfrukammare. Skulle detta antal rum anses för stort, kan en dubblett på ena gaveln, som har särskild ingång, avskiljas och lämpligen användas för semesterläkare. Av de båda flygelbyggnaderna å Ryhof apteras den norra (XXV), som rymmer 6 rum med kök och jungfrukammare, till *sysslomansbostad* och den södra (XXIV) med 5 rum med kök och jungfrukammare till *bostad för en hospitalsläkare*. Badrum inredes å vinden i dessa två byggnader, men de få ej centraluppvärmning, då det med hänsyn till deras mindre goda skick icke kan anses vara lämpligt att å dem nedlägga några större kostnader. Icke heller någon av de i det följande nämnda bostadsbyggnaderna få centraluppvärmning.

Utöver Ryhofsbyggnaderna erhåller endast den s. k. trädgårdsstugan (XXVIII), som är avsedd till *läkarbostad*, badrumsinredning. Denna bygg-

nad, inom vilken göras smärre ändringar, innehåller 4 rum och kök jämte jungfrualkov.

Den nuvarande bageribyggnaden (XXVI), vars nuvarande till källarvåningen förlagda bagerilokaler lämpligen kunna bli förrådslokaler för trädgården, erhåller en ny ingång till lägenheten å nedre botten, vilken avses till *trädgårdsmästarbostad*. Övre våningen, som innehåller en lägenhet om 4 rum och kök, är avsedd till bostad för *bokhallaren*. Från lägenheten å nedre botten avskiljes en dubblett å södra gaveln, som har särskild ingång, till bostad för *semesterläkare* eller, därest dylik bostad anordnas å Ryhofs huvudbyggnad, för fyra trädgårdsdrängar.

Det nuvarande förplågnadsförrådet (XXVII) inredes till *bostäder* och erhåller å nedre botten 2 lägenheter med rum och kök, med särskilda ingångar å vardera gaveln, och i vindsvåningen 4 rum med särskild uppgång.

I de två nuvarande underofficersbostäderna erhålles ett större antal *bostäder för gift personal*. Av dessa byggnader, som båda äro uppförda i tre våningar, innehåller nämligen den södra (XXX) 12 lägenheter med två rum och kök samt den norra (XXIX) 2 lägenheter med tre rum och kök, 4 lägenheter med två rum och kök samt 2 lägenheter med ett rum och kök.

Kommittén har vidare behandlat vissa anstalten i dess helhet rörande frågor och därvid till en början beträffande *anordningar för patientarbeten* anfört följande.

Anstalten erhåller goda resurser för arbetsterapi. Väster om landsvägen finnes redan en trädgårdsanläggning. Å det öster om landsvägen belägna öppna jordområdet (området C) erhållas vidare stora arbetsfält. Med verkstadslokaler blir anstalten rikligt försedd. I det nuvarande etablissemnet ingår en i två våningar uppförd verkstadsbyggnad (XIV) med lokaler, lämpliga för skomakeri, skrädderi och tapetserararbeten. Rymliga snickar- och målarverkstäder anordnas enligt huvudförslaget i de två nedre våningarna av huvudförrådsbyggnaden, medan enligt alternativförslaget hela det stora gymnastikhuset apteras för detta ändamål. Verkstadslokaler för korgmakeri, bastarbeten, borstbinderi och bokbinderi inredas enligt alternativförslaget i mässbyggnadens nedre våning, enligt huvudförslaget i källarvåningen till paviljongen för halvoraliga manliga patienter. Dessutom kommer hälften av fjärde våningen av paviljongen för lugna manliga patienter att upptagas av stora vävsalar. I paviljongen för lugna kvinnliga patienter kommer hela fjärde våningen att apteras till vävsalar och sysalar. För enklare handslöjd, såsom strumpstickning, stoppning, virkning m. m., hava särskilda arbetssalar ej ansetts nödvändiga, då sådant arbete lämpligen kan utföras å dagrummen inom de olika avdelningarna. Vidare bör trädgården kunna lämna sysselsättning även för en del kvinnliga patienter. Att slutligen härför lämpade patienter böra få biträda med arbete inom de olika ekonomiavdelningarna, kök, bageri och tvätt, ligger i sakens natur.

I fråga om *förrådsutrymmen* anför kommittén huvudsakligen följande.

Med dylika utrymmen blir anstalten rikligt försedd. I bataljonskasernerna bibehållas vindsvåningarna såsom förrådslokaler, varjämte stora förrådsutrymmen erhållas i källarvåningarna. De nya sjukpaviljongerna få över sidopartierna stora vindar, som kunna inredas till förråd. Av de nuvarande byggnaderna hava vidare kanslihuset och mässbyggnaden ett flertal förrådsrum. För maskinhuset erforderliga förrådsrum erhållas ovanför verkstäderna därstädes. För trädgårdsprodukter kunna förrådslokaler beredas, förutom i de nuvarande bagerilokalerna, uti ett par jämväl på västra sidan om landsvägen befintliga byggnader.

Å det nuvarande kasernområdet finnas tre träbyggnader, som böra flyttas utanför det egentliga sjukhusområdet. Den minsta av dessa byggnader kan lämpligen användas till halmlada samt för madrassstoppning och dylikt. Av de båda andra byggnaderna, vilka vardera hava en längd av cirka 30 meter, har den ena använts till sommarstall. Då anstalten behöver stallrum för ett par hästar, kan ett mindre stall lämpligen anordnas å ena gaveln av byggnaden. Förutom foderlokaler och dylikt lämnar denna byggnad utrymme för vagnar, plogar, harvar och övriga för jordens skötsel erforderliga redskap. Den andra byggnaden av samma storlek kan lämpligen användas till vedbod eller eventuellt inredas till svinhus.

Såsom av det föregående framgår, föreslås icke uppförandet av någon *portvaktsstuga*. Härom samt beträffande *anstaltsområdets inhägnande* anför kommittén:

Ingången till anstalten för besökande blir genom administrationsbyggnaden, å vars nedre botten anordnas telefonväxel och portvaktsrum. För varu-transport och dylikt blir tillträdet till anstaltsområdet från den väg, som mynnar in i områdets nordöstra hörn vid den nuvarande handelsboden. Där böra uppsättas *grindar*, som lämpligen kunna stå öppna viss tid på dagen. Anstaltsområdet bör vara inhägnat med *staket dels* mellan administrationsbyggnaden och de å ömse sidor om denna belägna sjukpaviljongerna, *dels* från nordvästra hörnet av promenadgården för lugna manliga patienter (VI) längs vägen till ravinen med fortsättning utmed denna vid områdets norra gräns och *dels* från sydvästra hörnet av promenadgården för lugna kvinnliga patienter (II) uteder vägen söderut. Redan nu finnes järnstaket kring kasernområdet, vilket staket sålunda bör flyttas till nyssnämnda gränslinjer. Området framför administrationsbyggnaden blir sålunda fritt. De två promenadgårdar, som vetta mot detta område, och som sträcka sig fram till landsvägen, synas till större delen böra kringgärdas med *mur*, beräknad till 2.5 meters höjd. En sådan mur torde ock böra uppföras längs västra sidan av den till paviljongen för halvborliga kvinnliga patienter (III) hörande promenadgården med hänsyn till dess ringa avstånd från landsvägen. I övrigt synas promenadgårdarna icke behöva inhägnas med annat stängsel än av trådduk på järnstolar.

Kommittén har slutligen omnämnt, att å nordvästra delen av området finnes lämplig plats att framdeles anordna en *upptagningspaviljong* av sådan art, som medicinalstyrelsen föreslagit beträffande Västerbottenshospitalet.

Angående lämpligaste sättet för tillgodoseende av anstaltens behov av *elektrisk energi* har utredning verkställt av ingenjören Gustaf Magnusson. Denna utredning omfattar tre alternativ: 1) energi från Jönköpings elektricitetsverk, 2) kombination av produktion i egen kraftcentral och inköp av kraft från nämnda elektricitetsverk, samt 3) egen kraftcentral. Kommittén förordar alternativ 2, vilket medför den lägsta driftkostnaden (5.63 öre per kilowattimme mot respektive 11.80 och 7.67 öre enligt de andra alternativen). Alternativ 2 utgår därifrån, att anstalten erhåller egen kraftcentral med två ångturbingeneratorer à 80 kw, men att den elektriska energin tages från Jönköpings elektricitetsverk *dels* vissa timmar på natten, varigenom kostnad för personal till kraftcentralens drift nattetid sparas, *dels* även på dagen under sommarmånaderna, då värmeledningen ej är i bruk.

Som förut nämnts, föreslår kommittén för nedbringande av driftkostnaderna en *centralisering av värmeledningssystemet*. Enligt ett av Hugo Theorells ingenjörskbyrå upprättat förslag skall värmecentralen anordnas för pumpvarmvatten och anslutas till alla inom det egentliga sjukhusområdet belägna byggnader. Däremot skulle ledningarna från panncentralen icke utsträckas till de på västra sidan av landsvägen befintliga byggnaderna. Detta har nämligen ansetts medföra för stora kostnader.

Mellan ekonomibyggnaderna, å ena sidan, samt de sex stora sjukpaviljongerna och administrationshuset, å den andra sidan, skulle enligt förslaget anläggas *kulvertar*, vilka äro avsedda att bli tillräckligt rymliga för transport av mat, tvätt m. m. Enär med det föreslagna uppvärmningssystemet gångbara kulvertar under alla förhållanden ansetts böra anordnas, har kommittén funnit det vara mest ändamålsenligt, att kulvertarna erhöles en sådan storlek, att de kunde användas även för nämnda ändamål. Den merkostnad, som denna utvidgning av kulvertarna medförde, skulle delvis uppvägas därav, att särskilda anordningar för matens införande i de tre sjukpaviljonger, som skulle förläggas till de nuvarande bataljonskasernerna, icke bleve erforderliga.

Till belysande av i vilken utsträckning *bostäder åt den för anstalten erforderliga personalen* enligt förslaget skulle kunna beredas inom själva anstalten har kommittén meddelat en beräkning rörande den personal, som av kommittén ansetts behöfelig för anstalten. I anslutning till denna beräkning, till vilken jag längre fram skall återkomma, anför kommittén, att å anstalten bostäder skulle bli tillgängliga för samtliga läkare (för två hospitalsläkare dock icke bostadsvåningar utan endast dubletter). Vidare skulle bostäder å anstalten bli tillgängliga för hela kontorspersonalen och den kvinnliga ekonomipersonalen. Av sjukvårdspersonalen skulle samtliga kvinnliga befattningshavare erhålla bostäder inom anstalten, medan däremot de flesta av de gifta skötarna skulle bli nödsakade att förhyra bostäder utom anstalten. Vad slutligen den manliga ekonomipersonalen beträffar, skulle för de befattningshavare, som ansetts lämpligen böra bo inom anstalten, beredas bostäder därstädes; flertalet hantverksföreståndare och hantverkare måste däremot förhyra bostäder utanför anstalten.

Kostnader för
etablissemens-
öms-
ändring.

Samtliga kostnader för apterande av etablissemetet till sinnessjukanstalt i enlighet med huvudförslaget hava beräknats till 6,415,000 kronor. Alternativförslaget skulle för därav berörda byggnader medföra en ökad kostnad av 65,750 kronor. Samtliga kostnader skulle alltså enligt sistnämnda förslag utgöra 6,480,750 kronor.

Följande tablå utvisar, huru dessa kostnader enligt huvudförslaget och alternativförslaget fördela sig på de olika slagen av arbeten.

	Huvud-förslaget		Alternativ-förslaget	
	Kronor		Kronor	
Nybyggnadsarbeten	2,827,691	10	2,980,691	10
Ombyggnadsarbeten	1,363,008	90	1,269,008	90
Värmeledning samt invändiga vatten- och avloppsledningar	1,352,000	—	1,359,000	—
Utvändiga gas-, vatten- och avloppsledningar	187,500	—	187,500	—
Elektriska installationer	266,800	—	266,550	—
Inhägnad, promenadgårdar och planering	115,000	—	115,000	—
Oförutsedda utgifter, ritningar och kontroll	303,000	—	303,000	—
Summa kronor	6,415,000	—	6,480,750	—

Huru kostnaderna te sig fördelade på de olika byggnaderna ber jag få närmare angiva samtidigt med min anmälan av ett inom medicinalstyrelsen utarbetat ändringsförslag.

I det föregående har berörts, att enligt förslaget fyra byggnader, tillhöriga förutvarande Jönköpings regementes enskilda lägerkassa och uppförda invid kasernetablissemnet, ansetts lämpliga att användas för sinnessjukanstaltens räkning. I fråga om kostnader för *inlösen* av dessa byggnader har kommittén anfört följande.

Värdet å dessa byggnader, inberäknat en källare, har av de militära myndigheterna angivits till 61,600 kronor.

Efter besiktning av byggnaderna fann kommittén dock en närmare undersökning böra komma till stånd rörande skäligheten av det sålunda åsatta priset, detta särskilt med hänsyn till att byggnaderna, som äro belägna å ofri grund, vid försäljning för bortflyttning icke tillnärmelsevis torde kunna betinga det angivna priset.

På anmodan hava arkitekten O. Öberg och byggmästaren H. Engdahl, båda i Jönköping, verkställt värdering av byggnaderna. Härvid hava följande värden åsatts:

	Kronor.
bageribyggnaden med tillhörande jordkällare och uthus	28,900
trädgårdsstugan	12,000
snickarstugan	3,500
handelsboden	5,000

Summa kronor 49,400

Jämväl de sålunda åsatta värdena har kommittén ansett vara alltför höga. Kommittén har icke funnit sig kunna tillstyrka, att byggnaderna inlösas till högre pris än följande:

	Kronor.
bageribyggnaden	20,000
trädgårdsstugan	10,000
snickarstugan	1,000
handelsboden	4,000

Summa kronor 35,000

Beträffande kostnaden för övertagande av de två i det föregående omförmälda bostadshus, vilka disponerats av officerare vid infanteriregementet, anför kommittén:

Dessa hus äro belägna söder om kasernetablissemmentet. Det ena är beläget å lägenheten *Ledet* eller *Borgen* under Ryhof. Ågaren, kaptenen I. Sundström, har på sin tid inköpt boningshuset samt därefter erhållit tillstånd att bibehålla detsamma å regementets område. Byggnaden, som är av trä, har av Sundström utbyggt och omändrats. Enligt av de militära myndigheterna verkställd uppskattning har byggnaden med därtill hörande anordningar åsatts ett värde av 8,850 kronor. Vid den av arkitekten Öberg och byggmästaren Engdahl företagna besiktningen har antecknats, att byggnaden är i gott skick samt att Sundströms inom tomtområdet befintliga egendom kan värderas till 8,000 kronor.

Kasernkommittén har funnit, att sistberörda värde icke kan anses oskäligt och får i följd härav tillstyrka, att Sundström, som förklarat sig villig överlåta boningshuset med därtill hörande anläggningar till kronan, såsom löse-skillning skall tillerkännas ett belopp av 8,000 kronor.

Den andra byggnaden, utgörande ett å torpet *Vinden* (lydande under Ryhof) beläget boningshus, tillhör kronan. Sedan år 1915 har byggnaden med tillhörande markområde förhyrts av kaptenen vid förutvarande Jönköpings regemente N. Bergstrand. Med vederbörligt tillstånd har denne å boningshuset, vilket ursprungligen innehöll ett rum med kök och förstuga, på egen bekostnad låtit verkställa en del tillbyggnads-, förändrings- och renoveringsarbeten. Boningshuset innehåller numera 2 rum med kök, jungfrukammare, skafferi, förstuga och veranda i bottenvåningen samt två rum i andra våningen. Å tomten hava vidare uppförts en del uthus, varjämte trädgården satts i kultur. De av Bergstrand verkställda tillbyggnads- och omändringsarbetena hava av de militära myndigheterna värderats till 3,510 kronor. Därutöver har denne låtit inleda elektriskt ljus och telefon, vilket dragit en sammanlagd kostnad av 1,800 kronor.

Boningshuset å torpet *Vinden* är i sämre skick än den Sundström tillhöriga byggnaden å *Borgen*. Då det emellertid måste anses skäligt, att Bergstrand till viss grad erhåller gottgörelse för de utgifter han åsamkats för att ställa det av honom disponerade boningshuset i beboeligt skick, har kommittén funnit sig kunna tillstyrka, att till honom måtte såsom löse-skillning utgå ett belopp av, i ett för allt, 3,000 kronor.

Medräknas kostnaderna för inköp av enskilda lägerkassans byggnader ävensom ersättningarna för egendom, tillhörig förutnämnda militära befattningshavare, uppgående till ett sammanlagt belopp av 46,000 kronor, uppgår kostnaden vid ett platsantal av 1,293 enligt huvudförslaget till cirka 4,997 kronor och enligt alternativförslaget till cirka 5,047 kronor per vårdplats.

Till jämförelse med denna platskostnad har kommittén erinrat, att det i propositionen nr 165 till 1928 års riksdag framlagda förslaget om nytt hospital i Västerbottens län upptagits en kostnad av cirka 8,750 kronor per vårdplats. Genom att omändra och utbygga här ifrågavarande kasernetablissemment till en sinnessjukanstalt av den föreslagna omfattningen erhållas således, yttrar kommittén, 1,293 vårdplatser för en kostnad, som med närmare 5 miljoner kronor understiger den kostnad uppförandet av ett helt nytt sinnessjukhus med samma platsantal skulle betinga. Därjämte vinnes, att dessa platser kunna bli tillgängliga något fortare än vad som vore möjligt genom en helt ny hospitalsanläggning.

Jag ber härefter att få något uppehålla mig vid frågan om överenskom-melse med Jönköpings stad på grund av Jönköpings regementes upphörande och den ändrade organisationen för förutvarande Smålands artillerirege-

mente. Kasernkommittén har fört underhandlingar om en dylik överenskommelse med representanter för staden, vilka förhandlingar resulterat i ett av kommittén med staden, under förbehåll av Kungl. Maj:ts och riksdagens godkännande, träffat avtal. Det torde ankomma på chefen för försvarsdepartementet att i annat sammanhang upptaga avtalsfrågan till behandling. Beträffande vissa delar av avtalet, vilka beröra med den nya sinnessjukanstaltens upprättande sammanhängande frågor, ber jag emellertid att här få av kommitténs redogörelse återgiva följande.

I överenskommelsen har stadgats, att till etablissemnet skall förläggas en sinnessjukanstalt med plats för minst 1,100 patienter (§ 1). Därest etablissemnet icke före den 1 juli 1934 tagits i bruk för sitt nya ändamål, skall kronan — med reservation dock för strejk, lockout och annan force majeure — vara skyldig att till staden utgiva ersättning med 8,000 kronor för helt kalenderår. Skulle etablissemnet icke före den 1 juli 1937 hava blivit omändrat och den nya anstaltens verksamhet blivit påbörjad, har det ansetts skäligt, att ersättning, för helt kalenderår räknat, skall utgå med ett till 20,000 kronor förhöjt belopp.

Enligt § 2 av överenskommelsen har staden förbundit sig att tillhandahålla anstalten *vatten, gas och elektrisk ström* till samma priser, som betalas av andra större avnämare inom staden. Vidare har staden i § 3 åtagit sig att städse hålla *avloppsledning* av tillfredsställande beskaffenhet från anstalten. En tidigare för dylikt ändamål anlagd ledning med utlopp i Rocksjön skall staden alltjämt underhålla; denna ledning är huvudsakligen avsedd att användas såsom avloppsledning för dagvatten från anstaltsområdet.

Jönköpings regementes *soldathemsförening* har på sin tid med vederbörligt tillstånd låtit uppföra en byggnad, avsedd för föreningens verksamhet, i omedelbar närhet av infanterietablissemnet. Denna byggnad, vilken är belägen utanför det egentliga kasernområdet, torde föreningen, enligt vad kommittén inhämtat, vara villig att överlåta till kronan. Då byggnaden — såsom av det föregående framgår — kan utnyttjas för sinnessjukanstaltens räkning, har kommittén funnit sig böra tillstyrka, att densamma förvärvas av kronan. Därest föreningen icke skulle kunna få byggnaden inlöst av kronan, komme föreningen utan tvekel att göra en betydande förlust, enär ett förflyttande av byggnaden till annan plats skulle draga stora kostnader. Då Jönköpings stad emellertid måste anses tillskyndas stor ekonomisk fördel genom förläggandet av en statlig sinnessjukanstalt till infanterietablissemnet, har kommittén ansett sig böra påfordra, att staden skall gälda den löseskilling, som skall utgå för föreningens ifrågavarande byggnad. Sedan kommittén besiktigt byggnaden, vilken enligt lämnad uppgift av föreningen angivits äga ett värde av bortåt 20,000 kronor, har kommittén funnit sig icke kunna åsätta densamma högre värde än cirka 12,000 kronor. Då det torde förefinnas möjlighet att kunna förvärva byggnaden för kronans räkning till sistberörda pris, har kommittén hemställt, att staden måtte åtaga sig att gälda köpeskillingen. Härtill har staden lämnat sitt medgivande, dock under uttryckligt förbehåll att det belopp staden skall utgiva för byggnadens förvärfvande icke får överstiga 12,000 kronor. I § 7 av överenskommelsen hava intagits bestämmelser, grundade å nu angivna förutsättningar. Under hand har kommittén erhållit meddelande om att soldathemsföreningen låter nöja sig med det belopp, som Jönköpings stad åtagit sig utgiva.

Under återopande av vad i förevarande framställning anförts samt under hänvisning till vad av kommittén i en uti 1928 års proposition nr 165 omnämnd skrivelse den 12 februari 1927 framhållits rörande nödvändigheten

Kasern-
kommitténs
hemställan

av att genom statens försorg låta anordna nya platser för vård av sinnessjuka och vissa sinnesslöa har kasernkommittén gjort hemställan — förutom om prövning från kronans sida av den med Jönköpings stad träffade överenskommelsen — att det ledigblivna kasernetablissemnet i Jönköping måtte i huvudsaklig överensstämmelse med de av ingenjören Cederström upprättade ritningarna omändras till en anstalt för vård av sinnessjuka, därvid kommittén förordat det förslag, som betecknats såsom huvudförslaget. Vidare har kommittén, för den händelse att kasernetablissemnet nyttjande för ifrågavarande ändamål vunnit godkännande, hemställt att åtgärder måtte vidtagas för att inlösa *dels* från förutvarande Jönköpings regementes enskilda lägerkassa de fyra förut omförmälda, kassan tillhöriga byggnaderna för ett sammanlagt belopp av 35,000 kronor, *dels* från nämnda regementes soldathemsförening en föreningen tillhörig byggnad för ett pris av 12,000 kronor, *dels* från kaptenen I. Sundström ett denne tillhörigt boningshus m. m. för ett belopp av 8,000 kronor, *dels* ock från kaptenen N. Bergstrand en del denne tillhörig egendom för ett pris av 3,000 kronor. Slutligen har kommittén, under nyss angivna förutsättning, hemställt, att det för sinnessjukanstalten avsedda markområdet jämte därå befintliga byggnader, vilka nu tillhöra Kungl. Maj:t och kronan eller komma att förvärfvas av Kungl. Maj:t och kronan, måtte från och med den 1 juli 1929 överföras från försvarsväsendet.

En av kommitténs ledamöter, *professorn Petré*n, har i stället för huvudförslaget förordat alternativförslaget, vilket senare förslag han funnit — trots att detsamma enligt verkställda beräkningar skulle draga en ökad kostnad av 65,750 kronor — vara att föredraga, särskilt i fråga om anordnandet av snickar- och målarverkstäderna.

Yttranden
över kasern-
kommitténs
förslag.

Arméförvalt-
ningens for-
tifikationsde-
partement.

Över kasernkommitténs förslag har arméförvaltningens fortifikationsdepartement den 14 november 1928 avgivit utlåtande, vilket åtföljts av chefens för östra arméfördelningen yttrande i ärendet. I berörda utlåtande förklarar sig fortifikationsdepartementet kunna tillstyrka förslaget allenast under den förutsättningen, att av arméfördelningschefen framställda önskemål vunnit beaktande. Då dessa önskemål delvis beröra frågor, som inverka på bedömande av förslaget om sinnessjukanstaltens upprättande, anser jag mig här böra i huvudsak redogöra för vad arméfördelningschefen anfört.

Chefen för
östra arméför-
delningen.

Arméfördelningschefen har till en början uttalat, att han ansåge att, då det nu gällde kasernetablissemnet avstående för sjukvårdsändamål, de militära behov, som förefunnos, först borde tillgodoses. Om av praktiska skäl byggnader och dylikt, vilka alltjämt vore behövliga för militära ändamål, lämpligen borde användas för annat ändamål, borde full kompensation lämnas i penningar eller på annat sätt.

Med denna utgångspunkt har arméfördelningschefen framställt önskemål av i huvudsak följande innebörd:

Smålands arméartilleriregemente hade enligt arméfördelningschefen behov av *sjukhusets* överlåtande till regementet. Vidare vore arméartilleriregementet i

stort behov av *stängsel* omkring alla sina utanför det ursprungliga kasernområdet befintliga fält- och ballongförråd med dess dyrbara materiel. Sjukhuset saknade jämväl hägnad. Det kring förutvarande Jönköpings regementes etablissemant befintliga järnstaketet — och särskilt de monumentalagrindarna med sina grindstolpar — syntes därför böra undantagas vid etablissemantets överlämnande.

För arméartilleriregementet fordrades, utöver de av regementet redan disponerade, ytterligare 14 *underofficerslägenheter*, bestående av 2 eller 3 rum i lika fördelning. Detta behov kunde tillgodoses genom överlämnande till regementet av de till infanterietablissemantet hörande två underofficersbyggnaderna. Dessa byggnader vore genom landsvägen till Ljungarum avskilda från infanterietablissemantet. Skulle emellertid av något skäl de ifrågavarande byggnaderna ej anses böra överlätas på arméartilleriregementet, borde dock sinnessjukanstalten åtminstone delvis påföras kostnaderna för erforderliga nybyggnader.

I samband härmed borde påpekas, att 5 till infanterietablissemantet hörande bostadslägenheter, som för närvarande vore disponerade såsom tjänstebostäder för underofficerare vid arméartilleriregementet, borde få disponeras tills vidare och intill dess regementets byggnadsfråga bleve löst. Därjämte borde sinnessjukanstalten förpliktigas att fullgöra försvarsdepartementets förbindelse gent emot 6 underofficerare å övergångsstat, vilka nu vore tillförsäkrade bostäder intill den 1 oktober 1929. Ävenledes borde sinnessjukanstalten åläggas att övertaga de hyreskontrakt, som med stöd av fortifikationsdepartementets skrivelse den 28 augusti 1928 avslutats av chefen för Smålands arméartilleriregemente beträffande vissa lägenheter inom infanterietablissemantet.

Arméartilleriregementet hade tidigare fått sin *tvätt* ombesörjd inom infanteriregementets tvättinrättning. Skulle möjligheten härtill upphöra, bleve regementet hänvisat till Jönköpings-Kalmar regementes tvättinrättning i Eksjö, vilket skulle medföra avsevärt ökade kostnader. Vidare skulle det för artilleriregementet vara till fördel att få disponera infanterietablissemantets *badinrättning*. Även om sinnessjukanstalten ej skäligen kunde tänkas bliva ålagd att ensam reglera frågan angående arméartilleriregementets tvätt- och badinrättning, syntes det emellertid ej vara mer än rätt och billigt, att anstalten ekonomiskt bidroge i någon mån till denna frågas lösning. Även kunde man tänka sig överflyttning av inom det förutvarande infanterietablissemantet befintliga ångpannor till en för tvätt-, bad- och matinrättningen erforderlig och ifrågasatt ångcentral för arméartillerietablissemantet.

Kostnaderna för nedmontering, överflyttning och uppmontering av de *förrädsbyggnader* av korrugerad plåt, som kasernkommittén föreslagit skola övertagas av artilleriregementet, borde bestridas av sinnessjukanstalten.

Vad anginge det *markområde*, som skulle överlämnas till sinnessjukanstalten, hade, efter det förhandlingarna med chefen för Smålands arméartilleriregemente ägt rum, fortifikationsdepartementet för nedbringande av kostnaderna för en ballonghall föreslagit ombyggnad av ett sommarstall för dylikt ändamål. Ballongens hanterande krävde en omkring 1,000 meter lång och 100 meter bred rak ränna å jämnt fält med utgångspunkt från ballonghallen. För åstadkommande av en sådan ränna vore en jämkning av den föreslagna gränsen erforderlig enligt en å bilagd karta streckad linje.

Slutligen har arméfördelningschefen framhållit, att den *trafik*, som förutsatts komma att äga rum å den *utmed sjukhusbyggnaden* ledande vägen,

komme att vålla obehag för sjukhuset och därför i stället borde ledas direkt från landsvägen in på sinnessjukanstaltens område.

Medicinalstyrelsen.

Genom remiss den 10 oktober 1928 har Kungl. Maj:t anbefallt medicinalstyrelsen att efter samråd med byggnadsstyrelsen och 1927 års besparingsnämnd avgiva utlåtande över kasernkommitténs ifrågavarande förslag. Till medicinalstyrelsen har vidare den 23 november 1928 överlämnats, att tagas i övervägande vid avgivande av det infordrade utlåtandet, det av arméförvaltningens fortifikationsdepartement den 14 november 1928 över kasernkommitténs förslag avgivna utlåtandet, åtföljt av chefens för östra arméfördelningen yttrande i ärendet.

I anledning härav har medicinalstyrelsen i ärendet avgivit utlåtande den 6 mars 1929. Vid utarbetande av utlåtandet har styrelsen dels fört förhandlingar med representanter för byggnadsstyrelsen och 1927 års besparingsnämnd, dels biträttts av överinspektören för sinnessjukvården i riket E. Göransson och, i enlighet med Kungl. Maj:ts genom brev den 26 oktober 1928 givna bemyndigande, av överläkaren E. Lauritzen, varjämte styrelsens arkitekt C. Westman deltagit i ärendets handläggning.

Utlåtandet åtföljdes av ritningar och kostnadsförslag dels å ändringar beträffande vissa i kasernkommitténs förslag upptagna byggnader, dels å vissa däri icke upptagna byggnader, vilka av styrelsen föreslås till uppförande. Ifrågavarande, den 1 februari 1929 dagtecknade ritningar jämte en till desamma hörande situationsplan hava, liksom de till kasernkommitténs förslag hörande, uppgjorts av ingenjören Cederström. Kostnadsberäkningarna hava utförts av samma personer, som verkställt motsvarande beräkningar till kasernkommitténs förslag.

Jag ber nu att få angiva den huvudsakliga innebörden av det ändringsförslag, som medicinalstyrelsen förordat. Till ledning för en översikt över ändringsförslaget torde nyssnämnda situationsplan få såsom bilaga fogas vid statsrådsprotokollet.

Platsantalet.

Vad först beträffar platsantalet, har medicinalstyrelsen erinrat, att styrelsen i sin den 21 oktober 1927 framlagda reviderade plan rörande anskaffning av nya platser för den statliga sinnessjukvården på grund av inhämtad kännedom om kasernkommitténs då pågående utredning upptagit en sinnessjukanstalt å Jönköpings regementes kasernetablissemment med 1,200 platser. Detta platsantal är, yttrar styrelsen, väl högt i betraktande av att anstalten bleve uppdelad på endast två i sjukvårdshänseende av varandra oberoende huvudavdelningar, en för män och en för kvinnor. Styrelsen förmenar emellertid, i anslutning till de synpunkter som varit ledande för kasernkommittén, att en ändamålsenlig omändring av etablissemmentet till en fullständigt organiserad sinnessjukanstalt icke gärna är möjlig, om platsantalet sättes avsevärt lägre. Enligt medicinalstyrelsens ändringsförslag skulle emellertid platsantalet utgöra 643 för män och 606 för kvinnor, varav styrelsen såsom reservplatser beräknat 28 för män och 21 för kvinnor. Såsom normal beläggningssiffra har styrelsen därför föreslagit 615 för män och 585 för kvinnor eller sammanlagt 1,200 platser.

Vidkommande anstaltsområdets areal har styrelsen beträffande områdena A1, A2 och B förklarat sig intet hava att erinra mot kommitténs förslag. Särskilt har styrelsen härvid framhållit angelägenheten av att området A2 icke undantages från anstaltsområdet. De där belägna båda underofficersbyggnadernas av arméfördelningschefen ifrågasatta användning som bostäder för artilleriregementets personal skulle, yttrar styrelsen, på grund av det stora antal personer, 20 familjer, som det här rör sig om, och det omedelbara grannskapet till anstalten bliva för densamma synnerligen oläglig, oavsett anstaltens behov av bostadslägenheterna för sina egna befattningshavare.

Mot den jämkning i fråga om avgränsningen åt öster av området C mot arméartilleriregementets övningsfält, som arméfördelningschefen påyrkat, har styrelsen ansett sig icke böra resa någon invändning. Styrelsen har vidare förklarat sig icke påyrka ändring i C-områdets föreslagna begränsning åt nordost, vilken betingats av att sjukhusbyggnaden ansetts böra tillhöra arméartilleriregementet, ehuru en vidgning av området åt detta håll givetvis i och för sig vore önskvärd.

Vad området D beträffar har styrelsen anfört följande.

Området D, omfattande omkring 25 har, ligger avskilt från det övriga anstaltsområdet och på så stort avstånd, att arbete därstädes icke lämpligen kan bedrivas med å anstalten boende patienter. Det synes även sakna odlingsbar mark i tillräcklig omfattning för en eventuell förläggning av en arbetskoloni. Kommittén har ansett sig böra reservera detsamma för anstalten, enär det synts kunna vara av viss betydelse såsom promenad- och utflyktsplats. I sådant hänseende kan dock områdets läge på andra sidan om artilleriregementets övningsplats anses innebära en viss olägenhet, varjämte den skogbevuxna södra delen av området A1 erbjuder mera lämpligt belägen och fullt tillräcklig plats för ändamålet. Styrelsen finner icke något påtagligt behov föreligga att för anstalten disponera ifrågavarande område, och då tillsyn, eventuell hägnad m. m. kan tänkas medföra besvär och kostnad, får styrelsen föreslå, att detsamma icke tillägges anstalten.

Anstaltens sammanlagda område skulle, efter de av medicinalstyrelsen förordade reduktionerna, komma att utgöra omkring 70 har, enligt styrelsens åsikt i och för sig visserligen väl knappt, men till väsentlig del bestående av mark, som lämpar sig för patienternas sysselsättning med utearbete.

Det ändringsförslag beträffande kasernetablisementets anordnande till sinnessjukanstalt, som medicinalstyrelsen framlagt, innebär viss omläggning i kasernkommitténs plan för patientförläggningen. Berörda omläggning har huvudsakligen föranletts av ett önskemål, som styrelsen tillagt stor vikt, nämligen anordnandet vid anstalten av en *upptagningspaviljong* för nyinsjuknade, ej våldsamma eller störande patienter, i likhet med vad styrelsen föreslagit beträffande den nya anstalten för sinnessjuka inom Västerbottens län. Härom anför styrelsen följande.

I fråga om behovet av en sådan paviljong tillåter sig styrelsen hänvisa till vad styrelsen i skrivelse den 7 februari 1929 med omarbetat förslag till anstalt vid Umeå anfört.

Förslag till
omändring av
kasern-
etablis-
sementet.

Vissa omlägg-
ningar i planen
för patient-
förläggningen
m. m.

Kasernkommittén har i sitt förslag beaktat denna angelägenhet så till vida, som kommittén omnämmt, att viss angiven plats inom byggnadsområdet funnes, lämplig för anordnandet framdeles av en upptagningspaviljong av sådan art. Styrelsen har emellertid, oavsett angelägenheten av att inrättandet av paviljongen från början ingår som ett led i anstaltens sjukvårdsorganisation, ansett önskvärt, att anstaltens väl höga platsnummerär icke framdeles ytterligare ökas genom paviljongens tillkomst. Detta önskemål kan lämpligen tillgodoses genom minskning av det av kommittén föreslagna, i och för sig väl höga antalet platser för halvroliga. För manssidan gäller det i detta hänseende en nybyggnad. För kvinnosidan kan den för de halvroliga avsedda kasernbyggnaden genom en något ändrad disposition apteras för ändamålet utan den av kommittén föreslagna tillbyggnaden med två flyglar. Med sloandet av dessa flyglar, vilket även ur andra synpunkter är önskvärt, minskas givetvis platsantalet i byggnaden.

Styrelsen föreslår sålunda uppförandet av en upptagningspaviljong av samma beskaffenhet som den för den nya anstalten i Västerbottens län föreslagna, med fyra lika avdelningar, två för män och två för kvinnor, och 52 platser för vardera könet. I anslutning härtill föreslås, att nybyggnaden för halvroliga manliga sjuka anordnas med ett lägre platsantal än det kasernkommittén föreslagit, eller med 222, samt att i den för halvroliga kvinnliga avsedda kasernbyggnaden anordnas 204 platser, vilka skulle vinnas utan tillbyggnader.

I detta sammanhang torde jag få omnämna vad medicinalstyrelsen i sitt förevarande utlåtande yttrat rörande frågan om *organisationen av anstaltens sjukvårdsledning*, enär denna fråga står i visst samband med styrelsens förslag om inrättande av en upptagningspaviljong vid anstalten. Styrelsen har i berörda ämne anfört huvudsakligen följande.

Därest Kungl. Maj:ts proposition nr 89 till innevarande års riksdag angående vissa med förslag till sinnessjuklag m. m. sammanhängande frågor vunne riksdagens bifall, skulle förutsättningar föreligga för att sjukvårdsledningen vid Jönköpingsanstalten bleve fördelad på flera, enligt de i propositionen framlagda principerna tre, överläkare. En rationell dylik uppdelning skulle enligt styrelsens mening kunna ske på det sätt, att huvudparten av vardera könssidan ställdes under ledning av var sin överläkare, under det att en tredje överläkare, som tillika skulle vara sjukhuschef, finge sig anförtrödd ledningen av sjukvården inom upptagningspaviljongen. Denna del av sjukhuset skulle bilda en rätt väl avgränsad sjukvårdsenhet, i det att patienterna där i regel upptoges utifrån och mera undantagsvis genom överflyttning från sjukhusets övriga avdelningar. Antalet vore visserligen litet i förhållande till antalet å envar av de andra överläkarnas avdelningar; men patientomsättningen komme att bli relativt långt större än å dessa, vartill komme att undersökning och behandling av nyinsjuknade i särskilt hög grad lade beslag på läkarens tid. Utan upptagningsavdelning bleve en ändamålsenlig uppdelning av sjukvården mellan tre överläkare svår att ordna, och med en uppdelning på allenast två överläkare skulle antalet patienter å varderas avdelning bli så stort, att åtminstone den överläkare, som därjämte vore sjukhuschef, icke skulle kunna äga den kännedom om patienternas tillstånd, som vore önskelig.

Vissa i det följande närmare angivna ändringar i den av kommittén föreslagna dispositionen av byggnaderna hava dessutom medfört smärre änd-

ringar även beträffande förläggningsplanen. Enligt styrelsens förslag skulle densamma te sig på sätt framgår av följande översikt, i vilken för jämförelse medtagits motsvarande siffror enligt kasernkommitténs förslag:

Plan för patientförläggningen.

	Antal avdelningar		Antal platser	
	Enligt styrelsens förslag	Enligt kommitté-förslaget	Enligt styrelsens förslag	Enligt kommitté-förslaget
<i>Manssidan.</i>				
Upptagningspaviljong (nybyggnad)	2	—	52	—
Öppendörripaviljong (nuvarande vaktbyggnad)	1	1	19	20
Paviljong för lugna (nuvarande kasernbyggnad)	1 öppen 4 slutna	1 öppen 6 slutna	28 182	24 197
Paviljong för halvoroliga (nybyggnad)	6	6	222	262
Paviljong för oroliga. (nybyggnad)	4	4	140	140
Summa	18	18	643	643
<i>Kvinnosidan.</i>				
Upptagningspaviljong (nybyggnad)	2	—	52	—
Paviljong för lugna (nuvarande kasernbyggnad)	1 öppen 4 slutna	1 öppen 5 slutna	28 182	24 173
Paviljong för halvoroliga (nuvarande kasernbyggnad)	4	8	204	293
Paviljong för oroliga (nybyggnad)	4	4	140	140
Summa	15	18	606	630

Vissa av medicinalstyrelsen föreslagna ändringar i dispositionen av lokaler inom sjukvårdsbyggnaderna sammanhånga med styrelsens ståndpunkt i fråga om anordnande av *kulvertar* såsom kommunikationsleder inom anstalten. Såsom av den föregående redogörelsen framgår, har kasernkommittén föreslagit, att de kulvertar, som måste anläggas till de större byggnaderna för rörledningar m. m., skulle göras så rymliga, att de kunde användas som kommunikationsled för personal och patienter samt för transport av mat och tvätt m. m.

En sådan anordning har, yttrar medicinalstyrelsen, med hänsyn till nordligt klimat vidtagits vid Östersunds hospital och föreslagits beträffande nytt hospital vid Umeå samt på grund av starkt koncentrerad byggnadsplan kommit till användning vid Hälsingborgs hospital. Även vid Jönköpingsanstalten vore en dylik passage till gagn, men den finge i så fall enligt styrelsens mening göras något rymligare än av kommittén föreslagits. De omständigheter, som gjorde densamma särskilt påkallad vid nyssnämnda tre anstalter, föreläge emellertid icke här, och då kostnaderna för anordningen vore rätt avsevärda, ansåge sig styrelsen böra förorda, att den måtte utgå ur förslaget.

Efter omnämmande av medicinalstyrelsens ståndpunkt i nu omförmälda, på förslaget gestaltning i övrigt inverkan frågor anhåller jag att få lämna en redogörelse för medicinalstyrelsens dispositionsförslag för de olika byggnaderna, i den mån detsamma avviker från kommitténs förslag.

Sjukvårds-
byggnaderna.

Vad sjukvårdsbyggnaderna angår, har styrelsen till en början behandlat kommitténs förslag om inläggandet i var och en av de tre kasernbyggnaderna av en *centraltrappa* jämte hiss. I denna fråga, vilken i viss mån sammanhänger med spörsmålet om kulvertarna, har styrelsen anfört följande.

Från kaserngårdssidan är centraltrappan enligt kommittéförslaget tillgänglig endast från byggnadernas med kulvertarna kommunicerande källarvåningar. I och med slopandet av kulverttransporter skulle således hissens användande för forsländet exempelvis av maten betinga, att denna först finge nedföras i källaren. I övrigt synes den föreslagna anordningen medföra en väl stor anhopning av trafiken till denna centraluppgång, som tillika skulle användas för samtliga avdelningars inom byggnaden kommunikation med promenadgårdarna. Då enligt styrelsens förslag om kulvertförbindelsens borttagande all trafik till byggnaderna komme att ske i markplanet, torde de två befintliga trappuppgångarna från kasernplanen lämpligen böra anlitas härför, och styrelsen har därför föreslagit inläggandet av en hiss vid var och en av dessa trappuppgångar. I stället skulle den av kommittén föreslagna centraltrappan med där förlagd hiss icke komma till utförande.

De anordningar, som styrelsen föreslagit för avdelningarnas förbindelse med promenadgårdarna, komma att framgå av redogörelsen i det följande.

Såsom av det föregående framgår, förekomma i kommitténs förslag på några håll *förläggning av hela sjukavdelningar till våningen 3 trappor upp*. Med avseende å förslaget härutinnan har styrelsen anfört följande.

En så lång trapppassage mellan avdelning och promenadgård är för patienterna besvärlig, och hissarna, som rymma ett relativt litet antal personer och taga personal i anspråk vid användningen, torde blott i särskilda undantagsfall kunna anlitas för patienterna. Härav kan lätt bli en följd, att patienternas vistelse i det fria inskränkes. Styrelsen har därför i sitt ändringsförslag till denna våning förlagt väsentligen *sovlokaler*. Inom paviljongerna för lugna patienter hava dock även arbetssalar, liksom i kommitténs förslag, måst förläggas dit.

Styrelsen har vidare beträffande *förläggningen av personalrum* anfört följande.

I kommitténs förslag äro inga rum för personal förlagda vid avdelningarna. Styrelsen anser det ändamålsenligt, att åtminstone ett sådant rum finnes vid varje avdelning, i regel avsett för den, som har sig anförtrodd den närmaste ledningen av avdelningen. Å andra sidan äro i kommitténs förslag i stor utsträckning personalrum placerade över patienternas sovrum, även å avdelningar för oroliga. Denna anordning är visserligen tillämplad på många av landets övriga sinnessjukhus, men klagomål däröver hava ofta försports både från personalens och patienternas sida. Att personalen under sådana förhållanden icke sällan störes av oro från underliggande patientlokaler, är självfallet. Olägenheterna därav kunna vara betydande, exempelvis för personal, som efter nattjänstgöring skall sova på dagen. Men även patienterna, vilkas sovtid börjar tidigt på aftonen, kunna lätt oroas från överliggande personalrum, där man icke rimligen kan begära, att absolut

stillhet skall iakttagas. I det av styrelsen ingivna ändringsförslaget — liksom vid de senaste av styrelsen uppgjorda förslagen till sinnessjukhusanläggningar — har hänsyn tagits till nämnda förhållanden.

I fråga om *utrymmet för patienterna* förklarar sig styrelsen hava i sitt ändringsförslag i stort sett följt samma principer, som kommit till uttryck i kommittéförslaget. Dock har, med hänsyn till att sänglägesbehandlingen inom sinnessjukvården enligt styrelsens mening torde kunna motses få mindre omfattning, utrymmet i sovsalarna i allmänhet något minskats, varemot utrymmet i daglokalerna flerstädes ökats. Därjämte hava vissa smärre utrymmen i närheten av daglokalerna inrättats för förvaring av arbetsmateriel.

Beträffande de särskilda paviljongerna har styrelsen under hänvisning beträffande förslagets detaljer till ritningarna anfört följande.

Uppagningspaviljongen är, fränsett några smärre omändringar med hänsyn till väderstrecken, föreslagen att uppföras efter samma ritning, som av arkitekten C. Westman uppgjorts för det föreslagna sinnessjukhuset vid Umeå. Paviljongen föreslås förlagd å den av kasernekommittén angivna platsen norr om paviljongen för lugna manliga sjuka.

Öppen-dörr-paviljongen i nuvarande vaktbyggnaden har enligt styrelsens förslag plats för endast 19 patienter, i det att utrymme i bottenvåningen måst beredas för en översköterska. Den av kommittén föreslagna bostadsinredningen å vinden har nämligen ansetts icke böra komma till stånd på grund av den knappa rumshöjd, som där kan ernås. I övrigt hava några smärre ändringar i kommitténs förslag företagits för att minska kostnaden.

Paviljongerna för lugna hava föreslagits lika anordnade för män och kvinnor. I båda hava utrymmen av samma storlek som i kommitténs förslag inlagts för sjuk personal. Avdelningarnas antal enligt kommitténs förslag har synts kunna något minskas i samband med centraltrappans borttagande. I bottenvåningen är en avdelning om 54 sängar inrymd, i våningen 1 trappa upp två övervakningsavdelningar om 32 och 35 sängar. I våningen 2 trappor upp finnes en öppen-dörr-avdelning om 28 sängar samt dag- och matrum jämte ett par sovsalar för en avdelning om 61 sängar. Avdelningens övriga sovrum hava förlagts till våningen 3 trappor upp. Denna våning har i övrigt apterats till arbetssalar, jämte det vid ena gaveln några personalrum inlagts.

De lugna avdelningarnas *kommunikation med promenadgårdarna* har styrelsen tänkt sig på följande sätt.

Genom avdelningen i bottenvåningen är en passage anordnad från ena huvudtrappan till en särskild utgång till promenadgården. Denna passage är avsedd att anlitas jämväl av de med samma trappuppgång kommunicerande båda avdelningarna i våningarna 1 respektive 2 trappor upp. För avdelningen i bottenvåningen medför passagen en viss olägenhet, i det att densamma skiljer avdelningens dagrum från matrummet. Det kan därför ifrågasättas, huruvida icke passagen snarare borde förläggas längs avdelningens gränsvägg mot avdelningen för sjuk personal, varigenom nämnda olägenhet skulle bortfalla, men vissa fördelar, såsom bättre belysning och direkt ingång till hissen, skulle därmed förloras. Denna detalj har ingen betydelse för kostnaden, och i intetdera fallet kan enligt styrelsens mening passagens befintlighet bliva till avsevärt men för avdelningen. Av de båda avdelningarna vid den andra huvudtrappan får öppen-dörr-avdelningen fri kommunikation med kaserngården genom en i denna flygel befintlig särskild trappuppgång, under det att övervakningsavdelningen kan använda en passage,

som är anordnad till promenadgården genom källarvåningen. En annan möjlighet är, att de få uppevarande patienterna från denna avdelning passera kaserngården den korta vägen omkring ett hörn av byggnaden.

I fråga om paviljongerna för halvoroliga och oroliga patienter yttrar styrelsen:

Enligt kommitténs förslag skulle *paviljongen för halvoroliga kvinnor* anordnas i en av kasernbyggnaderna, tillbyggd med två vinkelrätt mot huvudbyggnaden utlöpende flyglar. Anmärkas må, att dessa tillbyggnader, om de komme till utförande, enligt styrelsens mening borde förses med egna trappuppgångar med hänsyn till brandfara.

Kommittéförslaget har åtta avdelningar, varav 6 övervakningsavdelningar om 40 à 43 sängar och tvenne avdelningar om 20 respektive 24 sängar.

Ändringsförslaget har fyra avdelningar om 50 à 52 sängar, men vardera avdelningen är uppdelad på 2 våningar, med övervakningssalar jämte ett mindre dagrum samt flertalet övriga sovrum i en våning och daglokaler för alla under hela eller större delen av dagen uppevarande patienter samt ett litet antal sovplatser, avsedda för patienter, som icke kräva permanent tillsyn under natten, i en annan våning. Därvid har den anordningen vidtagits, att lokalerna för de uppevarande äro förlagda till bottenvåningen och våningen 1 trappa upp samt hava förbindelse med promenadgårdarna genom två enkom för detta ändamål inlagda trappor. Nödigt antal enkelrum har erhållits genom att härtill använda en del av det befintliga korridorutrymmet.

Planläggningen av *paviljongen för halvoroliga män* är något olikartad enligt de båda förslagen, delvis beroende på borttagandet i ändringsförslaget av transportkulverten. I detta förslag har förbindelse mellan trappuppgångarna åstadkommits utan att sovrum behöva passeras. I stället äro enkelrummen förlagda icke omedelbart intill vaksal utan vid en liten med vaksalen kommunicerande korridor. Byggnaden föreslås förlagd längre åt öster i linje med paviljongen för oroliga manliga sjuka.

Beträffande *paviljongerna för oroliga* avse ändringarna — förutom sådana som äro föranledda av transportkulvertens borttagande — väsentligen en lika fördelning av dagutrymmena de olika avdelningarna emellan för undvikande av den av kommittén föreslagna, men enligt styrelsens mening mindre lämpliga anordningen, att uppevarande patienter från en avdelning skola vistas i en annan avdelnings daglokaler.

På de grunder, som av kommittén anförts, och med stöd av den utredning, som styrelsen med skrivelse den 7 februari 1929 till Kungl. Maj:t överlämnat angående våningsantalet i paviljongerna för oroliga sjuka vid det föreslagna hospitalet inom Västerbottens län, har styrelsen, i likhet med kommittén, föreslagit dessa paviljongers uppförande i endast två våningar.

I en särskild bilaga har styrelsen meddelat en jämförande översikt över patienternas fördelning i paviljonger, avdelningar, samrum och enkelrum enligt vardera förslaget. Av denna översikt, beträffande vilken jag får hänvisa till handlingarna, framgår, att antalet enkelrum, som enligt den förut lämnade redogörelsen för kommittéförslaget skulle utgöra 242 eller 19 % av det totala patientantalet, i medicinalstyrelsens förslag minskats till 211, motsvarande 17 % av platsantalet.

Byggnader för
administration,
ekonomi, bo-
städer m. m.

Rörande andra byggnader än sjukvårdsbyggnaderna innehåller medicinalstyrelsens redogörelse huvudsakligen följande.

Genom en del ändringar i den av kommittén föreslagna dispositionen av *administrationsbyggnaden*, nämligen minskning av det enligt styrelsens mening

onödigt stort tilltagna utrymmet för vissa ändamål, förläggning till annat hus av rum för bibliotek och pastorsexpedition m. m. har styrelsen i sitt ändringsförslag kunnat få in ytterligare några bostadsrum för befattningshavare, som här hava sin verksamhet, bättre förlagda familjebostäder för läkare samt den ena av dessa bostäder utökad med två rum.

Beträffande användningen av förutvarande *mässbyggnaden* ansluter sig styrelsen i huvudsak till alternativförslaget men föreslår samlingsrummens förläggande till förutvarande mathallen. Hela mässbyggnaden, med undantag av bostadsrummen i vindsvåningen skulle därför apteras till verkstäder och arbetslokaler. Vissa för sådant ändamål av kommittén föreslagna källarutrymmen i nybyggnaderna för halvoraliga och oroliga patienter skulle bland annat på grund av dessa källarvaningars djupa läge bliva föga tjänliga för ändamålet.

Aven de enligt kommitténs förslag bibehållna verkstäderna i *förutvarande verkstadshuset* skulle enligt ändringsförslaget förläggas till mässbyggnaden, och i stället skulle verkstadshuset apteras till bostadsrum.

Mathallen skulle enligt styrelsens ändringsförslag, liksom enligt alternativförslaget, innehålla matsalar för personal, men därjämte hava enligt ändringsförslaget dit förlagts såväl festsal, något annorlunda anordnad än i alternativförslaget, som samlingsrum för personalen. Enär festsalen torde i icke ringa utsträckning kunna disponeras även för sistnämnda ändamål, har minskat utrymme i övrigt härför avsetts.

Enligt styrelsens mening lämpar sig *gymnastikhuset* på grund av sin stora bredd ej rätt väl för inrättandet av bostadsrum, och för de i alternativförslaget ifrågasatta verkstäderna synas utrymmena vara alltför stora. Det skulle väl kunna ifrågasättas att bibehålla byggnaden i oförändrat skick. För gymnastik och idrott, lekar och spel o. s. v., vars betydelse för sjuksjukvården alltmera gör sig gällande, vore byggnaden av stort värde för anstalten. Men även för ett annat ändamål kunde densamma komma till god användning, nämligen för inrättandet av anstaltens *tvättinrättning*. Denna skulle här erhålla avsevärt bättre lokaler än medelst den av kommittén föreslagna tillbyggnaden till nuvarande tvättinrättningen. Den senare är särskilt ifråga om utrymme för utlämning och förråd väl trång och skulle säkerligen visa sig icke vara tillfyllest, därest anstalten, såsom blivit ifrågasatt, skulle utföra tvätt jämväl för artilleriregementet. Då en kostnadsberäkning givit vid handen, att inrättandet av tvättinrättningen i gymnastikhuset därtill skulle ställa sig något, omkring 17,000 kronor, billigare än tvättinrättningens anordnande enligt kommitténs förslag, och då slutligen en mindre del av gymnastikhuset vid genomförandet av styrelsens ändringsförslag bleve över att användas för gymnastikövningar m. m., har styrelsen ansett, att byggnadens utnyttjande enligt detta förslag är det för anstalten fördelaktigaste.

Med tvättinrättningens förläggande till gymnastikhuset uppstår frågan om lämpligaste sättet att använda bottenvåningen i nuvarande tvätt- och badbyggnaden. Styrelsen har funnit, att våningen bör ingå i ett dit förlagt *ångpannehus med tillhörande verkstäder*. Vid en jämförelse mellan kommitténs och styrelsens förslag i fråga om ångpannehus må nämnas, att anläggningen enligt det senare förslaget skulle bliva rymligare och ändamålsenligare. Den ställer sig också något dyrare; men en jämförelse av kostnaderna kan icke göras lösryckt från kostnadsberäkningen för de båda förslagens dispositioner i sin helhet beträffande omändringar och nybyggnader för ångpannehus, tvättinrättning, bad, bostadsrum i påbyggnad av tvättinrättningen i ena fallet och i gevärsförrådet i det andra, enär dessa dispositioner i vardera

förslaget gripa in i varandra. Platsen för ångpannehuset ligger enligt styrelsens förslag i anstaltens centrum, dock på avsevärt avstånd från sjukpaviljongerna, å andra sidan alldeles intill de inrättningar för kök och tvätt, där en betydande ångförbrukning äger rum. Enligt kommitténs förslag är byggnaden mera undanskjuten men ligger där i omedelbar närhet av bland annat en sjukpaviljong och kyrksalen.

Gerärsförrådet har av styrelsen föreslagits inrett till bostadsrum för ogift personal.

Beträffande *kyrksalsbyggnaden* föreslår styrelsen blott den ändringen, att den i kommitténs förslag upptagna bostadslägenheten om 1 rum och kök utgår och dess utrymmen i stället användas för bibliotek och predikantens expedition.

Ryhofs manbyggnad. Med hänsyn till att det här är fråga om ett gammalt trähus, som saknar källare, och om vars beskaffenhet det är vanskligt att på förhand förskaffa sig tillförlitlig kännedom, finner styrelsen det icke tillräddigt att, såsom kommittén föreslår, förse huset med anläggning för centraluppvärmning utan föreslår att kakelugnarna bibehållas. Därmed följer givetvis bibehållandet i stor utsträckning även av den nuvarande rumsindelningen.

Såsom av det föregående framgår, har styrelsen i sitt förslag inlagt ett mindre antal personalrum i sjukpaviljongerna än kommittéförslaget upptager, varjämte anordnandet av personalrum i gymnastik- och mässbyggnaderna icke ingår i styrelsens förslag. I stället föreslår styrelsen uppförandet av en särskild *sköterskebyggnad* i likhet med det inom kommittén väckta alternativförslaget men större än den däri upptagna. Byggnaden avses att förläggas å Ryhofsområdet mellan Ryhof och underofficersbostäderna samt att uppföras i tre våningar med sammanlagt 66 rum. Detta rumsantal betingas även därav, att styrelsen anser det oundgängligt att tillhandahålla sköterskorna enkelrum i större utsträckning än vad kommittén föreslagit. Rummen föreslås samtliga lika och av sådan storlek, att de kunna användas för en eller två personer, med anpassning efter antalet sköterskor. För förestånderska kunna två rum förenas till dubblett. Byggnaden avses uppvärmd genom anslutning till anstaltens värmecentral.

Såsom förut angivits ingår även en *portvaktstuga* i styrelsens förslag. Förslaget om denna byggnad sammanhänger i viss mån med det sätt, varpå styrelsen tänkt sig ordnandet i övrigt av *infarten till sinnessjukanstalten*. I fråga om vägar till anstalten har styrelsen anført följande.

Tvärs igenom det föreslagna området löper landsvägen till Ljungarum helt nära några av de till sjukpaviljonger avsedda kasernbyggnaderna och skiljande det tilltänkta sjukhuskomplexet från Ryhofsområdet med dess trädgårdsanläggning, där många av patienterna komma att vara i arbete. Detta landsvägens läge bleve för patienternas rörelsefrihet och ostördhet av obehöriga till avsevärt men. Bland annat skulle härav förorsakas att, såsom också av kommittén föreslagits, de invid vägen belägna promenadgårdarna till tvenne sjukpaviljonger finge i stor utsträckning omgivas av murar, varigenom den vackra utsikten från promenadgårdarna västerut skulle stängas.

Genom länsstyrelsens försorg har medicinalstyrelsen fått mottaga en av distriktsingenjören i östra väg- och vattenbyggnadsdistriktet R. Ekwall den 28 november 1928 ingiven utredning med förslag till landsvägens omläggning. Tvenne alternativ hava därvid undersökts.

Enligt *alternativet I* skulle den nya vägen utgå från Regementsgatan i

Jönköping i den s. k. Kronovägens förlängning och förläggas omedelbart nedanför Ryhofs manbyggnad och vidare i skogskanten fram till den nuvarande vägen ca 800 m. söder om kasernerna. Med denna sträckning erhålles förbättrad profil och ungefär likvärdig plan, jämfört med den nuvarande vägen. Den nya väglinjen skulle bli 1,688 m. lång, och anläggningskostnaden har beräknats till 44,100 kronor.

Alternativet II avser en omläggning, börjande ungefär vid anstaltsområdets norra gräns och sträckande sig i en åt väster konvex båglinje ovanför Ryhofs manbyggnad fram till nuvarande vägen vid en punkt 300 m. söder om kasernerna. Vägprofilen bleve i detta fall tämligen oförändrad men plansträckningen försämrad, jämfört med den befintliga vägen. Den nya väglinjen skulle bli 709 m. lång, och anläggningskostnaden har beräknats till 20,500 kronor.

Distriktsingenjören Ekwall förordar det förstnämnda alternativet.

I båda fallen skulle vägen komma så långt bort från paviljongerna, att promenadgårdsmurarna kunde ersättas med stängsel, som ej hindrade utsikten, men i övrigt äger alternativet I betydande fördelar framför alternativet II. Genom det förra skulle ernås, att landsvägen komme i utkanten av anstaltsens område och över mark, som för anstaltsens drift vore av underordnad betydelse. Genom det senare komme vägen alltfjämt inom området, genomskärande en stor del av den förut nämnda trädgårdsanläggningen. Då alternativet I jämväl för landsvägstrafiken är mera ändamålsenligt, anser styrelsen, att detta alternativ avgjort är att förordas.

Styrelsen har funnit synnerligen önskvärt, att en omläggning av landsvägen utföres, i huvudsaklig överensstämmelse med den av Ekwall såsom alternativ I föreslagna. Då en dylik omläggning bland annat på grund av vägprofilens förbättring i jämförelse med den befintliga ansetts beröra även allmänna trafikintressen, har styrelsen emellertid icke funnit tillräcklig anledning att föreslå en belastning av anslaget till sinnessjukhusanläggningen med kostnaden för ifrågavarande vägarbete, varför styrelsen med särskild skrivelse underställt detta ärende Kungl. Maj:ts prövning.

Vidkommande *portvaktsstugan* har styrelsen härefter anfört följande.

Styrelsen anser, att all trafiken till anstalten från staden bör följa landsvägen, till dess anstaltsgränsen vid ravinen passerats. Här bör en portvaktsstuga förläggas och varutransporten dirigeras å väg utefter ravinen inom anstaltsområdet, under det att den övriga trafiken följer nuvarande landsvägen fram till administrationsbyggnaden, såsom av kommittén föreslagits. På detta sätt skulle önskvärd kontroll över all trafiken till själva sjukhusområdet (B-området) komma till stånd. Sker den av styrelsen ifrågasatta omläggningen av landsvägen, och kommer därmed den nuvarande landsvägen att tillhöra området och kunna avstängas med grindar, bliver den av styrelsen förordade anordningen än mera effektiv, i det att all trafiken till anstaltsområdet — den obetydliga trafiken söderifrån skulle i så fall inledas genom infarten vid norra gränsen — då kunde kontrolleras av portvakten vid områdesgränsen, varigenom den inre portvakten i administrationshuset, vilken tillika skall tjänstgöra i telefoncentralen, icke skulle bli upptagen av kontroll över trafiken utan väsentligen stå de besökande till tjänst med upplysningar.

Av arméfördelningschefen har gensaga gjorts mot användningen för transporter till anstalten av vägen förbi sjukhuset, när trafiken komme att vålla obehag för sjukhuset. Att så kan bli fallet, finner styrelsen ovedersägligt.

Här föreligger sålunda ytterligare ett skäl för transportvägens förläggande söder om ravinen, inom anstaltens eget område.

Portvaktstugan är i medicinalstyrelsens förslag avsedd att uppföras i trä och med två våningar, innehållande ytterligare en bostadslägenhet jämte portvaktens.

I fråga om det i kommittéförslaget upptagna *bageriet* har medicinalstyrelsen, som ansett det kunna ifrågasättas, huruvida icke anstaltens brödbehov kan tillgodoses genom leverans på förmånligare villkor än genom egen bageridrift, ansett sig böra föreslå, att anläggning av bageri icke nu beslutas utan att frågan härom tillsvidare lämnas öppen, till dess att efter anstaltens ibruktagande närmare kännedom om leveransmöjligheter och priser föreligga.

Beträffande övriga i kommitténs förslag upptagna byggnader har medicinalstyrelsen icke haft något att erinra.

Beräkning av byggnadernas storlek i förhållande till antalet sjuksängar.

En uppmätning av våningsytan inom anstaltsbyggnaderna enligt såväl kommitténs förslag som medicinalstyrelsens ändringsförslag har företagits och framgår av följande översikt, som upptager motsvarande siffror även för Hälsingborgs hospital och det omarbetade förslaget till hospital vid Umeå.

Översikt över våningsyta.

	Hospital vid Jönköping				Hälsingborgs hospital		Förslag till Umeå hospital	
	Kasern-kommitténs förslag		Medicinalstyrelsens ändringsförslag					
	vånings-yta m ²	per säng m ²	vånings-yta m ²	per säng m ²	vånings-yta m ²	per säng m ²	vånings-yta m ²	per säng m ²
Byggnader för sjukvård (inkl. där befintliga rum för personal)	30 122	23.66	29 832	23.89	37 500	26.78	21 001	22.06
Övriga byggnader (för administration, ekonomi, samlingsrum, bostäder m. m.)	14 632	11.49	15 769	12.63	14 570	10.41	11 453	12.03
Summa	44 754	35.15	45 601	36.52	52 070	37.19	32 454	34.09

Dessa siffror äro, framhåller styrelsen, givetvis beroende av åtskilliga vid de särskilda anstalterna sinsemellan olikartade förhållanden.

Hägnad.

Beträffande hägnad kring sinnessjukhuset anför styrelsen huvudsakligen följande.

Mot den av kommittén föreslagna inhägnaden av område och promenadgårdar har styrelsen i stort sett intet att erinra. Därest omläggningen av landsvägen kommer till stånd, bortfaller emellertid behovet av staket såväl mellan administrationshuset och de å ömse sidor om denna belägna sjukpaviljongerna som å sträckan från paviljongen II utmed vägen söderut.

Under denna förutsättning kan givetvis även det föreslagna uppförandet av murar omkring större delen av promenadgårdarna till sistnämnda paviljonger undgåas.

De i arméfördelningschefens yttrande omnämnda grindarna tillhöra staketet å ömse sidor om kanslihuset (administrationsbyggnaden). Under förutsättning av landsvägens omläggning bleve detta staket obehövt för anstalten. Järnstaketet i övrigt kan givetvis komma till användning för anstaltens behov av hägnad. Styrelsen anser sig dock icke böra påyrka staketets bibehållande för anstaltens räkning gentemot de skäl, som av militärmyndigheterna gjorts gällande för dess överlåtelse till artillerietablisementet. Den hägnad, som skulle bli erforderlig för anstalten i stället för staketet, torde kunna vara av betydligt enklare beskaffenhet. Om landsvägen omlägges, torde det av kommittén för inhägnad upptagna beloppet, i och med bortfallandet av en del murar, i allt fall vara tillräckligt. Eljest torde staketets överlåtande göra någon höjning av detta belopp erforderlig.

Vad angår de av kommittén föreslagna anordningarna för uppvärmning, vatten- och avloppsledning samt anskaffandet av elektrisk energi har styrelsen intet att erinra. Styrelsen har emellertid i samband därmed berört frågan om vissa leveranser från anstaltens verkcentraler till arméartilleriregementet samt i detta avseende anfört följande.

Auläggningar
för värme,
vatten och
avlopp,
elektrisk
energi m. m.

Preliminära utredningar hava av ingenjörerna G. Magnusson och H. Theorell företagits angående ifrågasatt leverans från anstalten till arméartilleriregementet av elektrisk energi. Av arméfördelningschefen har framhållits behovet av en ångcentral vid artillerietablisementet för tvätt-, bad- och kokinrättningar därstädes. Vid utredning i detta hänseende torde förutsättningarna för leverans av ånga till en dylik central från anstaltens ångpanneanläggning bli föremål för undersökning. Även ombesörjande av tvätt för artilleriregementets räkning i anstaltens tvättrinrättning kan ifrågasättas.

Utredningar i berörda avseenden hava icke kunnat medhinnas under den tid, som stått styrelsen tillbuds för avgivande av utlåtande. Man torde dock på grund av den nämnda preliminära utredningen angående leveransen av elektrisk energi, däri ingenjören Theorell berör även ångleveransen, samt av vad under förhandlingarna angående dessa ärenden upplysts hava grundad anledning antaga, att de ändringar i föreslagna anläggningar vid anstalten, vilka kunna föranledas av ifrågavarande leveranser, icke komma att inverka på den förläggning eller disposition av byggnaderna, som av medicinalstyrelsen föreslås.

Beträffande kostnaderna för anstaltens anordnande har medicinalstyrelsen till en början påpekat, att i kasernkommitténs förslag upptagits ett förfarande, som syntes kunna förenklas och föranleda en minskning i kostnadsberäkningen, nämligen byggnadssocklars utförande i granit. Visserligen hade de befintliga byggnaderna granitsocklar, men hänsyn härtill behöfve icke tagas för de fall, där det gällde fritt liggande nybyggnader, vilka lämpligen kunde förseas med socklar av betong.

Kostnader för
anstaltens
upprättande.

De beräknade kostnaderna för etablisementets apterande till sinnessjukanstalt enligt medicinalstyrelsens förslag fördela sig på de olika byggnaderna och anläggningarna på sätt framgår av följande tablå, i vilken tillika angivits motsvarande belopp enligt kasernkommitténs huvudförslag samt enligt alternativförslaget. Från slutsumman avgår dock i en samlad post det belopp, vartill besparingen på byggnadssocklar beräknats.

		Huvud-förslag	Alternativ-förslag	Ändrings-förslaget
<i>Byggnadskostnader:</i>				
I.	Administrationsbyggnad (Kansli)	103,200	103,200	103,200
II.	Paviljong för lugna kvinnliga patienter (Kasern II)	364,500	364,500	379,300
III.	Paviljong för halvoroliga kvinnliga patienter (Kasern III)	597,400	597,400	441,200
IV.	Paviljong för oroliga kvinnliga patienter (Nybyggnad)	746,900	746,900	698,600
V.	Öppen-dörr-paviljong för manliga patienter (Vakt- och arrestbyggnad)	48,400	48,400	43,600
VI.	Paviljong för lugna manliga patienter (Kasern I)	369,500	369,500	383,300
VII.	Paviljong för halvoroliga manliga patienter (Nybyggnad)	959,900	959,900	800,300
VIII.	Paviljong för oroliga manliga patienter (Nybyggnad)	752,900	752,900	703,600
IX.	Bostadshus för personal (enligt kommittén) Ångpannehus (Gevärsförråd)	538,450	538,450	30,400
X.	Köks-, matsals- och festsalsbyggnaden (Kökinrättning)	364,650	364,650	383,650
XI.	Ångpannehus, verkstäder och bad (Varmbad och tvättinrättning)	292,650	292,650	616,850
XII.	Bageribyggnad	120,150	120,150	—
XIII.	Tvättinrättning och gymnastiksal (Gymnastik- och exercishus)	111,550	47,950	182,300
XIV.	Bostadshus för personal (Verkstadsbyggnad)	5,650	5,650	25,600
XV.	Garage, snickar- och målarverkstad (Huvudförråd)	34,400	21,800	34,400
XVI.	Bostadshus för personal (Ammunitionsbod) ..	9,200	9,200	9,200
XVII.	Brandredskapsbod (Brandredskapsbod)	250	250	250
XVIII.	Kapell- och obduktionsbyggnad (Nybyggnad) ..	28,800	28,800	28,800
XIX.	Kyrksal och personalbostadshus (Soldat-hemmet)	16,300	16,300	16,300
XX.	Maskinistbostad (Lägerkassans handelsbod) ..	9,350	9,350	9,350
XXI.	Bostadshus för personal (Mässen)	63,150	22,150	22,150
XXII.	Bostadshus för gift personal (Statarbyggnaden vid Ryhof)	2,000	2,000	2,000
XXIII.	Bostadshus för överläkare (Huvudbyggnad vid Ryhof)	47,350	47,350	34,050
XXIV.	Bostadshus för läkare (Södra flygeln vid Ryhof)	4,000	4,000	4,000
XXV.	Bostadshus för syssloman (Norra flygeln vid Ryhof)	4,000	4,000	4,000
XXVI.	Bostadshus för trädgårdsmästare m. fl. (Bageribyggnad)	4,550	4,550	4,550
XXVII.	Bostadshus för personal (Förplägnadsförråd) ..	23,350	23,350	23,350
XXVIII.	Bostadshus för läkare (Trädgårdsstugan)	8,000	8,000	8,000
XXIX.	Bostadshus för gift personal (Norra under-officersbyggnaden)	5,000	5,000	5,000
XXX.	Bostadshus för gift personal (Södra under-officersbyggnaden)	8,000	8,000	8,000
XXXI.	Bostadshus för nattsköterskor (Kaptensbostället Borgen)	1,500	1,500	1,500
XXXII.	Bostadshus för semestersköterskor (Kaptensbostället Vinden)	1,500	1,500	1,500
XXXIII.	Bostadshus för personal (Nybyggnad)	—	182,950	302,700
XXXIV.	Portvaktstuga (Nybyggnad)	—	—	29,000
XXXV.	Upptagningspaviljong (Nybyggnad)	—	—	502,000

	Huvud-förslag	Alternativ-förslag	Ändrings-förslaget
<i>Kulvertar</i> ¹⁾	100,000	100,000	104,230
<i>Inhägnad</i>	36,000	36,000	36,000
<i>Promenadgårdar</i>	59,000	59,000	59,000
<i>Kolgård</i>	15,000	15,000	15,000
<i>Planering</i>	20,000	20,000	25,000
<i>Utvändiga elektriska ledningar</i>	23,000	23,000	26,000
<i>Desinfektion och sterilisering</i>	25,000	25,000	25,000
<i>Huvudledningar</i>	187,500	187,500	198,000
<i>Oförutsedda utgifter, ritningar och kontroll</i>	303,000	303,000	425,000
<i>Inlösen av diverse byggnader</i>	46,000	46,000	46,000
Summa kronor	6,461,000	6,526,750	6,801,230

Från slutsumman enligt medicinalstyrelsens ändringsförslag böra avdragas 31,700 kronor, till vilket belopp minskningen i byggnadskostnaderna beräknats på grund av utbyte av granitsocklar mot socklar av betong. Den totala kostnaden för anläggningen skulle alltså enligt ändringsförslaget utgöra 6,769,530 kronor. Kostnaden per plats, beräknad efter hela antalet eller 1,249 sängplatser, skulle utgöra 5,420 kronor; beräknad efter det för normalbeläggning föreslagna antalet eller 1,200 platser skulle den uppgå till 5,641 kronor.

Kostnaden per plats enligt huvudförslaget utgör, beräknad efter hela antalet, 1,273 sängplatser, 5,075 kronor och efter det för normalbeläggning föreslagna antalet, 1,220 platser, 5,296 kronor.

Beträffande posten för *oförutsedda utgifter m. m.* har medicinalstyrelsen anført huvudsakligen följande.

Denna post hade i kasernkommitténs förslag beräknats till ungefär 5 % på den slutliga kostnadssumman. Arkitekten Westman hade gjort gällande, att denna beräkning, icke minst med hänsyn därtill, att det här i stor utsträckning vore fråga om ombyggnader, vore väl knapp. På denna grund hade styrelsen i kostnadsberäkningen för sitt förslag låtit upptaga denna post något högre, nämligen till 425,000 kronor.

Styrelsen har vidare påpekat, att i de av kasernkommittén framlagda detaljerade kostnadsberäkningarna en del minskningar företagits under beteckningen »förenklningar», utan att dessas art angivits. Desto angelägnare hade det syntts styrelsen vara, att anslaget till oförutsedda utgifter icke beräknades för knappt.

I anledning av vissa uttalanden, som chefen för östra arméfördelningen gjort i sitt yttrande till arméförvaltningens fortifikationsdepartement och vilka icke redan i det föregående närmare berörts av medicinalstyrelsen, har styrelsen slutligen anført följande.

Arméfördelningschefen har ifrågasatt, att vissa av de lägenheter i infanterietablissemmentet tillhöriga byggnader, som nu disponeras av arméartilleri-

Vissa av arméfördelningschefen berörda frågor.

¹⁾ Jämför beträffande denna post departementschefens yttrande å sid. 188.

regementet, finge disponeras tills vidare och intill dess regementets bostadsfråga bleve löst. Härtill må från styrelsens sida framhållas, att samtliga lägenheter i byggnaderna senast vid sinnessjukhusets tagande i bruk böra av detta disponeras, icke minst på grund av olägenheter för anstaltens verksamhet, som kunna uppstå genom att andra än dess befattningshavare äro bosatta inom dess område.

Mot ifrågasatt disposition av vissa andra lägenheter i byggnaderna intill den 1 oktober 1929 har styrelsen intet att erinra.

Beträffande ordnandet av arméartilleriregementets tvätt- och badfråga har styrelsen ansett sig böra förorda fortsatt utredning.

Styrelsen har intet att erinra mot det av kasernkommittén förordade överlåtandet till arméartilleriregementet av vissa förrädsbyggnader av korrugerad plåt inom infanterietablisementet.

Beträffande frågan, huruvida och i vad mån vissa med realiserandet av de framställda önskemålen uppkommande utgifter böra belasta anslag till sinnessjukhuset, har styrelsen icke ansett sig böra göra något uttalande.

1927 års
besparings-
nämnd.

På anhållan av medicinalstyrelsen har 1927 års besparingsnämnd den 27 februari 1929 avgivit utlåtande över styrelsens ändringsförslag och därvid anfört huvudsakligen följande.

Redan vid utarbetandet av kasernkommitténs ifrågavarande förslag hava besparingssynpunkterna synbarligen beaktats i högre grad än fallet var beträffande de kasernombyggnader, vartill förslag efter verkställd omarbetning förelades 1928 års riksdag. Då vidare bearbetningen inom medicinalstyrelsen av kommittéförslaget skett med beaktande i huvudsak av nämndens önskemål i besparingshänseende, har nämnden ej funnit sig böra framställa någon erinran mot det av medicinalstyrelsen förordade ändringsförslaget. På sätt från besparingsnämndens sida framhållits vid de gemensamma överläggningarna i frågan, har emellertid nämnden ansett, att det patientantal, som enligt medicinalstyrelsens förslag skulle inläggas i de omändrade kasernkomplexen, satts väl lågt. I de tre kasernbyggnaderna vid förutvarande Västgöta regemente i Vänersborg — vilka äro av enahanda storlek och beskaffenhet som kasernerna i Jönköping — hava platser beretts för 850 sjuka, medan i Jönköping motsvarande antal skulle stanna vid 624, vartill emellertid skulle komma ett mindre antal sjukplatser för personal. Även med beaktande av det olika klientelet vid de båda hospitalen synes det dock besparingsnämnden, att man bör sträva efter att mera effektivt utnyttja kasernbyggnaderna i Jönköping genom att belägga de större salarna med ett något ökat antal patienter.

Med anledning av den av besparingsnämnden sålunda påpekade skillnaden mellan det föreslagna antalet platser inom de omändrade kasernbyggnaderna och det väsentligt högre platsantal, som är avsett att rymmas inom likartade byggnader vid sinnessjukanstalten i förutvarande Västgöta regementes kasernetablisement i Vänersborg, har *medicinalstyrelsen* anfört följande.

Vänersborgsanstalten är avsedd uteslutande för vård av lugna patienter. I en av de tre förutvarande kasernbyggnaderna, vilka ändras till på enahanda sätt inrättade sjukpaviljonger, skola vårdas sinnesslöa, i de båda andra sinnessjuka. Dessa senare komma att, på grund av anstaltens organisation utan eget upptagningsområde, utgöras mestadels av kroniska fall. Var och en av dessa paviljonger kommer att rymma 283 patienter.

I Jönköping är en av motsvarande tre byggnader avsedd för halvroliga patienter och kräver på den grund särskilda anordningar, såsom större vaksalsutrymmen, ett väsentligt högre antal enkelrum m. m., vilket innebär, att

dess platsantal måste bliva avsevärt lägre. En jämförelse med Vänersborgspaviljongerna bör därför omfatta endast de båda paviljonger, som även vid Jönköpingsanstalten äro avsedda för lugna patienter och belagda med vardera 210 platser.

Härvid må framhållas, att Jönköpingsanstalten kommer att mottaga patienter utan urval med hänsyn till deras tillstånd. Klientelet även inom de lugna avdelningarna blir således mycket mindre likformigt än vid Vänersborgsanstalten, med större antal fall, där tillfriskningsutsikterna äro gynnsamma, med större omsättning o. s. v., allt omständigheter, som ställa i viss mån högre anspråk på avdelningarnas utrustning även med hänsyn till utrymme.

Sålunda har man inom Jönköpingspaviljongerna icke ansett sig böra, såsom i Vänersborg, föreslå gemensamt undersöknings- och besöksrum för två avdelningar. Därigenom minskas antalet sovsalsplatser inom vardera paviljongen med 12. Arbetssalarna hava ökats med utrymmen, som vid Vänersborgsanstalten motsvara sängplats för 38 patienter inom vardera paviljongen. Vid varje avdelning har ett sköterskerum inrättats, vilken anordning tager ett utrymme av inemot 100 kvm. inom vardera paviljongen i anspråk. Kapprum hava inrättats, vilka i Vänersborg saknas. Anmärkas må även, att byggnaderna vid Jönköpingsetablissemnet äro något, om än icke avsevärt, mindre än i Vänersborg.

Mot dessa anordningar har besparingsnämnden, som i sitt yttrande beaktat skiljaktigheten mellan de båda anstalternas klientel, icke riktat någon anmärkning utan inskränkt sig till ett uttalande om önskvärdheten av något ökad beläggning i de större sovsalarna. Vid Jönköpings- såväl som vid Vänersborgsanstalten har sängantalet i dessa salar i regel fastställts till 12. Denna siffra har i Vänersborg överskridits med 2 i fråga om 3 salar och med 1 i fråga om 4 salar, en ökning sålunda med 10 platser. Frånsett att salarna i Vänersborg hava 1.5 m² större golvyta än i Jönköping, har styrelsen beträffande Jönköpingsanstalten icke funnit sig böra tillstyrka en dylik konstant överbeläggning, som skulle innebära ett nedgående under 5 m² för sängplats. I två salar inom vardera paviljongen har antalet sängplatser enligt Jönköpingsförslaget begränsats till 10 med hänsyn till att dessa salar kunna anses bliva belagda dygnet om. Därest det visar sig erforderligt och lämpligt, såsom under sommaren med tillfälle till utsträckt användning av fönsterventilation, att taga dessa 4 platser i anspråk, kommer det att ske oberoende av den fastställda beläggningssiffran, liksom en mindre omfattande överbeläggning över huvud taget där kan ifrågakomma.

På grund av det anförda har styrelsen icke ansett sig kunna tillstyrka en höjning av det platsantal, som skall för anstalten fastställas.

Jämväl byggnadsstyrelsen har på framställning av medicinalstyrelsen avgivit utlåtande, dagtecknat den 28 februari 1929, över medicinalstyrelsens ändringsförslag. Byggnadsstyrelsen har därvid anfört huvudsakligen följande.

Byggnadsstyrelsen.

Byggnadsstyrelsen har för sin del icke något att i huvudsak erinra beträffande förslaget eller de till detsamma hörande omarbetade ritningarna. Styrelsen vill endast framhålla, att styrelsen ur ekonomisk synpunkt möjligen ställer sig tveksam rörande lämpligheten av att den befintliga vakt- och arrestbyggnaden apteras till öppen-dörr-paviljong för män. Detta medför nämligen omfattande ombyggnadsarbeten, till följd varav kostnaderna per vårdplats i denna byggnad skulle uppgå till 2,300 kronor eller betydligt mer än kostnaden per plats för omändring av själva kasernbyggnaderna. En nybyggnad för samma antal patienter torde kunna erhållas för ett belopp,

som icke mycket överstege ombyggnadskostnaden, varvid den gamla byggnaden bleve orörd och kunde användas för annat ändamål, exempelvis till förråd.

Kostnaderna för genomförandet av kasernkommitténs förslag hava enligt det omarbetade förslaget beräknats till 6,769,530 kronor eller 5,641 kronor per vårdplats med en normalbeläggning med 1,200 patienter. Beträffande dessa kostnadsberäkningar har byggnadsstyrelsen icke något att erinra. Därest hänsyn togs till kasernetablissemmentets nuvarande värde, ställer sig kostnadsfrågan på följande sätt. Etablissemmentet, som togs i bruk under år 1915, har dragit en byggnadskostnad av omkring 2,200,000 kronor och befinner sig i gott skick. Med en avskrivning av i runt tal 25 % för förslitning, motsvarande 2 % per år under den tid etablissemmentet varit i bruk, skulle etablissemmentets nuvärde kunna uppskattas till omkring 1,650,000 kronor. Efter en ombyggnad av etablissemmentet i enlighet med det nu föreliggande omarbetade ritningsförslaget skulle alltså etablissemmentet representera ett värde av (1,650,000 + 6,770,000) 8,420,000 kronor, vilket motsvarar en kostnad per vårdplats av omkring 7,000 kronor.

Slutligen får byggnadsstyrelsen framhålla, att i de föreliggande kostnadsberäkningarna icke ingå kostnader för kasernområdets iordningställande för det nya ändamålet.

Med anledning av de betänkligheter, åt vilka byggnadsstyrelsen givit uttryck med avseende å den föreslagna användningen av den befintliga vakt- och arrestbyggnaden till öppen-dörr-paviljong, har *medicinalstyrelsen* anført, att ifrågavarande paviljong torde bli lämplig för det avsedda ändamålet, och att den befintliga byggnaden i oförändrat skick icke syntes motsvara något annat anstaltens behov. Förrådslokaler i fullt tillräcklig omfattning komme att stå anstalten tillbuds även utan tillgång till byggnaden, vilken dessutom föga lämpade sig för sådan användning.

Departement-
schefen.
Allmänna
frågor.

I fråga om *kasernetablissemmentets framtida användning* biträder jag, såsom torde hava framgått redan av det föregående, förslaget att etablissemmentet toges i anspråk till sinnessjukanstalt. Detta torde med hänsyn till anläggningens storlek och belägenhet vara det enda civila statsändamål, för vilket etablissemmentet lämpligen kan komma till användning.

Beträffande *de grundläggande principerna för etablissemmentets omändring* till dylik anstalt föreligger icke någon meningsskiljaktighet mellan dem, som yttrat sig i ärendet. Såväl kasernkommittén som *medicinalstyrelsen* utgå ifrån, att etablissemmentet bör omändras till en självständig sinnessjukanstalt med eget upptagningsområde och alltså förses med resurser för att mottaga alla kategorier av sinnessjuka. Kommittén och styrelsen äro ock ense därom, att anstalten fördenskull bör erhålla karaktären av en fullt tidsenlig och i medicinskt hänseende fullgod sinnessjukanstalt. Enighet råder slutligen även därom att — med ett lämpligt utnyttjande av de befintliga kasernbyggnaderna — detta mål kan nås endast genom anstaltens utbyggande till en avsevärd storlek, nämligen till ett platsantal av omkring 1,200 eller däröver.

Med avseende å anstaltens *markområden* föreligger en mindre avvikelse mellan kasernkommitténs och *medicinalstyrelsens* förslag. Styrelsen har

nämligen ansett, att det å förenämnda karta med D betecknade markområdet, vilket ej sammanhänger med det övriga anstaltsområdet, icke borde tilläggas anstalten. På de skäl, som styrelsen till stöd för sin ståndpunkt anfört, har jag ansett mig böra biträda styrelsens mening i saken. I detta sammanhang ber jag få omnämna, att chefen för Smålands arméartilleriregemente hos Kungl. Maj:t gjort framställning om områdets disponerande för regementets behov av den anledningen, att vid föreslagen förläggning av ett ammunitionsförråd till övningsfältets mitt områdets utnyttjande för annat ändamål kunde vara förenat med fara vid eventuell explosion. Nu berörda omständighet synes mig giva ytterligare stöd åt medicinalstyrelsens förslag. Jag förutsätter emellertid, att hinder icke kommer att möta för anstaltspersonalen att begagna området till promenadplats, i den mån militära övningar icke därav störas. I fråga om avgränsningen av området C åt öster mot artilleriregementets övningsfält finner jag lika litet som medicinalstyrelsen anledning föreligga till erinran mot den av arméfördelningschefen påyrkade jämkningen i gränsen.

Vid godkännande av den ståndpunkt, jag sålunda intagit, skulle anstaltens område komma att uppgå till sammanlagt omkring 70 hektar. Då området kommer att bliva i stort sett väl beläget i förhållande till anstalten och, såsom medicinalstyrelsen påpekat, till väsentlig del består av mark, som lämpar sig för patienternas utarbeten, synes mig omfattningen av områdets areal icke giva anledning till erinran.

I fråga om sättet för kasernetablissemmentets omändring till det nya ändamålet har medicinalstyrelsen förordat vissa ändringar i kasernkommitténs förslag. Dessa ändringar betingas huvudsakligen av styrelsens förslag dels om uppförande av en upptagningspaviljong, varmed skulle förknippas en minskning av platsantalet i paviljongerna för halvoroliga med därav föranledda jämkningar i planen för sistnämnda paviljonger, dels om slopande av körbara kulvertar såsom kommunikationsleder inom anstalten, varav skulle följa vissa ändringar i dispositionen av utrymmena huvudsakligen inom de nuvarande kasernbyggnaderna, dels och om uppförande av ett fristående bostadshus, väsentligen avsett för sköterskepersonal.

Vad först angår frågan om *upptagningspaviljong*, framgår av den föregående redogörelsen, att även kasernkommittén tänkt sig, att en dylik paviljong framdeles borde komma till stånd, samt anvisat lämplig plats för densamma. På de skäl, som jag vid behandlingen av frågan om hospital i Västerbottens län anfört, finner jag mig emellertid böra tillstyrka, att även vid nu ifrågasatt sinnessjukanstalt en upptagningspaviljong redan från början medtages i byggnadsplanen. Vissa särskilda omständigheter äro, såsom medicinalstyrelsen framhållit, i detta fall ägnade att giva ytterligare stöd för berörda förslag. Om anstalten nu planlades utan upptagningspaviljong, skulle sålunda vid en framtida utökning med en dylik paviljong sjukhusets platsantal bliva väl stort. Härtill kommer, att upptagningspaviljongens medtagande från början skulle underlätta en ändamålsenlig organisation av sjukvårdsarbetets ledning enligt den plan, som medicinalstyrelsen angivit.

Kasernetablissemmentets omändring.

I fråga om anordnandet av *kulvertar* vill jag på de av medicinalstyrelsen anförda skälen ansluta mig till styrelsens ståndpunkt. I detta sammanhang ber jag få påpeka, att i förut återgivna sammanställning rörande kostnaderna för de olika förslagen utgifterna för kulvertar enligt medicinalstyrelsens ändringsförslag förete någon ökning i förhållande till vad kasernkommittén beräknat, oaktat förslaget om körbara kulvertar ej upptagits av styrelsen. Anledningen härtill är väsentligen att söka i följande omständigheter. Utöver det under posten »kulvertar» upptagna beloppet ingå i kasernkommitténs kostnadsberäkningar vissa av kulvertanordningarna betingade kostnader för upp- och nedfarter vid några byggnader samt för anordnande av gångar i källarvåningarna inom andra byggnader, vilka kostnader bortfalla med medicinalstyrelsens förslag. Dessa kostnader, vilka ingå i de beträffande respektive byggnader upptagna byggnadskostnaderna men frånräknats i medicinalstyrelsens förslag, hava beräknats till omkring 60,000 kronor. Härtill kommer, att kulvertarnas längd enligt ändringsförslaget avsevärt ökats, huvudsakligen på grund av tillkomsten av upptagningspaviljongen och sköterskebyggnaden. Enligt verkställda beräkningar skulle medtagandet av körbara kulvertar i ändringsförslaget — med en enligt medicinalstyrelsens mening nödvändig ökning av dimensionerna till 2×2.5 m. — medföra en kostnadsökning i förhållande till styrelsens förslag av 145,595 kronor. Den besparing, som alltså vinnes genom att biträda detta förslag, har synts mig vara så avsevärd, att den mer än motsvarar de fördelar, som kulvertar, användbara såsom trafikleder, i och för sig onekligen skulle medföra.

Vidkommande härefter frågan om uppförande av ett fristående *bostadshus för sköterskor* framgår av redogörelsen, att det inom kommittén utarbetade och av professorn Petrén förordade alternativförslaget innehöll en dylik byggnad. Starka skäl tala för medtagandet av en sådan byggnad. Jag vill erinra, att en fristående sköterskebyggnad ingår i förslaget till hospital vid Umeå samt att jämväl vid anläggningen av Hälsingborgs hospital motsvarande anordningar vidtagits genom förläggning av bostadsrummen för sjukvårdspersonal väsentligen till byggnadspartier, där patientrum icke finnas inrättade. Vad byggnadens storlek angår, har jag ingen invändning att göra mot medicinalstyrelsens förslag. Beredandet av tillräckligt antal enkelrum för sköterskor torde nämligen få anses vara ett berättigat krav, särskilt som många av nämnda befattningshavare kvarstå i sina befattningar intill uppnådd pensionsålder. Det är vidare att märka, att personalen numera har att erlägga hyra för sina bostäder.

De *övriga ändringsförslag*, som framställts av medicinalstyrelsen, äro — såsom förut framhållits — i huvudsak betingade av de ändringar medicinalstyrelsen påyrkat i nyssberörda tre frågor. Vid sådant förhållande och då — fränsett byggnadsstyrelsens yttrande beträffande omändring av vakt- och arrestbyggnaden — de hörda myndigheterna ej framställt erinran mot vad medicinalstyrelsen förordat, har jag ansett mig kunna i allt väsentligt biträda medicinalstyrelsens förslag.

Endast i följande punkter torde särskilt yttrande från min sida vara erforderligt. I övrigt tillåter jag mig återöpa vad medicinalstyrelsen anført och tillstyrkt.

Vad medicinalstyrelsen föreslagit beträffande *dispositionen av sjukvårdsbyggnaderna* samt *planen för patientförläggningen* har ej givit mig anledning till erinran. Ej heller har jag funnit mig böra påyrka någon mera avsevärd ändring i det av styrelsen föreslagna *platsantalet*. Vad besparingsnämnden anfört rörande önskvärdheten av en *tätare beläggning* inom de tre kasernbyggnaderna har emellertid synts mig beaktansvärt, och jag har därför ansett mig böra ifrågasätta sådan ökning av beläggningen i nämnda byggnader, att platsantalet kan något höjas, förslagsvis med sammanlagt 20 platser eller till 1,269 platser. Då antalet reservplatser torde böra lämnas oförändrat, synes mig alltså den normala beläggningssiffran böra fastställas till 1,220.

Beträffande den tilltänkta *överläkarbostaden å Ryhof* har kasernkommittén föreslagit byggnadens iständsättande samt inredande av värmeledning med egen pannanläggning. Medicinalstyrelsen har funnit det vanskligt att i en så gammal byggnad, vilken saknar källare, vidtaga de mera omfattande arbeten, som krävas för anordnande av pannanläggning, och har därför beräknat medel allenast för viss reparation av byggnaden med bibehållande av nuvarande uppvärmningsanordningar. De av medicinalstyrelsen beräknade kostnaderna hava emellertid synts mig ändock bliva så avsevärda, att desamma icke lämpligen böra nedläggas på byggnadens renovering utan att byggnaden samtidigt kan, såsom kasernkommittén avsett, förses med ett tidsenligt uppvärmningssystem. Först med ett sådant kan byggnaden beräknas komma att för mera avsevärd tid framåt tillgodose kraven på en ändamålsenlig överläkarbostad. Jag har därför funnit önskvärt, att redan från början värmeledning anordnas i byggnaden. Beträffande sättet för en lösning av denna fråga vill jag påpeka, att enligt medicinalstyrelsens förslag den i närheten av Ryhof belägna sköterskebyggnaden skulle anslutas till anstaltens gemensamma värmecentral. Det skulle då bliva möjligt att från sköterskebyggnaden draga en rörkulvert till överläkarbostaden och ansluta även sistnämnda byggnad till värmecentralen, varigenom utgrävning av källaren för pannanläggning kunde undgås. Denna lösning skulle visserligen medföra en till 7,000 kronor beräknad kostnad för kulvertledning, men å andra sidan skulle de i kasernkommitténs förslag upptagna kostnaderna för anläggning av pann- och kollar i källaren, vilka kostnader beräknats till 6,000 kronor, helt bortfalla. Ökningen i anläggningskostnad i förhållande till kommittéförslaget skulle alltså inskränka sig till 1,000 kronor. Sannolikt skulle emellertid anslutningen till värmecentralen medföra någon minskning i driftkostnaderna. Jag har ansett mig böra förorda, att värmefrågan löses i enlighet med vad här skisserats. Byggnadens omändring i övrigt torde böra utföras i huvudsak på sätt kasernkommittén tillstyrkt. Detta förslag medför i förhållande till medicinalstyrelsens beräkning en merkostnad av (47,350 — 34,050 + 1,000) 14,300 kronor.

Vad jag här föreslagit beträffande manbyggnaden å Ryhof förutsätter givetvis, att byggnadens beskaffenhet — såsom kasernkommittén antagit — är sådan, att en grundlig omändring därav kan anses ekonomiskt fördelaktig och göra byggnaden för avsevärd tid framåt lämplig för det avsedda ändamålet.

Skulle detta vid närmare undersökning i och för omändringsarbetena visa sig icke vara fallet, böra omändringarna själfallet icke genomföras utan frågan om överläkarbostad underkastas ny prövning.

Beträffande *vakt- och arrestbyggnaden* har byggnadsstyrelsen ifrågasatt, att omändring av denna byggnad icke skulle verkställas. Ehuru på grund av byggnadens nuvarande disposition en omändring måste ställa sig jämförelsevis dyr, har jag dock ansett mig böra biträda medicinalstyrelsens förslag, vilket nära ansluter sig till vad kasernkommittén ifrågasatt. På sätt styrelsen framhållit, är nämligen den öppen-dörr-paviljong, som skulle inrymmas i byggnaden, välbehöflig för anstalten och kan icke erhållas i någon annan befintlig byggnad. Å andra sidan skulle lämplig användning av byggnaden för annat ändamål vara svår att finna.

Vad angår anordnandet av *bageri*, har jag i likhet med medicinalstyrelsen ansett mig böra tillstyrka, att med avgörande av denna fråga får anstå i avvaktan på erfarenhet beträffande möjligheterna att till fördelaktiga priser köpa bröd för anstaltens räkning.

Såsom framgår av föregående redogörelse, har medicinalstyrelsen i dagarna med särskild skrivelse till Kungl. Maj:ts prövning hänskjutit frågan om *omläggning* av den genom det blivande anstaltsområdet löpande *landsvägen Jönköping—Ljungarum*. Framställningen i detta ämne bör för utlåtande remitteras till vederbörande myndigheter. Då alltså utredningen i ämnet icke är avslutad, kan jag för närvarande icke intaga ståndpunkt till frågan. Den ifrågasatta omläggningen torde i och för sig vara önskvärd, då den skulle medföra avsevärda fördelar för sjukvården vid anstalten. Beslut i ärendet torde dock utan olägenhet kunna tills vidare uppskjutas.

Då frågan om uppförande av *portvaksstuga* av medicinalstyrelsen ställts i visst samband med omläggningen av landsvägen, kunde det ifrågasättas, att till ett kommande år uppskjuta även prövningen av frågan om portvaksstuga. Då emellertid en sådan byggnad under alla förhållanden torde vara erforderlig för en önskvärd kontroll över trafiken till anstalten, har jag ansett hinder icke föreligga att redan nu beräkna medel för byggnadens uppförande i enlighet med medicinalstyrelsens förslag, dock med den jämkning i fråga om byggnadens läge, som kan påkallas av ett eventuellt beslut om vägens omläggning.

Vidkommande anstaltens *ekonomicentraler* har jag ej funnit anledning till invändning mot ändringsförslaget, som bland annat innebär sådan ändring i kommittéförslaget, att tvätten förlägges till nuvarande gymnastikhuset, varigenom vinnes större utrymme för en lägre kostnad, samt att ångpannehus anordnas i nuvarande tvätt- och badhusbyggnad. På sätt framgår av det föregående, har emellertid fråga väckts, att anstalten skulle verkställa tvätt även för arméartilleriregementets räkning. Likaså har ifrågasatts leverans av elektrisk energi samt ånga från anstalten till regementet. Vad medicinalstyrelsen i dessa ämnen anfört synes giva vid handen, att, därest så ur andra synpunkter befinnes lämpligt, anordningar för dylika leveranser kunna vidtagas utan ändrad förläggning eller disposition i stort sett av

de byggnader, vilka avses för anstaltens verkcentraler. Däremot torde för möjliggörande av leveranserna krävas någon kostnadsökning för anläggningarna samt någon jämkning beträffande utrymmena i verkcentralerna. I nu berörda frågor torde, såsom medicinalstyrelsen förutsatt, vidare utredning i olika hänseenden böra föregå en slutlig prövning. Utan avbidan härå torde dock medel nu böra beräknas för de kostnader, som erfordras för anläggningarnas inredande med hänsyn till anstaltens eget behov i enlighet med medicinalstyrelsens förslag. Frågan om eventuellt ytterligare medelsbehov för att möjliggöra leveranser till artilleriregementet torde efter utredningens slutförande böra upptagas ett kommande år.

Vad angår de önskemål i övrigt, som framställts i arméfördelningschefens yttrande, framgår av det föregående, att kasernkommittén förutsatt *sjukhusets* överlämnande till artilleriregementet ävensom att medicinalstyrelsen biträtt detta förslag. Även jag finner mig böra understödja detsamma. I fråga om dispositionen av *markområden* har jag i det föregående tillstyrkt ett tillmötesgående av arméfördelningschefens yrkanden. Vad däremot angår förslaget om de nuvarande *underofficersbyggnadernas* överlämnande till artilleriregementets disposition, har jag på skäl, som kasernkommittén och medicinalstyrelsen anført, funnit mig icke kunna tillstyrka ett sådant överlämnande. Däremot torde hinder icke böra föreligga för regementet att för sin personal fortfarande disponera de *bostadslägenheter*, vilka för närvarande användas för sådan personal, tills vidare och så länge bostädernas begagnande icke vålar olägenhet för ombyggnadsarbetenas utförande. Ej heller lärer hinder föreligga att låta de av arméfördelningschefen omnämnda befattningshavarna å övergångsstat kvarbo i av dem disponerade lägenheter till den 1 oktober 1929. Även i fråga om sistnämnda lägenheter torde dessutom gälla, att de jämväl därefter böra kunna mot hyresersättning disponeras tills vidare, så länge hinder ej möter med hänsyn till ombyggnadsarbetena. Vad angår frågan om överlämnande till artilleriregementet av det nuvarande *stängslet* vid infanterietablisementet, har jag ingen anmärkning mot bifall till detta förslag. Av det föregående framgår, att, därest omläggning av landsvägen kommer till stånd, stängsel närmast invid sjukvårdsbyggnaderna ej blir behövt samt att den kostnadsminskning, som möjliggöres av att murar kring promenadgårdarna under nämnda förutsättning bliva överflödiga, medgiver anskaffande av erforderligt stängsel för anstaltsområdet utan ökning av det kostnadsbelopp, som av medicinalstyrelsen beräknats. Kostnaderna för det befintliga stängslets förflyttning torde böra bestridas av medel under fjärde huvudtiteln. Mot förslaget att till artilleriregementet överlämna vissa *förrådsbyggnader* av plåt torde ej heller ur anstaltens synpunkt föreligga anledning till erinran; dock torde jämväl kostnaderna för förflyttningen av dessa byggnader böra drabba anslag under fjärde huvudtiteln. Ej heller har jag ansett mig kunna tillstyrka att, på sätt arméfördelningschefen ifrågasatt, medel från femte huvudtiteln skulle anvisas såsom bidrag för uppfyllande av vissa önskemål från regementets sida, vilka eljest skulle kunnat tillgodoses genom disposition av till infanterietablisse-

Vissa av arméfördelningschefen framställda önskemål.

mentet hörande byggnader och anläggningar, såsom personalbostäder och ekonomianläggningar.

Kostnader.

Vad angår kostnaderna för anstaltens upprättande, innebär medicinalstyrelsens ändringsförslag en höjning med 308,530 kronor i förhållande till vad kasernkommittén beräknat och med 242,780 kronor i förhållande till det inom kommittén utarbetade alternativförslaget, till vilket ändringsförslaget närmast anknyter. Vid nu anförda beräkningar har i samtliga förslag såsom utgift medräknats det belopp, som skulle erfordras för inlösen av vissa kronan icke tillhöriga byggnader m. m. De högre kostnaderna enligt ändringsförslaget äro, såsom av utredningen framgår, väsentligen betingade av tillkomsten av en upptagningspaviljong samt uppförandet av sköterskehuset med större antal rum, ehuru kostnadsökningarna för dessa ändamål minskats genom nedsättningar för åtskilliga andra ändamål. Med hänsyn till min ståndpunkt i berörda två frågor och då varken besparingsnämnden eller byggnadsstyrelsen haft erinran att framställa mot medicinalstyrelsens kostnadsberäkningar, har jag för min del ansett mig böra i huvudsak godtaga desamma. Viss ändring föranledes emellertid av min ståndpunkt beträffande överläkarbostaden. Det av mig tillstyrkta förslaget i fråga om ändringen av denna byggnad medför, såsom förut nämnts, en kostnadsökning i förhållande till medicinalstyrelsens beräkningar av 14,300 kronor. Mot den av medicinalstyrelsen förordade höjningen av posten till oförutsedda utgifter, ritningar och kontroll m. m. har jag på de av styrelsen åberopade skälen ansett mig icke böra framställa erinran; dock synes mig posten kunna avrundas nedåt med 25,000 kronor till 400,000 kronor. I enlighet med vad nu anförts skulle totalkostnaden beräknas till (6,769,530 + 14,300 — 25,000) 6,758,830 kronor, vilket belopp torde kunna avrundas till 6,750,000 kronor.

Med avseende å förutsättningarna för kostnadsberäkningarna ber jag att få framhålla, att inom kasernetablissemnet befintliga köks- och tvättapparater förutsatts komma att kvarbliva och utan kostnad övertagas av den blivande anstalten. Därest det skulle visa sig, att de förutsättningar, på vilka kostnadsberäkningarna i nyssnämnda hänseenden grundats, icke skulle bliva för handen, kommer detta givetvis att föranleda någon ökning av kostnaderna för anstaltens anordnande.

I det beräknade totala kostnadsbeloppet ingå kostnader för inlösen av en del enskilda lägerkassan samt två privatpersoner tillhöriga byggnader och annan egendom med ett belopp av tillhoppa 46,000 kronor. Jag har ansett mig böra tillstyrka, att berörda egendom förvärvas för anstaltens räkning för de av kasernkommittén beräknade löseskillingarna. För ändamålet erforderliga medel torde böra utgå från det anslag till hospitalsbyggnader, varom jag i det följande kommer att hemställa. Även tillstyrker jag, att den soldathemsföreningen tillhöriga byggnad, som skulle användas till kyrksal m. m., av staten inlöses, under förutsättning att köpeskillingen icke överstiger det av kasernkommittén förordade beloppet av 12,000 kronor. Kostnaden för sist-

nämnda inlösen skall emellertid enligt det av kasernkommittén med Jönköpings stad ingångna avtalet bestridas av staden. Härefter har jag intet att erinra. Berörda löseskilling torde genom kronans försorg böra erläggas från anslaget till hospitalsbyggnader, varefter staden har att utgöra ersättning för löseskillingen, vilken ersättning såsom inkomst tillgodoföres nämnda anslag.

Det sålunda beräknade kostnadsbeloppet innebär en kostnad per vårdplats av omkring 5,533 kronor, om man endast räknar med den föreslagna normala beläggningssiffran av 1,220. Inräknas även reservplatserna, skulle kostnaden efter ett platsantal av 1,269 utgöra omkring 5,320 kronor per plats.

Nu angivna siffror äro något lägre än kostnaderna för medicinalstyrelsens ändringsförslag men översliga å andra sidan platskostnaden enligt kasernkommitténs förslag. Likaså översliga de av mig beräknade platskostnadssummorna det belopp, som i medicinalstyrelsens tidigare berörda, reviderade plan för anskaffande av nya hospitalsplatser upptagits eller 5,000 kronor per plats. Sistnämnda belopp var emellertid, såsom i planen uttryckligen angavs, rent approximativt beräknat. Icke heller torde man då hava räknat med inrättande av en särskild upptagningspaviljong.

Jag anhåller vidare att liksom beträffande anstalten vid Umeå få något uppehålla mig vid frågan om de kostnader, som — utöver utgifterna för byggnadsarbeten m. m. — komma att bli följden av anstaltens upprättande.

Vad först angår kostnaderna för *inventarieutrustning* vid anstalten, skulle, om utgiften per plats för detta ändamål uppskattas till samma siffra som för Hälsingborgshospitalet eller omkring 900 kronor, inventariiekostnaden för 1,269 platser kunna beräknas till omkring 1,140,000 kronor. Det synes mig emellertid, icke minst med hänsyn till anstaltens betydande storlek, berättigat att antaga, att om inventarieanskaffningen före anstaltens färdigställande omsorgsfullt planlägges, så att erforderliga beställningar kunna göras i god tid, kostnaderna skola kunna hållas under den nyss angivna siffran per plats och i sin helhet åtminstone icke avsevärt behöva överstiga 1 miljon kronor. Jag återkommer i det följande till frågan om inventarieanskaffningens planläggning. I fråga om sättet för inventariiekostnadernas bestridande åberopar jag vad jag i motsvarande hänseende anfört beträffande hospitalet vid Umeå.

I detta sammanhang ber jag få framhålla, att jag efter samråd med chefen för försvarsdepartementet förutsätter, att sådana vid kasernetablissemnet befintliga inventarier, vilka ej äro behövliga för försvarsväsendet och vilka kunna komma till användning för anstaltens behov, få utan kostnad övertagas av densamma. Enligt vad jag inhämtat, äro emellertid — fränsett viss maskinell utrustning i kök och tvätt — de flesta inventarierna överflyttade från etablissemnet till andra kasernetablissemnet.

Med avseende å *behovet av personal* vid anstalten har, såsom förut berörts, kasernkommittén framlagt en approximativ beräkning. Denna beräk-

Övriga kostnader för anstaltens upprättande samt driftkostnader.

ning upptager sammanlagt 415 befattningshavare, nämligen läkarpersonal 7, kontorspersonal 6, sjukvårdspersonal 302 (därav 87 manliga och 215 kvinnliga) samt ekonomipersonal 100.

Beträffande grunderna för personalberäkningen har kommittén anfört, bland annat, att dagpersonalen borde vara kvinnlig å manssidans samtliga avdelningar för lugnare patienter ävensom å två, huvudsakligen för sängliggande avsedda avdelningar i översta våningen av paviljongen för halvoroliga manliga patienter. Däremot hade kommittén å manssidan endast räknat med manliga nattvakter.

Medicinalstyrelsen har jämväl uppgjort en beräkning rörande den personal, som skulle erfordras för anstalten. Styrelsen har emellertid uttryckligen betonat, att en beräkning av personalens antal och fördelning på olika kategorier på nuvarande stadium endast kunde göras ungefärlig, i det att många omständigheter, som nu icke kunde förutses, kunde komma att inverka på den definitiva organisationen i dessa avseenden. På dessa grunder har styrelsen i sin förteckning föga avvikit från den av kommittén framlagda. Blott i fråga om antalet sjukvårdspersonal har en mera väsentlig minskning ansetts motiverad, vilken minskning torde sammanhånga med det mindre antalet sjukavdelningar i styrelsens förslag till anstaltens planläggning. Styrelsen har räknat med den nu gällande arbetstiden för denna personal, vilket även kommittén torde hava gjort och i det föregående skett beträffande Umeåanstalten.

Den beräkning, som medicinalstyrelsen under nyssnämnda reservation framlagt, slutar på ett totalantal av 392 befattningshavare, nämligen läkarpersonal 7, kontorspersonal 6, sjukvårdspersonal 280 (därav 91 manliga och 189 kvinnliga) samt ekonomipersonal 99.

Till jämförelse med nu angivna siffror ber jag få omnämna, att enligt för innevarande budgetår gällande utgiftsstat för Hälsingborgs hospital — vilket till storleken närmast motsvarar den blivande Jönköpingsanstalten — antalet befattningshavare uppgår till sammanlagt 384 personer. Sammanlagda avlöningskostnaden enligt staten har, fränsett avlöningsförhöjningar och medel till sjukhusvård men inberäknat utgifter för vikariatsersättningar, beräknats till 810,782 kronor för år. Det må anmärkas, att Hälsingborg och Jönköping tillhöra samma dyrtorsgrupp.

Såsom medicinalstyrelsen framhållit och jag tidigare anfört beträffande Umeåanstalten, är ett närmare bedömande av personalbehovet för närvarande ej möjligt; de framlagda siffrorna avse därför endast att giva en ungefärlig uppfattning av de ekonomiska konsekvenserna av anstaltens anordnande. I detta sammanhang må påpekas, att medicinalstyrelsens uppskattning skett med utgångspunkt från ett platsantal av 1,200, medan jag i det föregående förordat platsantalets höjande till 1,220.

Beträffande *andra driftkostnader* än personalkostnader åberopar jag vad jag yttrat i motsvarande hänseende rörande Umeåanstalten.

Vad slutligen vidkommer det av kasernkommittén med Jönköpings stad preliminärt ingångna avtalet, har jag efter samråd med chefen för försvarsdepartementet ej funnit anledning till erinran mot avtalet i de delar, som avse med sinnessjukanstaltens upprättande sammanhängande frågor. Här vill jag endast erinra, att avtalet förutsätter vissa markområdets avstående till staden redan den 1 juli 1929, varför det är angeläget, att nu behandlade frågor bringas till lösning redan i år. Då vidare enligt en annan bestämmelse i avtalet kronan har att erlägga vite, därest anstalten icke tagits i bruk till den 1 juli 1934, bör ombyggnaden snarast igångsättas.

*Avtalet med
Jönköpings
stad m. m.*

Kasernetablissemang jämte sådana där befintliga, Kungl. Maj:t och kronan tillhöriga byggnader och anläggningar, vilka skola tillhöra anstalten, ävensom de markområden, vilka avses för anstaltens behov, torde böra från och med den 1 juli 1929 överföras från försvarsväsendet. Från nämnda tidpunkt torde alltså hyreskontrakt rörande bostäder i byggnader, vilka överföras, böra övertagas av den myndighet, som efter överförandet får omhändervärd förvaltningen av byggnaderna och området; på tid efter den 1 juli 1929 belöpande hyresbelopp torde böra såsom inkomst tillgodoföras anslaget till hospitalsbyggnader.

Efter samma tidpunkt torde även inlösen böra ske av de byggnader, som enligt vad jag förordat skulle övertagas från lägerkassan och soldathemsföreningen. Vad angår tidpunkten för inlösen av egendom, tillhörig vissa enskilda personer, torde sådan inlösen lämpligen böra äga rum den 1 oktober 1929 eller därefter vid tidpunkt, som av nämnda personer begäres, dock senast å tid, då egendomen med hänsyn till ombyggnadsarbetena eller av annan anledning prövas behöfvlig för kronans räkning.

Sammanfattning. Vissa särskilda frågor beträffande de föreslagna byggnadsarbetena m. m. Anslagsberäkning.

Jag ber slutligen att få meddela en kort sammanfattning rörande det *antal vårdplatser*, som skulle vinnas efter genomförande av hittills beslutade eller nu föreslagna byggnadsföretag, vilka avses i planen för anskaffande av ytterligare platser för den statliga sinnessjukvården. Härvid medtager jag för fullständighetens skull den av 1928 års riksdag beslutade psykiatriska kliniken i Lund, ehuru särskilt anslag för uppförande av denna inrättning anvisats å riksstaten.

*Samman-
fattning.*

Antalet beräknade vårdplatser för sinnessjuka och sinnesslöa å nu avsedda anstalter framgår av följande sammanställning, i vilken jämförelse gjorts mellan å ena sidan det beräknade platsantalet enligt medicinalstyrelsens plan för anordnandet av ytterligare sinnessjukvårdsplatser och å andra sidan de beräkningar, som legat till grund för av statsmakterna fattade beslut eller för nu framlagda förslag.

Anstalt	Antal platser			
	enligt medicinalstyrelsens plan		enligt tidigare beslut eller nu framlagda förslag	
	sinnessjuka	sinnesslöa	sinnessjuka	sinnesslöa
Piteå (utvidgning)	148	—	148	—
Sala	—	323	—	370
Örebro	—	323	—	350
Vänersborg	566	283	587	283
Umeå	880	—	918	—
Psykiatrisk klinik i Lund	100	—	102	—
Jönköping	1,200	—	1,220	—
	2,894	929	2,975	1,003
	3,823		3,978	

Efter genomförande av de byggnadsföretag, som hittills beslutats eller be-
träffande vilka förslag nu framlagts, skulle alltså finnas sammanlagt 3,978
nya vårdplatser, därav 2,975 för sinnessjuka och 1,003 för sinnesslöa. Då
en mycket stor del av dessa platser för sinnesslöa torde komma att upptagas
av patienter, som nu vårdas å sinnessjukanstalter, kan ökningen av antalet
för sinnessjuka disponibla platser väntas bliva avsevärt större, än den nyss
anförda siffran därför anger.

Vad angår *kostnaderna* för ifrågavarande byggnadsarbeten, hava dessa
kostnader enligt redan fattade beslut, respektive enligt av mig i det före-
gående förordade förslag, beräknats på sätt följande sammanställning ut-
visar:

Piteå	kronor	2,300,000
Sala	»	1,367,000
Örebro	»	1,375,000
Vänersborg	»	2,662,000
Umeå	»	7,650,000
Kliniken i Lund	»	724,100
Jönköping	»	6,750,000
Summa kronor		22,828,100

Den genomsnittliga kostnaden per vårdplats skulle enligt dessa beräk-
ningar utgöra 5,738 kronor.

Särskilda
frågor beträf-
fande anstäl-
terna vid
Umeå och i
Jönköping.
Inventarie-
utrustning vid
anstalterna.

Jag torde vidare här böra i korthet beröra vissa särskilda frågor, som
äga mera generell tillämpning beträffande de avsedda nya anstalterna i
Umeå och Jönköping.

Beträffande inventarieutrustningen vid anstalterna har jag förut anført,
att kostnaderna därför i sinom tid torde böra enligt Kungl. Maj:ts bestäm-
mande bestridas från förslagsanslaget till hospital och asylor.

I detta sammanhang vill jag erinra, att min företrädare i ämbetet vid
anmälan av 1928 års proposition nr 165 beträffande inventarieutrustningen

för de då ifrågasatta anstalterna i Sala, Örebro och Vänersborg framhöll följande. För att i möjligaste mån begränsa utgifterna för detta ändamål syntes det — särskilt när fråga vore om utrustning av ett flertal stora anstalter under nära sammanfallande tidrymder — vara av vikt, att förberedelserna för inventarieanskaffningen vidtoges i god tid före anstalternas färdigställande. Till ej obetydlig del syntes inventarierna, om tillräckligt lång leveranstid bereddes, kunna utföras vid andra statliga anstalter. För planläggning och ledning av utrustningsarbetena syntes det vara av vikt, att viss personal tillsattes i god tid före anstalternas färdigställande. Departementschefen hade för avsikt att vidtaga åtgärder för att arbetena i fråga måtte kunna förberedas i sådan tid, att de kunde verkställas på ett ur ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt.

I sin skrivelse i ämnet framhöll riksdagen vikten av att åtgärder vidtoges för att arbetena med inventarieutrustningen för anstalterna kunde igångsättas i god tid före anstalternas färdigställande samt att de i övrigt bedreves på sådant sätt, att kostnaderna kunde i möjligaste mån begränsas. Riksdagen förutsatte, att inventarierna kunde till väsentlig del tillverkas vid befintliga hospital och andra statsanstalter.

Genom förberörda beslut den 22 juni 1928 anbefallde Kungl. Maj:t medicinalstyrelsen att till Kungl. Maj:t inkomma med en i huvuddrag utformad allmän plan jämte approximativ kostnadsberäkning beträffande anstalternas i Sala, Örebro och Vänersborg utrustande med sådana inventarier, vilka borde enligt Kungl. Maj:ts bestämmande bekostas från förslagsanslaget till hospital och asyler; och borde denna plan uppgöras med hänsyn tagen *dels* till den utsträckning, vari, på grund av vad i beslutet föreskrivits, inventarier kunde komma att övertagas från försvarsväsendet, *dels ock* till att övriga inventarier borde i den utsträckning, som utan olägenhet kunde ske, tillverkas vid befintliga hospital och andra statliga anstalter samt att fördenskull borde för sådan tillverkning räknas med erforderlig leveranstid.

I anledning av detta uppdrag och efter det medicinalstyrelsen enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande för uppdragets fullgörande anlitat biträde av sakkunniga personer, överlämnade medicinalstyrelsen med skrivelse den 28 december 1928 *dels* sammandrag av utrustningsförslag för var och en av nyssnämnda anstalter, *dels* en på grundval av dessa förslag sammanförd allmän plan jämte kostnadsberäkning, *dels ock* ett förslag beträffande anskaffande av sådana utrustningspersedlar, som kunde tillverkas vid befintliga hospital och andra statliga anstalter.

Enligt den sålunda överlämnade planen skulle de för ifrågavarande anstalter erforderliga inventarierna till allra största delen tillverkas *dels* vid vissa hospital, *dels ock* vid fängvårdsanstalter och vid statens tvångsarbetsanstalt i Landskrona. Kostnaderna för inventarierna beräknades uppgå för anstalten i Sala till 310,000 kronor, för anstalten i Örebro till 300,000 kronor och för anstalten i Vänersborg till 630,000 kronor, motsvarande per vårdplats respektive 838, 857 och 741 kronor, därvid platsantalet vid Vänersborgs-anstalten beräknats i enlighet med vad som fastställts år 1928 eller till 850.

Genom beslut den 1 februari 1929 har Kungl. Maj:t på min hemställan uppdragit åt medicinalstyrelsen att i huvudsaklig överensstämmelse med den framlagda planen anskaffa inventarier för ifrågavarande tre anstalter.

I syfte att såvitt görligt nedbringa kostnaderna för inventarieanskaffningen för anstalterna i Umeå och Jönköping samt möjliggöra tillverkning i största utsträckning vid statliga anstalter har jag för avsikt att beträffande nämnda anstalter vidtaga åtgärder av motsvarande art som de, för vilka nu redogjorts. Jämväl för dessa anstalters vidkommande torde det för inventarieanskaffningens förberedande vidare vara av betydelse, att viss personal tillsättes i god tid före anstalternas färdigställande.

Sättet för byggnadsarbetenas utförande m. m.

Vad beträffar sättet för byggnadsarbetenas utförande, lär det ankomma på Kungl. Maj:t att, sedan riksdagen beviljat medel för arbetena i fråga, meddela beslut om deras verkställande och därvid även bestämma, vilken myndighet, som bör ombesörja arbetenas utförande. Jag anser mig emellertid redan här böra giva tillkänna, att, såvitt för närvarande kan bedömas, omändringen av etablissemnet i Jönköping synes mig lämpligen böra uppdragas åt byggnadsstyrelsen, som tidigare fått arbetena vid etablissemnet i Sala, Örebro och Vänersborg sig anförtrodda. Åt byggnadsstyrelsen torde därvid även böra uppdragas att under ombyggnadstiden förvalta de till etablissemnet hörande byggnader, vilka skola överföras från försvarsväsendet eller eljest för kronans räkning förvärfvas, samt de för anstalten avsedda markområdena ävensom att sörja för underhåll i erforderlig utsträckning av befintliga byggnader. Vad däremot angår uppförandet av hospitalet vid Umeå, vartill förslag upprättats av medicinalstyrelsen med biträde av styrelsens arkitekt C. Westman, torde övervägande skäl komma att tala för att arbetena därmed uppdragas åt medicinalstyrelsen.

Anslag till hospitalsbyggnader.

Såsom av den föregående redogörelsen framgår, har i statsverkspropositionen till innevarande års riksdag beräknats ett extra reservationsanslag för nästkommande budgetår av 4,100,000 kronor till hospitalsbyggnader.

De belopp som, enligt vad tidigare omförmäls, av vederbörande myndighet begärts eller beräknats för de av mig i det föregående behandlade ändamålen, äro följande:

	Kronor.
<i>Piteå hospital och asyl:</i>	
Återstående medgivet kostnadsbelopp för utvidgningen	1,000,000
<i>Anstalten i Sala:</i>	
Del av återstående medgivet kostnadsbelopp	550,000
Tvättinrättning	83,000
Vissa badrumsanordningar	13,000
Komplettering av köksutrustningen	7,000
	653,000
<i>Anstalten i Örebro:</i>	
Del av återstående medgivet kostnadsbelopp	700,000
Komplettering av köks- och tvättutrustningen m. m.	21,000
	721,000

Kronor.

Anstalten i Vänersborg:

Återstående medgivet kostnadsbelopp	1,250,000	
Tvättinrättning	83,000	
Anordningar för elektrisk kraftproduktion	34,000	
Komplettering av köksutrustningen	20,000	1,387,000

Vänersborgs hospital och asyl vid Restad:

Utvidgning av bageriet	50,000

Uppsala hospital och asyl:

Ytterligare medel till utvidgning av köksbyggnaden ...	116,300	
W. C.-anläggning	234,500	
Vatten- och avloppsledningar för vissa bostadshus m. m.	53,000	403,800

Hospital vid Umeå:

Anslag för arbetenas påbörjande	200,000
Summa	4,414,800

För omändring av *etablissementet i Jönköping* har intet bestämt belopp av myndigheterna äskats för nästa budgetår, men i en inom kasernkommittén i september 1928 upprättad promemoria har ifrågasatts ett anslag för nästa budgetår av 400,000 kronor för arbetenas påbörjande. Med inräknande av detta belopp skulle de gjorda äskandena för ifrågavarande arbeten för nästa budgetår sammanlagt uppgå till 4,814,800 kronor. Härtill komma vissa äskanden, som jag ansett vara av beskaffenhet att böra anstå, däribland en framställning om anslag å 234,000 kronor till införande av värmeledning i vissa paviljonger vid Lunds hospital och asyl. Jag får i detta avseende hänvisa till vad som anfördes i propositionen nr 165 år 1928.

Då för nästkommande budgetår icke synes böra disponeras högre anslag än det i statsverkspropositionen preliminärt beräknade å 4,100,000 kronor, måste således vissa nedsättningar äga rum i de uti sammanställningen och beträffande Jönköpingsanstalten angivna beloppen. Sådana nedsättningar torde ock utan större olägenheter kunna ske i erforderlig omfattning. Jag ber att härutinnan få anföra följande.

I fråga om anstalten i *Piteå* har jag i det föregående angivit, att jag för nästkommande budgetår tillstyrker beräknande av återstående del av medgivet kostnadsbelopp eller 1,000,000 kronor.

Beträffande anstalten i *Sala* har byggnadsstyrelsen räknat med att komplettering av köksutrustningen icke skulle behöva äga rum under nästkommande budgetår. Det synes mig ej heller nödvändigt att för nämnda budgetår medräkna något belopp för tvättinrättningens anordnande eller för badrumsanordningarna. För Salaanstalten torde alltså böra beräknas endast det av byggnadsstyrelsen i skrivelsen den 6 september 1928 begärda beloppet av 550,000 kronor.

För *Örebroanstaltens* vidkommande synes, såsom byggnadsstyrelsen förutsett, medel ej nu behöva beräknas för komplettering av köks- och tvättut-

rustningen. Det av byggnadsstyrelsen i nyssnämnda skrivelse den 6 september 1928 beräknade beloppet för omändringsarbetenas fortsättande torde kunna begränsas till 650,000 kronor.

Däremot torde beträffande *Vänersborgsanstalten* för nästkommande budgetår böra beräknas hela det för anstaltens färdigställande och vissa specialarbeten erforderliga beloppet eller tillhopa 1,387,000 kronor.

Likaså torde hela det för utvidgning av bageriet vid hospitalet vid *Restad* uppskattade beloppet av 50,000 kronor böra utgå under budgetåret 1929/1930.

Vad angår byggnadsarbetena vid *Uppsala* hospital och asyl, lära för nästkommande budgetår icke för köksbyggnadens utvidgning erfordras några ytterligare medel utöver de redan anvisade. Anläggande av vatten- och avloppsledningar till vissa bostadshus vid anstalten har jag, såsom förut anförts, ansett för närvarande ej böra ifrågakomma. För påbörjande av arbetena med anläggning av W. C. torde ett belopp av 60,000 kronor vara tillräckligt. Nu angivna belopp å respektive 50,000 och 60,000 kronor för arbeten vid hospitalen vid *Restad* och *Uppsala* utgöra de enda nya medel, som för nästkommande budgetår skulle avses för sådana omändringsarbeten vid befintliga hospital, som motsvaras av den för dylika arbeten avsedda årliga posten på 350,000 kronor i den godkända byggnadsplanen.

För påbörjande av arbetena med hospitalet vid *Umeå* har medicinalstyrelsen för nästkommande budgetår beräknat ett belopp av 200,000 kronor. Här emot har jag intet att erinra. Från de medel, som anvisas för detta byggnadsföretag, torde emellertid också böra gäldas kostnaderna för den tidigare omförmälda delegation, som haft i uppdrag att företaga studier rörande arbetsterapien såsom behandlingsmetod inom sinnessjukvården och dess inverkan på planläggningen av sinnessjukanstalter m. m. Berörda kostnader hava enligt Kungl. Maj:ts beslut förskottsvis bestritts från femte huvudtitelns anslag till extra utgifter för att sedermera ersättas av medel, vilka av riksdagen kunde komma att anvisas till hospital i Västerbottens län. Ifrågavarande kostnader, vilka ännu ej i sin helhet gäldats, torde kunna uppskattas till ett belopp av omkring 15,000 kronor. I anledning härav har jag ansett mig böra för hospitalet vid *Umeå* för nästa budgetår räkna med ett belopp av 215,000 kronor.

Till Kungl. Maj:ts disposition torde böra reserveras visst belopp för bestridande av kostnader för underhåll av byggnader vid kasernetablissemanten samt för vissa utredningar m. m. Uppskattas detta belopp till förslagsvis 28,000 kronor, skulle för anstalten i *Jönköping* återstå en summa av 160,000 kronor, vilket belopp visserligen är ganska knappt men dock torde vara tillräckligt dels för bestridande av kostnaderna för kasernkommitténs och medicinalstyrelsens utredningar angående omändringar av kasernetablisementet, dels för inlösen av vissa i det föregående omförmälda byggnader, dels ock för byggnadsarbetenas fortsatta förberedande.

I enlighet med vad jag nu anförde skulle anslagsbeloppet för nästkommande budgetår beräknas på följande sätt.

	Kronor.
Hospitalet i Piteå	1,000,000
Anstalten i Sala	550,000
» i Örebro	650,000
» i Vänersborg	1,387,000
Hospitalet vid Restad	50,000
Uppsala hospital och asyl	60,000
Hospitalet vid Umeå	215,000
Anstalten i Jönköping	160,000
Till Kungl. Maj:ts disposition	28,000
	Summa 4,100,000

Med avseende å anslagsbeloppets fördelning torde emellertid böra fasthållas, att den angivna beräkningen givetvis icke avser att vara i detalj bindande för dispositionen av anslaget eller för den fördelning av beloppet som, i händelse detsamma beviljas, torde komma att fastställas av Kungl. Maj:t. Då det gäller så många och delvis så stora byggnadsföretag, som här äro i fråga, är det naturligt, att medelsåtgången på varje särskilt håll under de olika åren icke kan på förhand med tillförlitlighet beräknas. Det är således även möjligt, att något av de belopp, som av det för innevarande budgetår beviljade anslaget anvisats för olika företag, kommer att visa behållning vid budgetårets slut. I den mån så med hänsyn till sättet för byggnadsarbetenas bedrivande eller eljest kan befinnas önskvärt, torde det för byggnadsplanens genomförande vara förmånligt, att enligt Kungl. Maj:ts bestämmande en ökning av beräknad medelsdisposition för ett visst ändamål kan ske, mot det att motsvarande minskning viddrages i de anvisade medlen för ett annat ändamål.

Departementschefens hemställan.

Under åberopande av vad jag i det föregående i skilda hänseenden an-
fört och föreslagit får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riks-
dagen att

I) *dels* besluta, att vid den anstalt för manliga asociala imbecilla, som enligt beslut av 1928 års riksdag skall inrättas genom omändring av det utav Västmanlands trängkår tidigare disponerade kasernetablisementet i Sala, skall för en beräknad kostnad av högst 83,000 kronor anordnas tvättinrättning i huvudsaklig överensstämmelse med av mig i det föregående förordat förslag,

dels ock, med ändring av vad 1928 års riksdag därutinnan bestämt, medgiva, att sammanlagda kostnaden för omändring av berörda kasernetablisementet i Sala må utgöra högst 1,367,000 kronor;

II) med ändring av vad 1928 års riksdag därutinnan bestämt, medgiva, att sammanlagda kostnaden för omändring av det

utav Svea trängkår tidigare disponerade kasernetablissemmentet i Örebro till anstalt för kvinnliga asociala imbecilla må utgöra högst 1,375,000 kronor;

III) *dels* besluta, att vid den sinnessjukanstalt, som enligt beslut av 1928 års riksdag skall inrättas genom omändring av det utav Västgöta regemente tidigare disponerade kasernetablissemmentet i Vänersborg, skall för en beräknad kostnad av högst 83,000 kronor anordnas tvättinrättning i huvudsaklig överensstämmelse med av mig i det föregående förordat förslag,

dels besluta, att vid sistnämnda anstalt skola för en beräknad kostnad av högst 34,000 kronor vidtagas anordningar för produktion av elektrisk kraft i huvudsaklig överensstämmelse med av mig i det föregående förordat förslag,

dels, med ändring av vad 1928 års riksdag därutinnan bestämt, besluta, att platsantalet vid samma anstalt skall utgöra minst 870,

dels ock, likaledes med ändring av vad 1928 års riksdag därutinnan bestämt, medgiva, att sammanlagda kostnaden för omändring av kasernetablissemmentet i Vänersborg må utgöra högst 2,662,000 kronor;

IV) besluta, att vid Vänersborgs hospital och asyl vid Restad befintliga bagerilokaler skola, i huvudsaklig överensstämmelse med av mig i det föregående förordat förslag, för en beräknad kostnad av högst 50,000 kronor utvidgas till ett för nämnda anstalt samt nyssberörda sinnessjukanstalt i Västgöta regementes förutvarande kasernetablissemment i Vänersborg gemensamt bageri;

V) *dels* besluta, att vid Uppsala hospital och asyl skall för en beräknad kostnad av högst 234,500 kronor anordnas W. C.-anläggning inom vissa byggnader i huvudsaklig överensstämmelse med av mig i det föregående förordat förslag,

dels ock medgiva, att i det av 1926 års riksdag godkända förslaget beträffande utvidgning av köksbyggnaden vid Uppsala hospital och asyl må vidtagas jämkning i huvudsaklig överensstämmelse med vad jag i det föregående förordat, ävensom att sammanlagda kostnaden för ifrågavarande utvidgningsarbeten må utgöra högst 384,000 kronor;

VI) besluta, att en för 918 vårdplatser avsedd sinnessjukanstalt skall, för en beräknad kostnad av högst 7,650,000 kronor, i huvudsaklig överensstämmelse med av arkitekten Carl Westman i december 1928 och januari 1929, beträffande en i förslaget ingående upptagningspaviljong i november 1927, upprättade ritningar, dock med iakttagande av vissa av mig i det föregående förordade jämkningar, uppföras på det å en av t. f. distriktslantmätaren Georg Tillgren år 1925 sammanställd och

kompletterad karta med bruten blå linje och bokstäverna A—B—C—D—E—F—G—H—A angivna området av kyrkoherdebostället $\frac{61}{64}$ mantal krono Kyrkobordet nr 1 och komministerboställena tillhopa $\frac{3}{16}$ mantal krono Kyrkobordet nr 2 även som lägenheten Kyrkoplatsen nr 1, allt i Umeå socken;

VII) besluta, att det av Jönköpings regemente tidigare disponerade kasernetablisementet i Jönköping skall för en beräknad kostnad av högst 6,750,000 kronor — däri inräknade utgifter för inlösen av vissa Kungl. Maj:t och kronan icke tillhöriga byggnader och annan egendom — omändras till en för 1,220 vårdplatser avsedd sinnessjukanstalt i huvudsaklig överensstämmelse med av ingenjören Hjalmar Cederström upprättade, den 18 juni 1928 och den 1 februari 1929 dagtecknade ritningar, märkta respektive »Kungl. Medicinalstyrelsen 1928» och »Kungl. Medicinalstyrelsen 1929», dock med iakttagande av vissa utav mig i det föregående angivna jämkningar, samt att förty det för nämnda anstalt enligt av mig förordat förslag avsedda området jämte därå befintliga, Kungl. Maj:t och kronan tillhöriga byggnader — med undantag av vissa av mig omförmälda förrådsbyggnader — skall från och med den 1 juli 1929 överföras från försvarsväsendet; samt

VIII) under femte huvudtiteln, avdelningen medicinalstaten samt hälso- och sjukvården, underavdelningen sjukvårdsanstalterna, till hospitalsbyggnader för budgetåret 1929/1930 anvisa ett extra reservationsanslag av ..... kronor 4,100,000.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlätas till riksdagen.

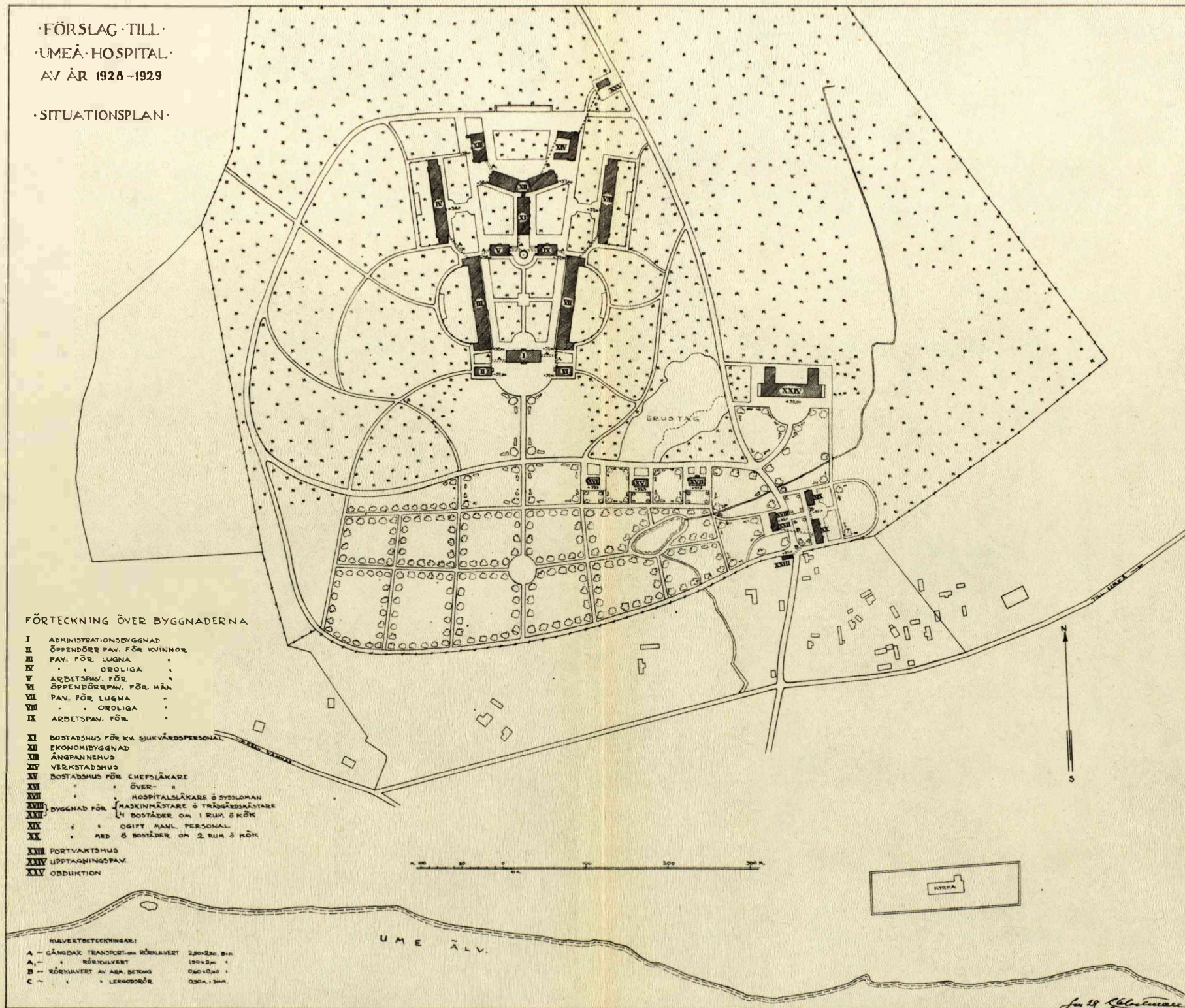
Ur protokollet:

Erik Swartling.

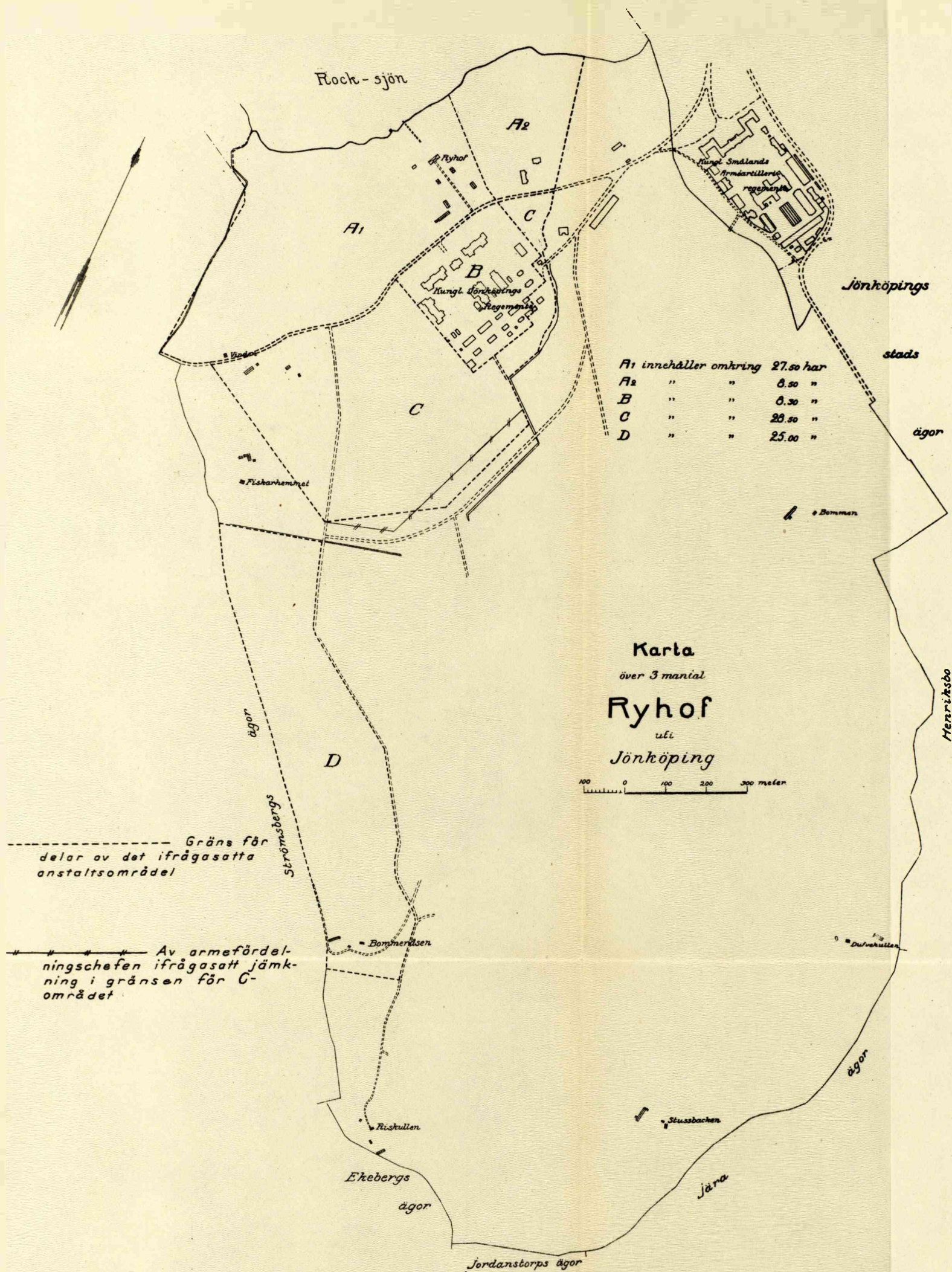

• FÖRSLAG • TILL •
• UMEÅ • HOSPITAL •
AV ÅR 1928 - 1929
• SITUATIONSPLAN •

FÖRSLAG

TILL

SINNESSJUKHUS I K & L JÖNKÖPINGS KASERNETABLISSEMENT

JÖNKÖPING

ÄNDRINGSFÖRSLAG

BETECKNAR GAMLA BYGGNADER

NYA

KULVERTFÖRTECKNING

A I GÅNGBAR KULVERT AV ARMERAD BETONG 1.30 x 1.90

A II KRYDBAR 0.90 x 1.35

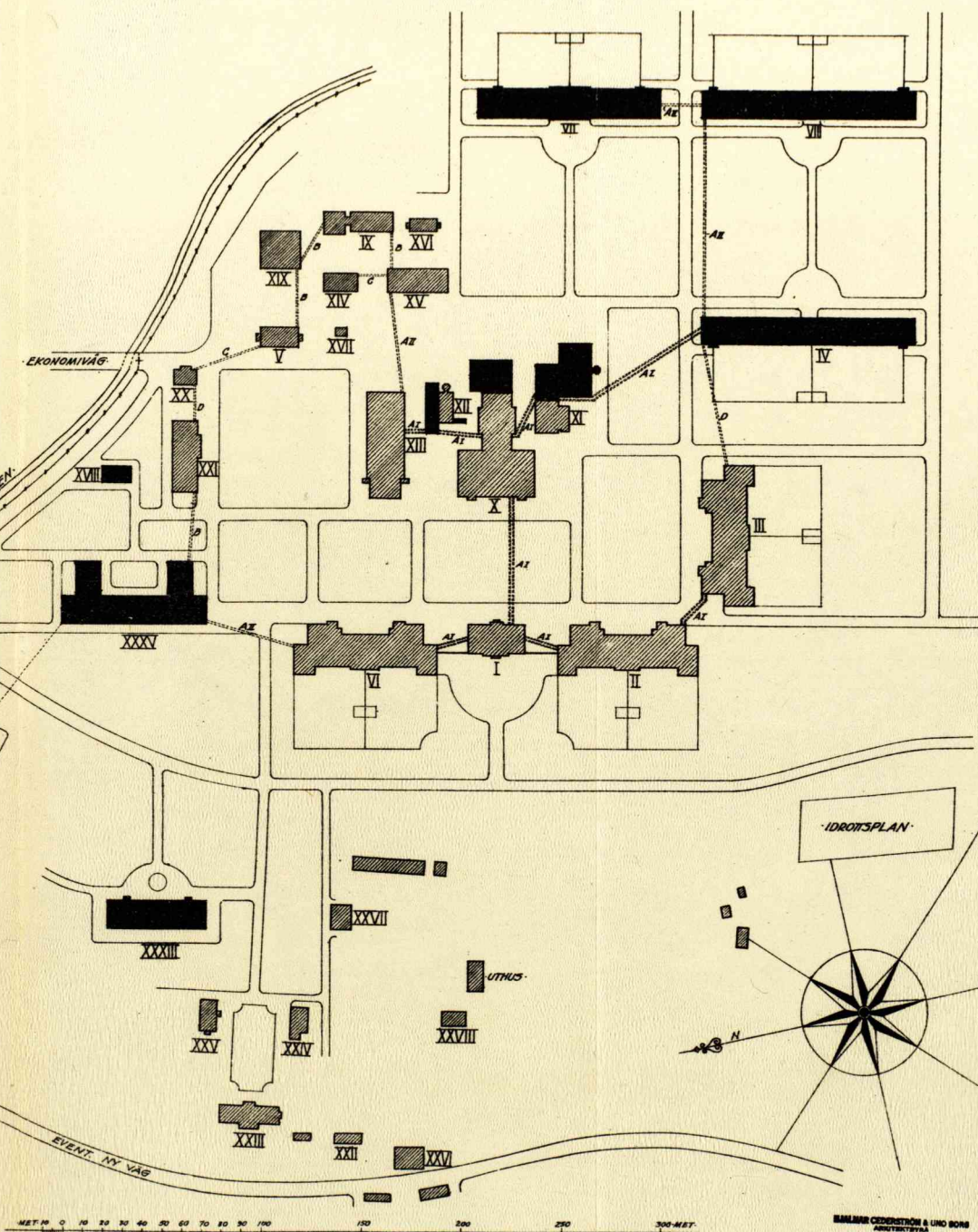
B KULVERT AV TUELADE LERRÖR DIAM 15"

C 12"

D 9"

FÖRTECKNING ÖVER BYGGNADERNA

I ADMINISTRATIONSBYGGNAD	(KANSLI)
II PAVILJONG FÖR LUGNA KVINNOR	(KASERN II)
III HALVOROLIGA	(KASERN III)
IV OROLIGA	NYBYGGNAD
V ÖPPEN DÖRRPAVILJONG FÖR MÄN	(VAKT- & ARRESTBYGGNAD)
VI PAVILJONG FÖR LUGNA	(KASERN I)
VII HALVOROLIGA MÄN	NYBYGGNAD
VIII OROLIGA	
IX BOSTADSHUS FÖR PERSONAL	(GEVÄRDSFÖRRÅD- & SMEDJA)
X KÖKS- MATSALS- & BOSTADSBYGGNAD	(KOKINRÄTTNINGEN)
XI ÅNGPANNEHUS- VERKSTAD- BAD- & BOSTÄDER	(VARMBAD- & TVÄTTINRÄTTNINGEN)
XII BAGERIBYGGNAD	(ÅNGPANNEHUS)
XIII TVÄTT- & GYMNASASTIKBYGGNAD	(GYMNASASTIK- & EXERCISHUS)
XIV BOSTADSBYGGNAD FÖR PERSONAL	(VERKSTADSBYGGNAD)
XV GARAGE- SNICKARE- & MÅLAREVERKSTAD	(HUVUDFÖRRÅDET)
XVI BOSTADSHUS FÖR PERSONAL	(AMMUNITIONSBOD)
XVII BRANDREDSKAPS BOD	(BRANDREDSKAPS BOD)
XVIII KAPELL	NYBYGGNAD
XIX KYRKSAL- & PERSONALBYGGNAD	(SOLDATHEMMET)
XX MASKINISTBOSTAD	(LÅGERKASSANS- HANDELSBOD)
XXI BYGGNAD FÖR BOSTÄDER- & ARBETSALAR	(MÄSSBYGGNAD)
XXII GIFT- PERSONAL	(RYHOVS- STATARBYGGNAD)
XXIII ÖVERLÅKARE	(HUVUDBYGGNAD)
XXIV LÅKARE	(SÖDRA FLYGEL)
XXV SYSSLOMAN	(NORRA FLYGEL)
XXVI TRÄDGÅRDSMÄSTARE M FL	(BAGERIBYGGNAD)
XXVII PERSONAL	(FÖRPLÅGNADSFÖRRÅDET)
XXVIII LÅKARE	(TRÄDGÅRDSSTUGAN)
XXIX GIFT- PERSONAL (NORRA UNDEROFFICERSBYGGNADEN)	
XXX SÖDRA	
XXXI (KAPTENS BOSTÄLLET BORDEN)	
XXXII VINDEN	
XXXIII NYBYGGNAD	
XXXIV PORTVAKTSSTUGA	
XXXV UPPTAGNINGSPAVILJONG	

REKONSTRUKTION & LIND BORG
ARKITEKTER
STOCKHOLM

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Inledning	2.
Utvidgning av Piteå hospital och asyl m. m.	11.
Omändring av Västmanlands trängkärs kasernetablisement i Sala till anstalt för manliga asociala imbecilla	15.
Omändring av Svea trängkärs kasernetablisement i Örebro till anstalt för kvinnliga asociala imbecilla	25.
Omändring av Västgöta regementes kasernetablisement i Vänersborg till sinnessjukanstalt	27.
Anordnande av tvättinrättning	29.
Ordnandet av elektrisk kraftproduktion	36.
Anordnande av en jordbrukskoloni	40.
Anordnande av gemensamt bageri för Vänersborgsanstalten samt hospitalet vid Restad	43.
Vissa ombyggnadsarbeten m. m. vid Uppsala hospital och asyl	47.
W. C.-anläggning samt vissa vatten- och avloppsledningar	47.
Utvidgning av köksbyggnaden	51.
Uppförande av ett hospital i Västerbottens län	66.
Plats för hospitalet m. m.	66.
1927 års förslag	66.
Vissa nya utredningar i platsfrågan m. m.	75.
Departementschefen	39.
Förslag rörande hospitalets anordnande	100.
1927 års förslag	100.
Yttranden över 1927 års förslag	108.
Förnyat utlåtande av medicinalstyrelsen	111.
Departementschefsytrande i 1928 års proposition	113.
Vissa nya undersökningar	120.
Medicinalstyrelsens förslag år 1929	125.
Byggnadsstyrelsen	137.
Departementschefen	139.
Omändring av Jönköpings regementes kasernetablisement i Jönköping till sinnessjukanstalt	149.
Kasernkommitténs förslag	150.
Yttranden över kasernkommitténs förslag	168.
Departementschefen	186.
Sammanfattning. Vissa särskilda frågor beträffande de föreslagna byggnadsarbetena m. m. Anslagsberäkning	195.
Departementschefens hemställan	201.